

МІЖНАРОДНІ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНІ
НАУКОВІ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

www.economy-confer.com.ua

Світ наукових досліджень

Збірник наукових
публікацій міжнародної
мультидисциплінарної наукової
інтернет-конференції

Випуск 27

22-23 лютого 2024 р.

ISSN 2786-6823 (print)

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI
W OPOLU

Тернопіль, Україна – Ополе, Польща
2024

УДК 001 (063)

Світ наукових досліджень. Випуск 27: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 22-23 лютого 2024 р.) / за ред. : О. Патряк та ін. ГО “Наукова спільнота”, WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФО- П Шпак В.Б. 2024. 265 с.

Збірник наукових публікацій укладено за матеріалами доповідей наукової мультидисциплінарної інтернет-конференції «Світ наукових досліджень. Випуск 27», які оприлюднені на інтернет-сторінці www.economy-confer.com.ua

Оргкомітет

ГО Наукова спільнота

Патряк Олександра Тарасівна, кандидат економічних наук, ЗУНУ;

Шевченко Анастасія Юрійівна, кандидат економічних наук, ТОВ «Школа для майбутнього»;

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, ЗУНУ;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, ЗУНУ;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, ЗУНУ;

Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, ЗУНУ;

Яблонська Наталія Мирославівна, кандидат філологічних наук, старший викладач, ЗУНУ;

Савчук Надія Антонівна, кандидат психологічних наук, доцент, ЛНТУ;

Рудакевич Оксана Мирославівна, кандидат філософських наук, ЗУНУ;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, ТНПУ імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:

46005, Україна, м. Тернопіль, а/с 797

тел. +380977547363 e-mail: economy-confer@ukr.net

Оргкомітет конференції не завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язковим. Усі роботи ліцензуються відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License

ISSN 2786-6823 (print)

© ГО “Наукова спільнота” 2024

© Автори статей 2024

ЗМІСТ

Економічне спрямування

Oksana Pauk

LVIV' HOSPITALITY SERVICE: NOWADAYS REALITY.....14

Довбня Світлана Борисівна, Письменна Олександра

Олександрівна, Письменний Руслан Володимирович

ОПЕРАЦІЙНІ МОДЕЛІ BSC-KPI ТА ASC-OKR.....16

Заруцька Олена Павлівна

ВПРОВАДЖЕННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО

ПІДХОДУ БАНКІВ В СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЇ

ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ.....18

Крутяк Давид Миколайович, Демидчук Людмила Богданівна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КВІТКОВОГО

ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....20

Лаптєв Ілля Олександрович

ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ КОМПЛЕКСНОЇ ЦИФРОВОЇ

GRC СИСТЕМИ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ.....22

Лисюк Тетяна Василівна

ФРАНЧАЙЗИНГ У РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ УКРАЇНИ.....25

Мазуркевич Ірина Олександрівна, Драчинська Катерина Вадимівна

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО УПРАВЛІННЯ

ЛОЯЛЬНІСТЮ СПОЖИВАЧІВ В ЗАКЛАДАХ

РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА.....27

Овчаренко Тетяна Сергіївна, Парашута Анастасія Олександрівна

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗВИТКУ

ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ.....30

Погорєлова Валентина Миколаївна, Черніков Віталій Павлович

МАРКЕТИНГ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ.....33

Фурманенко Ігор Русланович
**ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ НА РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ.....35**

Фурманенко Ігор Русланович
**ПРОПОЗИЦІЇ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ СПОСОБІВ
ПРОСУВАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ
ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....38**

Хома Вікторія Максимівна
**ВПЛИВ ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИХ ФАКТОРІВ
НА РОЗВИТОК ДИПЛОМАТІЇ.....40**

Інформаційні системи і технології

Andrii Porvan, Marharyta Kalenichenko
**DEVELOPMENT OF TECHNOLOGY FOR DIGITAL
IMAGES PROCESSING OF AQUATORIES FOR
REMOTE REGISTRATION GAMBUSIA SP.....42**

Svitlana Makukhina
USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE.....45

Козиренко Світлана Іванівна, Козиренко Віктор Петрович
**КОГНІТИВНІ МОЖЛИВОСТІ ШТУЧНОГО
ІНТЕЛЕКТУ У НАВЧАННІ.....47**

*Кравченко Валерій Іванович, Васильєва Людмила Володимирівна,
Голуб Денис Михайлович, Стукалова Юлія Анатоліївна*
**ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ФАХОВОГО УЧБОВОГО
ЗАКЛАДУ ЯК ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
МОДЕЛІ МАЙБУТНЬОГО САЙТУ.....49**

Педагогічні науки

Igor Gladchuk, Oksana Pavlovska, Olga Savelyeva, Kateryna Pavlovska
**POSSIBILITIES OF APPLICATION OF IMMERSIVE
TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS
OF MEDICAL STUDENTS AT CLINICAL DEPARTMENTS.....52**

<i>Андросенко Артем Олександрович</i> ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ.....	56
<i>Базарська Ольга Анатоліївна</i> РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	58
<i>Гордієнко Сергій Сергійович</i> ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ТА ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНИХ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ.....	62
<i>Гриценко Катерина Сергіївна, Мельник Ольга Анатоліївна</i> ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	64
<i>Деревянчук Олександр Володимирович</i> РЕАЛІЗАЦІЯ STEM-ПРОЄКТІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО- ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	67
<i>Капустіна Олена Ігорівна</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ-ОЛІГОФРЕНОПЕДАГОГІВ.....	70
<i>Козак Марія Михайлівна</i> ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ.....	72
<i>Маджар Юлія Євгенівна</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ.....	75
<i>Селезньова Богдана Володимирівна, Кузнецова Оксана Вікторівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ.....	77

Фрицюк Андрій Васильович
**СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ.....79**

Чередник Людмила Анатоліївна, Тимошенко Алла Миколаївна
**КЛАСИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
В ІСТОРІЇ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ ПОЛТАВЩИНИ (1818-2024 РР.).....81**

*Яніцька Леся Василівна, Михайлова Алла Георгіївна,
Постернак Наталія Олександрівна*
**ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА
ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ
ПРОЦЕС ПРИ ВИВЧЕННІ МОЛЕКУЛЯРНОЇ
БІОЛОГІЇ СТУДЕНТАМИ-МЕДИКАМИ.....88**

Психологічні науки

Дробот Ольга Вячеславівна, Терновий Вячеслав Анатолійович
**СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....91**

Кравченко Анна Віталіївна
**ВПЛИВ СТИЛЮ СПІЛКУВАННЯ ФІЗИЧНОГО
ТЕРАПЕВТА НА ПРОЦЕС ОДУЖАННЯ
ПАЦІЄНТІВ ПІД ЧАС РЕАБІЛІТАЦІЇ.....94**

Мітіна Ольга Леонідівна
**ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РЕПРОДУКТИВНОГО
ЗДОРОВ'Я ЖІНОК.....97**

Титаренко Світлана Анатоліївна, Чубун Наталія Миколаївна
**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....100**

Шевчук Вікторія Валентинівна
**ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ
САМОРЕГУЛЯЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ.....102**

Юридичні науки

Максименко Валерія Володимирівна
**ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «КОНОПЛЯ» І «КАНАБІС»
У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ НА ФОНІ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ НОВЕЛ У СФЕРІ
ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ.....107**

Філологічні науки

Anastasiia Vakulenko
**THE ADVANTAGES AND DISADVANTAGES IN THE USE OF
SUBTITLES FOR WATCHING FILMS, SERIES AND VIDEOS
IN THE FOREIGN LANGUAGE LEARNING PROCESS.....112**

Dosia Dubravskia, Halyna Soroka
**LINGUISTIC AND EXTRALINGUISTIC FACTORS OF
CREATING NEOLOGISMS IN MODERN ENGLISH.....116**

Дзюбак Наталія Миколаївна
**НАЗВИ ОСІБ ЗА КУЛІНАРНИМИ ВПОДОБАННЯМИ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....121**

Дузь Лариса Іванівна
**АКТУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ.....124**

Кулина Ірина Георгіївна, Богуславський Сергій Сергійович
ТЕКСТ І МЕТОДИ ЙОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....126

Кут Святослав Михайлович
**ДЕЯКІ ОСНОВНІ АСПЕКТИ РЕЦЕПЦІЇ «СЛОВА О
ПОЛКУ ІГОРЕВІМ» У ФРАНЦІЇ.....130**

Повар Вікторія Миколаївна, Сало Вікторія Василівна
ПРОФЕСІЯ – ТЕХНІЧНИЙ ПЕРЕКЛАДАЧ.....134

Томенко Олеся Миколаївна
**НИЩЕННЯ ЦЕРКОВ ЯК ГЕНОЦИД УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ
В ПОЕМІ «ЛЕТІЛИ ДЗВОНИ» МИКОЛИ ТОМЕНКА.....136**

Мистецтвознавство

Marina Azarkina, Dmytro Kursin, Yulia Lipchanskaya
**ANIMALS IN SCULPTURE. THE IMPORTANCE OF
SCULPTURAL DEPICTION OF ANIMALS
IN THE EDUCATIONAL PROCESS.....139**

Козеняшева Ірина Іванівна
МУЗИКА ЩО НАВІЯНА СТРАЖДАННЯМ.....153

Ушакова Оксана Анатоліївна, Голуб Ілля Володимирович
**ВПЛИВ ТВОРЧОСТІ ДМИТРА БОРТНЯНСЬКОГО НА
СВІТОГЛЯД І ТВОРЧИСТЬ МИХАЙЛА ВЕРБИЦЬКОГО.....154**

Національна безпека

*Yury Polukarov, Nataliia Kachynska,
Olena Zemlyanska, Oleksiy Polukarov*
**LEGAL PRINCIPLES OF PROTECTION OF THE CIVILIAN
POPULATION IN CONDITIONS OF WAR.....157**

Соціологічні науки

Бартош Олена Павлівна, Смага Василь Михайлович
**ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ:
ЗВ'ЯЗОК НА ІНДИВІДУАЛЬНОМУ РІВНІ.....160**

Фізичне виховання та спорт

*Дейнеко Альфія Хамзіївна, Красова Інна Вікторівна,
Семизорова Алла Ядікарівна*
**ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВОГО МЕТОДУ ЯК КЛЮЧОВОГО
АСПЕКТУ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ.....163**

Залецька Анастасія Миколаївна
**ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ФІТНЕС ПРОГРАМ
У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ЖІНОК 35-45 РОКІВ.....166**

*Скрипка Ірина Миколаївна, Чхайло Микола Борисович,
Мурачова Наталія Володимирівна*
**АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В ЖІНОЧІЙ БОРОТБІ.....169**

Державне управління

Бататін Олександр Юрійович
**НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ ЧЕРЕЗ ЕФЕКТИВНУ
ВЗАЄМОДІЮ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ.....176**

Лола Вікторія Василівна, Смирна Катерина Вадимівна
**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ
ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙНИ.....180**

Петрига Назар Олегович, Сапожник Дмитро Іванович
**ПОДОЛАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ БАР'ЄРІВ ПРИ
МИТНОМУ КОНТРОЛІ ТА ОФОРМЛЕННІ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМІСТКИХ ТОВАРІВ.....184**

Соціальні комунікації

Баюрко Наталія Миколаївна
**ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ШЛЯХОМ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ
УРЯДОВИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ.....187**

Козирь Борис Станіславович
**ВТІЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЧЕРЕЗ
СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ.....190**

Медичні науки

- Ludmila Voropaieva, Alla Kriuchko, Nataliia Zhdanova*
**A CLINICAL CASE OF TOXIC-ALLERGIC
DRUG-INDUCED STOMATITIS.....193**
- Oleksandra Levchenko, Veronika Sulima,
Nataliia Neskromna, Svitlana Chebotarova*
**THE ROLE OF HUMAN FACE PROFILE MEASUREMENTS
FOR DETERMINING THE NEED FOR CORRECTION IN
AESTHETIC COSMETOLOGY AND ORTHODONTICS.....196**
- Olga Garmash, Evgen Ryabokon, Tatyana Baglyk, Liudmyla Stebliancko*
**CRYSTALLOGRAPHIC STUDY. CARIES-PROTECTIVE
PROPERTIES OF ORAL FLUID OF KHARKIV POPULATION.....199**
- Артемчук Людмила Іванівна, Литвинова Любов
Олександрівна, Орличенко Катерина Валентинівна*
**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КАДРОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КЛІНІКО-ДІАГНОСТИНИХ
ЛАБОРАТОРІЙ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ.....201**
- Гайдаш Ігор Славович, Ковешніков Олександр Володимирович,
Паталаха Олена Валеріївна, Скрябіна Олена Миколаївна*
**ГІГІЄНИЧНИЙ СКРИНІНГ ПИТНОЇ ВОДОПРОВІДНОЇ
ВОДИ ДЕЯКИХ МІСТ УКРАЇНИ.....204**
- Лотиш Надія Григорівна, Папінко Роман Мар'янович,
Усенко Дар'я Вячеславівна, Стрельцов Михайло Сергійович*
**ГІБРИДНИЙ ВАРІАНТ НАВЧАННЯ В МЕДИЧНОМУ
ЗАКЛАДІ: ГАРМОНІЙНЕ ПОЄДНАННЯ ОНЛАЙН
ТА ОФФЛАЙН ФОРМАТІВ.....207**
- Мельник Катерина Анатоліївна, Боднар Вадим Анатолійович*
**АНАЛІЗ МІКРОФЛОРИ РАН У ПАЦІЄНТІВ
НЕЙРОХІРУРГІЧНОГО ПРОФІЛЮ.....209**

*Панасюк Марія Тарасівна, Бодревич Богдан Богданович,
Білоусова Роксолана-Іванна Вячеславівна*
**ЧАСТОТА ХРОНІЧНОГО ОБСТРУКТИВНОГО
ЗАХВОРЮВАННЯ ЛЕГЕНЬ (ХОЗЛ) ТА СТАН ФУНКЦІЇ
ЗОВНІШНЬОГО ДИХАННЯ У ХВОРИХ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ
В УМОВАХ ВПЛИВУ ВУГІЛЬНО-ПОРОДНОГО ПИЛУ.....212**

Панчук Еліна Анатоліївна
**РОЛЬ ОМЕГА-3 ПОЛІНЕНАСИЧЕНИХ ЖИРНИХ КИСЛОТ
НА СИСТЕМУ ГЕМОСТАЗУ У ЖІНОК ІЗ ЗАГРОЗОЮ
РАННІХ ПЕРЕДЧАСНИХ ПОЛОГІВ.....216**

*Подрігало Леонід Володимирович, Сокол Костянтин
Михайлович, Подрігало Ольга Олександрівна*
**ЗАСТОСУВАННЯ ГУГЛ КЛАСІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ
МЕДИКО-БІОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН.....218**

*Слепченко Маргарита Юріївна, Прохоренкова Зоя Олексіївна,
Платонова Даріна Олександрівна*
**ПРОГНОЗУВАННЯ АКТИВАЦІЇ ЛАТЕНТНОЇ ФОРМИ
ГЕРПЕСВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ В ДІТЕЙ ХВОРИХ НА
РОТАВІРУСНИЙ ГАСТРОЕНТЕРИТ ЗА РІВНЕМ ФНП-А.....220**

*Шундрик Марина Аркадіївна, Марченко Ірина Ярославівна,
Ткаченко Ірина Михайлівна, Марченко Валерій Юрійович*
**ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИБОРУ НЕСТЕРОЇДНИХ
ПРОТИЗАПАЛЬНИХ ПРЕПАРАТІВ ПІД ЧАС
ЛІКУВАННЯ УСКЛАДНЕНОГО КАРІЄСУ.....222**

Фармацевтичні науки

Бутко Любов Анатоліївна, Нікон Вікторія Юріївна
**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕКЛАМИ
ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИХ
РИНКАХ УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ.....228**

Сільськогосподарські науки

Бондар Людмила Пилипівна, Самотей Богдан Михайлович
**АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ЗАХИСТУ БУРЯКІВ
ЦУКРОВИХ ВІД ОСНОВНИХ ХВОРОБ
В УМОВАХ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ.....231**

Буцяк Василь Васильович
**ВИКОРИСТАННЯ ЗООБЕНТОСУ ЯК БІОІНДИКАЦІЙНОГО
ЕКСПРЕС-МЕТОДУ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ПОВЕРХНЕВИХ
ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ.....233**

Біологічні науки

Поручинська Тетяна Федорівна, Селедець Юрій Русланович
**РОЛЬ ВЕГЕТАТИВНОЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ
У ПІДТРИМАНІ ТОНУСУ ОРГАНІЗМУ В СТАНІ
ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СПОКОЮ.....237**

Технічні науки

Андрієвський Віктор Петрович, Мицюк Сергій Вікторович
**ДОСЛІДЖЕННЯ МІЦНОСТІ БОЛТІВ В РАМНОМУ ВУЗЛІ
ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРОГРАМНОГО КОМПЛЕКСУ
ТА РУЧНОГО РОЗРАХУНКУ.....240**

Воїнов Олександр Петрович, Елькін Юрій Генріхович
**ПРО ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ.
ЕНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....241**

*Глівенко Сергій Володимирович, Луцьковський Валерій
Миколайович, Загорулько Ігор Юрійович*
**ДОСЛІДЖЕННЯ МОНОЛІТНОЇ МІЖПОВЕРХОВОЇ
ПЛИТИ ПЕРЕКРИТТЯ.....244**

Голенков Володимир Геннадійович
**КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ДИНАМІЧНИХ
ХАРАКТЕРИСТИК ПРУЖНИХ ЛАНОК ОДНОЛАНКОВОГО
МАНІПУЛЯТОРА З ВАНТАЖЕМ НА КІНЦІ.....247**

<i>Іносів Сергій Вікторович, Бондарчук Ольга Вячеславівна, Самойленко Микола Іванович, Соболевська Тетяна Григорівна</i> ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА НАДІЙНОСТІ ВІТРОЕЛЕКТРОУСТАНОВОК.....	249
<i>Лазарева Єлизавета Павлівна, Кухар Віктор Юрійович</i> СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ НОВИХ ТИПОРОЗМІРІВ ФІЛЬТРІВ ТЕХНІЧНОЇ ВОДИ ДЛЯ ВЕЛИКИХ ВИТРАТ.....	251
<i>Микийчук Богдан Миколайович</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТРОЛОГІЧНОЇ НАДІЙНОСТІ ВИМІРЮВАННЯ ТЕМПЕРАТУРИ.....	254
<i>Тимошенко Максим Володимирович, Луцьковський Валерій Миколайович, Трифонов Костянтин Дмитрович</i> ДОСЛІДЖЕННЯ КРОКВЯНИХ ФЕРМ ПРИ ЗМІНІ НОРМАТИВНОГО НАВАНТАЖЕННЯ.....	258
<i>Шестак Олександр Володимирович, Луцьковський Валерій Миколайович, Волков Дмитро Геннадійович</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕРМ ПОКРИТТЯ ПРИ ЗМІНІ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ОБЛАДНАННЯ.....	261
<i>Шпак Євген Дмитрович, Луцьковський Валерій Миколайович</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВАРІАНТІВ МОНОЛІТНОГО ПОКРИТТЯ НА СТАДІЇ ПРОЄКТУВАННЯ.....	263

LVIV' HOSPITALITY SERVICE: NOWADAYS REALITY

Oksana Pauk

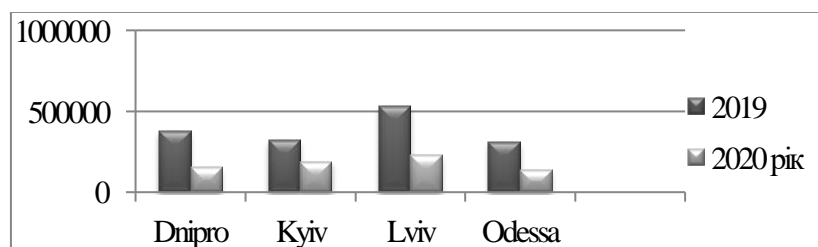
*PhD in economy, senior lecturer at hotel and restaurant business and food technologies department of Ivan Franko Lviv National University
ORCID: 0009-0004-6134-2773*

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5361/>

Current state of the Ukrainian hotel industry and war impact on it was investigated in this article. It was determined that war influenced the sphere of the hotel and tourism industry very negatively. However, it has been researched that despite of the negative war impact, the hotel industry of Ukraine continues to develop.

Ukraine has presented itself as a tourist country. Thanks to its recreational resources, architectural monuments and great cultural heritage, the tourist flow has been increasing rapidly over the past few years attracting tourists from all over the world. Accordingly the number of accommodation facilities in the country has also increased. Thereafter to the data of the Ukraine' State Statistics Service, the number of tourists who traveled to Ukraine from 2015 to 2019 increased by 1.6 times. However, since the beginning of 2020 the amount of tourists has decreased sharply and the number of accommodation facilities has begun to decrease as a result (pic. 1) [4, 5].

Pic.1 The amount of tourists by regions in 2019-2020, [4, 5].

Lviv has always been one of the most attractive cities of western Ukraine. Full of its rich historical and cultural heritage Lviv has usually been full of tourists all over the world. The year 2022 began for Lviv with a successful New Year and Christmas tourist season. However, on the eve of the full-scale invasion of Russia, the number of tourists in Lviv significantly decreased .

Unfortunately after February 24 the purpose of visitors to Lviv has changed. The hospitality sector which includes accommodation, catering and other related services, adjusted to complex conditions that required flexibility and quick response. In particular, Lviv's hospitality sector played an important role in helping people which were leaving their houses to find a safer place.

Since the beginning of the war, accommodation facilities in the western regions have been loaded at 100%, which has caused a significant increase in the tourist' tax. According to the statistic information of the State Tourism Development Agency the amount of the tourist tax increased to UAH 89.4 million for the first six months of 2022, which is almost 28.8% more compared to the amount in the same period of 2021 (then the budget received UAH 69.4 million) [5].

Representatives of international diplomatic missions, embassies, various volunteer organizations and journalists who moved to safer regions at the beginning of the war also affected the workload.

Unfortunately, during the full-scale war, which has been going on for two years, the part of accommodations have been destroyed. It is known about the destruction and damaging of 12 hotels on the territory of Ukraine with a total number of 982 rooms [3, 4].

Inspite of the war a multifunctional complex the Emily Resort Hotel was opened in Vynnyky (Lviv region). In addition, the launch of Best Western Plus Market Square Lviv in Lviv was announced for June. But the war made its adjustments. Starting from February 25, the hotel, which was not opened at that time became a shelter for people evacuated from various cities of Ukraine. From May 1, the facility was closed for some time to complete the work and open it fully from September 2022. Nowadays Best Western Plus Market Square Lviv is one of the best hotels in the central part of Lviv with a wide range of services [1].

As we can see, the hotel business of Ukraine is starting to improve and has great prospects after the end of the war. Active development in the post-war period can be achieved by creating new tourist routes through post-war symbolic places and finding new ways of attracting tourists. We should also pay attention to the experience of tourist countries that have restored their tourist flow after the war. Such countries as Croatia and Cyprus not only restored active tourism but even significantly improved it.

Glory to Ukraine!

References:

1. Best Western Hotels and Resorts. URL: https://www.bestwestern.com/en_US/book/hotel-search.html/
2. How to stand the war: hotels in Ukraine. URL: <https://commercialproperty.ua/analitics/vstoyati-pid-chas-viyni-yak-pratsyuyut-goteli-ukraini/>
3. Lviv City Council. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/295240-u-2022-rotsi-nadkhodzhennia-z-haluzi-hostynnosti-lvova-zrosly-na-15protsent>
4. State statistics service of Ukraine. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2019/tyr/kol_zas_ukr/arch_kol_zas_ukr.html/
5. State Tourism Development Agency. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turzbir-v-ukrayini-za-pershe-pivrichchya-2022-roku-zris-mayzhe-na-29/>

ОПЕРАЦІЙНІ МОДЕЛІ BSC-KPI ТА ASC-OKR

Довбня Світлана Борисівна

доктор економічних наук,

Український державний університет науки і технологій

Письменна Олександра Олександрівна

кандидат економічних наук,

Український державний університет науки і технологій

Письменний Руслан Володимирович

аспірант, Український державний університет науки і технологій

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5305/>

В теперішніх умовах основною концепцією управління підприємствами та організаціями є управління по цілям (management by objections). Ця концепція пройшла еволюцію від 50-х років XX століття із закладенні підвалин такого підходу П.Друкером, до формування інструментарію побудови системи збалансованих показників (Balanced Scorecard – BSC) Д. Нортонем та Р. Капланом з визначенням KPI для деталізації цілей, включаючи сучасний етап її розвитку – систему показників відповідальності (Accountability Scorecard – ASC) та окремо OKR (Objectives and Key Results – цілі та ключові результати).

Особливістю ASC порівняно з BSC є включення в фокус уваги менеджменту інтересів стейкхолдерів, а саме: клієнтів, акціонерів, постачальників, працівників тощо. В свою чергу підхід OKR відрізняє амбітність цілей, гнучкість управління, публічність цілей та ключових результатів для всіх працівників організації, пріоритетність клієнтоорієнтованих цілей (як для зовнішнього, так і для внутрішнього клієнта). Порівнюючи характерні особливості ASC та OKR вважається доцільним синтез цих двох підходів для досягнення синергетичного ефекту від переваг зазначених підходів.

Реалізація на практиці комбінованої моделі ASC-OKR матиме свої особливості порівняно з BSC-KPI (табл.).

Реалізація зазначених етапів операційних моделей є циклічною, тобто повторюваною в межах кожного періоду (як правило, року).

Узагальнені операційні моделі BSC-KPI та ASC-OKR

BSC-KPI	ASC-OKR
Аналіз зовнішнього оточення та внутрішнього середовища	
Формування загальнокорпоративних цілей (спрямування на зростання або стабілізацію або скорочення)	Ідентифікація інтересів зацікавлених сторін, виявлення резервів/можливостей зростання або удосконалення
Декомпозиція цілей або побудова карти цілей по основним напрямкам (традиційно «Фінанси», «Продажі», «Бізнес-процеси», «Персонал»)	Формулювання напрямків розвитку та проектних команд з урахуванням інтересів стейкхолдерів
Встановлення KPI працівникам або групам працівників в межах існуючої організаційної структури	Розробка цілей та ключових результатів в межах проектних команд, декомпозиція до рівня виконавців
	Отримання зворотного зв'язку від команд та виконавців, доопрацювання OKR за необхідності
Моніторинг виконання KPI або OKR	
Розробка та реалізація заходів щодо інтенсифікації роботи у разі негативних відхилень в досягненні KPI	Прийняття рішення про розробку та реалізацію заходів щодо інтенсифікації роботи у разі негативних відхилень в досягненні OKR або перегляду OKR
Аналіз результатів – досягнення цілей по результатам роботи за період	

Таким чином, у зазначених моделях є спільні риси: врахування стану внутрішнього та зовнішнього середовища при обґрунтуванні цілей, декомпозиція загальнокорпоративних цілей до рівня виконавців, постійний моніторинг виконання цілей. Разом з тим наявні і певні відмінності, до яких слід віднести: розширення фокусу уваги в моделі ASC-OKR із включенням зацікавлених сторін, наявність зворотного зв'язку від виконавців до остаточного затвердження OKR, підвищену гнучкість ASC-OKR порівняно з BSC-KPI шляхом застосування «подвійного періоду» регулярного моніторингу (наприклад, кварталу в межах року) і відповідно перегляду цілей та ключових результатів на наступний період в межах більш тривалого (на наступний квартал в межах року). Синтез ASC та OKR має теоретичне підґрунтя у вигляді клієнтоорієнтованості цих моделей і спрямованості на отриманні максимального результату не тільки для менеджерів, але й для працівників, власників тощо. Методичний інструментарій запровадження моделі ASC-OKR потребує розробки, що стане напрямком подальших досліджень авторів.

Список літератури:

1. Паньків Т. О., Т. Б. Ігнашкіна. Еволюція систем стратегічного вимірювання результатів діяльності бізнес-структур // Сучасний стан та тенденції розвитку науки та освіти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 30 грудня 2023 р.). 2023. С. 149-152.
2. Paul R. Niven, Ben Lamorte Objectives and Key Results: Driving Focus, Alignment, and Engagement with OKRs. Wiley. John Wiley & Sons, LTD, 2016. 224 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ БАНКІВ В СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Заруцька Олена Павлівна

доктор економічних наук, професор,

Університет митної справи та фінансів

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5354/>

Не викликає сумнівів актуальність питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в умовах повномасштабної війни в Україні. Нормативна база організації фінансового моніторингу для суб'єктів фінансового ринку в Україні визначена відповідним законом [1]. Для банківської системи розроблені деталізовані нормативні вимоги щодо організації процедур фінансового моніторингу [2]. Ключовою умовою нормативних документів є впровадження ризик-орієнтованого підходу, який сформульовано як «визначення (виявлення), оцінку (переоцінку) та розуміння ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня» [1].

Головна мета ризик-орієнтованого підходу полягає у спрямуванні ресурсів банківського менеджменту у сфері найбільших ризиків. Банки вивчають операції клієнтів, проводять належну перевірку самих клієнтів, формують ризик-профілі та розраховують ризик-апетити, залежно від структури власних активів і зобов'язань, особливостей конкретних банківських продуктів та клієнтської бази. Аналогічну ризик-орієнтовану позицію займає і система банківського нагляду. Необхідну ефективність запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом може забезпечити лише принцип посиленої перевірки сфери підвищених ризиків. Для звичайних клієнтів із типовими операціями банківська система має забезпечити фінансову інклюзію, тоді як виявлення операцій, спрямованих на досягнення шахрайських цілей,

вихід з-під санкційних обмежень, наразі є надважливою функцією банківської системи.

Значну кількість операцій з підвищеним ризиком складають банківські послуги, пов'язані із готівкою. Також суттєвий ризик пов'язаний із виводом коштів за кордон. Сфери підвищених ризиків банків можна оцінити за структурою їх активів та зобов'язань, складових доходів та витрат, значеннями деяких фінансових показників діяльності. З метою виявлення однорідних груп банків з аналогічною структурою активів, пасивів, складових прибутку, ми рекомендуємо провести кластерний аналіз та згрупувати банки, що потребують додаткової уваги, з точки зору належної організації фінансового моніторингу. Для обробки великих масивів фінансових показників і виявлення однорідних банків корисно використовувати самоорганізаційні карти Кохонена (SOM) та метод структурно-функціональних груп банків (СФГБ-метод) [3].

СФГБ-метод дозволяє поєднувати банки із близькими показниками у однорідні групи і базується на використанні програмного продукту Viscovey SOMine. Нами запропоновано використання 31 показника, які характеризують структуру банківських активів, зобов'язань, доходів, витрат та інші показники якості активів, ефективності діяльності тощо. Метод дозволяє виявляти скриті властивості об'єктів. У оду групу завжди потрапляють банки із однаковими бізнес-моделями, близькою структурою власності, хоча відомості про власників при формуванні груп не використовуються. Міграція банків із однієї до іншої групи завжди має об'єктивне пояснення при дослідженні змін стратегії конкретного банку.

За останній рік сформувалася стійка топологія SOM із відокремленням банків з іноземним капіталом, найбільших державних банків, середніх за розмірами банків, в активах яких переважають державні цінні папери, банків із традиційними формами розміщення ресурсів у споживче та корпоративне кредитування. Особливе місце займають окремі малі банки із низькими показниками якості активів та обмеженим розвитком операцій із залучення та розміщення кредитних ресурсів. У групах таких банків, на наш погляд, слід проводити посиленій нагляд організації процедур фінансового моніторингу та управління відповідними ризиками. Наприклад, потребують уваги банки із підвищеною часткою готівкових коштів у структурі активів, високими комісійними доходами, підвищеною часткою коштів в іноземних валютах.

Алгоритм формування однорідних СФГБ побудований на виокремленні об'єктів, що суттєво відрізняються від середнього рівня. Такі групи з особливими характеристиками зазвичай розміщуються на межах та у кутах SOM. Відмінності показників банків не завжди однозначно свідчать про підвищені ризики у сфері легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, але потребують окремої уваги, дослідження умов діяльності, джерел отримання прибутків. Через аномальні відхилення від середніх структурних показників легше реалізувати ризик-орієнтований підхід до організації системи фінансового моніторингу в банках.

Список літератури:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 6.12.2019. № 361-IX Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу. Постанова Національного банку України від 19.05.2020 № 65. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Заруцька О. П., Новікова Л. Ф., Грігель А. В. Особливості бізнес-моделей банків України. Науковий погляд: економіка та управління. 2023. № 4(84). – с. 101-110. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-84-16>.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КВІТКОВОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Крутяк Давид Миколайович

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський торговельно-економічний
університет, м. Львів, Україна*

Демидчук Людмила Богданівна

*кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри
підприємництва, торгівлі та логістики,
Львівський торговельно-економічний
університет, м. Львів, Україна
ORCID: 0000-0001-8718-0996*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5367/>

Квіткове підприємництво – напрямок роздрібної торгівлі, в якому більш ніж в інших видах діяльності переплелися ризик і перспектива, тому що попит на квіткову продукцію може служити деяким барометром добробуту людей. Також у сучасному суспільстві актуальні флористичні послуги, адже складно уявити наше життя без квітів. Перші приватні квіткові намети і магазини з'явилися на нашому ринку наприкінці минулого століття. Відтоді підприємці зрозуміли, що це дуже вигідне підприємництво, бо на квіти є великий попит, особливо у святкові дні. Люди готові були платити не тільки за самі квіти, а й за їхнє красиве, грамотне оформлення, за квіткову композицію тощо.

Цей напрям підприємництва можна поділити на три види: продаж матеріалу для посадок і комплектуючих, продаж квітів у горщиках і декору, продаж свіжих зрізаних квітів і букетів. Найбільшим споживчим попитом користуються свіжозрізані квіти, де зростання вітчизняного виробництва перевищує зростання імпорту [1].

Продажі квіткової продукції відображають рівень розвитку країни і матеріальний достаток населення, оскільки споживачі купують квіти з естетичних міркувань. Попит на квіти в Україні набагато нижчий, ніж в інших

країнах, наприклад, європейських. Пояснити це можна тим, що здебільшого українці купують квіти до якоїсь події або свята – для цього їм потрібен привід. У той час як європейці постійно прикрашають свій будинок живими квітами – це є своєрідним атрибутом оформлення інтер'єру.

Ринок квіткової продукції в Україні має деякі відмінні риси. По-перше, сезонність (продажі квітів здебільшого припадають на місяці, багаті на свята, а саме: лютий, березень, травень, вересень і грудень; тоді як літо – сезон низького попиту). Сезонність впливає і на ціноутворення – ціна продукції може залежати від витрат (мита та курсу іноземної валюти). Квіти є швидкопсувним товаром, з цього випливає, що приблизно половина продукції (близько 60%) не буде продана. Цей фактор впливає на формування цін, при роздрібних продажах націнка на квіти варіюється від 100% до 300% [2]. По-друге, рівень цін може змінюватися залежно від інших зовнішніх чинників.

Також споживачів квіткової продукції можна розділити три групи залежно матеріального достатку: покупці з низьким достатком, із середнім достатком і покупці з високим достатком. За даними European Floral Design School, роздрібний продаж квітів здійснюється здебільшого через невеликі кіоски та квіткові павільйони (65-70%) [3].

Україна багата власним виробництвом квітів, але є низка причин, чому вітчизняне виробництво цінується набагато нижче імпортного:

- недотримання сучасних технологій (багато квітників вирощують квіти в парниках за старою методикою і в підсумку постачають квіткові магазини дешевим низькоякісним товаром);
- імпортний посадковий матеріал (виробники дотримуються сучасних технологій і використовують спеціально обладнані теплиці, що дає змогу забезпечити квітковий ринок якісним товаром).

Більшість національних виробників квітів просто нездатні забезпечити ринок вітчизняною продукцією через недотримання технології виробництва і транспортування, що значно скорочує термін зберігання квіткової продукції. При цьому є ризик скорочення поставок імпортної продукції з ряду країн у зв'язку із зараженням квітів трипсом – шкідливим паразитом.

Із цього випливає, що квітковий товар, вироблений в Україні з урахуванням таких чинників, як кліматичні умови, логістика, матеріали тощо, є далеко не дешевим, що можна наочно побачити в табл. 1 [1, 3].

Таблиця 1

Порівняння системи ціноутворення на троянди, %

Параметри	Україна	Голландія
Логістика	15	50
Матеріали (насіння)	20	—
Ресурси (газ, електрика, виробництво)	40	10
Націнка	25	40
Разом	100	100

Аналіз даних, наведених у таблиці, показує, що на виробництві та реалізації квітів українського виробництва можна заробити менше, ніж на імпортній квітковій продукції.

Таким чином, наразі імпортозаміщення в Україні є досить складним завданням, повне вирішення якого можливе лише в середньостроковій перспективі за умови розвитку технологій і поступового заміщення імпорту. Передбачається розширювати ринок вітчизняного виробництва за рахунок побудови нових спеціально обладнаних теплиць, за рахунок змін споживчих уподобань і самої культури споживання продукції квітництва.

Список літератури:

1. Бутко М. П., Соломаха І. В. Становлення вітчизняного ринку флористичної продукції в умовах євроінтеграції: монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2017. 294 с.
2. Боліла С. Ю., Кириченко Н. В. Маркетингові дослідження регіонального флористичного ринку як орієнтир для прийняття рішень щодо розвитку квітового бізнесу. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/4_2021/97.pdf.
3. Chelekhova T. Calculating the Cost of Floral Design Services. URL: <https://www.milaflorealdesignschool.com/calculating-cost-floral-design-services/>.

ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ КОМПЛЕКСНОЇ ЦИФРОВОЇ GRC СИСТЕМИ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

Лаптев Ілля Олександрович

магістрант, Університет митної справи та фінансів

Науковий керівник: Заруцька Олена Павлівна

доктор економічних наук, професор,

Університет митної справи та фінансів

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5350/>

Питаннями впровадження GRC на рівні організацій займалися такі вітчизняні науковці як О. Савчин, В. фон Розен, В. Чаплига, Ю. Фетісова, В. Шутенко та інші, а також іноземні науковці та дослідники: К. Spanaki, N. Racz, E. Weippl, A. Seufert, C. Hardy, J. Leonard, V. Nissen, W. Marekfa та інші.

Управління процесами та виконання внутрішньобанківських правил і політик, дотримання нормативних вимог законів та регулятивних вимог НБУ, ризик-менеджмент та мітігація потенційних ризиків, тощо. Всі ці поняття широко розповсюджені в банківському секторі України. Кожний державний та комерційний банк на рівні організації створив велику кількість внутрішніх політик та процедур, реєстрів ризиків, карт процесів, контрольне середовище, впровадив різні інструменти мітігації ризиків, запровадив найкращі практики

корпоративного управління, тощо. Під всі ці процеси банки створили велику кількість структурних підрозділів, адаптували організаційну структуру, створили комітети у правлінні та наглядовій раді, зробили відповідний функціональний розподіл за функціями.

На нашу думку всі ці процеси важливі і потребують належного рівня управління і регуляції. Тим не менше, побудова такої екосистеми потребує значних ресурсів з боку організації. І задля забезпечення належного рівня функціонування та принципу ефективності така екосистема потребує певної комплексності та послідовного зваженого управління. В поточних умовах такий великий, комплексний та складний механізм потребує централізації, задля синхронізації і забезпечення максимальної результативності всіх функцій та процесів.

На нашу думку таким рішенням повинна стати саме централізація функцій на базі GRC програмного забезпечення. Скорочення GRC означає "Governance, Risk, and Compliance", тобто управління, ризик (а саме процес управління ризиками) та комплаєнс [1]. Під управлінням ми розуміємо певний пул процесів, ресурсів, політик і правил, які регулюють діяльність банку задля досягнення його бізнес-цілей. Під управлінням ризиками ми розуміємо класичну функцію, що включає в себе програму управління ризиками, реєстр/матрицю ризиків та інструменти щодо їх мітігації, відповідні політики та процедури, тощо. Все це побудоване на ризик-орієнтовному підході. Під комплаєнс та ефективним його управлінням ми розуміємо набір політик, процедур та функцій, що забезпечують дотримання законів, правил та регуляторних вимог, а також впровадження кращих міжнародних практик на рівні банку.

Загалом фреймворк GRC у нормативних документах вперше в світі з'являється у Законі Сарбейнза-Окслі (Sarbanes-Oxley Act, SOX), а також у Базелі II (BaselII) [2], [3]. Але це саме фреймворк, тобто певний виписаний нормативний документ з ключовими правилами та принципами, які потребуватимуть адаптації, апробації та практичного впровадження на рівні банку.

Саме в нашій концепції централізації ми пропонуємо впровадження на рівні всіх підрозділів банку програмного забезпечення (пакетного чи самописного), що зможе об'єднати в єдину систему всі процеси, що включають в себе управління, ризики та комплаєнс.

Перелік ключових функцій і компонентів може відрізнитися від банку до банку, але можемо виділити топ-15, які на нашу думку, мають бути обов'язково включені:

- 1) Управління політиками, процесами та процедурами;
- 2) Комплаєнс, управління стандартами та найкращими міжнародними практиками;
- 3) Управління аудитом (внутрішнім та зовнішнім);
- 4) Процес взаємодії правління та його комітетів;
- 5) Управління безперервністю бізнесу;

- 6) Контрольне середовище та управління внутрішнім контролем;
- 7) Управління операційними ризиками (в т.ч. ІТ ризики);
- 8) Управління фінансовими ризиками;
- 9) Етика та корпоративне середовище;
- 10) Юридичні ризики та потенційні збитки від судових справ;
- 11) Забезпечення якості банківських послуг;
- 12) Управління ризиками пов'язаними з контрагентами;
- 13) Управління зверненнями та належне реагування;
- 14) Управління вразливостями та інцидентами;
- 15) Управління конфігураціями [4].

Головна перевага централізації в управлінні процесами це оперативність в реагуванні та прийнятті рішень, а отже можливість швидко реагувати на виклики та проблеми, що напряду впливає на конкурентоспроможність банку на ринку [5].

Наведемо умовний приклад. У клієнта-фізичної особи було списано з картки його власні кошти через вразливість у програмному застосунку банку. За умови впроваджені GRC системи та відповідного програмного комплексу на всіх рівнях процедура реагування могла бути побудована наступним чином в рамках одного операційного дня: 1) Звернення прийнято кол-центром банку, зареєстровано, присвоєно рівень ризику та терміновість розгляду; 2) Департамент ризик-менеджменту реєструє подію в реєстрі ризиків; 3) Інформаційна безпека реєструє інцидент, пов'язаний із застосунком банку; 4) ІТ департамент отримує завдання на усунення вразливості; 5) Проектний офіс вносить зміни до документації застосунку та реєстру конфігурацій; 6) Юридичний департамент оцінює ризики за інцидентом та подає пропозиції правління щодо можливої компенсації клієнту; 7) Внутрішній контроль створює задачу на впровадження ITGСконтролів для застосунку банку; 8) На підставі записів реєстр перевірок внутрішнього аудиту (audituniverse) коригується автоматично і пріоритетність перевірки застосунку банку зростає; 9) Правління отримує дані та включає відповідне питання до порядку денного на розгляд на засіданні комітету з ризиків.

Отже, можемо зробити висновок, що впровадження комплексного програмного GRC рішення на рівні банку може стати потужним інструментом для підвищення його стабільності, ефективності та конкурентоспроможності.

Список літератури:

1. Eccles, R. G., & Krzus, M. P. (2010). "One report: Integrated reporting for a sustainable strategy." John Wiley & Sons.
2. Basel Committee on Banking Supervision. (2006). International convergence of capital measurement and capital standards: a revised framework. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs128.htm>
3. Sarbanes-Oxley Act:U.S. Congress. (2002). Sarbanes-Oxley Act of 2002. URL: <https://www.sec.gov/about/laws/soa2002.pdf>

4. Apeh, J. A., Hassan, A. O., Oyewole, O. O., Fakeyede, O. G., Okeleke, P. A., & Adaramodu, O. R. (2023). "GRC Strategies in Modern Cloud Infrastructures: A Review of Compliance Challenges." *Computer Science & IT Research Journal*, 4(2), 111-125. URL: <https://doi.org/10.51594/csitrj.v4i2.609>
5. Deloitte. (2023). "Governance, Risk and Compliance Software: Driving Value in a Dynamic Regulatory Environment." URL: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/lu/Documents/risk/governance-risk-compliance-software_DCA.pdf

ФРАНЧАЙЗИНГ У РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ УКРАЇНИ

Лисюк Тетяна Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри туризму та готельного господарства,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID: 0000-0003-1629-9652

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5304/>

Франчайзинг є одним з найпоширеніших та успішних методів бізнесу в сучасному світі. Його актуальність стає все більш очевидною у зростаючій глобалізованій економіці, де підприємства постійно шукають ефективні способи розширення та поширення своєї діяльності на нові ринки.

Франчайзинг надає можливість ресторанним підприємствам швидко і успішно розширюватися, залучаючи місцевих підприємців, які бажають вести власний бізнес під відомою та визнаною маркою. Франчайзинг дозволяє підприємствам збільшити свою присутність на ринку, скоротити ризики та витрати на відкриття нових філій, а також ефективно управляти дистрибуцією своїх товарів та послуг. Він створює сприятливі умови для підприємницької активності та розвитку, сприяючи створенню нових робочих місць та зміцненню місцевої економіки.

Франшизу називають «найважливішою бізнес-моделлю 21 століття». Франчайзер з певним успішним досвідом може швидко розширюватися за низькою ціною. З іншого боку, франшизи з певними коштами можуть інвестувати в підприємництво з високим успіхом. Швидкість розвитку франшизи швидка, і ця бізнес-модель поступово охоплює багато галузей і послуг [2].

Війна та геополітичні турбулентності в Україні викликали нестабільність на ринку ресторанних послуг, що суттєво вплинуло на розвиток ресторанного бізнесу та знизило інвестиційну активність. Водночас, франчайзинг стає все більш популярним видом підприємництва в Україні, оскільки це ефективна модель для розширення бізнесу, яка дозволяє отримати готовий бізнес-формат та відому торгову марку.

Одна з ключових переваг франчайзингу полягає в тому, що він дозволяє розширити бізнес і відкрити нові підприємства, несучи мінімальний ризик. Франчайзі зазвичай мають вигоду від встановленого бренду, успішної

бізнес-моделі та підтримки франчайзера у сфері маркетингу, навчання та постачання.

Глобальне значення франчайзингу полягає в тому, що він сприяє передачі знань, технологій і ноу-хау між країнами. Великі франчайзингові мережі можуть розширюватись до різних країн і культур, допомагаючи створювати робочі місця та сприяючи економічному зростанню.

Франчайзинг є одним із найпоширеніших методів розвитку бізнесу в сучасному світі, який активно поширюється в Україні. Він базується на співпраці між власником франшизи та франчайзі. Франчайзі забезпечує використання бренду, технології, знань та інших ресурсів власника франшизи за умови дотримання визначених правил та сплати відповідних роялті.

Основні поняття франчайзингу [1]:

1. *Франшиза* – право використання торгової марки, товарного знака, фірмового найменування, технологій і ноу-хау під певними умовами.

2. *Франчайзер (франшизодавець)* – компанія, що володіє відомою (на регіональному, національному та/або міжнародному рівні) торговельною маркою, що добре зарекомендувала, і розвиває свою мережу шляхом передачі прав на використання своєї торгової марки незалежним компаніям.

3. *Франчайзі (франчайзіат, франшизоодержувач)* – незалежна компанія або приватний підприємець, який набуває у франчайзера на певних умовах право на використання його торгової марки та пов'язаних з нею технологій на певний термін на певній території.

4. *Початковий (паушальний) внесок* – сума, яку франчайзі виплачує франчайзеру при придбанні франшизи.

5. *Роялті* – регулярні грошові відрахування, що нараховуються від франчайзі франчайзеру за участь у його мережі. Є або фіксованою сумою, або відсотком від обороту франчайзі.

Франчайзинг – це унікальна форма бізнесу, де компанія (франчайзор) делегує право на продаж своїх продуктів і послуг незалежній особі або компанії (франчайзі). Ця співпраця між франчайзором і франчайзі призводить до взаємовигідних результатів.

Франчайзингова угода передбачає зобов'язання франчайзі продавати продукти або надавати послуги згідно з встановленими правилами, що стосуються як правових, так і ділових аспектів, які визначає франчайзер.

Франчайзер та франчайзі утворюють тандем, зусилля якого призводять до взаємовигідних результатів. Франчайзер надає ліцензію або право користування своїм товарним знаком, ноу-хау та операційними системами. Наприклад, франчайзер розробляє успішний продукт або послуги, такі як унікальна концепція ресторану швидкого харчування.

Франчайзер активно досліджує та розвиває бізнес, інвестує в його просування, створює відмінну репутацію та впізнаваність, так званий бренднейм. Після успішної перевірки концепції бізнесу та його відтворюваності, франчайзер має можливість запропонувати підприємцям, які бажають досягти схожого успіху, купити його франшизу [3].

Отже, з огляду на різноманітність підходів до визначення франчайзингу, можна зробити висновок, що цей інструмент бізнесу має різні аспекти та вимоги в залежності від підходу та учасників угоди. Однак, у всіх випадках взаємовідносини між франчайзером та франчайзі мають базуватися на співпраці, довірі та взаємовигідності.

Список літератури:

1. Мартиненко О.О. Світовий досвід використання франчайзингу як ефективної моделі розширення бізнесу. Бізнес Інформ. 2018. № 9. С. 253-258. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_9_38 (дата звернення: 01.02.2024).
2. Мартиненко О.О. Світовий досвід використання франчайзингу як ефективної моделі розширення бізнесу. Бізнес Інформ. 2018. № 9. С. 253-258. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_9_38 (дата звернення: 23.01.2024).
3. Стригуль Л., Александрова В., Жадан Т. Дослідження сучасного стану та визначення перспектив функціонування індустрії туризму та гостинності України. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). 2022. № 4. С. 54-58. URL: <http://es.khpi.edu.ua/article/view/274404> (дата звернення: 01.02.2024).

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО УПРАВЛІННЯ ЛОЯЛЬНІСТЮ СПОЖИВАЧІВ В ЗАКЛАДАХ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Мазуркевич Ірина Олександрівна

кандидат економічних наук,

Вінницький національний торговельно-економічний інститут

Державного торговельно-економічного університету

ORCID: 0000-0001-6648-9994

Драчинська Катерина Вадимівна

Вінницький національний торговельно-економічний інститут

Державного торговельно-економічного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5380/>

Управління лояльністю споживачів в закладах ресторанного господарства є важливою складовою стратегії їх економічного розвитку. Високий рівень конкуренції на ринку ресторанних послуг вимагає від підприємств формування ефективної системи управління лояльності споживачів із формуванням акценту на місце розташування закладу, детальну розробку концепції закладу, а також врахування всіх побажань відвідувачів закладу.

Теоретичні аспекти управління лояльністю споживачів досліджували чимало вітчизняних та зарубіжних дослідників. Так, серед зарубіжних дослідників вивчення даного поняття з позицій процесного підходу наведено у працях Д. Аакера, Ф. Райхельд, Дж. Ройса, А. Херрманн, Ф. Хубер, Трот М. та інших. Дослідження управління лояльності з позицій визначеного бізнес-процесу із деталізацією на етапи наведено у працях таких вітчизняних дослідників як: І. Ю. Бібік, М. М. Іваннікова, І. В. Когут, В. М. Неткова, В. В. Постової, Л. М. Приходько, М. О. Рябенської та ін.

Управління лояльністю споживачів на підприємствах ресторанного бізнесу – це комплексний процес, який має на меті формування стійкого позитивного ставлення споживачів до закладу, що виражається в повторних покупках, емоційній прихильності та формуванні позитивного іміджу.

У праці В. М. Неткової наведено такі основні підходи до процесу управління лояльністю споживачів: 1) залежно від рівня сприйняття продукту (товару, послуги/бренду); 2) залежно від суб'єктів; 3) залежно від «глобальності покриття»; 4) залежно від етапу розвитку відносин зі споживачем [2, с. 314]. Ми вважаємо, що такий поділ сформований з урахуванням маркетингової складової формування визначення даного поняття. Саме тому пропонуємо розглядати поняття «управління лояльністю споживачів» крізь призму сформованих концепцій менеджменту та маркетингу.

Таким чином, виокремимо основні концептуальні підходи щодо визначення сутності управління:

1. З позицій менеджменту дане поняття визначається з урахуванням функціональної та процесної концепції. Так, з позицій функціональної концепції, управління лояльністю визначається через реалізацію основних функцій менеджменту: планування, організація, мотивація та контроль. З позицій процесної – як процес формування специфічної, стійкої, довготермінової та позитивної прихильності клієнта до ринкових пропозицій підприємства шляхом успішної інтеграції сумісних цінностей з метою досягнення оптимальності у комплексі товарно-ринкових і соціально-відповідальних взаємовідносин [1, с. 139].

2. З позицій маркетингу управління лояльністю споживачів в закладах ресторанного господарства досліджувалося з позицій: оцінки рівня сприйняття продукту (товару, послуги/бренду); з урахуванням суб'єктів даного процесу, а також з урахуванням стадії життєвого циклу товару/послуги.

Спільним у даних підходах є те, що головна мета ефективної реалізації стратегії управління лояльністю споживачів в закладах ресторанного господарства полягає у постійному процесі реалізації комплексу заходів, спрямованих на формування позитивного іміджу підприємства на ринку із врахуванням поведінки споживачів ресторанних послуг. Слід зазначити,

що з урахуванням специфіки мотивів відвідування закладів ресторанного господарства, що полягає не стільки в організації харчуванні, скільки у відпочинку, спілкуванні, проведенні вільного часу тощо, то при формуванні стратегії управління лояльністю слід особливу увагу приділити емоційній складовій, створення позитивних вражень від відвідування закладу.

Таким чином, головними принципами управління лояльністю споживачів в закладах ресторанного господарства є наступні:

1. Обов'язкова орієнтація на відчуття та емоції споживача, що проявляється через глибоке розуміння потреб, очікувань та поведінки цільової аудиторії закладу, а також створення загальної атмосфери гостинності та відчуття турботи про гостей.

2. Формування вимог щодо якості ресторанної продукції та відповідності стандартам обслуговування, що проявляються через виготовлення смачних та оригінальних страв з сировини високої якості та бездоганне обслуговування.

3. Постійний перегляд та вдосконалення програм лояльності споживачів через пропозицію бонусних програм, накопичувальних систем, спеціальних акцій та знижок, тобто використовувати персоналізовані програми лояльності, заснованих на аналізі даних про відвідувачів закладу.

4. Розробка ефективної комунікаційної політики закладу через використання різних каналів комунікації для зв'язку з гостями та забезпечення зворотного зв'язку, формування чіткого бренд-меседжу.

5. Постійний моніторинг та впровадження інноваційних технологій щодо вдосконалення управління лояльністю споживачів з метою покращення результатів діяльності закладу та зміцнення конкурентних позицій на ринку.

Отже, формування ефективної стратегії управління лояльністю споживачів сприятиме не лише збільшенню прибутку підприємств ресторанного бізнесу, а й сприятиме створенню якісної конкурентоспроможної ресторанної продукції та послуг призначених для задоволення смаків та вподобань різних категорій споживачів.

Список літератури:

1. Колесник М. В., Малахівська Г. В. Методологічні особливості управління лояльністю клієнтів в системі соціально-відповідального маркетингу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 22, Ч. 2. 2018. С. 138-141.
2. Неткова В.М. Процес управління лояльністю: теоретичні основи та практичні аспекти. *Економіка і суспільство*. Вип. 8. 2017. С. 313-320.

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Овчаренко Тетяна Сергіївна

кандидат економічних наук,

доцент, доцент кафедри менеджменту

інноваційної та інвестиційної діяльності,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-0000-0671

Парашиута Анастасія Олександрівна

магістрантка 2 курсу ОНП

"Менеджмент інноваційної діяльності",

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5327/>

На сучасному етапі розвитку підприємництва, впровадження штучного інтелекту (ШІ) у різні сфери стає не лише питанням переваг конкурентоспроможності, але й важливим аспектом у забезпеченні ефективності та збільшенні продуктивності персоналу. Інноваційні методи управління персоналом у цьому контексті є ключовими для досягнення успіху підприємства, а саме [1, 2]:

- підвищення продуктивності. Інтелектуальні технології можуть автоматизувати рутинні завдання, звільняючи працівників від монотонних обов'язків. Це створює можливості для виконання більш складних завдань та підвищення креативності.

- покращення задоволення від роботи. Інноваційні методи, які використовують ШІ, дозволяють створити ефективніші методи оцінки робочого процесу та винагородження праці. Це сприяє підвищенню мотивації та задоволення працівників.

- розвиток компетенцій. Інноваційні методи навчання та тренування, які базуються на ШІ, дозволяють працівникам розвивати свої навички та кваліфікацію, пристосовуючи програми навчання до індивідуальних потреб.

- створення конкурентного робочого стану. Впровадження інноваційних методів управління персоналом, які базуються на ШІ, сприяє створенню привабливої та конкурентоспроможної робочої обстановки, що збуджує талановитих фахівців.

Отже, інноваційні методи управління персоналом, які використовують ШІ, можуть включати адаптивні програми стимулювання, системи нагород за результатами, індивідуальні програми навчання та збалансовані підходи до розвитку кар'єри.

У сучасному бізнес-середовищі, де швидкість змін та технологічний прогрес на високому рівні, використання штучного інтелекту в інноваційних методах управління персоналом стає вирішальним фактором. Однак, є кілька ключових проблем, пов'язаних з цим підходом [3, 5]:

1. Використання та прийняття технологій. Співпраця з новими технологіями ШІ може стикатися з опором серед персоналу, який може бути невпевнений у використанні інтелектуальних алгоритмів для управління своєю роботою або визначенням їхньої ефективності.

2. Етичні питання. Застосування штучного інтелекту у процесі управління може породжувати етичні питання. Це може включати проблеми конфіденційності, захисту особистих даних та можливість неправильної оцінки працівників через автоматизовані системи.

3. Навчання та прозорість. Впровадження ШІ в методи управління персоналом потребує постійного навчання та розвитку персоналу для використання цих нових технологій. Також, важливо забезпечити прозорість щодо того, як системи ШІ приймають рішення та оцінюють продуктивність співробітників.

4. Розвиток та прийняття культури інновацій. Прийняття ШІ в методи управління також потребує від компанії створення культури інновацій, яка сприяє прийняттю нових технологій та постійному покращенню процесів.

Штучний інтелект (ШІ) стає ключовим інструментом для вдосконалення процесів управління персоналом. Він дозволяє прогнозувати та розробляти індивідуалізовані стратегії мотивації, забезпечуючи адаптований підхід до кожного співробітника [7]. Одним з основних інноваційних методів, де ШІ демонструє свою вартість, є аналіз великої кількості даних щодо активності та продуктивності працівників. Цей аналіз може створити профіль працівника, який відображатиме його сильні та слабкі сторони. На основі цього профілю можна вибудувати індивідуалізовані стратегії мотивації, які стимулюють працівників до високих результатів.

Також інноваційною технологією є використання машинного навчання для побудови персоналізованих стратегій мотивації. Системи штучного інтелекту можуть аналізувати багатофакторні дані про працівників та виробляти рекомендації щодо найбільш ефективних методів мотивації кожного співробітника.

Важливим напрямком є використання інноваційних технологій у забезпеченні індивідуальних навчальних програм та ігор для співробітників, що сприяє не лише стимулюванню, але й підвищенню рівня мотивації через зростання навчальних можливостей та розвитку в компанії. Враховуючи особистість та навички кожного працівника, ШІ зможе розробити ці програми. Також ШІ можна використовувати для розробки персоналізованих планів навчання та розвитку співробітників.

Одним із основних викликів при впровадженні інноваційних методів управління персоналом, де використовується ШІ, є захист особистої приватності та етичні питання. Збір та використання великих обсягів даних може породжувати питання про приватність даних працівників та етичні стандарти використання цієї інформації [8].

Дослідження інноваційних методів управління персоналом з використанням штучного інтелекту вказує на перспективи та можливості для підвищення продуктивності та задоволення від роботи. Ефективне використання інструментів штучного інтелекту може значно вплинути на культуру підприємства та досягнення бізнес-цілей через збільшення мотивації та залучення персоналу.

Загалом, використання ШІ в управлінні персоналом відкриває двері до нових можливостей в управлінні та стимулюванні працівників. Однак, успішне впровадження таких інновацій вимагає уваги до етичних питань, захисту приватності, та розуміння того, як ці технології можуть покращити результативність бізнесу та стимулювати та мотивувати працівників до досягнення високих результатів.

Таким чином, штучний інтелект є потужним інструментом, що може значно поліпшити процеси мотивації персоналу та збільшити продуктивність в організаціях. Інноваційні підходи, такі як персоналізована система мотивації, відстеження продуктивності та штучний інтелект, відкривають нові можливості для управління та підвищення ефективності. Співпраця людей із штучним інтелектом у сфері мотивації дозволяє створювати більш індивідуалізовані підходи, підкреслюючи унікальність кожного співробітника та забезпечуючи більший стимул для досягнення поставлених цілей. Але важливо пам'ятати, що при використанні інноваційних методів управління персоналом, пов'язаних з штучним інтелектом, необхідно уважно враховувати етичні та приватність аспекти, щоб забезпечити гармонійне співіснування технологій та людей в робочому оточенні.

Список літератури:

1. Волянська-Савчук Л. В., Мацишина М. В. Використання інноваційних персонал-технологій в управлінні персоналом на підприємствах. Економіка і організація управління. 2019. № 1 (33). С. 34.
2. Гук К. С. Оптимізація системи матеріального стимулювання співробітників компаній в Україні / К. С. Гук, В. Ф. Грищенко // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2009. №1. С. 149-160.
3. Касич А. О., Бурба О. А. Інноваційні підходи в практиці управління персоналом конкурентоспроможного підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. № 16 (1). С. 132.
4. Лизунова О. М., Іщенко Я. Г., Кондрашова Г. В. Використання інноваційних методів управління персоналом підприємства. Економіка і суспільство. 2018. № 14. С. 449-451.

5. Овчаренко Т. С. Інноваційні підходи до навчання персоналу підприємства: переваги та недоліки Актуальні питання у сучасній науці 2023. № 9 (15) С. 122-140.
6. Розметова. О. Г. Інноваційні методи управління персоналом як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств індустрії гостинності. Ефективна економіка. 2013. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/>
7. Штучний інтелект в HR: як технологія допомагає компаніям керувати персоналом. URL: <https://www.everest.ua/shtuchnyj-intelekt-v-hr-yak-tehnologiya-dopomagaє-kompaniyamkeruvaty-personalom/>
8. Штучний інтелект, якому ви та ваші клієнти можуть довіряти. URL: <https://www.ibm.com/ua-uk>

МАРКЕТИНГ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ

Погорєлова Валентина Миколаївна
викладач спеціальних дисциплін,
Прилуцький технічний фаховий коледж

Черніков Віталій Павлович
викладач спеціальних дисциплін,
Прилуцький технічний фаховий коледж

Інтернет-адреса публікації на сайті:
<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5340/>

У сучасній економічній теорії та практиці розвинутих країн світу вже звичним стало поняття «маркетинг».

Термін «маркетинг» (marketing) походить від англ. слова «market» (ринок) і означає «процес просування на ринок», «діяльність у сфері ринку». Вперше його застосували американські фермери в середині XIX ст., які, шукаючи ринок збуту продукції, ввели поняття «Market Getting», що означало оволодіння ринком. Пізніше це словосполучення дало єдине слово – «маркетинг».

Маркетинг як наука і економічна категорія сформувався порівняно недавно. Разом з тим перші категорії, які сформували сутність маркетингу, існують уже порівняно давно. Його перші елементи (збут, реклама) з'явилися ще в середині XVII ст., коли в Токіо був відкритий перший праобраз універмагу. Якщо розглядати ціну як елемент маркетингу, тоді можна стверджувати про його древність – з моменту виникнення обміну. Однак як наука він з'явився значно пізніше [2].

Загалом, корені сучасного маркетингу можна пов'язувати з ім'ям С. Маккорміка (1809-1884) і створенням осиних інструментів маркетингу – організації сервісної політики, встановлення принципів визначення цін, дослідження та аналізу ринку. Початком теоретичних досліджень у сфері маркетингу вважають запропоновану Д. Маккарті модель «чотирьох Р» –

товар (product), ціна (price), збут (place), просування (promotion). Бурхливий розвиток маркетингу припадає на 50-60-ті рр. ХХ ст.

Сучасний маркетинг поєднує у собі здобутки економічної теорії, психології, соціології, менеджменту, а також свої власні надбання. Їх поєднання дає можливість розробляти і реалізовувати ефективні заходи управління ринковим середовищем підприємства і його маркетинговою політикою [3, с. 10-11].

Нині в літературі з маркетингу налічується понад 2500 його визначень.

Кожне з них відображає його призначення, функції, завдання та основний зміст (табл.1).

Таблиця 1.1

Деякі з варіантів трактувань терміну «маркетинг»

Автор	Визначення
П. С. Зав'ялов	В основі поняття «маркетинг» лежить термін «ринок». Це поняття у найбільш загальному вигляді передбачає ринкову діяльність, при чому такий вид ринкової діяльності, при якому використовується системний підхід і програмно-цільовий метод вирішення господарських проблем, а ринок, його вимоги і характер реакції є критеріями ефективності діяльності.
Ф. Котлер	Вид людської діяльності, спрямований на задоволення потреб за допомогою обміну; маркетинг є соціальним процесом, за допомогою якого окремі індивіди і групи отримують те, чого потребують і чого бажають, на базі обміну одних товарів і цінностей на інші.
Т. Левітт	Маркетинг не слід ототожнювати із продажем товарів. Якщо функція торгової системи полягає у тому, щоб запевнити покупця купити те, що вже виготовлено, завданням маркетингу є поставка на ринок того товару, якого дійсно потребує споживач.
Х. Хершген	Маркетинг – це, по-перше, принцип поведінки споживача, який полягає у послідовному спрямуванні всіх рішень, які стосуються ринку, на вимоги і потреби споживачів і покупців (маркетинг як принцип управління підприємством), по-друге маркетинг означає зусилля з отримання переваг у споживачів у порівнянні із конкурентами за допомогою комплексу спеціальних ринкових заходів (маркетинг як засіб), по-третє, маркетинг можна описати як систематичний, такий, що опирається на сучасний інструментарій, пошук рішень (маркетинг як метод).
Дж. Еванс, Б. Берман	Маркетинг – це підприємницька діяльність, яка управляє просуванням товарів і послуг від виробника до покупця або користувача, або яка соціальний процес, за допомогою якого прогнозується, розширюється і задовольняється попит на товарі і послуги за допомогою їх розробки, просування і реалізації.

Кожне із наведених визначень є цілком правильним, а їх велика кількість пояснюється, з одного боку, – актуальністю ролі маркетингу в сучасній науці та підприємстві; з іншого, – застосуванням різних методологічних підходів вченими при визначенні маркетингу.

Таким чином, термін «маркетинг» враховує чотири основні аспекти:

- «соціальний процес, спрямований на задоволення потреб споживачів;
- управлінський процес, у ході якого за дотримання зорієнтованого на ринок підприємницького стилю мислення (філософії бізнесу) здійснюється розроблення й реалізація маркетингової стратегії і тактики;
- наукова дисципліна, що вивчає методи розпізнавання, формування та задоволення потреб споживачів;
- система інститутів, що здійснюють практичну та/або наукову діяльність у сфері маркетингу» [1].

Варто зауважити, що в основі розуміння маркетингу стоять поняття «потреба» та «бажання», які спонукають споживача до дій, тобто до купівлі тих чи інших товарів або послуг. При чому механізм мотивації споживача до покупки різний у залежності від того, яку потребу він здатний задовольняти.

Таким чином, незалежно від того, якому визначенню маркетингу ми надамо перевагу, сьогодні вже немає жодних сумнівів щодо того, що маркетинг необхідно розглядати не просто як сукупність різноманітних заходів, спрямованих на просування продукції, але як специфічну функцію управління.

Список літератури:

1. Маркетинг: навч. посібник / за наук. ред. С. В. Ковальчук. – Львів: Новий світ-2000, 2012. – 679 с.
2. Маркетинг: навч. посібник / І. Д. Падерін, К. О. Сорока, К. В. Комарова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Дн-ськ: ДДФА, 2015. – 260 с.
3. Сенишин О.С., Кривешко О.В. Маркетинг: навч. посібник. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. 347 с.

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Фурманенко Ігор Русланович

аспірант інституту міжнародних відносин,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0009-0000-8354-4705

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5382/>

За допомогою проведення оцінки конкурентоспроможності закладу вищої освіти стає можливим визначити як реальний стан закладу освіти на ринку освітніх послуг, так і конкретні фактори успіху закладу освіти. Дослідження з градацією навчальних закладів, що проводяться громадськими організаціями

чи інших соціологічними групами ґрунтуються на оцінці саме конкурентоспроможності останніх, вивченні їх досягнень і недоліків, на порівнянні досягнень, здійсненні бенчмаркінгу тощо [1].

Здійсненню оцінки конкурентоспроможності передують збір даних – інформації, що потребує подальшого вивчення, систематизації та аналізу, з метою формування у подальшому ефективних заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності такого закладу освіти [2].

Вивченню також підлягають офіційні рейтинги, проведені центральним органом, що формує політику у сфері освіти – Міністерства освіти і науки України, рейтингів центрів маркетингових досліджень та інших соціологічних груп, рейтингів міжнародних організацій тощо.

Освітній заклад має проходити щорічні анкетування, які проводять різного роду організації, щоб у майбутньому брати участь у рейтингу як національному, так і міжнародному. Зазвичай рейтингування здійснюється за такими ознаками як профіль закладу (класичний, технічний, гуманітарний, медичний, економічний) тощо [3].

Також, під час аналізу конкурентоспроможності закладу освіти використовують кластерні підходи, зокрема використовують ієрархічну класифікацію шляхом обрання багатовимірного розвідувального аналізу даних, за яким вдається виміряти евклідову відстань, квадрат евклідової відстані, відстань Чебишева, відсоток незгоди тощо [4].

Крім того, оцінку конкурентоспроможності можливо провести методом Варда (Ward's method), який характеризується застосуванням методів дисперсійного аналізу для оцінки відстаней між кластерами, та заснований на розрахунку внутрішньогрупової суми квадратів відхилень, що є сумою квадратів відстаней між кожним об'єктом і середнім значенням у кластері, де розміщений цей об'єкт.

Також, з метою оцінки конкурентоспроможності закладу освіти наявна можливість використовувати метод двохісного об'єднання (Two-way joining) шляхом здійснення одночасної класифікації як спостереження, так і змінних. Завдяки двом вищезазначеним методам стає можливим оцінити не лише конкурентоспроможність закладів освіти на ринку освітніх послуг, а і виокремити недоліки останніх та визначити перспективи їх розвитку [5, с. 122-125].

Варто розділити якісні та вартісні фактори конкурентоспроможності закладів освіти, за якими також здійснюється сам аналіз. Мова йде про характерні риси закладу освіти як якісні фактори, і відповідно витрати університету при здійсненні основної діяльності та ціна на освітні та науково-дослідні послуги як вартісні фактори. Вищі рейтинги матимуть заклади освіти, що у результаті аналізу матимуть рівновагу у якісних та вартісних факторах.

Також важливими є такі елементи, що підлягатимуть аналізу при оцінці конкурентоспроможності закладу освіти: ефективна стратегія управління закладом освіти; наявність достатнього бюджетного та позабюджетного фінансування; гранти; відсутність дефектних витрат; ступінь зносу основних засобів, витрати на модернізацію; раціональне використання матеріального потенціалу; наявність стратегії управління ризиками.

Крім того аналізу конкурентоспроможності підлягатиме і сама наукова діяльність, зокрема оцінюватимуться: наукової діяльності запропоновано оцінювати показниками: кількість галузей науки за спеціальностями; кількість аспірантів (докторантів); наявність докторантури, спеціалізованих вчених рад; кількість галузей наукових досліджень закладу освіти; кількість монографій за рік/ за 5 років тощо.

Висновки. Запропоновані методи здійснення оцінки конкурентоспроможності закладу освіти, а також переліку інформації, характерних ознак і даних, що підлягатимуть дослідженню з метою здійснення такої оцінки дозволить ефективно моніторити та контролювати самими закладами освіти свій рівень та конкурентоспроможність. Важливо підсумувати, що відповідність закладу освіти вимогам, що була зазначені вище – означає здатність закладу освіти гнучко та швидко реагувати на виклики, оперативно адаптуватись до змін на ринку освітніх послуг.

Список літератури:

1. A practical guide Benchmarking in European Higher Education. European Centre for Strategic Management of Universities (ESMU) URL: http://llp.iugaza.edu.ps/Files_Uploads/634956737013680415.pdf (дата звернення: 19.02.2024).
2. Луговий В. І., Слюсаренко О. М., Таланова Ж. В. Моніторинг, мотивація, мобілізація задля конкурентоспроможності університетів України: механізми реалізації. Вісник НАПН України. 2020. Т.2. № 2. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/113> (дата звернення: 19.02.2024).
3. Тардаскіна Т. М., Зубкова І. Г. Складові конкурентоспроможності ВНЗ та визначення методів її оцінки. URL: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2013/Economics/6_135194.doc.htm (дата звернення: 19.02.2024).
4. Теоретичні та практичні аспекти використання математичних методів та інформаційних технологій в освіті й науці: моногр. / за заг. ред. О. Литвин. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 332 с.
5. Царенко І. О. Методи оцінки рівня конкурентоспроможності вищих навчальних закладів. Молодий вчений. 2015. № 2 (17). С. 122-125.

ПРОПОЗИЦІЇ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ СПОСОБІВ ПРОСУВАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Фурманенко Ігор Русланович

аспірант інституту міжнародних відносин,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0009-0000-8354-4705

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5383/>

Сильні та слабкі сторони закладу вищої освіти, його характерні ознаки, формують його конкурентний потенціал. З метою забезпечити якісні послуги на ринку освітніх послуг та забезпечити стійку конкурентоспроможність представники закладів освіти мають звертати особливу увагу на стратегування діяльності закладів освіти, а також на формування маркетингових програм.

Конкурентний потенціал – це відповідність закладу освіти потребам споживача, зокрема якість самої освіти, система комунікації зі студентами/абітурієнтами, кредитна система навчання, залучення більше практичних викладачів, рівень акредитації, наявність міжнародного партнерства/подвійне дипломування; кредитна система навчання, залучення практиків до науково-викладацької діяльності; імідж закладу освіти та його науковий потенціал; подальше працевлаштування випускників, стан навчальних корпусів, гуртожитків тощо [1, с. 5-15].

Необхідно розглянути етапність моделі конкурентоспроможності закладу освіти, зокрема на першому етапі важливо забезпечити попит на освітні послуги; на другому етапі – промоніторити заклад освіти на наявність способів адаптації останнього до різного роду змін, розвитку тощо. На третьому етапі варто розуміти пріоритети споживача, та за необхідності скоригувати послуги закладу освіти. На четвертому етапі важливо прийняти правильні управлінські маркетингові рішення з метою забезпечити відповідність закладу освіти потребам споживачів, та відповідно забезпечити конкурентоспроможність закладу освіти.

Маркетинг є важливим засобом управління закладом освіти на сучасному етапі розвитку ринку освітніх послуг. Маркетинг освітніх послуг сьогодні передбачає дослідження ринку освіти через вивчення конкурентів та їх послуг; дослідження ємності ринку; налагодження ефективності управління освітніми послугами; приділення уваги інноваціям та цифровізації освітніх послуг; розробка стратегічних планів та маркетингових стратегій; приділення уваги маркетинговим комунікаціям (реклама, PR тощо).

Закладу вищої освіти, щоб розробити ефективну концепцію маркетингу освітніх послуг слід забезпечити: освітню послугу високого рівня; забезпечити реалізацію маркетингової комунікації з метою популяризації закладу освіти; постійна робота зі споживачем освітніх послуг. Вищезазначені фактори виступають елементами, що впливають та забезпечують прийняття правильних

управлінських рішень, зокрема про розширення або скорочення освітніх послуг, їх удосконалення чи актуалізації тощо [2].

Просування освітніх послуг – це не лише ефективна реклама чи активні продажі, це і застосування ефективних маркетингових технологій, що виступають своєрідними методами просування закладів освіти та їх послуг, методи підвищення рівня закладу освіти серед на ринку освітніх послуг.

Інструменти маркетингу використовуються з метою ефективного просування освітніх послуг закладів освіти разом із системним аналізом відповідно ринку освітніх послуг, в результаті чого заклад освіти отримує інформацію зі своїми перевагами чи недоліками, що і стає підставою для подальшої роботи, наприклад усунення проблем чи розвитку послуг, які для споживача складають попит.

З метою просування освітніх послуг, заклад освіти має використовувати такі технології:

- створення та надання нових видів освітніх послуг та нових форм їх надання;
- підвищення рівня доступності послуги для споживача;
- підвищення рівня та іміджу закладу освіти у порівнянні з іншими;
- підвищення рівня конкурентоспроможності закладу освіти та його освітніх послуг;
- залучення інновацій у освітню діяльність закладу освіти [3, с. 42-46].

У контексті просування освітніх послуг закладу освіти варто зазначити про інтегровані маркетингові комунікації (ІМК), які визначаються як спосіб просування послуг через взаємодію маркенгу та реклами (direct, sales promo, PR, SMM), що надає більший вплив у просуванні послуги чи продукту ніж у процесі вищезазначеної взаємодії. Інтегровані маркетингові комунікації є сучасним способом ефективного просування закладом освіти своїх освітніх послуг на ринку освіти [4].

Разом з тим, важливо зазначити про ефективність використання закладами освіти інноваційних технологій до просування освітніх послуг на ринку, адже це можливість продати свою діяльність як прогресивну, сучасну, таку, що адаптується оперативнo до змін на ринку освітніх послуг [5, с. 83-95]. Маркетингові інновації для закладів освіти передбачають створення та реалізацію нових способів та методів підвищення ефективності закладу освіти загалом.

Список літератури:

1. Лисиця Н. М., Притиченко Т. І., Гронь О. В. Перспективи маркетингу економічних освітніх послуг в Україні. Економіка розвитку. Серія: Механізм регулювання економіки. 2017. Вип. 1 (81). С. 5-15.
2. Kotler P., Fox K. Strategic marketing for educational institutions (2nd ed.) / Upper Saddle River. NJ: Prentice-Hall, 1995. 45 p.
3. Кобідзе Н. Н. Специфіка SMM-просування послуг українських ЗВО. Проблеми формування та реалізації регіональної економіки: збірник матеріалів

IV Міжнародної науково-практичної конференції. м. Запоріжжя, 26 грудня 2020 р. Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2020. С. 42-46.

4. Методологічні основи створення, впровадження і розвитку інтегрованої інформаційної системи управління університетом / за ред. канд. фіз.-мат. наук, д-ра біол. наук, проф. С. В. Чернишенка, канд. фіз.-мат. наук, доц. Ю. І. Воротницького. Суми: Сумський державний університет, 2015. 333 с.

5. Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С., Ілляшенко Н. С. Комунікативна ефективність групи у Facebook як інструменту просування випускової кафедри на ринку науково-освітніх послуг. Маркетинг і цифрові технології. 2018. Т. 2, №1. С. 83-95.

ВПЛИВ ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИХ ФАКТОРІВ НА РОЗВИТОК ДИПЛОМАТІЇ

Хома Вікторія Максимівна

*студентка факультету міжнародної торгівлі та права,
Державний торговельно-економічний університет*

Науковий керівник: Бохан Аліна Василівна

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри світової економіки,
Державний торговельно-економічний університет*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5365/>

Дипломатія, визначена як мистецтво ведення переговорів та підтримки міжнародних відносин, залишається одним з найважливіших інструментів в розробці та впровадженні зовнішньої політики країн. У світлі швидкозмінних геополітичних змін та зростаючої складності міжнародних відносин, роль дипломатії стає ще більш актуальною та невід'ємною від міжнародного порядку.

У сучасному світі, де глобалізація та технологічний прогрес змінюють способи взаємодії між країнами, дипломатія відіграє ключову роль у вирішенні низки проблем та викликів. Зміна політичних режимів, економічні кризи, торгові конфлікти, кліматичні зміни та тероризм - всі ці фактори вимагають відповідної реакції та співпраці між країнами. Дипломатія як метод використовується для запобігання війни та насильства, розв'язання глобальних проблем та сприяння торгівлі [2, с. 123]. Дипломатичні місії стають майданчиком для обговорення та вирішення таких проблем, а також для забезпечення взаєморозуміння та довіри між націями.

На розвиток дипломатії значний вплив відіграє політико-економічні чинники, оскільки відображають взаємозв'язок між політичними рішеннями та економічними процесами у міжнародній системі. До одного з основних факторів цього впливу є торгівля й економічні відносини в цілому. Дипломатія включає в себе обговорення та укладання торговельних угод, узгодження економічної політики та сприяння взаємовигідним економічним відносинам між країнами. Політичні рішення, наприклад, щодо митних тарифів, регуляції інвестицій або

торговельних обмежень, можуть бути предметом дипломатичних переговорів і вплинути на характер та обсяги міжнародної торгівлі.

Наступним фактором є міжнародні фінанси і валютні відносини. Політичні рішення щодо глобальних фінансових питань, таких як курс валют, міжнародні кредити, регулювання фінансових ринків тощо, можуть впливати на стабільність економічних систем і міжнародну співпрацю. Дипломатичні зусилля часто спрямовані на збереження міжнародного фінансового порядку та уникнення економічних криз.

Далі важливою складовою, яка впливає на розвиток дипломатії є ресурсна політика і енергетична безпека. Контроль за доступом до природних ресурсів, таких як нафта, газ, мінерали, може бути предметом дипломатичних та політичних зусиль. Держави ведуть переговори щодо укладання угод про енергетичну безпеку, транзит енергоресурсів та диверсифікацію джерел енергопостачання.

Ще одним політико-економічним фактором виступають глобальні проблеми і питання співпраці. Між державами виникає необхідність використовувати дипломатію як інструмент співпраці та пошуку компромісів між державами у разі виникнення глобальних проблем, як, наприклад, зміна клімату, збройні конфлікти тощо.

Як висновок, можна сказати, що у світлі сучасних викликів та можливостей, дипломатія залишається важливим інструментом для забезпечення розвитку міжнародних відносин, а політико-економічні фактори і дипломатія нерозривно пов'язані, оскільки економічні і політичні рішення формують стратегії та взаємовідносини між країнами на міжнародній арені.

Список літератури:

1. Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи : монографія. О.М. Шаров ; Національний інститут стратегічних досліджень. Київ : НІСД, 2019. 560 с.
2. Павлюх М. В., Кушней С. Р. Публічна дипломатія як тренд у сучасних політичних відносинах: процеси трансформації. Політичне життя. 2022. № 4. С. 122-127. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2022.4.14>
3. Савчук В. В. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ І ЇЇ РОЛЬ У МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ. Економічний розвиток держави та регіонів в контексті сучасних інтеграційних процесів. 2023. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-308-1-4>
4. Ткач М. Я., Пархоменко П. П., Дриньов Д. ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ. Реформування міжнародних економічних відносин і світового господарства в сучасних умовах. 2023. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-295-4-31>

DEVELOPMENT OF TECHNOLOGY FOR DIGITAL IMAGES PROCESSING OF AQUATORIES FOR REMOTE REGISTRATION GAMBUSIA SP.

Andrii Porvan

Associate Professor, PhD, National Aerospace University
"Kharkiv Aviation Institute", Kharkiv
ORCID: 0000-0001-9727-0995

Marharyta Kalenichenko

student, National Aerospace University
"Kharkiv Aviation Institute", Kharkiv
ORCID: 0000-0003-4731-1060

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5302/>

Organization of environmental monitoring as the construction of complex spatio-temporal series of transformation of various biogeocenoses under the influence of natural and anthropogenic factors based on a system of observations, assessments and forecasts of the state of the natural environment, continues to remain at a rather low level. The reason for this lies in the lack of a unified methodological approach and comprehensive implementation of monitoring programs for individual environments, influencing factors and components of biota. This can rightfully be attributed to monitoring epidemiological situation, for example, during the fight against malaria [1].

Monitoring of bioproduction processes as a complex system of monitoring, assessment and forecasting changes in the state of the environment, includes monitoring of flora and fauna.

Assessing and monitoring the impact of an object on the environment using biological indicator objects is impossible without determining the parameters of biological objects. And if we talk about the spread of malaria, then its implementation is often complicated by difficult access to water bodies where malaria mosquitoes live and breed.

The introduction of representatives of the genus *Gambusia Sp.*, which eat mosquito larvae, into reservoirs, is recognized as an effective means of combating malaria. The effect of combating malaria will be achieved only when this introduction is carried out over large areas of often inaccessible terrain. The problem of control over the introduction processes arises, which in modern conditions can best be solved by remote (aerospace) methods. We can talk about remote methods focused on the use of digital photography from light drones (UAVs). The use of such methods may encounter problems due to the presence of camouflage protective coloration (CPC) in representatives of the genus *Gambusia sp.*

Lightweight UAVs are currently increasingly used in field research in the field of ecology and biology [2]. They also find their use in ichthyologic research [3, 4]. The

use of digital photography from a UAV for remote recording of small, shallow-water representatives of the ichthyofauna will in many cases encounter problems associated with the presence of their CPC. Elimination of its masking effect will also be required when using UAVs for remote registration of *Gambusia Sp.*

There are many methods and technologies for spatial image processing that are successfully used in environmental and epidemiological monitoring. Thus, work [5] describes a procedure for processing digital images of coastal shallow sections of the river bottom, which is based on the principles described in work [6]. It makes it possible to identify changes in system parameters that serve as markers of the appearance of small representatives of the ichthyofauna comparable to *Gambusia Sp.* Namely, identification in conditions similar to the places of induction and habitat of *Gambusia sp.* compatible with the use of light UAVs using methods.

The purpose of the work is to develop a technology for processing digital images of water areas, based on processing digital images of areas of shallow water areas and the analysis of the relationships of diversity and evenness in the color of aquatic organisms for remote registration of introduced *Gambusia Sp.*

The technology under development involves component analysis of the RGB model and subsequent quantification of the $G/(R+G+B)$ and R/G ratios in the image. According to the results of this analysis, the ratio of green chlorophylls and yellow-orange-red pigments in the phytocenosis is determined (fig. 1).

After image preprocessing (filtering and quality improvement) by analyzing the components of the RGB model of digital photos, the values of the original colorimetric parameters are found.

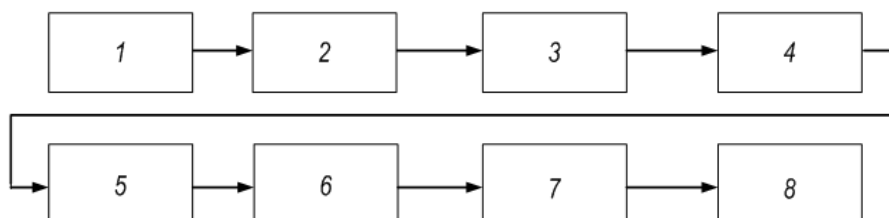

Fig.1. Structural diagram of the technology for digital images processing of aquatories for remote registration *Gambusia Sp.*: 1 – collection of information about the population of biological objects; 2 – image filtering using a high-order digital filter; 3 – exclusion of artifacts; 4 – forming an array of colorimetric parameters; 5 – determination of interactions between the standard and the biological object; 6 – determination of the trajectory of the dynamics of the development of a biological system on the basis of discrete modeling of dynamic systems; 7 – identification of biological objects; 8 – forming a conclusion.

The main processing of digital images is carried out within the framework of the procedure, which includes the following operations:

- dividing the image into segments;
- division of each segment into sub-segments;
- determination of the values of parameters $G/(R+G+B)$ and R/G in each sub-segment;

- determination of average values and mean square deviation of parameters $G/(R+G+B)$ and R/G for a set of sub-segments of each segment. These parameters are indicators of the amount of green chlorophyll and yellow-orange-red pigments in the phytocenosis;
- determination of Spearman's correlation values between the average values and values of the mean square deviation of the $G/(R+G+B)$ and R/G parameters for a set of segments of each photo;
- analysis of the differences between the photos by Spearman's correlation values between the average values and the mean square deviation values of the parameters $G/(R+G+B)$ and R/G .

Thus, a technology was developed that can be used in systems for automatic and automated remote registration of *Gambusia Sp.*, introduced into reservoirs for malaria control.

References:

1. Vysotska Olena, Nosov Konstantin, Hnoevyi Igor, Porvan Andrii, Rysovana Lyubov, Dovnar Alexandr, Babakov Mikhail and Kalenichenko Marharyta, Image processing procedure for remote recording of the *Gambusia sp.* introduced into a water for anti-malaria. *Technology Audit and Production Reserves*, 2022. 2(63), 14-18. doi: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2022.252297>, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4067653>.
2. Whitehead K., Hugenholtz C.H., Myshak S., Brown O., Le Clair A., Tamminga A., Barchyn T. E., Moorman B. Remote sensing of the environment with small unmanned aircraft systems (UASs), part 2: scientific and commercial applications. *Journal of Unmanned Vehicle Systems*, 2014. 2 (3), 86–102. doi:10.1139/juvs-2014-0007.
3. Groves P. A., Alcorn B., Wiest M., Maselko J. M., Connor W. P. Testing unmanned aircraft systems for salmon spawning surveys. *Facets 1*, 2016. 187-204. doi:10.1139/facets-2016-0019.
4. Kudo H., Koshino Y., Eto A., Ichimura M., Kaeriyama M. Cost-effective accurate estimates of adult chum salmon, *Oncorhynchus keta*, abundance in a Japanese river using a radio-controlled helicopter. *Fisheries Research*, 2012. 119-120, 94-98. doi:10.1016/j.fishres.2011.12.010.
5. Grigoriev A.Ya., Levchenko A.V., Ryabovol A., Vysotska O.V., Kalashnikova V.I. Distance reading fishes in the water area by colorimetric parameters related to productivity and diversity of phytobentos. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні системи та технології в медицині» (ICM–2021): зб. наук. пр. – Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харків. авіац. ін-т»*, 2021. 57-58.
6. Bupalov Yu., Kabalyants P., Zuev S. Relationships of diversity and evenness in adaptation strategies of the effect of protective coloration of animals. *bioRxiv*, 2021. 05.06.441914; doi: <https://doi.org/10.1101/2021.05.06.441914>.

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Svitlana Makukhina

Kherson State Agrarian and Economic University

ORCID: 0000-0001-6269-8406

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5377/>

Artificial intelligence is a science and technology for creating intelligent machines, and in particular intelligent programs capable of solving logical problems. Artificial intelligence (AI) refers to the ability of intelligent systems and algorithms to carry out creative functions traditionally performed person. The term “Intelligence” is best understood as the ability an individual adapts his behavior to new circumstances. Human intelligence is not one ability, but a whole ability grouping such as sensation, perception, thinking, imagination, representation, memory.

There are always pros and cons to any technological advancement. Let’s look at the advantages and disadvantages of artificial intelligence.

Advantages:

- Using AI, the greatest accuracy and chance of almost zero error
- AI will find application in space exploration. A variety of robots can be used to explore space. Then the alien environment is not scary and they can be created in such a way that the atmosphere of other planets did not affect their physical condition and functionality.
  - AI robots could be used to explore the depths of the earth and the depths of the World Ocean, the extraction of fuel and resources necessary to a person.
  - Smartphones are a great example of artificial intelligence. Such applications like Siri, acting as a personal assistant, maps and GPS that provides the user with the shortest routes to destinations, applications predicting user actions, and also giving recommendations.
  - Artificial Intelligence can be used effectively when performing repetitive, tedious and time-consuming tasks.
  - AI can perform tasks that are dangerous to human health and life tasks: rescuing people, extinguishing fires and others.
  - The big advantage of AI is that machines don't need sleep. They can do the same thing over and over again. they won't get tired of the work either.

Disadvantages:

- One of the main disadvantages of artificial intelligence is maintenance and repair costs. Software must be constantly updated to keep up with changing requirements. In the event of a breakdown, the cost of repair can be very great.
- If robots begin to replace humans in every field, it will eventually lead to unemployment. People will be left with nothing to do. So much empty time may result in its destructive use.

- Due to the reduced need to use their intelligence, lateral thinking and multitasking abilities of humans may diminish.

- If the control of machines goes in the wrong hands, it may cause destruction. Machines won't think before acting. Thus, they may be programmed to do the wrong things, or for mass destruction.

IT technologies and their applications are considered as one of the important directions for the development of education. The integration of artificial intelligence (AI) into education is a fast-growing trend that has the potential to revolutionize the way we learn and teach. Artificial intelligence also has the potential to improve the efficiency and accuracy of formative assessments. An intelligent system that interacts with information and provides verification student's knowledge is known as intellectual training system (ITS). This is one of the complex ways of presenting information to students. Like a teacher, it teaches each student according to its level of knowledge and priorities. ITS can teach students as follows. Initially it teaches and presents theory with examples. Then it asks questions to the students. It has the ability to understand the answers given by students and determine their knowledge, which influences on what should be presented and asked of the student. The student can also ask questions and the system can answer or solve problems in specific area of knowledge. Researchers are interested in developing effective ITS that can teach various subjects, including equation solving, physics, mathematics and grammar.

An intelligent teaching system requires the following input data:

1. Knowledge and understanding of the course being taught, learning strategies, misconceptions and possible errors.

2. Experience gained by the system as a result of interaction with students. It includes yourself know-how of student mistakes, students' learning efforts and their general information.

3. Preferences or priorities of each topics required for student achievement levels and cost of use.

4. Observing the interaction between the student and test results.

IT technologies and their applications are considered one of the important directions in the development of education. In education, the application of AI technologies is related to learning and teaching and is increasing every day.

Bibliography:

1. Єфремов, М. Ф., Єфремов, Ю. М. Штучний інтелект, історія та перспективи розвитку. *Вісник ЖДТУ. Серія "Технічні науки"*, 2016 №2, С. 123-126.

2. Awasthi S., Soni Y. Empowering education system with artificial intelligence: opportunities and challenges. *Shodh samagam*. 2023. Vol. 6, No. 1. P. 1-4.

КОГНІТИВНІ МОЖЛИВОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У НАВЧАННІ

Козиренко Світлана Іванівна

кандидат технічних наук,

Харківський національний університет радіоелектроніки

ORCID: 0000-0003-1952-7593

Козиренко Віктор Петрович

кандидат технічних наук,

Харківський гуманітарний університет

«Народна українська академія»

ORCID: 0000-0002-0418-5271

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5330/>

Штучний інтелект (ШІ) швидко розвивається і вже має значний вплив на наше життя. Він використовується в таких сферах, як освіта, медицина, фінанси, транспорт та багато інших. В освіті технології штучного інтелекту обіцяють трансформувати навчальні процеси, роблячи їх більш доступними, ефективними та інноваційними [2].

Один із напрямків досліджень – розвиток когнітивних можливостей ШІ.

Когнітивні можливості ШІ – це його здатність сприймати, обробляти та розуміти інформацію. Ці можливості включають в себе:

1. Здатність вчитися на основі досвіду.
2. Можливість зберігати і відтворювати інформацію.
3. Здатність інтерпретувати інформацію та робити з неї висновки.
4. Можливість вирішувати проблеми та генерувати нові ідеї.
5. Здатність спілкуватися з людьми та іншими системами ШІ.

Незважаючи на швидкий розвиток ШІ, наше розуміння його когнітивних можливостей все ще залишається неповним. Це пов'язано з кількома причинами:

- системи ШІ стають все більш складними, що ускладнює розуміння того, як вони працюють;
- багато систем ШІ є "чорними скриньками", що робить їх складними для аналізу;
- дослідження когнітивних можливостей ШІ можуть мати етичні наслідки.

Метою цієї статті є аналіз когнітивних можливостей ШІ.

Існує багато теорій когнітивної архітектури ШІ. Ці теорії намагаються пояснити, як системи ШІ сприймають, обробляють та розуміють інформацію. Деякі з найвідоміших теорій когнітивної архітектури ШІ включають:

1. Символьний штучний інтелект, теорія стверджує, що ШІ може бути досягнутий за допомогою символів та правил.
2. Конекціонізм, теорія стверджує, що ШІ може бути досягнутий за допомогою нейронних мереж.

3. Еволюційні алгоритми, теорія стверджує, що ШІ може бути досягнутий за допомогою еволюційних процесів.

4. Емпіричні дослідження. Найбільш поширена теорія.

Емпіричні дослідження показали, що ШІ може досягти значних успіхів у таких завданнях, як розпізнавання образів, обробка природної мови, машинне навчання. Питання когнітивних властивостей тільки починає розглядатися.

Одне із основних напрямків досліджень ШІ – порівняння з людськими можливостями:

1. Узагальнення знань. ШІ може добре виконувати завдання, для яких він був навчений, але йому складно узагальнювати ці знання на нові ситуації.

2. Розуміння причинно-наслідкових зв'язків. ШІ може встановлювати кореляції між подіями, але йому складно розуміти причинно-наслідкові зв'язки.

3. Креативне мислення. ШІ може генерувати нові ідеї, але йому складно мислити нестандартно та креативно.

4. Навчання. ШІ може вчитися на величезних наборах даних і швидко удосконалювати свої навички. Наприклад, системи машинного перекладу постійно вдосконалюються завдяки аналізу величезної кількості текстів. Люди мають більш універсальні здібності до навчання і можуть вчитися на основі досвіду, спостережень та міркувань. Люди краще адаптуються до нових ситуацій і застосовують знання в незнайомих контекстах.

5. Пам'ять. ШІ може зберігати і відтворювати величезні обсяги інформації протягом довгого часу. Людська пам'ять має обмеження ємності і може бути схильна до помилок. Однак люди мають кращу довгострокову пам'ять на емоційні події та знання, які мають особисту значущість.

6. Розуміння. ШІ може розуміти складні концепції і взаємозв'язки між даними. Люди мають краще розуміння причинно-наслідкових зв'язків і можуть робити висновки на основі неповної інформації. Люди також краще розуміють емоції та соціальні сигнали.

Штучний інтелект швидко розвивається і його когнітивні можливості постійно зростають. Розуміння когнітивних можливостей ШІ є ключем до його кращого використання та контролю, особливо у освіті.

Важливо пам'ятати, що розвиток штучного інтелекту в освіті повинен ґрунтуватися на дбайливому балансі між нововведеннями та збереженням ключових освітніх цінностей.

Список літератури:

1. Осборн, М. Дж., Клегг, Н. (2022). Штучний інтелект в освіті: обіцянки та небезпеки. *Harvard Business Review*, 90(1), 78-85.
2. О'Ніл, К. (2021). Темний бік штучного інтелекту в освіті. *Harvard Business Review*, 89(1), 56-63.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ФАХОВОГО УЧБОВОГО ЗАКЛАДУ ЯК ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ МАЙБУТНЬОГО САЙТУ

Кравченко Валерій Іванович

кандидат технічних наук, доцент,
Донбаська державна машинобудівна
академія, м. Краматорськ

Васильєва Людмила Володимирівна

кандидат технічних наук, доцент,
Донбаська державна машинобудівна
академія, м. Краматорськ

Голуб Денис Михайлович

кандидат технічних наук, доцент,
Донбаська державна машинобудівна
академія, м. Краматорськ

Стукалова Юлія Анатоліївна

асистент, Донбаська державна машинобудівна
академія, м. Краматорськ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5310/>

Навчання є однією з базових потреб людини і часто маючи початкову освіту для подальшого отримання базової кваліфікації молоді люди вибирають фахові учбові заклади, інформацію про які вони знаходять у Інтернеті. Розглядаючи фаховий учбовий заклад (ФУЗ) як освітній інститут, націлений на підготовку спеціалістів у певних спеціальностях, галузях знань або професій, слід відмітити, що призначення, структура і склад фахового учбового закладу можуть варіюватися залежно від регіону та типу освітніх програм. Тому, рекламуючи заклад в Інтернеті, врахування структури ФУЗа та призначення його підрозділів є актуальним з точки зору створення адекватної інформаційної моделі для всебічного та повнооб'ємного наповнення сайту ключовою інформацією [1].

Метою роботи є дослідження структури фахового учбового закладу яку буде покладено в основу інформаційної моделі майбутнього сайту. Задачі роботи:

- вивчення і аналіз призначення, структури і складу учбових закладів;
- розробка узагальненої моделі структури і складу ФУЗ.

Для правильного врахування потреб і особливостей фахових учбових закладів при розробці узагальненої моделі їх структури і складу розглянемо аналогічні параметри веб-сайтів провідних фахових учбових закладів [2-6]. Аналіз вказаних сайтів показав, що узагальнену модель типової структури і складу ФУЗ можна представити схемою, показаною на рисунку. З рисунка видно, що вона повинна включати наступні складові:

Рисунок – Ієрархічна модель принципової структури і складу ФУЗ

- керівник – особа, яка відповідає за загальне внутрішнє керівництво закладом і зв'язок з Міністерством освіти та іншими ФУЗами. Їй безпосередньо підкоряється персонал, адміністрація і відділ автоматизації та інформатизації;
- адміністрація – відповідає за загальне внутрішнє керівництво і обслуговування закладу та направляє роботу студентського самоврядування;
- адміністративні відділи – підрозділи, які відповідають за організацію та управління навчальним процесом, фінансами;
- персонал – викладачі та науковці це співробітники, які проводять лекції, семінари, виконують наукові дослідження і спостереження, консультують студентів. Вносять пропозиції що до поліпшення та модернізації учбового процесу і надають їх адміністрації та у відділ автоматизації та інформатизації. Кількість викладачів та науковців зазвичай займає найбільшу частку працівників.
- підтримуючий персонал – співробітники, які забезпечують правильне та безаварійне функціонування закладу, його лабораторій, майстерень та їх відповідний санітарно-гігієнічний стан. До нього відносяться – технічний персонал, адміністративний персонал і т.д.
- студенти – основною аудиторією фахового учбового закладу є студенти, які навчаються на різних курсах та навчальних програмах, щоб отримати відповідний освітній рівень та ступінь.
- лабораторії та майстерні – залежно від галузі, фахового учбового закладу він може мати спеціалізовані майстерні і лабораторії, де проводяться наукові дослідження, лабораторні роботи та практичні заняття зі студентами;
- відділ автоматизації та інформатизації – своїми засобами забезпечує доступ персоналу до різного виду розрахунків (зарплата, відомості, звіти і т.п.), автоматизованих учбових курсів і інформації з мережі Інтернет. Підтримує локальну мережу закладу та являється головним розробником сайту ФУЗ.

- бібліотека та бібліотекарі – важлива складова фахового учбового закладу, де студенти та викладачі, а також увесь персонал, можуть отримувати доступ до необхідних навчальних ресурсів і друкованої та електронної літератури.

Вивчення структури фахового учбового закладу дозволяє чітко визначити напрямки інформаційного обслуговування громадян і спрямовано на покращення якості освіти і забезпечення ефективного навчального процесу в фаховому учбовому закладі.

Список використаних джерел:

1. Закладам вищої освіти радять краще наповнювати свої сайти. [Ел. ресурс]. Режим доступу <http://www.dgma.donetsk.ua/11-12-2023-zakladam-vischoyi-osviti-radyat-krasche-napovnyuvati-svoyi-sayti.html>. Дата доступу 11.12.23
2. Головна сторінка сайту Донбаської державної машинобудівної академії. [Ел. ресурс]. Режим доступу <http://www.dgma.donetsk.ua/>
3. Головна сторінка сайту ВСП «Фаховий коледж ЧНУ». [Ел. ресурс]. Режим доступу <http://college-chnu.cv.ua/>.
4. Головна сторінка сайту Київського національного університету імені Т. Шевченка. [Ел. ресурс]. Режим доступу <https://knu.ua/>
5. Головна сторінка сайту Національного медичного університетц імені О. О. Богомольця. [Ел. ресурс]. Режим доступу <https://nmuofficial.com/>
6. Головна сторінка сайту Дніпровської академії музики. [Ел. ресурс]. Режим доступу <https://dk.dp.ua/>

POSSIBILITIES OF APPLICATION OF IMMERSIVE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF MEDICAL STUDENTS AT CLINICAL DEPARTMENTS

Igor Gladchuk

*MD, professor, Head of the
Department of Obstetrics and Gynecology,
Odesa National Medical University
ORCID: 0000-0003-2926-4125*

Oksana Pavlovska

*Ph.D., Associate Professor,
Department of Obstetrics and Gynecology,
Odesa National medical university
ORCID: 0000-0001-9549-9032*

Olga Savelyeva

*Ph.D., Associate Professor,
Department of Internal Medicine No1,
Odesa National Medical University
ORCID: 0000-0002-6478-2158*

Kateryna Pavlovska

*Ph.D., Associate Professor,
Department of Internal Medicine No1,
Odesa National Medical University
ORCID: 0000-0002-4869-8212*

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5326/>

Currently, the use of immersive technologies has become a powerful driving force for changes in learning and teaching methods in many leading educational institutions of the world [1, p. 1]. From a modern point of view, it is the incessant computerization, the involvement of the latest information and communication technologies as well as the active application of innovations in the educational process that definitely become the fundamental factors of the competitive advantages of an educational institution, therefore, a kind of integral indicators of its competitiveness in the world educational space [2, p. 2].

It should be noted that immersive technologies are modern technologies of visual, audio and partially tactile immersion of the participant in an alternative space, which is created using 3D graphics [3, p. 4]. Today, virtual educational simulators, augmented reality software applications can be very successfully and effectively used in the educational process of medical university students during practical/seminar

classes when mastering practical skills and to prepare for the objective structured clinical exam (OSCE) as well as 360-degree video (immersive video).

Thus, with the help of virtual reality, with the use of 360° images, the program creates, for example, a clinical case in the intensive care ward where the participant can bring to automatism the algorithm of actions of a medical worker in accordance with professional competencies [4, p. 5]. Augmented reality technologies demonstrate 3D objects in real time, combining the virtual environment with the real one [5, p. 2]. It is possible to learn with the involvement of augmented reality using only a smartphone but a special helmet or glasses are required to immerse you in the virtual space.

360-degree video or immersive video is a panoramic image with varying degrees of interactivity, while the reproduction of visual and audiovisual material allows the viewer to move and feel present in this reality [6, p. 2]. Viewing can be done using a personal computer, a mobile device or a special display on a virtual reality helmet.

According to many experts, the main advantages of immersive learning are first of all visualization, as well as concentration, involvement and high productivity [7, p. 24].

Visualization is the most important advantage of immersive technologies, which allow you to present any subject, phenomenon/process, sequence of actions in maximum detail, which is especially important when studying anatomy, general physiology and pathological physiology, and clinical disciplines in medical universities.

Concentration is the next very important component of the learning success. One cannot help but agree with researchers who claim that misunderstanding of educational material most often occurs not due to the lack of certain abilities, weak intelligence or forgetfulness, but rather due to insufficient attention. In addition, the learning process is not always exciting and relaxed. The use of immersive methods involves the sequential, step-by-step performance of certain tasks, which, firstly, makes it impossible for the student to be distracted by other activities of minor importance during the class, and, secondly, forms the necessary level of concentration in him and, what is extremely important, feeling of conscious achievement of the goal set.

Involvement. The syllabus using virtual reality gives a chance to involve all students in the group simultaneously in the process of analyzing and solving a task of any complexity and direction, which is also a certain motivating factor for the formation of the appropriate level of communicative competence in future doctors, the development of clinical thinking and research skills.

Therefore, such a modernization of the educational process will certainly lead to an increase in motivation to study, productivity and can become a platform for further professional formation and growth of both medical education students and university teachers.

Possibilities of using immersive technologies in the educational process of students of medical universities at clinical departments are presented in the Table 1.

Table 1

Possibilities of using immersive technologies in clinical departments
of medical universities

Type of immersive technology	Topics of practical classes
Virtual reality	<ol style="list-style-type: none"> 1. Assessment of the severity of the patient/victim condition under conditions of a health care facility, emergency situation, combat operations, in the field, under the condition of lack of information and limited time. 2. Determination of tactics and development of the algorithm for the provision of emergency medical care in case of emergency in limited time. 3. Organization of providing medical care and medical evacuation measures to the population and military personnel in emergency situations and hostilities. 4. Determination of the principles of treatment of patients (conservative, operative), under the conditions of a health care institution and outside, at the stages of medical evacuation, in field conditions. 5. Drawing up medical routes of patients. 6. Performing medical manipulations under the conditions of a health care institution 7. Determination of delivery tactics and the postpartum period. 8. Working out the algorithm of actions in the complicated course of pregnancy, childbirth and the postpartum period. 9. Working out the algorithm of actions during resuscitation of a newborn.
Augmented reality	<ol style="list-style-type: none"> 1. The structure of human internal organs, blood supply, innervation, topographic anatomy. 2. General and pathological physiology of body organs and systems. 3. Assessment of psychomotor and physical development of a patient. 4. Assessment of the general condition of a newborn child. 5. Analysis of the results of laboratory, functional, instrumental examination methods.
Immersive video	<ol style="list-style-type: none"> 1. The structure, origin and development of tissues, organs and systems of the human body, their topographical and anatomical interrelations. 2. Patterns of prenatal and postnatal development, variants of organ variability, formation of congenital and acquired malformations. 3. Age, sex and individual characteristics of the structure of the human body. 4. The influence of the environment and harmful factors on human health. Provision of primary, secondary, tertiary, emergency, palliative medical care to a patient, surgical interventions. 5. Medical rehabilitation (physiotherapy treatment, hydrotherapy, hydrokinesiotherapy, kinesiotherapy, massage, aromatherapy)

It should be noted that today one of the world leaders in the development of virtual educational simulators, virtual laboratories and interactive science is the “Labster” platform, thanks to which more than 5 million students are already successfully studying [8, p. 2]. The Ministry of Education and Science of Ukraine and Labster have been actively cooperating since 2022. At present, several Ukrainian higher education institutions have already signed up to the Labster offer and are successfully implementing Labster within their educational courses.

Therefore, for the formation of professional competencies of future doctors, it is advisable to widely involve such modern teaching methods as immersive technologies, which have many promising advantages. In our opinion, changes in the pedagogical paradigm, approaches to teaching educational material will allow to raise the level of students by maximum disclosure of their individual abilities, talents and intelligence.

References:

1. Zeynep Turan, Sinem Cilligol Karabey. The use of immersive technologies in distance education: A systematic review. *Educ Inf Technol (Dordr)* 2023 May 5 : 1-24. doi: 10.1007/s10639-023-11849-8 PMID: PMC10160721.
2. Monireh Toosi, Maryam Modarres, Mitra Amini, Mehrnaz Geranmayeh. Context, Input, Process, and Product Evaluation Model in medical education: A systematic review. *J Educ Health Promot.* 2021; 10(1): 199. Published online 2021 May 31. doi: 10.4103/jehp.jehp_1115_20 PMID: PMC8249974.
3. Kitson A, Prpa M, Riecke BE. Immersive Interactive Technologies for Positive Change: A Scoping Review and Design Considerations. *Front Psychol.* 2018 Aug 3; 9: 1354. doi: 10.3389/fpsyg.2018.01354. PMID: 30123161; PMID: PMC6085587.
4. Zhang N, Qi T, Zhao Y. Real-Time Learning and Recognition of Assembly Activities Based on Virtual Reality Demonstration. *Sensors (Basel).* 2021 Sep 16; 21(18): 6201. doi: 10.3390/s21186201. PMID: 34577409; PMID: PMC8472799.
5. Syed TA, Siddiqui MS, Abdullah HB, Jan S, Namoun A, Alzahrani A, Nadeem A, Alkhodre AB. In-Depth Review of Augmented Reality: Tracking Technologies, Development Tools, AR Displays, Collaborative AR, and Security Concerns. *Sensors (Basel).* 2022 Dec 23;23(1):146. doi: 10.3390/s23010146. PMID: 36616745; PMID: PMC9824627.
6. Carolyn Blair, Colm Walsh, Paul Best. Immersive 360° videos in health and social care education: a scoping review. *BMC Med Educ.* 2021; 21: 590. Published online 2021 Nov 24. doi: 10.1186/s12909-021-03013-y PMID: PMC8611631.
7. Hamilton D, McKechnie J, Edgerton E, Wilson C. Immersive virtual reality as a pedagogical tool in education: a systematic literature review of quantitative learning outcomes and experimental design. *J Comput Educ.* 2021;8(1):1-32.
8. Tripepi M. Microbiology Laboratory Simulations: From a Last-Minute Resource during the Covid-19 Pandemic to a Valuable Learning Tool to Retain-A Semester Microbiology Laboratory Curriculum That Uses Labster as Prelaboratory Activity. *J Microbiol Biol Educ.* 2022 Apr 7;23(1):e00269-21. doi: 10.1128/jmbe.00269-21. PMID: 35496684; PMID: PMC9053027.

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Андросенко Артем Олександрович

аспірант, Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка
ORCID: 0000-0001-8189-4146

Науковий керівник: Бурчак Станіслав Олександрович

доктор педагогічних наук, професор,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5308/>

У зв'язку з сучасними викликами у сфері освіти, спричиненими пандемією та війною в нашій країні, інтенсивним використанням інформаційно-комунікаційних технологій у зоні дистанційного навчання, виникає необхідність перегляду підходів до визначення сутності педагогічної майстерності майбутніх учителів та факторів, що впливають на її розвиток. Зокрема, великої важливості набувають гнучкі вміння (soft skills), які дозволяють випускникам закладів вищої освіти успішно функціонувати в професійній сфері. Здатність створювати освітній простір та організовувати освітній процес через різноманітні платформи та онлайн-сервіси, а також ефективна взаємодія в умовах дистанційного навчання, стають важливими аспектами.

Це передбачає необхідність розвитку у майбутніх учителів навичок роботи в команді, прийняття рішень в критичних ситуаціях, взяття на себе відповідальності, врегулювання конфліктів і критичного мислення. Враховуючи це, необхідно переглянути вимоги до педагогічної майстерності вчителів та переглянути стратегії її розвитку. У цьому контексті важливо розглянути сутність поняття "педагогічна майстерність" та визначити чинники, які впливають на результативність цього процесу в закладах вищої освіти.

Аналіз психолого-педагогічних джерел підтверджує, що у галузі педагогічної теорії та практики значна увага приділяється проблемам підготовки майбутніх учителів, зокрема їхньої педагогічної майстерності. Дослідження з цього напрямку проводили такі вчені, як М. Євтух, Є. Кагаров, Н. Кузьміна, Л. Куліненко, О. Малнацька, К. Пасько, Н. Пихтіна, Г. Сагач, С. Сисоєва, Г. Філіпчук та інші. Теоретико-методичні засади цього напрямку розкриваються у працях І. Зязюна, Л. Крамущенко, Н. Кузьміної, О. Лавріненка, А. Маркової, М. Солдатенка та інших вчених.

І. Зязюн вніс значний внесок у вивчення теоретико-методичних аспектів розвитку педагогічної майстерності та є засновником даного напрямку дослідження. Він також став ініціатором введення навчальної дисципліни "Педагогічна майстерність" у закладах вищої освіти, що готують майбутніх учителів.

Вчений розглядає поняття "педагогічна майстерність" як комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. Згідно з його точкою зору, педагогічна майстерність визначає найвищий рівень педагогічної діяльності вчителя, побудованої на принципах самоактуалізації та самоорганізації. Особливу увагу він приділяє гуманістичній спрямованості як важливій характеристиці та структурній компоненті педагогічної майстерності [2].

На основі аналізу наукової літератури та досліджень вчених можна виділити три основні групи чинників, що впливають на підготовку майбутніх учителів та розвиток їхньої педагогічної майстерності. Ці групи включають соціально-економічні, особистісні та технологічні аспекти.

Соціально-економічні чинники відіграють важливу роль у визначенні суспільної значимості професії учителя, можливостей зростання заробітної плати в залежності від кар'єрного росту та умов професійної діяльності. Ці чинники є значущими мотиваційними факторами, визначаючи ієрархію потреб у розвитку педагогічної майстерності майбутніх учителів. Низький рівень заробітної плати виступає як фактор, що негативно впливає на розвиток педагогічної майстерності та професійну діяльність педагогів-початківців [1].

Випускники закладів вищої освіти, стикаються із вибором, віддати перевагу роботі за фахом, але з низькою за величиною заробітною платою, або обирати працю не за фахом, але зі значно більшою оплатою. При цьому студенти чітко розуміють вимоги, яким повинні відповідати вчителі, і обсяг роботи, який вони повинні виконувати у своїй професійній діяльності. Однак, внаслідок невідповідності між відповідальністю вчителя, його робочим навантаженням та розміром зарплати, випускники переважно обирають роботу поза сферою освіти. Цей чинник розглядається як один з провідних, що обумовлює небажання учнівської молоді обирати професію вчителя.

До особистісних чинників розвитку педагогічної майстерності відносяться наявність у майбутніх учителів здібностей до педагогічної діяльності та розвиненість професійно-особистісних якостей, які є важливими для успішної реалізації завдань освітнього процесу на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Зазначимо, що результативність розвитку педагогічної майстерності значною мірою залежить від цих особистісних чинників, оскільки саме вони визначають схильність та спрямованість здобувача вищої освіти на педагогічну діяльність.

Особистісні чинники виступають визначальними під час навчання у закладах вищої освіти, оскільки вони значною мірою впливають на ефективність реалізації технологій та методик навчання, які майбутні вчителі опановують у цих закладах. Здатність до педагогічної діяльності та наявність важливих особистісних якостей сприяють формуванню компетентностей, які є ключовими для успішної та ефективної роботи вчителя в професійній сфері.

Технологічні чинники відображають сутність, технології, форми та методи підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти. Важливо відзначити,

що здобувачі вищої освіти підкреслюють значущість прикладу, який надають викладачі закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутніх учителів. Рівень розвитку педагогічної майстерності цих викладачів слугує взірцем, на який спираються здобувачі під час педагогічної практики або на початковому етапі своєї професійної діяльності.

У контексті технологічних чинників розвитку педагогічної майстерності важливо підкреслити, що результативність цього процесу залежить від здатності викладачів застосовувати інноваційні технології та методики навчання і виховання. Також ключовим є їхня здатність використовувати різноманітні форми та методи підготовки на засадах особистісно орієнтованого підходу та налагоджувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію. Це допомагає створювати навчальні середовища, сприяючи активному взаємодії між викладачем і студентами та сприяючи розвитку професійних навичок майбутніх учителів.

Так, виправдано можна вважати, що педагогічна майстерність є ключовою умовою для досягнення результативності в педагогічній діяльності вчителів. Розвинена педагогічна майстерність означає не лише глибокі знання педагогічної теорії, але й вміння ефективно застосовувати ці знання у практиці.

Список літератури:

1. Андрощук І. Педагогічні умови підготовки майбутніх вчителів трудового навчання і технологій до педагогічної взаємодії. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка. №13. 2017. С. 102-108.
2. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність : підручник для вищих навч. закл. / Зязюн І. А. – К. : Вища школа, 1997. – С. 35, 79-80.

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Базарська Ольга Анатоліївна

Комунальний заклад «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок)

№ 464 комбінованого типу Харківської міської ради»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5345/>

Працюю вихователем у групі дітей дошкільного віку № 9 «Пролісок». Педагогічну діяльність планую відповідно до освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина», метою якої є формування основ світогляду цілісної життєво активної гуманістично спрямованої особистості – громадянина демократичного суспільства, який у своїй життєдіяльності буде сповідувати національнокультурні, загально-людські та громадянські цінності.

Виховання всебічно розвиненої особистості дитини передбачає, в тому числі, що дитина на кінець дошкільного періоду життя матиме гарно розвинене мовлення, адже розвиток мовлення найтіснішим чином пов'язаний із розвитком свідомості, пізнанням навколишнього світу, розвитком особистості в цілому.

Сучасне покоління дошкільників – це діти цифрової ери, які вирізняються інтелектуальною та емоційною своєрідністю: їхній світ цінностей значною мірою підвладний онлайн-соціалізації.

Усвідомлюючи це, я вирішила обрати тему для подальшого вивчення та подальшої роботи – «Розвиток зв'язного мовлення дошкільників шляхом впровадження в освітній процес цифрових технологій».

З початком військової агресії РФ проти України переді мною як педагогом постала необхідність організувати освітню діяльність з моїми вихованцями та їх родинами у дистанційному форматі.

Отримавши згоду сімей на співпрацю з дошкільним закладом дистанційно, почала організовувати освітній процес в онлайн режимі.

Для створення своїх відеозанять у програмі InShot використовую яскравий ілюстративний матеріал, який є у вільному доступі у мережі Інтернет. Дана програма дозволяє створювати цікавий дітям відеоконтент, який можна доповнювати захоплюючими анімаціями, звуковими ефектами тощо. Під час занять пропоную малюкам пограти у цікаві ігри, відгадати загадки, вивчити вірші за методикою мнемотехніки, скласти речення, коротенькі описові розповіді тощо.

Починаючи роботу з даного напрямку, я прогнозувала підвищення інтересу малюків до навчання, адже яскраві казкові герої, цікаві завдання, сюрпризи, захоплення – все сприяло підвищенню мотивації малят до виконання завдань.

Постійно беру участь у вебінарах та активно впроваджую отримані знання у практичну роботу та освітній процес, зацікавлена у власному професійному розвитку, постійно вдосконалюю свої вміння.

За допомогою програми для створення презентацій Power Point створюю інтерактивні ігри з розвитку мовлення, включаю завдання на розвиток фонематичного слуху, активізацію словника, формування граматичної правильності мовлення, розвиток зв'язного мовлення. Така діяльність допомагає вихованцям в ігровій формі засвоювати навчальний матеріал, робить освітню діяльність цікавою та захоплюючою.

Інтерактивна гра «Збери фрукти»
 Підготувала вчителька ІЗ «ДНЗ № 466 ХМР Закарська С.А.

Мета гри:

- Закріпити назви відомих дітям фруктів, вчити диференціювати фрукти та овочі;
- вчити називати фрукти та овочі, називати місця, де вони ростуть;
- Виховувати бажання допомогти ігровому персонажу.

Опис гри:
 Перед дітьми на екрані з'являється ігровий персонаж – дівчинка Марічка, яка просить їх допомогти зібрати фрукти до кошика. Діти розглядають плоди на екрані, називаючи фрукти та овочі, за допомогою натиснення курсором миші на картинки фруктів, відправляють їх до кошика. Марічка дякує дітям за допомогу. Лунають оплески на честь дітей.

Ігрові дії: якщо дитина натискає на зображення фрукта, - він прямує до кошика, якщо на зображення овоча, - відбувається анімаційний ефект качання.

За допомогою сервісу Book Creator створюю яскраві тематичні електронні посібники, у яких пропоную дітям та їх батькам завдання на закріплення матеріалу з певної теми, як от: «Свійські тварини та птахи», «Дикі тварини», «Осінь – чарівна пора», «Зимонька-зима», «Частини доби», «Продукти харчування. Корисна та шкідлива їжа». Ці електронні книжечки дуже полюбилися і дітям, і батькам, які визнають, що такий спосіб представлення інформації дуже цікавить малюків, він містить не тільки яскраві картинки із завданнями, але й відеоматеріал, інтерактивні завдання тощо.

Переглянь відео разом із батьками. Яких свійських тварин ти знаєш? Де вони живуть?

Розглянь картинку. Яких свійських птахів ти бачиш? Де вони живуть? Хто про них послується?

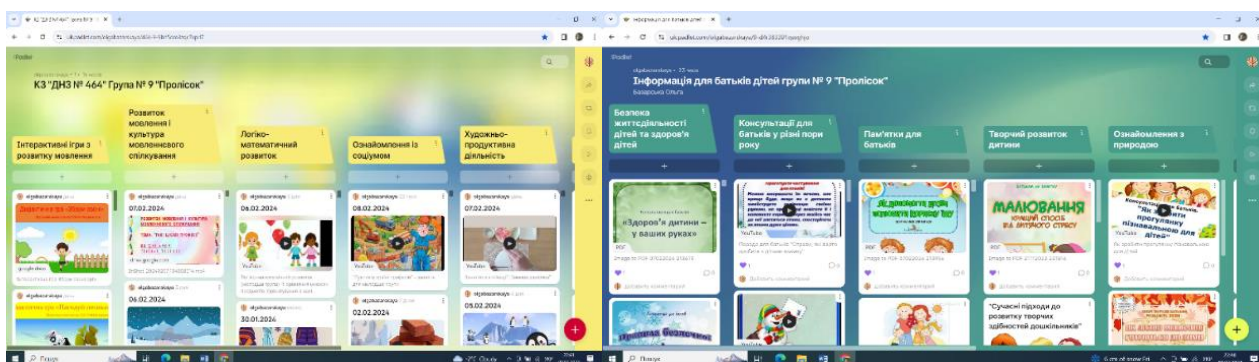
Переглянь відео разом із батьками. Віршик про яку свійську тварину ти прослухав? Вичитай віршик напам'ять!

Підведи і заповни цей мішок у бабусі на подорож!

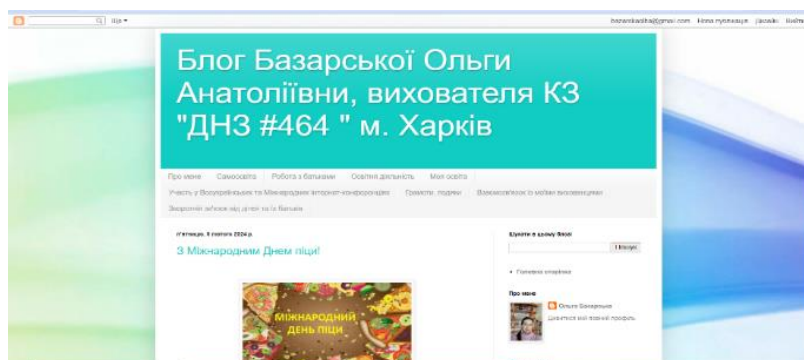
Переглянь відео разом із батьками. Виготов аплікацію "Віаце".

Розглянь картинку. Назви свійських тварин та частини їх тіла.

Відеозаняття для вихованців прикріплюю на інтерактивну дошку Padlet, де батьки у зручний для себе час можуть завжди мати до них доступ. Окрему дошку створила для батьків, тут публікую консультації, пам'ятки для родини.

Також батьки моїх вихованців регулярно читають новини та корисну інформацію у моєму блозі. Тут я також публікую зворотній зв'язок від моїх вихованців та їх батьків: фото діточок із виконаними роботами з художньо-продуктивної діяльності, відео, на яких діти розповідають вірші, діляться переживаннями, розповідають про свою улюблену діяльність тощо.

Інтерес дітей до освітньої діяльності підвищився, вони зацікавлено чекають на нові заняття. Збільшився активний словник малят, покращується вимова звуків, діти складають невеличкі описові розповіді, розповідають вірші, намагаються відповідати на запитання реченнями.

ІК-технології у дошкільній освіті за правильної організації діяльності вихователя відіграють дуже велику роль, адже сучасні діти, на відміну від попередніх поколінь, живуть у цифровому світі, який постійно змінюється. Завдання педагога – ефективно взаємодіяти з родинами, підбираючи для цього нові сучасні форми і методи роботи.

ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ТА ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНИХ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Гордієнко Сергій Сергійович

*аспірант, Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

Науковий керівник: Пінчук Ірина Олександрівна

*доктор педагогічних наук, доцент,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5313/>

На сучасному етапі розвиток освітньої системи потребує переходу від традиційних методів навчання до сучасних, які відповідають вимогам глобалізованого суспільства. Одним з основних напрямів удосконалення системи іншомовної освіти в закладах вищої освіти є впровадження компетентісного підходу [1]. Основна ідея полягає в тому, щоб розвивати в здобувачів освіти конкретні компетентності, тобто їх здатність використовувати знання, уміння, навички та методи діяльності в нових навчальних і життєвих ситуаціях.

Проблемою вивчення іноземних мов здобувачами освіти педагогічних спеціальностей у закладах вищої освіти займалися такі вчені, як О. Бігич, Г. Борецька, Н. Бориско, С. Гапонова, С. Ніколаєва, Н. Скляренко, Н. Сура, О. Тарнопольський, О. Устименко, В. Черниш та інші.

Питання теорії та практики розвитку іншомовних комунікативних компетентностей активно досліджено в наукових працях багатьох вчених, серед яких можна згадати Л. Биркун, С. Козак, О. Нечипорук, А. Петрову, В. Сафонову та інших.

Іншомовна комунікативна компетентність визначається як здатність здобувача освіти використовувати мову для ефективного спілкування та кооперативної взаємодії з іншими людьми у різних ситуаціях. Вона охоплює мовну, мовленнєву, соціокультурну та прагматичну (діяльнісну) складові. Формування цієї компетентності передбачає, перш за все, створення реальних життєвих ситуацій спілкування іноземною мовою в процесі взаємодії культур [2].

Компетентісний підхід базується на ідеї, що освіта має спрямовуватися на розвиток компетентностей – комплексу знань, вмінь, навичок та особистісних якостей. Компетентісний підхід у навчанні іноземних мов надає можливість більше уваги приділяти індивідуальним потребам кожного здобувача освіти.

Викладачі виступають фасилітаторами навчання, адаптуючи програму та завдання до рівня знань, інтересів та особистісних особливостей кожного учасника освітнього процесу [3].

Головною метою компетентнісного підходу у вивченні іноземних мов є розвиток комунікативних умінь та навичок. Здобувачі вивчають мову для ефективного спілкування, а не лише для відтворення вивченого матеріалу. Використання інтерактивних вправ, рольових ігор та проєктів сприяє формуванню практичних навичок у використанні іноземної мови.

Компетентнісний підхід підкреслює важливість вивчення мови в реальних життєвих ситуаціях. Заняття стають більш захоплюючими та практичними, оскільки вони орієнтовані на вирішення конкретних завдань, які можна зустріти майбутнього вчителя в реальному житті. Це стимулює здобувачів застосовувати отримані знання за межами аудиторії. Впровадження компетентнісного підходу у вивченні іноземних мов також сприяє підготовці студентів до успішного кар'єрного розвитку. Здатність ефективно спілкуватися іноземною мовою відкриває нові можливості на міжнародному ринку праці та сприяє міжнародній співпраці в різних галузях.

У рамках компетентнісного підходу оцінювання не обмежується виключно знаннями граматики та лексики. Воно визначається за ключовими компетентностями, такими як аналітичність, творчість, самостійність та ефективне використання мовних засобів у різних сферах комунікації. Оцінка проводиться на основі виконання здобувачами освіти різноманітних завдань, які відображають їхню здатність використовувати мову у реальних ситуаціях, а не лише на тестах та екзаменах.

Важливим аспектом компетентнісного підходу є урахування індивідуальних потреб та інтересів студентів. Викладачі перетворюються з передавачів знань на наставників, які допомагають здобувачам освіти розвивати свої індивідуальні сильні сторони та обирати напрямок вивчення мови відповідно до їхніх потреб та майбутніх планів. Використання сучасних технологій є необхідною складовою впровадження компетентнісного підходу. Мультимедійні засоби, відеоуроки та віртуальні екскурсії допомагають отримувати новий досвід та розширювати знання через використання інтерактивних засобів.

Отже, компетентнісний підхід в кореневий спосіб змінює цілі та зміст іншомовної освіти. Замість пасивного засвоєння мовних знань та норм, увага акцентується на досягненні реальної комунікативної взаємодії та формуванні життєво важливих якостей особистості здобувача як успішного користувача мови.

Впровадження компетентнісного підходу в навчанні іноземних мов є кроком вперед у створенні більш ефективної та практично орієнтованої

системи освіти. Акцент на розвитку ключових компетентностей та наголос на практичному використанні мови у різних сферах життя готують здобувачів освіти до викликів глобального світу. Спільно з викладачами іноземних мов, студенти стають активними учасниками світового співтовариства, де знання іноземних мов визнається не лише як навичка, але і як ключова компетентність для успішного розвитку особистості та суспільства в цілому.

Список літератури:

1. Бібік Н. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: К.: Освіта, 1998.
2. Білецька Н. М. Інноваційні технології навчання іноземних мов. – К.: Освіта, 2022.
3. Слободянюк О. В. Реформування іншомовної освіти в Україні: сучасні тенденції та перспективи. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2022.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Гриценко Катерина Сергіївна

*асистент кафедри загальної і клінічної епідеміології
та біобезпеки з курсом мікробіології та вірусології,
Одеський національний медичний університет
ORCID: 0009-0007-6847-3807*

Мельник Ольга Анатоліївна

*кандидат медичних наук, асистент
кафедри загальної і клінічної епідеміології
та біобезпеки з курсом мікробіології та вірусології,
Одеський національний медичний університет
ORCID: 0000-0002-3919-5189*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5379/>

Якісна освіта – це основна компонента, завдяки якій кожна людина розвивається та самореалізується в своїй професійній діяльності. На жаль, в нинішніх реаліях, ні студенти ні викладачі не можуть насолоджуватись в повній мірі спілкуванням в аудиторіях, адже більшість занять в силу різних обставин доводиться проводити дистанційно. Події, що відбуваються у нашій країні в останні роки значно стимулюють попит на дистанційні технології в навчанні.

Дистанційне навчання – одна із форм здобуття знань, яка виникла і удосконалюється разом із розвитком інтернет-технологій. Головна мета дистанційної форми навчання – це насамперед забезпечити безпечне навчальне та робоче середовище для всіх учасників освітнього процесу [1, с. 281]. На сьогоднішній день для неї характерні чіткі ознаки, принципи і певні методичні напрацювання, адже сучасний рівень розвитку комп'ютерної техніки та різноманітних програмних забезпечень розкриває широкі можливості для підвищення ефективності навчання [2, с. 67]. Перехід закладів вищої освіти на дистанційне навчання надав поштовх до стрімкого розвитку та експрес освоєння новітніх технологій в освіті, зокрема розробка онлайн-платформ для навчання [3, с. 56]. Однак, не маючи очікуваного зворотного зв'язку між учасниками занять, втрачається зацікавленість з боку студента в отриманні знань та з боку викладача в їх подачі. В такій ситуації мета викладача – не дати здобувачу вищої освіти втрати інтерес, як до навчання так і до майбутньої професії, що дуже важливо в галузі медицини.

Викладання медичних дисциплін настільки особливе, що раніше навіть важко було уявити їх проведення в дистанційному форматі [3, с. 56]. Проте зараз, говорячи про медичну освіту ми розуміємо, що відсутність в ній інноваційних методів – це крок в минуле. В сучасних умовах, навчання має бути активним процесом, в якому здобувачі освіти та викладачі повинні працювати разом, щоб зробити процес обміну знаннями ефективним та легким для розуміння [4, с. 268].

Набутий досвід використання новітніх технологій показав, що сучасні методи навчання дають можливість навчити здобувачів ефективно і продуктивно мислити та своєчасно приймати рішення [5, с. 15]. Однак, для цього необхідно щоб під час навчання викладач сприяв розвитку аналітичних підходів та критичного мислення, а здобувачі мали можливість використовувати отримані знання й навички для досягнення своїх професійних цілей, маючи при цьому різні стилі навчання й можливість зворотного зв'язку з викладачем для обговорення навчального матеріалу [4, с. 268].

Подача матеріалів в дистанційному форматі відбувається або в режимі реального часу тобто синхронно, або асинхронно – коли здобувачі в зручний для них час працюють з навчальними матеріалами без участі викладача [1, с. 281]. У сучасній науково-методичній літературі, виділяють п'ять різних типів сучасних методів викладання й навчання, які використовуються в різних країнах [4, с. 268]. Кожен з цих методів має переваги та недоліки.

Порівняльна характеристика сучасних методів викладання і навчання
[4, с. 269; 2, с. 71]

Доказова медицина	Переваги	збільшує здатність до логічного і критичного мислення, покращує розуміння історії хвороби й подальшого лікування; надає необхідні інструменти для вивчення, розуміння й оцінки медичної літератури.
	Недоліки	навчання довгострокове, потребує дисциплінованого мислення
Проблемно-орієнтоване навчання	Переваги	освітні принципи у формі клінічної проблеми; навчання в невеликих групах; підвищення якості освітніх результатів за рахунок спільного, інтегрованого, самостійного і всебічного навчання.
	Недоліки	постановка проблеми, коли здобувачі освіти намагаються її розв'язати, не отримуючи офіційних лекцій із предмета, а інструкції передаються викладачем за допомогою методичних рекомендацій, навчальних посібників;
Навчання на основі моделювання	Переваги	дозволяє зменшити кількість помилок і покращити виконання медичних процедур; дозволяє опанувати клінічні навички за допомогою передбачуваної практики; реальні пацієнти замінюються клінічними сценаріями; абсолютна свобода для здобувачів освіти допускати й повторювати помилки, не завдаючи шкоди пацієнту.
	Недоліки	медичне моделювання – досить нове явище, потрібно пристосовувати засоби моделювання для імітації реальних клінічних сценаріїв
Соціальні мережі й відеолекції (електронне навчання)	Переваги	існує багато платформ соціальних мереж; загальнодоступний мережевий простір, де користувачі створюють онлайн-спільноти для ефективного обговорення тем; онлайн-ресурси можна використовувати для практичного вивчення клінічних процедур, демонстрації анатомічних розрізів, а також для асинхронного навчання за допомогою онлайн-лекцій
	Недоліки	при навчанні в режимі онлайн потрібна наявність високої якості зв'язку; при вивченні матеріалу по відеозаписам – неможливо швидко отримати пояснення від викладача, якщо щось незрозуміло, складно розвивати практичні навички, які потребують взаємодії викладача та здобувача
Перевернута аудиторія	Переваги	охоплює методи змішаного навчання з використанням інтерактивного і/або автономного навчального контенту за межами традиційної навчальної аудиторії покращує сприйняття, навчання, навички критичного мислення й мотивацію здобувачів освіти
	Недоліки	високі вимоги до організації самостійного навчання, здобувачам освіти потрібно надати записані лекції, які призначаються як домашнє завдання для підготовки до заняття

Підводячи підсумки, ми розуміємо, що живемо в період розвитку технологій, і те що вчора нам здавалось неможливим, сьогодні це вже сприймається за належне. Так було і з дистанційним навчанням в медицині. Але в дистанційному навчанні: є свої плюси для викладачів вдосконалити навички користування сучасними технологіями та впроваджувати їх в навчання. Для здобувачів вищої освіти – це самоорганізованість та відповідальність за власне навчання.

Список літератури:

1. Павленкова О. С., Каськова Л. Ф., Амосова Л. І., Янко Н. В., Садовські М. О. Актуальні методи навчання у дистанційному форматі спілкування. *Актуальні проблеми сучасної медицини*. 2023, Т.23, вип.4 (84). С. 281-283.
2. Остропольська Є. В., Березовський Д. О., Хорошайло О. С. Інноваційні методики навчання студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційної форми навчання. *IT synergy*. 2022, вип.1 (2). С. 63-75.
3. Квасько О. Ю., Кондаурова А. Ю. Сучасні методики навчання під час дистанційного викладання фундаментальних дисциплін медичних спеціальностей. ISSN 1681-2751. *Медична освіта*. 2021. №4. С. 56-60.
4. Сілкова О. В., Макаренко В. І., Макаренко О. В. Сучасні методики навчання й викладання в медичній освіті. *матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 24 березня 2022 р.* – Полтава, 2022. – С. 268-270.
5. Гай Л. А., Сухін Ю. В., Венгер В. Ф., Муксен Сайед, Сердюк В. В. Сучасні методи викладання медичних дисциплін у вищій школі. ISSN 1681-2751. *Медична освіта*. 2016. №1. С. 15-18.

РЕАЛІЗАЦІЯ STEM-ПРОЄКТІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Деревянчук Олександр Володимирович

кандидат фізико-математичних наук,
доцент, доцент кафедри професійної та
технологічної освіти і загальної фізики,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID: 0000-0002-3749-9998

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5338/>

У контексті Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [1] акцентовано важливість професійної підготовки фахівців інженерно-педагогічних спеціальностей з актуальними знаннями та практичними навичками.

На міжнародному економічному форумі в Давосі 2023 року було представлено Звіт про прогнозовані тренди на ринку праці. Даний звіт аналізує очікування роботодавців щодо розвитку робочих місць та необхідних навичок у наступні п'ять років. Основним фактором, який визначатиме зміни на ринку праці, стане прогрес у сфері технологій, зокрема використання штучного інтелекту та автоматизації роботи. Прогнозується зростання попиту на фахівців у галузях технологій, машинного навчання та кібербезпеки. Ринок праці майбутнього буде віддавати перевагу міждисциплінарним навичкам та здатності адаптуватися до змін. Десять найбільш затребуваних навичок у найближчому майбутньому включає: аналітичне мислення, креативне мислення, стійкість

та гнучкість, адаптивність до змін, мотивація і самосвідомість, цікавість та позитивне навчання, надійність та увага до деталей, активне слухання, лідерство та соціальний вплив, технологічна грамотність [2].

Серед тенденцій розвитку вищої освіти є підвищення рівня автоматизації виробництва. Найбільш затребуваними будуть фахівці, які з урахуванням викликів майбутнього зможуть розробляти та впроваджувати нову техніку та технології [3].

Особлива увага при цьому приділяється STEM-освіті, яка визначається як ключовий інструмент у формуванні компетентностей для майбутніх фахівців. Технічна спрямованість STEM-проектів сприяє реалізації практичних завдань та формуванню навичок, затребуваних на ринку праці [4].

З метою реалізації цих завдань ми пропонуємо майбутнім фахівцям інженерно-педагогічних спеціальностей виконати наступні STEM-проекти:

1. «Система розпізнавання зображень маски на обличчі людини». Проект передбачає детектування положення обличчя на зображеннях, що виконується методом Віюлі-Джонса з використанням каскадів Хаара. Засобами нечіткої логіки з використанням бази знань Мамдані виконується розпізнавання маски на обличчі. Засобами програмного пакету Mental Modeler за допомогою логічної моделі системи розпізнавання досліджується вплив параметрів системи на точність розпізнавання обличчя та маски на обличчі людини.

2. «Система сегментації зображень із використанням нечіткої логіки». Проект передбачає виділення значущих сегментів на зображеннях транспортних засобів. Сегменти зображень транспортних засобів позначають колеса, фари, вікна, номерні знаки тощо. За допомогою нечіткої логіки визначається належність сегментів зображення до досліджуваних об'єктів, наприклад, до фар або номерних знаків. Виділення сегментів на зображеннях спрощує їх подальшу комп'ютерну обробку, зокрема визначення розмірів деталей та розпізнавання об'єктів.

3. «Інформаційної системи для кластеризації освітніх даних та їх аналізу з використанням нечіткої логіки» передбачає вибір джерела початкових даних (текстових файлів або електронних таблиць), побудову концептуальної та логічної моделей системи кластеризації освітніх даних, кластеризацію даних та їх аналіз. За допомогою нечітких функцій належності виконується коректний аналіз об'єктів навіть на межах кластерів. Методи кластеризації застосовують при аналізі освітніх даних для їх структурування та виявлення у них певних закономірностей розділення даних великого розміру на кластери.

Завдяки використанню нечіткої логіки можливо підвищити точність обробки даних у розроблених інформаційних комп'ютерних системах, але це потребує визначення впливу основних внутрішніх і зовнішніх факторів на функціонування таких систем. За допомогою логічних моделей засобами пакету Mental Modeler можна досліджувати вплив параметрів системи на точність їх роботи [5-8].

Перераховані проекти можна реалізувати при вивченні майбутніми фахівцями дисципліни «Цифрові технології в професійній освіті».

STEM-проекти систем розпізнавання зображень, сегментації зображень, кластеризації освітніх даних та їх аналізу з використанням нечіткої логіки включають наступні етапи: обґрунтування й вибір прототипу системи, розробка концептуальної моделі системи, розробка логічної моделі системи, розробка фізичної моделі системи, опис архітектури та компонентів апаратної частини прототипу системи, опис архітектури та компонентів програмної частини прототипу системи, опис даних, опис бібліотек та методів реалізації програмної частини прототипу системи, опис вимог до функціонування системи, опис контрольних прикладів та результатів тестування, опис інструкцій користувачеві.

Побудова та дослідження прототипів систем розпізнавання зображень, сегментації зображень, кластеризації освітніх даних та їх аналізу з використанням нечіткої логіки забезпечить студентам інженерно-педагогічних спеціальностей набуття професійних компетентностей, які пов'язані із розробкою інформаційних комп'ютерних систем.

Список літератури:

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286-> (дата звернення 03.02.2024).
2. Kovalchuk V.I., Maslich S.V., Movchan L.G., Lytvynova S.H., Kuzminska O.H. Digital transformation of vocational schools: Problem analysis. CEUR Workshop Proceedings, 2022, 3085, p. 107-123. DOI: <https://doi.org/10.55056/cte.107>.
3. Future of Jobs Report 2023. *World Economic Forum*. May 2023. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf.
4. Деревянчук Олександр. Розробка моделі нечіткої когнітивної карти для створення STEM-проектів у професійній підготовці майбутніх фахівців інженерно-педагогічних спеціальностей. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2023, 2 (26), 160-169. DOI: 10.32342/2522-4115-2023-2-26-16.
5. Деревянчук Олександр. Побудова прототипу системи розпізнавання зображень маски на обличчі людини для застосування у майбутній професійній діяльності студентів інженерно-педагогічних спеціальностей. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика»*. 2023. Вип. 69. Том 2. С. 202-208. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/69-2-33>.
6. Balovsyak S., Derevyanchuk O., Kravchenko H., Ushenko Y., Hu Z. Clustering Students According to their Academic Achievement Using Fuzzy Logic. *International*

Journal of Modern Education and Computer Science (IJMECS). 2023. Vol.15, № 6. P. 31-43. DOI:10.5815/ijmeecs.2023.06.03.

7. Balovsky S. V., Derevyanchuk O. V., Tomash V. V., Yarema S. V. Segmentation of railway transport images using fuzzy logic. *Trans Motauto World*. 2022. V. 7, № 3. P. 122-125.

8. Fayek A. R. Fuzzy Logic and Fuzzy Hybrid Techniques for Construction Engineering and Management. *Journal of Construction Engineering and Management*. 2020. Vol. 146, № 7. P. 1-12.

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ-ОЛІГОФРЕНОПЕДАГОГІВ

Капустіна Олена Ігорівна

доктор філософії, викладач кафедри теорії

та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

ORCID: 0000-0001-8859-7435

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5303/>

У з'ясуванні теоретичних аспектів досліджуваних явищ особливу роль відіграють методологічні підходи. Особливого значення набуває інтегративний підхід, оскільки його реалізація сприяє засвоєнню знань, розвитку комплексних навичок здобувачів освіти, а також забезпечує більш осмислене розуміння матеріалу, оскільки здобувачі освіти можуть бачити результати його застосування в різних контекстах.

Вивченням інтегративного підходу у спеціальній та інклюзивній освіті займалися Н. Голуб, Т. Григоренко, Н. Кравець, О. Конопацька, І. Кузава, Т. Мотузок, О. Мартинчук Н. Пахомовата інші.

У науково-педагогічній літературі [3, с. 7, 10, 11] поняття «інтеграція» розглядається як протиставлення поняттю «диференціація» та наголошується на високому рівні системності: процес ущільнення, уніфікації знань, що виражається через єдність із процесом розмежування, а тому реалізація засад інтегративного підходу дозволить сформувати нові знання, систематизувати їх, розширити пізнавальний досвід, сформувати інтерес до подій явищ, вихованню особистості.

Видається також слушною думка О. Люк [4], що інтеграцію у дидактиці доцільно розглядати у двох аспектах: ціль навчання (формування цілісного уявлення про світ, у якому всі складові взаємодіють між собою); засіб навчання (спрямований на зближення предметних знань і встановлення міцних зв'язків) і засіб отримання нових уявлень (поєднання диференційованих знань).

У працях сучасних дослідників знаходими такі принципи інтеграції знань: побудова теоретичного уявлення про інтеграцію; обґрунтування процесу інтеграції як багаторівневої складної системи; опис інтегративного підходу до побудови змісту освіти; з'ясування особливостей структурування знань з урахуванням трансформацій змісту та засобів навчання; структурування змісту освітнього матеріалу шляхом формування навчальних одиниць; визначення адекватного співвідношення між диференціацією та інтеграцією знань у змісті освіти; визначення закономірностей інтеграції та їх результатів [1].

Слушною є думка Н. Пахомової, щодо інтеграції медико-психологічних і педагогічних складових професійної підготовки спеціальних педагогів. Зміст цього процесу полягає у тому, щоб: «визначити його граничні підвалини, виявити фактори, що зумовлюють виникнення цього явища, осмислити його як частину цілого – фахової підготовки, тобто осягнути смисл і значення як результат формування конкурентоспроможних і компетентних спеціалістів» [5, с. 207].

На думку Я. Баранець і Т. Мотузок [2, с. 119] окремі підходи до підготовки майбутніх фахівців з інклюзивної освіти до професійної діяльності охоплюють сукупність ідей, які визначають загальну наукову систему поглядів та концепцій в системі закладів освіти з інклюзивним навчанням, однак застосування інтегративного підходу сприятиме виробленню якісно нового типу знань, що знаходить вираження в загальнонаукових поняттях, підходах, категоріях.

Отже, реалізація інтегративного підходу у професійній підготовці магістрів-олігофренопедагогів дозволяє їм набувати досвіду у роботі з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку у реальному середовищі на основі знань з різних галузей (медичних, психологічних, педагогічних) та інтерпретувати їх у майбутню діяльність.

Список літератури:

1. Антонова О. Є., Ващук О. В. Інтегративний підхід до побудови моделі формування готовності вчителів до розвитку академічної обдарованості учнів. Професійна освіта в умовах інтеграційних процесів : теорія і практика : зб. наук. праць. / за заг. ред. С.С. Вітвицької, Н.Є. Колесник. Житомир : ФОР «Н. М. Левковець», 2017. Ч. 1. С. 174-182.
2. Баранець Я., Мотуз Т. Інноваційні підходи щодо професійної підготовки педагогів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Том 1. Вип. 59. С. 195-201.
3. Інтегративний підхід : актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи : навчально-методичний посібник / уклад. : Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. 76 с. ISBN 978-617-7683-38-3.

4. Лоюк О. В. Інтегрований підхід як методологічна основа цілісного освоєння змісту початкової освіти. *Науково-методична робота*. URL : <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/100-1tendentsiyi-suchasnoyi-pidhotovkumaybutnikh-uchyteliv-pochatkovoyi-shkoly-7-8-zhovtnia-2020-roku/513-integrovanij-pidkhid-yak-metodologichna-osnova-tsilisnogo-osvoennya-zmistu-pochatkovoji-osviti> (дата звернення 10.10.2023)
5. Пахомова, Н. Г. Філософські основи інтеграції медикопсихологічних і педагогічних складових професійної підготовки дефектологів : *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. 2012. Випуск ІХХ (2). 205-213.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

Козак Марія Михайлівна

*асистент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Тернопільського національного педагогічного
університету імені В. Гнатюка*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5307/>

Відсталість у розвитку мовлення у дітей з РАС може виявлятися в різних формах, включаючи повну або часткову відсутність мовлення, труднощі під час мовленнєвої діяльності та наявність розгорнутого мовлення з проявами мовленнєвих стереотипів та ехолалій. Ця проблема може впливати на комунікаційні аспекти мовлення, ускладнювати навчання та взаємодію з оточуючими. Організація позитивного емоційного контакту, створення атмосфери довіри та доброзичливості є ключовими аспектами корекційної роботи з дітьми дошкільного віку з РАС, як відзначають О. Форостян та Д. Кібкало [4].

Спільно із розвитком мовленнєвої активності у дітей з РАС формується фундамент для подальшого прогресу у розвитку мовлення, психічних процесів і інтелекту. Цей процес включає формування та активізацію слухового сприйняття, удосконалення дрібної та великої моторики, розвиток правильного мовленнєвого дихання, а також збагачення та уточнення пасивного словника [6].

При визначенні напрямку корекційної роботи важливо з'ясувати, в якому аспекті вона буде спрямована: розвиток мови, навички самообслуговування, соціальної взаємодії чи уяви. Вибір напрямку повинен враховувати конкретні потреби та особливості розвитку кожної дитини.

У деяких випадках пріоритетним може бути навчання навичкам самообслуговування, зниження рівня тривожності, встановлення первинного контакту, створення позитивного емоційного клімату та комфортної психологічної атмосфери для занять. Важливо спочатку виробити у дитини бажання вчитися, а потім допомагати їй засвоювати навчальний матеріал.

Крім того, важливо усвідомити, що діти з РАС схильні до психічного перевантаження, що може виводити їх з фізичного строю. У зв'язку з цим логопеди та педагоги повинні створити індивідуальний ритм роботи, враховуючи часті переходи між видами діяльності.

О. Грицай та Н. Голуб вказують на те, що заняття для розвитку дітей дошкільного віку з РАС повинні ґрунтуватися на принципах моделювання, наслідування та відтворення комунікативних ситуацій. Під час логопедичної роботи важливо коригувати звуковимову та сприяти розвитку фонематичних процесів [2, с. 338].

Враховуючи те, що основна мета інклюзивного навчання дітей із розладами аутистичного спектра та іншими особливими освітніми потребами полягає у формуванні у них навичок самостійності, адаптивності та професійної визначеності, інклюзивний процес завершується їхньою спеціалізацією та професіоналізацією. У зв'язку з цим важливо, щоб психолого-педагогічний супровід, заснований на індивідуальній навчальній програмі, поширювався і на цей етап розвитку та навчання дітей, створюючи можливості для ефективної співпраці між вчителями, батьками, шкільними адміністраторами та корекційними педагогами для покращення результатів навчання дітей із розладами аутистичного спектра [1, с. 6].

Важливо враховувати, що, навчаючи дитину з РАС, необхідно не тільки формувати навчальні навички, але і розвивати її соціальний інтелект. Це включає здатність розуміти людей та орієнтуватися в соціальних ситуаціях, що є ключовим для успішної соціальної взаємодії. Соціальний розвиток є невід'ємною частиною життєво важливого компонента для дітей із розладами аутистичного спектра.

На перших етапах роботи з аутистичними дітьми важливо створювати емоційно комфортну атмосферу і уникати чіткої структуризації ходу занять. Аспекти, такі як постійність у часі занять та одяг спеціаліста, можуть сприяти звиканню дітей до ситуації.

Процес навчання дітей з аутизмом може бути тривалим і вимагає застосування нестандартних методик. Крім того, виникає проблема у школах, коли діти переходять до середньої ланки, де вводяться нові предмети та збільшується вимоги до логічного мислення та розширення орієнтацій в навколишньому середовищі.

Діти з РАС потребують гнучкості у поведінці та вміння швидко адаптуватися. Також важливо створювати емоційно комфортну атмосферу та уважно враховувати їхні індивідуальні особливості. Такий підхід сприяє розвитку дітей, їхньому самостійному функціонуванню та освоєнню нестандартних способів взаємодії з оточуючим світом.

Навчання та розвиток дітей дошкільного віку з РАС відбуваються через різноманітні методи, такі як АВА-терапія, раннє втручання, ігрова терапія, ТЕАССН підхід, арт-терапія, полегшена комунікація і інші. Також використовують методи альтернативної комунікації, такі як система допоміжної альтернативної комунікації, Picture Exchange Communication System – PECS, методика Марії Монтесорі, технологія раннього навчання Глена Домана,

логоритміка, а також різноманітні комунікативні пристрої із синтезаторами мовлення [5; 6].

Взагалі вважається, що всі ці методики є ефективними. Проте для навчання та розвитку дітей дошкільного віку з РАС можна рекомендувати Технологію раннього навчання Глена Домана. Проте слід враховувати, що це суб'єктивна думка, і вибір методики повинен базуватися на індивідуальних особливостях кожної дитини з РАС.

Ця методика полягає в навчанні дітей вимовляти слова, супроводжуючи їх ілюстраціями. Під час використання цього методу стимулюються чуттєві органи зору та активізується робота мозку [5; 6]. Дослідження відомих вчених підтверджують, що візуальна підтримка сприяє кращому розумінню мовних інструкцій дітьми з РАС, поліпшує їхнє щоденне спілкування, підвищує ефективність навчання та значно зменшує необхідність у словесних та фізичних підказках від вчителя [3].

Враховуючи це, можна визначити, що візуальний підхід до навчання («візуальна підтримка») відповідає освітнім потребам дітей з розладами аутистичного спектра, допомагаючи їм легше сприймати інформацію у більш доступній формі. Крім того, для навчання та розвитку дітей дошкільного віку з РАС фахівці часто використовують комунікативну систему обміну картинками Picture Exchange Communication System – PECS. За допомогою створених картинок зі словами дитина може покращити свої комунікаційні навички або перейти до вербального відтворення зображень [2, с. 339].

Сеанси з використанням системи PECS розподіляються на шість етапів, які відбуваються у форматі індивідуального навчання та спрямовані на розвиток навичок у структурованій, контрольованій і систематичній формі:

1. Навчання способів комунікації.
2. Розрізнення картинок.
3. Формування речень.
4. Відповіді на питання.
5. Висловлення відгуків і коментарів.
6. Використання наглядної комунікації [2].

Між переваг PECS включають: відтворення комунікативної функції, навчання дитини ініціювати вимову слів та поліпшення розуміння дитини.

Ефективні корекційно-розвивальні послуги для дітей з аутизмом вимагають взаємодії між педагогом-дефектологом, педагогом-вихователем, самою дитиною та її батьками. Здійснення комплексного обстеження та діагностики мовлення, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дитини із РАС дозволяє виявити особливості артикуляції та звукової вимови, оцінити рівень розвитку лексичних і граматичних навичок, фонематичних процесів, визначити рівень розвитку зв'язного мовлення та слухового самоконтролю, а також оцінити сформованість пам'яті, уваги та інших психічних процесів, які впливають на гармонійний та всебічний розвиток дитини з аутизмом.

Список літератури:

1. Беляк С. В., Скрипник Т. В. Роль візуальної підтримки в комунікативно-мовленнєвому розвитку дітей з аутизмом. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2017. Вип. 1. С. 70-75.
2. Грицай О. С., Голуб Н. М. Альтернативні засоби комунікації для дітей з РАС. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти*. 2023. С. 337-341.
3. Позднякова А. О., Саєнко Т. А. Особливості застосування методу візуальної підтримки для організації життєдіяльності дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектру. *Спеціальна освіта та соціальна інклюзія: виклики XXI століття: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (25 листопада 2021 року, м. Запоріжжя)*. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2021. С. 22-23 URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/12345/5309/0048429.pdf?sequence=1#page=23> (дата звернення: 01.02.2024).
4. Психологічні особливості аутичних дітей. *Інклюзивно-ресурсний центр №8 Святошинського району м. Києва*. URL: <https://kyiv8.irc.org.ua/psihologichni-osoblivosti-autichnih-ditej-14-47-21-15-04-2021/> (дата звернення: 01.02.2024).
5. Соколова Г. Б., Парфьонова Т. В. Корекційна робота з дітьми з розладами аутистичного спектру із використанням інноваційних технологій. *Проблеми реабілітації: Збірник наукових праць / за ред. О. І. Форостян*. Одеса: видавець Букаєв В. В., 2023. С. 145-148.
6. Форостян О. І., Кібкало Д. С. Корекційна робота з дітьми дошкільного віку з розладами аутистичного спектру. *Інтеграція науки і практики в умовах модернізації спеціальної освіти України / за ред. С. Яковлевої, Н. Кабельнікової*. Івано-Франківськ, 2023. С. 252-255.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Маджар Юлія Євгенівна

студент, кафедра інноваційних технологій

з педагогіки, психології та соціальної роботи,

Університет імені Альфреда Нобеля м. Дніпро, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5309/>

Проблема сім'ї й організації сімейного виховання дітей є одним із найактуальніших питань в сімейній психології. В сучасних сім'ях простежується недостатні рівні підготовки дорослих до сімейного життя. Актуальними проблемами є нездатність батьків усвідомити і спрогнозувати наслідки

виховання дитини, нерозуміння унікальності кожної дитини, прагнення до зайвої опіки або нехтування, ігнорування потреб дитини, надлишкові заборони або вседозволеність.

Сьогодні ми бачимо значні зміни в сімейному області. Формування нового типу особистості, орієнтованої на матеріальну незалежність, забезпеченість, підприємливість, призводить до популяризації розвитку і самовдосконалення за межами сімейного кола. Це характерно і для чоловіків, і для жінок. В результаті такі процеси сприяють дестабілізації, зростання кількості неблагополучних сімей. Зміна системи цінностей ускладнює функціонування сім'ї як соціального інституту, в тому числі реалізацію виховної функції.

Проблеми сімейного виховання та усвідомленого батьківства вдало розв'язував А. Макаренко. Він вважав, що “виховання дітей – найголовніша сфера нашого життя. Наші діти – це майбутні громадяни нашої країни й громадяни світу. Наші діти – це майбутні батьки й матері, вони теж будуть вихователями своїх дітей. Наші діти – наша старість. Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, наші сльози, наша провина перед людьми, перед усією країною” [1].

За народною родинною етикою, особи обох статей мають бути однаковою мірою готові до здійснення благородної місії батьківства й материнства. А потреба в сім'ї формується тоді, коли дитина росте в атмосфері сімейної злагоди, добра і любові. Діти, які ростуть в такому середовищі, у власній уяві навіть не допускають свого поза сімейного становища, а ставши дорослим, взагалі собі не уявляють, як можна жити, не маючи власної сім'ї. Такий погляд цілком природно засвідчує нормальне пристосування підготовки майбутнього сім'янина [2].

У зв'язку з особливою виховною роллю родини виникає питання про те, як зробити так, щоб максимізувати позитивні і звести до мінімуму негативні впливи родини на виховання дитини. Для цього необхідно точно визначити внутрішньосімейні фактори, що мають виховне значення. Саме в родині дитина одержує перший життєвий досвід, робить перші спостереження й учиться, як поводитися в різних ситуаціях. Дуже важливо, щоб те, чому батьки навчають дитину, підкріплювалося конкретними прикладами, щоб вона бачила, що в дорослих теорія не розходиться з практикою. Головне у вихованні маленької людини – досягнення щиросердечного єднання, морального зв'язку батьків з дитиною. Батькам в жодному разі не варто пускати процес виховання на самоплив.

Усе це свідчить про те, що справжня сутність виховання – не в розмовах з дитиною, не в прямій, а в опосередкованій дії на дитину – в організації сім'ї, життя дитини. Виховна робота – це насамперед робота організатора. Можна з упевненістю сказати, що в цій справі немає дрібниць.

Таким чином, основна причина проблемного сімейного виховання – це насамперед неготовність до усвідомленого батьківства чоловіка і жінки. Сукупність установок батьків, їх емоційного ставлення до дитини, сприйняття дитини батьками і відповідних способів поводження з нею утворюють стиль сімейного виховання. Перша й основна задача батьків – це створення в дитини впевненості в тому, що її люблять і про неї піклуються.

Список використаних джерел:

1. Макаренко А. С. Книга для батьків. К.: Рад. школа, 1980. 327 с.
2. Ничипоренко С. В. Демографічний аспект сімейної політики в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2005. № 2. С. 30-37.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Селезньова Богдана Володимирівна

*здобувачка освіти першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти, Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Кузнецова Оксана Вікторівна

*кандидат педагогічних наук, доцент, Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
ORCID: 0000-0003-4224-5594*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5328/>

Освітній процес у закладах загальної середньої освіти наразі відбувається за надзвичайних обставин. Пандемія COVID-19 та введення воєнного стану в нашій країні стали підґрунтям для впровадження дистанційної форми навчання та переходу у насичений інформаційний простір. У цьому глобальному інформаційному контексті пріоритетом для формування та розвитку підростаючого покоління є зміщення акценту з набуття знань та навичок на формування системи ключових компетентностей учнів, серед яких важливе місце посідає інформаційно-комунікаційна, що має значний вплив на інноваційність освітнього середовища. Сьогодні сформовані життєві компетентності належать до найважливіших характеристик, необхідних для успішної самореалізації в житті, і є основними критеріями розвитку випускників закладів освіти.

Теорія компетентнісного підходу в освіті досліджувалась у працях зарубіжних учених і була представлена в доробках Р. Бадера, Д. Мертенса, Б. Оскарсона, А. Шелтена та інших. Вітчизняні погляди на компетентнісний підхід в сучасній освіті досліджували такі вчені: І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева та інші.

Науковці наголошують на необхідності модернізації сучасної освіти та пошуку шляхів впровадження й обґрунтування компетентнісного підходу в освіті. Компетентнісний підхід та всі його складові вказують на осмислене та комплексне досягнення нових освітніх результатів. Він одночасно відображає результат засвоєння змісту освіти і цілісний розвиток особистості учня, який опанував значущий для нього зміст. Компетентнісний підхід характеризується першочерговою орієнтацією на результати навчання.

Однією з найважливіших компетентностей у сучасних умовах визначено формування інформаційно-комунікаційної компетентності молодших школярів, необхідної для забезпечення можливості ефективного вирішення освітніх завдань в умовах інформатизації освіти.

Оскільки на сьогоднішній день інформація стає провідною категорією в суспільному житті, у молодших школярів повинна бути не тільки сформована інформатична культура, а й розвинута інформаційно-комунікаційна компетентність як стиль мислення, засіб для формування цілісного наукового світогляду з інформаційно-комунікаційних технологій, нововведенням в інтерактивному спілкуванні, що буде відповідати сучасним умовам і вимогам сучасної спільноти.

Формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів початкових класів сприяє аналізу навчального матеріалу, розкриттю закономірностей, виявленню аналогій; використанню раціональних способів вирішення широкого кола проблем у певній галузі; систематизації навчального матеріалу; налагодженню міжпредметних зв'язків; виокремлення проблем, формулювання її, аргументування своїх висловлювань; здійснення різних видів доведень: прямого і непрямого, індуктивного та дедуктивного, за аналогією; встановленню асоціативних та практично доцільних зв'язків між інформаційними повідомленнями, творчому застосуванню одержаної інформації в різноманітних ситуаціях під час навчально-пізнавальної діяльності.

У Державному стандарті початкової освіти визначено: «інформаційно-комунікаційна компетентність пов'язана з опануванням основ цифрової грамотності для розвитку і спілкування, розвитком здатності безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях» [4].

Отже, у дистанційній освіті інформаційно-комунікаційна компетентність набуває особливого значення, оскільки сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу та результативності навчання дітей молодшого шкільного віку з усіх освітніх галузей. Вільне володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, знання засобів масової інформації та Інтернету, розуміння їх можливого впливу на особистість, орієнтація в інформаційно-комп'ютерному

освітньому середовищі, вміння відбирати необхідну інформацію, володіння уміннями та навичками у використанні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій є основою для подальшого навчання та саморозвитку. Але й необхідною умовою становлення та розвитку підростаючого покоління.

Список літератури:

1. Алексеева Г. Впровадження інформаційних технологій в шкільній освіті. Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2007. № 2(8). С. 50-56.
2. Биков В. Ю. Інформатизація загальноосвітньої і професійно-технічної школи України : концептуальні засади і пріоритетні напрямки. Професійна освіта : педагогіка і психологія. Польсько-Український журнал. Ченстохова-Київ. 2003. Вип. IV. С. 501-514.
3. Пономарьова Г. Ф. Інноваційні освітні технології – масова практика педагогічних ВНЗ : психолого-педагогічні проблеми. Наукові записки кафедри педагогіки : зб. наук. праць. Харків, 2012. Вип. XXX. С. 107-116.
4. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.02.2024).

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Фрицюк Андрій Васильович

аспірант кафедри педагогіки, професійної освіти

та управління освітніми закладами,

Вінницький державний педагогічний

університет імені Михайла Коцюбинського

ORCID: 0009-0003-2351-2295

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5325/>

У педагогічному середовищі все частіше виникає запитання: чому і як вчити студентів для того, щоб вони, ставши професійно компетентними фахівцями, наголошує Р. Пріма, були реально потрібні і конкурентноспроможні на ринку праці, а головне, щоб були готові до професійного зростання і професійної мобільності, гнучкості мислення, міжнаціонального діалогу, толерантності і співпраці [4]. Цілком погоджуючись з таким міркуванням науковця, вважаємо особливо важливим формування професійної мобільності майбутніх педагогів нині, в період реформування системи вищої освіти в Україні.

Професійну мобільність досліджували у різних аспектах, зокрема, як особистісну якість, що стосується: майбутніх учителів (Н. Брижак, Н. Грицькова, О. Кіліченко, Ю. Клименко, О. Козлова, Ю. Музиченко, Р. Пріма та ін.), майбутніх фахівців інших галузей (А. Ващенко, І. Герасимова, Т. Гордєєва, В. Гринько, Є. Іванченко, В. Зубко, Н. Кожемякіна, Н. Коробко, Л. Сушенцева, І. Хом'юк тощо.

Мобільність у педагогічній сфері – це особлива якість особистості, що формується в процесі навчання і виховання та має важливий вплив на професіоналізм майбутнього фахівця [1]. Тому під час формування професійної мобільності майбутніх студентів варто враховувати специфіку їхньої майбутньої професійної діяльності.

Загалом, термін «мобільність» означає рухливість, готовність до швидкого виконання завдання. У науковий обіг він був уведений соціологами для позначення явищ, що характеризують переміщення соціальних груп та окремих людей у соціальній структурі суспільства (соціальна мобільність) [6]. Саме в контексті соціальної мобільності досліджувалася ця якість на початку минулого століття.

Н. Коробко визначає професійну мобільність майбутніх магістрів педагогіки вищої школи як полікомпонентну, інтегровану, динамічну якість особистості, що забезпечує оптимальну зміну власної професійної стратегії в соціумі [3]. Тобто, на думку науковця, професійна мобільність є важливим засобом активізації професійного самовизначення здобувачів, актуалізації їхніх внутрішніх резервів і можливостей, формування готовності студентів до самореалізації у майбутній професійній діяльності.

Л. Сушенцевою визначено, що професійна мобільність майбутнього фахівця – це інтегрована якість особистості, що необхідна для її успішної життєдіяльності в умовах сучасного ринку праці. Вона виявляється в професійній діяльності і забезпечує самовизначення й самореалізацію в житті і праці на основі сформованості ключових компетенцій та базових професійних (ключових) кваліфікацій і прагненні особистості змінити не тільки себе, а й професійне поле та життєве середовище [5]. Усе це, звісно, стосується й майбутніх учителів.

Запропоноване науковцем В. Зубко визначення «професійної мобільності майбутніх психологів» є, на наш погляд, досить влучним. Науковець розуміє її як інтегративну особистісну якість, що виявляється у здатності успішно переходити від одного виду діяльності в роботі до іншого, а також володіти високим рівнем професійних знань, здатністю їх удосконалювати та постійно оновлювати, самостійно визначати оптимальні способи виконання завдань у галузі діяльності [2]. Таке визначення можна вважати, до певної міри, універсальним, тобто таким, що є властивим не лише майбутнім психологам, а й здобувачам інших спеціальностей, у тому числі, педагогічних.

Отже, професійну мобільність майбутніх учителів ми розглядаємо як інтегративну, динамічну особистісну якість, що передбачає внутрішню свободу, здатність самостійно знаходити шляхи вирішення конкретних дидактичних завдань, виявляти нетрадиційне мислення; якість, що базується на стійких цінностях та потребі у саморозвиткові, здатності швидко реагувати на зміни в соціумі завдяки власній професійній компетентності, здатності швидко адаптуватися до реальних життєвих ситуацій.

Список літератури:

1. Брижак Н. Ю. Професійна мобільність як фахова якість майбутнього вчителя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Гол. ред. І. В. Козубовська*. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2016. Вип. 1 (38). С. 67-70.
2. Зубко В. С. Підготовка майбутніх психологів до професійної мобільності в умовах педагогічного університету : дис. ... канд. пед. наук: 015 Професійна освіта. Вінниця. 2021. 276 с.
3. Коробко Н. В. Формування професійної мобільності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи в умовах сталого розвитку. *Theory and methods of educational management*. №1 (17), 2016. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v17_16/14_korobko.pdf
4. Пріма Р. М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя: вектори наукових досліджень. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Ін-т проблем виховання НАПН України*. Київ, 2016. № 25. С. 40-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip_2016_25_9
5. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: Теорія і практика. Монографія. Кривий Ріг : «Видавничий дім», 2011. 360 с
6. Сушенцева Л. Л., Сушенцев О. О. Вплив професійної мобільності на конкурентоздатність фахівця на сучасному ринку праці. *Молодий вчений*. № 4 (31). Квітень, 2016. С. 568-572.

КЛАСИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА В ІСТОРІЇ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ ПОЛТАВЩИНИ (1818-2024 РР.)

Чередник Людмила Анатоліївна

кандидатка філологічних наук,

доцентка, Національний університет

«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ORCID: 0000-0001-9589-8041

Тимошенко Алла Миколаївна

завідувачка відділом науково-масової та

виставкової роботи Полтавського художнього музею

(галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5369/>

Входження України в європейський простір сприяє глибокому вивченню сучасних інноваційних підходів до навчання та давніх класичних традицій в різних сферах суспільного життя. Стосується це й освіти, особливо цікаво прослідковуються подібні проблеми у вирішенні питання про навчання жінок.

Численні дослідники суголосні у тому, що на теренах нашої держави «становлення жіночої освіти почалося ще в XI столітті, коли з'явилися перші школи для дівчат, засновані в Києві донькою київського князя Всеволода Ярославовича Анною при Андріївському жіночому монастирі» [9, с. 239]. Проте у подальшому ця проблема просувалася вкрай повільно.

Варто нагадати, що впродовж тривалого часу жінкам відводилася тільки роль господині і матері, оскільки у патріархальному світі вона була доволі безправною. Модернізаційні процеси у різних сферах суспільного життя, які почалися у XIX столітті, викликали необхідність вирішення і гендерних питань. Зокрема, усе частіше почали говорити про отримання ширших прав для жінок, зокрема в галузі освіти. Саме в цей період на території України, яка на той час знаходилася у складі російської імперії, «почали відкриватися середні та вищі жіночі навчальні заклади» [6, с. 31].

Відомо, що проблеми жіночої освіти здавна були в полі зору українських і зарубіжних дослідників. Окремі аспекти цього питання знайшли своє відображення у роботах класиків української педагогіки С. Русової, Г. Ващенко, А. Макаренка, В. Сухомлинського. Увагу різним проблемам соціального становища жінок приділяли такі сучасні науковці, як: Н. Слюсаренко, О. Аніщенко, Л. Буряк, Є. Луценко, С. Алексієнко, М. Грабовська, Т. Фоміна, Л. Смоляр, Ю. Івченко, Т. Орлова, О. Лабур, О. Заєць, Т. Сухенко, О. Пилипенко та багато інших.

Метою нашої статті є аналіз традицій жіночої освіти в Полтавському інституті шляхетних дівчат (1818-1918 рр.) та їхнє продовження в сучасному класичному університеті в контексті співвідношення жіночої освіти із потребами суспільного розвитку.

Варто зазначити, що жіноча освіта в XIX столітті носила, на думку науковців, світський характер, оскільки у зв'язку з соціальними змінами постала гостра потреба в освіченій матері, якій судилося бути «своєрідним посередником між наукою, мистецтвом і поезією, з одного боку, звичаями, звичками і характером народу, з іншого» [8, с. 59]. Таку освіту дівчата із заможних родин отримували, насамперед, у навчальних закладах закритого типу, приватних пансіонах, які були поширеними у першій половині XIX століття.

Відомо, що перший пансіон такого типу в Полтаві ще у 1808 році у своєму маєтку облаштувала Параска Яківна Кочубей, дружина Семена Михайловича Кочубея, відомого землевласника та благодійника з роду Кочубеїв, нащадка козацького роду. Зазначимо, що саме він виступив «хрещеним батьком» української літератури, надрукувавши своїм коштом перше авторське видання «Енеїди» І. Котляревського, яке йому ж було і присвячено.

Після смерті Параски Яківні у 1816 році її благородну справу підхопила онука останнього гетьмана Війська Запорозького Кирила Розумовського – Варвара Олексіївна Репніна, дружина М. П. Репніна, якого на той час було призначено генерал-губернатором Полтавської та Чернігівської губерній, палка прихильниця культурно-просвітницьких європейських ідей. Саме за її ініціативи 12 грудня 1818 року було відкрито Полтавський інститут шляхетних панн.

Керувала інститутом Опікунська рада, першою очільницею якої була В. О. Репніна. До членів ради входили гідні й поважані у губернії люди. Серед членів ради були такі відомі полтавці, як В. В. Капніст (поет, драматург, освітній і громадський діяч), М. М. Новиков (громадський діяч) та ін.

До інституту записували дівчат дворянського походження, а пізніше й представниць інших станів (духовенство, купці) віком від 6 до 18 років. Повний курс навчання тривав 7 років [4].

Освітній процес цього середнього навчального закладу було спрямовано на виховання із дівчат «добропорядних матерів, освічених жінок, берегинь роду» [4]. За статутом закладу, який розробила Варвара Репніна з урахуванням тогочасних прогресивних європейських педагогічних течій і напрямів, передбачалася необхідність оволодіння панянками загальноосвітніх знань, основ гармонійного мистецтва, високої моралі, етики, естетики. Цим було обумовлено й вибір навчальних дисциплін. В інституті дівчата «отримували знання з арифметики, історії, географії, іноземних мов (німецької й французької), музики, співу, малювання, танців, рукоділля, поняття про домашнє господарство й економне його ведення» [4], які дозволяли не тільки стати освіченими, але й бути турботливою мамою, гарною господинею, цікавою співрозмовницею.

Інститут шляхетних панн мав потужну, як на той час, матеріально-технічну базу: прекрасні навчальні аудиторії, кабінети фізики, хімії, класи для малювання та музики, аудиторії для занять рукоділлям, шиттям, спортивну та гімнастичну зали, аудиторію для занять танцями, актову залу, залу для здійснення прийомів, яку використовували для влаштування вечорів, театралізованих дійств та вистав, зокрема й іноземними мовами, іноді – балів і балетів із частуваннями, музикою, співами і танцями, кімнату для зустрічей педагогічного колективу, фундаментальну бібліотеку, кімнати для сну (дортуари). Відповідно до загальної мети весь освітній процес Полтавського інституту шляхетних дівчат спрямовувався на вирішення основних завдань: фізичного вдосконалення, морального виховання, розумового розвитку, естетичної вихованості.

В. О. Репніна, піклуючись про високу якість освіти, запрошувала для викладацької діяльності відомих вітчизняних та іноземних діячів культури, науки і мистецтва. Так, в Інституті викладали: С. П. Стеблін-Камінський (перший біограф І. П. Котляревського), Д. П. Пильчиков (педагог), Г. І. Маркевич (фольклорист, книговидавець), М. П. Ілляшевич (педагог, громадський діяч), М. А. Цертелєв (етнограф, фольклорист), П. І. Бодянський (історик, етнограф, журналіст, педагог), М. А. Вербицький (письменник, громадський діяч, журналіст, педагог), І. А. Зарецький (археолог, етнограф, громадський діяч), А. В. Єдлічка (композитор, піаніст, музичний педагог і фольклорист), І. К. Зайцев, В. О. Волков (художники), Л. І. Боровиковський (поет, етнограф, філолог) та інші. Понад 36 років здійснював постійний нагляд за навчальною роботою закладу відомий український поет-байкар, перекладач, педагог, ректор Харківського університету, професор П. П. Гулак-Артемівський. Очільницею закладу в листопаді 1818 р. за рекомендацією представника Паризької Академії було обрано громадянку Франції Юлію Олександрівну Реньї, яка працювала за контрактом упродовж 11 років [4].

В Інституті шляхетних дівчат бував І. П. Котляревський, який на прохання В.О. Рєпніної з жовтня 1823 по червень 1838 року перекладав із французької мови теологічну працю Дюкєня «Роздуми про те, з якими почуттями слід приступати до читання і роздумів Святого Євангелія від Луки».

Серед випускниць Інституту шляхетних дівчат багато відомих особистостей. Зокрема, Варвара Рєпніна, донька В. О. та М. Г. Рєпніних, «добрий ангел» Т. Шевченка, який присвятив їй поему «Тризна».

У 1854-1865 рр. тут навчалися п'ять доньок П. П. Гулака-Артемівського: Аполлінарія, Єфросинія, Марія, Наталія і Клеопатра. Низку віршів поета присвячено саме вихованкам Полтавського Інституту шляхетних дівчат.

У 1878 році закінчила інститут «із шифром» (тобто з високими успіхами) Любов Щербачова, у майбутньому відома українська письменниця-демократка Любов Яновська, творчість і громадську діяльність якої високо поцінювали І. Франко та М. Коцюбинський.

Зі стін інституту вийшли всесвітньо відома співачка, актриса, Олександра Сантагано (у дівоцтві – баронеса фон Мезенкампф), скульпторка Єлизавета Трипільська, талановиті сестри Псьол – Глафіра й Олександра, які після смерті батьків виховувалися у родині В. О. та М. Г. Рєпніних: одна – стала художницею, інша – поеткою.

У 1881 році зі срібною медаллю закінчила цей навчальний заклад Олександра Шейдеман і два роки викладала в ньому вокал та гру на фортепіано. Згодом вона стала дружиною українського письменника, майстра психологічного роману, Панаса Мирного, чудовою матір'ю його синів.

Відомо, що Інститут шляхетних панн закінчила і Марія Бабаніна, мати всесвітньо відомої художниці Марії Башкирцевої, яка «легко й елегантно завоювала Париж» [7, с. 187]. Із упевненістю можна сказати, що ґрунтовні знання з іноземних мов, літератури, живопису, музики, які вона отримала в Інституті шляхетних панн, допомогли жінці й у вихованні власної доньки, оскільки відомо, що Марія Бабаніна надзвичайно сумлінно ставилася до цього. Після розлучення з чоловіком жінка забирає доньку, їде до Франції і там дає їм блискучу освіту. На Марію, яка змалечку дивувала всіх своїм гострим розумом, мати покладала особливі надії. Цікавий факт: у 12 років майбутня художниця уклала власну програму-мінімум, яка подивувала навіть директорку ліцею, до якого її привела на навчання мати. Навдивовижу, але Марія Башкирцева «за п'ять місяців закінчила курс ліцею, розрахований на три роки, вивчивши не тільки дисципліни основного курсу, а й латину та грецьку» [7, с. 144]. Марія вільно оволоділа французькою, німецькою, англійською, італійською, Платона й Аристотеля дівчина читала в оригіналі. Крім того, юна панна любила творчість Дюма, Шекспіра, Золя, Байрона, Гомера, Плутарха, Геродота, Тіта Лівія, Епіктета, займалася музикою та образотворчим мистецтвом, згодом закінчила «Паризьку приватну Академію живопису Родольфа Жуліана, єдину у Парижі школу живопису в яку приймали жінок» [3, с. 274]. Попри невиліковну хворобу, Марія Башкирцева залишила у світовому живописі помітний слід. І в цьому велика роль належить її матері – жінці з прекрасною освітою і прогресивними на той час поглядами. Марія Степанівна є зразком матері, яка виплекала блискучий талант,

виховала геніальну художницю, сприяла всіма своїми силами реалізації працелюбності, закладеній у дитини від природи. Марію Бабаніну поховано на цвинтарі Пасі у Парижі поруч з її уславленою донькою.

Ще однією випускницею Інституту була Юлія Волкова, донька відомого художника Василя Олексійовича Волкова, яка в майбутньому теж стала художницею. У Полтавському художньому музеї (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка зберігається її портрет роботи Василя Волкова. На ньому зображено красиву, самозаглиблену панянку у білій пелерині, що красномовно свідчило про те, що дівчина навчалася тоді у випускному класі. Портрет цікавий не тільки як творчий доробок відомого художника, а ще й тим, що надає документальне уявлення про одяг учениць цього навчального закладу.

Прикметно, що родину Волкових поєднували дружні стосунки з сім'єю ще одного художника, який залишив значущий слід не тільки у громадському житті Полтави, а й українського живопису загалом. Юлія була хрещеницею мами Миколи Олександровича Ярошенка, Любові Василівни (у дівоцтві – Міщенко, представниці давнього українського роду). Відомо також, що у старших класах інституту вона брала уроки у Миколи Ярошенка і вже віртуозно виконувала мініатюрні живописні портрети на замовлення для столичних аристократів. Крім того, Юлія Волкова, яка згодом стала дружиною Гліба Котельнікова, конструктора-винахідника, творця першого в світі авіаційного ранцевого парашута, залишила по собі цікавий «Щоденник», на сторінках якого змістовно й глибоко презентовано полтавське мистецьке й громадське життя другої половини XIX століття.

Серед випускниць Інституту шляхетних є ще одна яскрава пані – Марія О'Рурк, спадкоємиця роду, що веде свій початок від ірландського коннаутського короля Рурка, який жив в X столітті. Зазначимо, що всесвітньовідомий американський актор і сценарист, володар «Золотого глобуса» Мікі Рурк, теж є гілочкою цього роду.

Марія О'Рурк отримала блискучу освіту, що дозволило їй досить легко інтегруватися в аристократичне європейське суспільство. Струнка, блакитноока, рудоволоса, як жінки на полотнах великого живописця доби Відродження Тиціана, вона прожила життя, сповнене неочікуваних, майже детективних, колізій, які зробили її долю фатальною. Так, завершуючи повний курс навчання в інституті, вона познайомилася з Василем Тарнавським(молодшим), сином відомих українських меценатів Тарнавських, нащадком козацько-старшинського роду, аматором української старовини, меценатом, фундатором Чернігівського музею Українських старожитностей. Це було палке романтичне кохання, яке закінчилось таємним вінчанням, оскільки батьки юнака були проти такої невістки. Та все ж таки батько придбав для молодого подружжя будинок у Києві та подарував їм декілька маєтків. У 1897 році у них народився син Василь і донька Тетяна. Молоді Тарнавські були щасливі, вели богемне життя, яке широко висвітлювалося навіть у тогочасній київській пресі. Та зрада чоловіка несподівано перервала це щастя. І з того часу Марія стала справді фатальною жінкою, яка перетворювала багатьох відомих чоловіків на здобич з єдиною метою – заволодіти їхніми грошима. У її житті були численні суди, навіть

тюремне ув'язнення, але вона завжди залишалася незламною. Згодом у компанії американського дипломата під псевдонімом Ніколь Руш Марі емігрувала до Південної Америки, де займалася бізнесом (любов до математики, яку вона виявляла під час навчання, розкрилася у блискучих комерційних здібностях). Померла Марія О'Рурк 23 січня 1949 року, в Аргентині, а нащадки перевезли її тіло до України і поховали поруч із предками.

Як не дивно, але у Венеції, у кварталі Сан-Марко, у будинку за № 2497 є готель «Ала», у якому є бар-музей під назвою «Тарнавська». Концепцію його створив директор венеціанської сітки готелів Андреа Салмасо. Він впевнений, що ім'я Марії Тарновської (О'Рурк), звабливої, небезпечної, незламної жінки, яка сто років тому змусила говорити про себе всю Європу, принесе успіх справі.

Так, дивні історії приховує наша минувшина. Упродовж ста років свого функціонування (1818-1918) із Полтавського Інституту шляхетних панн вийшло багато випускниць, долі яких склалися по-різному, оскільки життя ніколи не буває передбачуваним. Та все-таки, підсумовуючи розповідь про освітні традиції цього навчального закладу в контексті жіночого навчання, можна зробити висновок, що це питання було важливим для прогресивної частини тогочасного суспільства. Головно, що у жіночій освіті ХІХ століття «органічно перепліталися навчальна інформація, естетичне виховання, формування практичних навичок, що уможливило випускницям адаптуватися у суспільстві відповідно до своїх індивідуальних особливостей» [2, с. 60]. Крім того, отримана освіта дозволяла панянкам вільно інтегруватися в європейське вище товариство, брати участь у культурному й мистецькому житті бомонда.

Безумовно, з того часу українська освіта зазнала багато трансформацій. Сучасні жінки мають рівні права з чоловіками, які законодавчо закріплені. З-поміж, зокрема, них і право на освіту в численних державних чи приватних закладах.

Із-поміж таких закладів вищої освіти можна назвати й Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», який минулого року відзначив свій 205-річний ювілей. Сьогодні – це класичний університет, один із найвідоміших і найстаріших університетів Полтавщини, без якого важко уявити карту закладів вищої освіти краю та України загалом. У його діяльності огранічно поєднуються класичні освітні традиції, узагальнення багаторічних набутоків із надсучасними новітніми технологіями і генерацією нових потужних ідей.

В університеті готують фахівців за 102 освітніми програмами різного профілю, з-поміж яких: архітектура та будівництво, нафтогазова інженерія, економіка, банківська справа та оподаткування, фінанси, менеджмент, маркетинг, право, комп'ютерна інженерія, кібербезпека, право, інформаційна, бібліотечна та архівна справа, екологія, науки про Землю, фізична культура і спорт, хореографія, філологія (англійська, німецька, французька, польська мови), середня освіта, образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, психологія тощо. Крім того, у ЗВО на прикладі багатьох проєктів успішно впроваджується синергія освіти та бізнесу.

Прикметно, що серед науково-педагогічних працівників (станом на 01.02.2024 року) кількість жінок становить 180 осіб, тобто 54,4%. Здобувачі вищої освіти мають право обирати спеціальність не за гендерною ознакою, а за бажанням. Прикметно, що хлопці нині навчаються і на таких, здавалось би, «жіночих спеціальностях», як філологія, психологія, документознавство, образотворче мистецтво, середня освіта. Майже однакова кількість представників обох статей обирають фінанси, менеджмент, маркетинг, фізичну культуру і спорт, фізичну терапію та ерготерапію. Безумовно, на технічних спеціальностях таких, як гірництво, теплоенергетика, галузеве машинобудування, нафтогазові галузі, дотепер переважають хлопці, однак є і сміливі студентки, які обирають собі таку майбутню професію.

Отже, університет успішно розвивається, впроваджуючи нові сучасні інноваційні проекти. Класичні освітні традиції, пов'язані з культурно-естетичними аспектами, наповнюються новим сучасним змістом з огляду до потреб сьогодення. У Полтавській політехніці пам'ятають безсмертні слова відомого українського поета Максима Рильського: «Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього, хто не відає про славу своїх предків, той сам не вартий пошани» [5]. Сучасники мають вивчати минувшину, щоб не повторювати певні помилки та не втрачати свого коріння.

Список літератури:

1. Антонова Олена. Проблема жіночої освіти у педагогічній думці другої половини ХІХ – початку ХХ століття. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, Сум ДПУ імені А. С. Макаренка : 2018. № 6 (80), 2018. С. 69-78.
2. Буряк Л. Жіноча освіта в Україні в контексті урбанізації. *Пам'ять століть*. 2006. №2. С. 52-60.
3. Ложкіна А. Перманентна революція. Мистецтво України ХХ-початку ХХІ століття. Київ: ArtHuss, 2019. 544 с.
4. Мазанов П. Полтавській Інституту благородних девиць. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/component/content/article?id=4967>.
5. Рильський Максим. Зібрання творів у двадцяти томах. Т. 04. Поезія. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Rylskyi_Maksym/Zibrannia_tvoriv_u_dvadtsiaty_toma_kh_T_04/.
6. Пилипенко О. Система освіти в Україні на рубежі ХІХ-ХХ ст. *Київська старовина*. 2004. №6. С. 31-40.
7. Слабошпицький М. Марія Башкирцева. Київ: Ярославів Вал, 2008. 240 с.
8. Слюсаренко Н. Розвиток ідеї жіночої освіти в другій половині ХІХ століття. *Педагогічні науки*. 2003. Вип. 34. С. 58-63.
9. Філоненко О. Становлення та розвиток жіночої освіти в Центральному регіоні України у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 99. С. 239-246.

ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПРИ ВИВЧЕННІ МОЛЕКУЛЯРНОЇ БІОЛОГІЇ СТУДЕНТАМИ-МЕДИКАМИ

Яніцька Леся Василівна

кандидат біологічних наук, доцент,

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

ORCID: 0000-0002-8116-2022

Михайлова Алла Георгіївна

старший викладач,

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

ORCID: 0000-0003-4710-9081

Постернак Наталія Олександрівна

асистент, кандидат педагогічних наук,

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

ORCID: 0000-0002-4501-5463

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5355/>

Цифрова трансформація різних сфер життєдіяльності зумовлює необхідність розвитку умінь та навичок у галузі цифрових технологій і штучного інтелекту (ШІ). Впровадження ШІ та інших цифрових технологій в освітній процес закладів вищої медичної освіти має потенціал оптимізувати підготовку майбутніх фахівців медичних спеціальностей. Використання цифрових технологій в освітньому процесі закладів вищої медичної освіти сприятиме активному залученню здобувачів до навчання, забезпечить доступність до сучасної медичної інформації й освітніх матеріалів, сприятиме підвищенню якості навчання, позитивно вплине на рейтинг ЗВО та конкурентоспроможність майбутніх фахівців.

Роботи С. Бадер, А. Олексієнко, К. Меренюк [1]; Ю. Кучина, Л. Лимар [2]; К. Ферфецької, Л. Піц, Є. Стефанюк [3]; І. Леонтєва [4]; Zhai X. [5] присвячені вивченню окремих аспектів використання цифрових платформ, онлайн-засобів навчання, технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти, й медичної зокрема.

Традиційна освітня система передбачає перевірку та закріплення знань здобувачів різними методами та прийомами, зокрема тематичні дискусії, бесіди, диспути, розв'язання навчальних тематичних кейсів, виконання тестових завдань різних типів, самостійна робота здобувачів тощо.

Впровадження цифрових технологій та технологій ШІ до освітнього процесу закладів вищої медичної освіти сприятиме підвищенню якості навчання здобувачів та відкриває широкі можливості для інновацій. Зокрема, такі засоби навчання як віртуальні практичні роботи, електронні освітні ресурси, відеолекції, інтерактивні вправи, інтелектуальні системи та онлайн-дискусії можуть стати ефективним доповненням традиційної освітньої системи.

У контексті зазначеного, на кафедрі медичної біохімії та молекулярної біології НМУ імені О.О. Богомольця в освітньому процесі молекулярної біології використовуються цифрові технології та онлайн-платформи. При підготовці до занять та для роботи над проєктами наукових робіт здобувачі використовують платформу хмарних обчислень Microsoft 365 з набором офісних застосунків Word, Excel та PowerPoint. Такі хмарні обчислення дозволяють спрощувати доступ до одержаних результатів та дозволяють зберігати й обмінюватися інформацією в онлайн-режимі. Викладачі кафедри активно використовують програми для комунікації та командної співпраці Google Classroom, Google Form, Classtime та Kahoot, платформами відеозв'язку та відео-конференцій. Найбільш популярними платформами серед викладачів НМУ є Zoom, Free Conference. Ці платформи зручні під час відеоконференцій, дають можливість проводити лекції, демонструвати навчальні презентації PowerPoint з відео-контентом тощо. Платформи відеоконференцій дозволяють проводити наукові конференції, групові зустрічі для обговорення спільної роботи над завданнями. Використання «віртуальної дошки» на платформі Zoom, дозволяє спільно працювати над проєктами в онлайн-форматі.

При вивченні молекулярної біології здобувачі НМУ імені О.О. Богомольця ефективно використовують освітню платформу Lika. Платформа Lika дозволяє університету ефективно скеровувати ресурси та адаптувати зміст освітнього процесу відповідно до робочих програм.

Курс молекулярної біології на платформі Lika об'єднано в 10 тем. Кожна тема структурована на блоки: інформаційний блок, лекції у вигляді презентацій та відео контенту, практичні роботи та контрольні завдання. Практичний блок – це методичні рекомендації до практичних робіт із детальними інструкціями до практичної роботи та зразками виконання ситуаційних задач та тестів. Контрольний блок – це контрольні завдання у вигляді тестів, задач і ситуаційних вправ, орієнтованих на Єдині державні кваліфікаційні іспити. Запропонована структура контролю, закріплення знань та умінь здобувачів на платформі Lika забезпечує якісне опанування матеріалу та ефективну організацію дистанційного навчання.

Використання ШІ, зокрема ChatGPT, в освітньому процесі молекулярної біології відкриває нові можливості для ефективного навчання. Результати опитування засвідчили, що 20% викладачів кафедри стикалися з ситуацією, коли здобувачі використовували ChatGPT для підготовки до практичних занять. Це свідчить про активний інтерес до технологій ШІ у закладах освіти. ШІ може допомагати у вирішенні конкретних завдань, відповідати на запитання та надавати додаткові пояснення. Це сприяє кращому засвоєнню освітнього матеріалу, розвитку індивідуальних навичок, збагачує творче мислення здобувачів, дозволяючи їм експериментувати та розвивати нові ідеї у медичній практиці [5]. Важливо враховувати етичні питання під час використання ШІ в медичній освіті. Дотримання принципів академічної доброчесності передбачає відповідальне використання технологій ШІ для підвищення ефективності освітнього процесу [4].

При викладанні дисципліни «Молекулярна біологія» викладачі кафедри під час практичних занять надають студентам доступ до інтерактивних платформ, які використовують ШІ для створення віртуальних лабораторій та інтерактивних сценаріїв молекулярних процесів. До прикладу, BioMan BioMolecular Explorer – це інтерактивна платформа для вивчення молекулярної біології. Вона використовує віртуальні лабораторії, інтерактивні сценарії для вивчення структури ДНК, процесів реплікації, транскрипції тощо.

Перспективним напрямком удосконалення курсу «Молекулярна біологія» вбачаємо використання застосунків та програм, які створюють індивідуалізовані освітні програми з урахуванням рівня знань здобувачів та створюють завдання, відповідні їхнім запитам. Однією з таких перспектив є Learning Management System (LMS) з елементами адаптивного навчання. LMS спроможна відстежувати результати та прогрес здобувача, й автоматично адаптувати рівень складності завдань відповідно до досягнень здобувача з попередніх тем курсу.

Отже, для того, щоб освітній процес відповідав вимогам сучасності, які висуваються до майбутніх фахівців медичних спеціальностей, викладачам кафедри необхідно розробляти та впроваджувати інноваційні підходи до забезпечення та організації освітнього процесу: впроваджувати цифрові технології з урахуванням принципів академічної доброчесності, формувати уміння перевіряти й аналізувати одержану інформацію, творчо та критично мислити.

Література:

1. Bader S., Oleksienko A., Mereniuk K. Digitalization of future education: analysis of risks on the way and selection of mechanisms to overcome barriers. *Futurity Education*. 2022. № 2(2). С. 21-33. <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.26>
2. Кучин Ю.Л., Лимар Л.В. (2022). Основні принципи організації дистанційного навчання медиків. *Медична освіта*. 2022. №1. С. 30-37 <https://doi.org/10.11603/m.24145998.2022.1.12652>
3. Ферфецька К. В., Піц Л. О., Стефанюк Є. С. Використання технологій дистанційного навчання у медичних закладах освіти Буковини в умовах сьогодення. *Медична освіта*. 2022. №2. С. 46-50. <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2022.2.13086>
4. Леонтьєва І. В. ChatGPT в освітньому процесі вищої школи: заборонити не можна використовувати. *Освіта та педагогічна наука*. 2023. № 1 (182). С. 13-23. <http://eps.luguniv.edu.ua/index.php/eps/issue/view/17>
5. Zhai, Xiaoming, ChatGPT User Experience: Implications for Education. *AI4STEM Education Center*. December 27, 2022. Available at SSRN: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4312418>

СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Дробот Ольга Вячеславівна

доктор психологічних наук, професор,

завідувач кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки

Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського

ORCID: 0000-0001-5999-7632

Терновий Вячеслав Анатолійович

здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового

рівня доктор філософії спеціальності 053 Психологія

Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського

ORCID: 0009-0007-1332-3772

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5322/>

Становлення професійної ідентичності майбутніх викладачів фізичного виховання відбувається в контексті складних та динамічно змінюваних умов сучасного світу. Цей процес є вкрай важливим, оскільки викладач фізичного виховання відіграє ключову роль не тільки в розвитку фізичних здібностей учнів, але й у формуванні їхніх ціннісних орієнтацій та соціальних навичок. В умовах злому стереотипів, руйнування традицій, невизначеності соціально-рольової структури суспільства, майбутні фахівці стикаються з викликами, які потребують глибокого осмислення власної ролі та місця у професійній сфері.

Процес становлення професійної ідентичності, згідно з думкою А. С. Борисюка, включає проходження через кризу особистісного самоідентифікування, що є ще більш актуальним для викладачів фізичного виховання, які мають бути прикладом не тільки фізичної, але й моральної сили для своїх учнів. Це вимагає від них постійного саморозвитку, самоосвіти та адаптації до змінюваних умов сучасності [1, с. 75].

Значну роль у формуванні професійної ідентичності викладачів фізичного виховання відіграють такі фактори, як цифрова революція, глобальні соціально-політичні кризи, екологічна свідомість, що спонукає до рефлексії щодо власної участі у формуванні здорового та відповідального ставлення до природи та свого тіла серед молоді. Особлива увага має бути приділена підготовці викладачів до вирішення адаптаційних завдань у складних умовах, включаючи вміння розпізнавати та ефективно реагувати на можливі загострення, пов'язані з кризою ідентичності. Це вимагає від освітніх програм з підготовки викладачів фізичного виховання інтеграції знань з психології, соціології та педагогіки, а також розвитку навичок рефлексивної практики.

Самоідентифікація як психологічний механізм відіграє ключову роль у становленні та розвитку ідентичності особистості, зокрема в професійному аспекті. Цей процес є особливо актуальним для майбутніх викладачів фізичного виховання, оскільки вони формують свою професійну ідентичність у контексті постійних змін соціальної реальності та викликів сучасності.

В контексті високої когнітивної складності сучасної структури «Я» індивідуумів, важливою стає здатність майбутніх викладачів адаптуватися до нових соціальних умов, рефлексувати над власними Я-Образами та інтегрувати їх у єдиний комплекс Я. Це дозволить їм не тільки впевнено визначати своє місце в професійній спільноті, але й адекватно реагувати на постійні трансформації у сфері освіти та фізичного виховання.

Розвиток професійної ідентичності майбутніх викладачів фізичного виховання також передбачає необхідність взаємодії зі студентами та колегами, що сприяє формуванню внутрішнього світу та норм соціальної взаємодії. Готовність до самостійної смислової інтерпретації соціальної дійсності, акцентована у дослідженнях, вимагає від майбутніх викладачів не тільки глибокого розуміння своєї професії, але й активного застосування цього розуміння у педагогічній практиці [2, с. 114].

Аналізуючи стан досліджень професійної ідентичності, можна виділити два основних напрями, які мають значення для розробки теоретичної моделі формування професійної ідентичності майбутнього викладача фізичного виховання. Перший напрям, представлений дослідженнями Дж. Тернера та Г. Теджфела у рамках теорії самокатегоризації, а також Н. Л. Івановою, фокусується на розумінні професійної ідентичності як результату професійної соціалізації та взаємодії між «інгрупами» та «аутгрупами». Цей підхід дозволяє розглядати професійну ідентичність як один із різновидів соціальної ідентичності, що включає в себе співвідношення професійних та етнічних стереотипів та формування толерантності в професійному співтоваристві .

Другий напрям, що акцентується на дослідженні професійної свідомості та самосвідомості суб'єкта діяльності, підкреслює значення особистісного зростання та самоактуалізації у формуванні професійної ідентичності. Згідно з С. О. Лукомська, професійна ідентичність є результатом успішного процесу самоактуалізації, що включає в себе когнітивні, мотиваційні та ціннісні механізми. Такий підхід підкреслює важливість усвідомлення індивідом своїх сильних і слабких сторін, що стимулює до самовизначення та досягнення вищих рівнів професійної діяльності [3, с. 201].

Професійна ідентичність майбутнього викладача фізичного виховання формується через інтеграцію потреб, інтересів, установок, переконань та інших структурних характеристик особистості, які виявляються в процесі його професійного становлення. Ця ідентичність є системним утворенням, що базується на когнітивних, мотиваційних та ціннісних механізмах, які сприяють перетворенню індивіда у професіонала та формуванню суб'єкта професійного шляху.

Важливим аспектом професійної ідентичності є її інтегративний характер, який сприяє адаптації особистості в професійному середовищі. До структури

професійної ідентичності входять не тільки рівень професіоналізму, знання та уміння, але й комунікативні здібності, сформованість емоційно-вольової сфери, діалогічність та акмеологічна орієнтованість особистості. Це підкреслює значення цілеспрямованості, рішучості та готовності до саморозвитку як ключових компонентів успішної професійної ідентичності майбутнього викладача фізичного виховання [4, с. 175].

Отже, аналіз літератури, який було проведено у рамках дослідження поставленого питання, підтверджує, що концепція «професійної ідентичності» є значущою в різних наукових дисциплінах. Дослідження професійної ідентичності, які були аналізовані, охоплюють широкий спектр тематик, включно з етнічною, соціальною та гендерною ідентичностями. Для майбутнього викладача фізичного виховання професійна ідентичність може бути характеризувана як узгодження між власними когнітивними схемами, особистісно ціннісними орієнтаціями та професійними очікуваннями. Це включає в себе розвиток «Я-образу» професіонала, професійне самовизначення та інтеграцію в професійну спільноту. Виходячи зі специфіки професії викладача фізичного виховання, можна стверджувати, що важливими є також взаємодії між структурними компонентами професійної ідентичності, характером їхніх комбінацій та особливостями самої професійної діяльності. Соціально-психологічні умови та фактори, що впливають на цей процес, також мають бути детально розглянуті та інтегровані у педагогічну практику. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку можуть включати вивчення критеріїв та показників професійної ідентичності викладачів фізичного виховання. Важливим аспектом є також розуміння взаємодії різних ідентичностей, які можуть впливати на професійну «Я-концепцію» викладача, та з'ясування, як ці ідентичності координуються та інтегруються в професійне життя та самоусвідомлення.

Список використаних джерел:

1. Борисюк А. С. Соціально-психологічні засади становлення професійної ідентичності майбутнього медичного психолога : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Борисюк Алла Степанівна ; Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2011. 575 с.
2. Зливков В. Л., Лукомська С. О. Проблеми ідентичності у сучасній західній соціальноконструктивістській теорії дискурсу. *Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського*. 2012. Т. 2, вип. 9. С. 114-118.
3. Лукомська С. О., Чуйко В. О. Термінологічні аспекти професійної ідентичності. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія «Психологічні науки»*. 2013. Т.2, вип. 11. С. 201-206.
4. Савчук З.С. Психологічні особливості професійної ідентичності майбутнього психолога в аспекті його професіоналізації. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 5 (59). С. 175-184.

ВПЛИВ СТИЛЮ СПІЛКУВАННЯ ФІЗИЧНОГО ТЕРАПЕВТА НА ПРОЦЕС ОДУЖАННЯ ПАЦІЄНТІВ ПІД ЧАС РЕАБІЛІТАЦІЇ

Кравченко Анна Віталіївна

*викладач кафедри фізичного виховання,
спорту та здоров'я людини Таврійського національного
університету імені В.І. Вернадського, м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-6555-8484*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5342/>

Комунікація відіграє ключову роль у процесі реабілітації, а стиль спілкування фізіотерапевта значно впливає на траєкторію відновлення пацієнтів. Пацієнти, особливо ті, які перебувають на післяопераційній та тривалій реабілітації, покладаються не лише на фізичні методи, але й на вербальні та невербальні дії своїх терапевтів, які допомагають їм долати труднощі відновлення функціональності та мобільності. Зважаючи на це, розуміння нюансів впливу стилю спілкування фізіотерапевта є невід'ємною частиною оптимізації догляду за пацієнтами та максимізації ефективності реабілітації.

Спілкування між фізіотерапевтами та їхніми пацієнтами під час реабілітації відіграє важливу роль у одужанні пацієнтів. Ця взаємодія – це більше, ніж просто передача інформації – вона передбачає зміцнення довіри, стимулювання мотивації та підтримку пацієнтів на шляху зцілення.

Як слушно зазначає О. Андрійчук: «фізичний терапевт повинен вміти комунікувати з пацієнтом, налагоджувати взаємозв'язок для співпраці. Ця робота починається уже з першого візиту пацієнта до фізичного терапевта. Саме від її дієвої перспективності залежить ефективність реабілітації» [1, с. 11].

Вирішальним аспектом цього спілкування є стиль спілкування терапевта, який включає як вербальні, так і невербальні сигнали. Те, як терапевти передають інформацію, тон, яким вони користуються, і мова їхнього тіла можуть значно вплинути на розуміння пацієнтами своїх планів лікування, дотримання призначених вправ і загальну траєкторію одужання. Вербальна комунікація, якщо вона чітка й точна, є ключовою до того, щоб пацієнти зрозуміли та дотримувалися своїх протоколів реабілітації.

Розглянемо вербальні аспекти більш детально. Вербальне спілкування в фізіотерапії охоплює усний обмін інформацією між терапевтом і пацієнтом. Воно включає не лише слова, але й тон, висоту та темп, у якому вони вимовляються. Ефективна вербальна комунікація є важливою для терапевтів, щоб передати складну медичну інформацію зрозумілим і доступним для пацієнтів способом.

Чітка та точна комунікація дозволяє пацієнтам зрозуміти свій діагноз, план лікування та реабілітаційні вправи, що сприяє їх участі в процесі одужання. Важливим аспектом є те, щоб підібрати стиль комунікації таким чином, щоб він був пристосований до рівня розуміння та комфорту пацієнта, забезпечуючи,

щоб вони відчували себе уповноваженими та поінформованими про свій шлях лікування [3, с. 78].

Активно прислухаючись до занепокоєнь, страхів і цілей пацієнта, терапевти можуть створити безпечний простір, де пацієнти відчуватимуть, що їх почують і підтримають. Вони можуть запропонувати емоційну підтримку та підбадьорення, допомагаючи пацієнтам справлятися з фізичними та емоційними проблемами реабілітації.

Терапевти повинні використовувати позитивне підкріплення, хвалити пацієнтів за їхні зусилля та відзначати їхній прогрес. Таким чином вербальне спілкування сприяє не тільки обміну інформацією, але й встановленню довіри, мотивації та співпраці в процесі реабілітації.

В той же час, щоб вплив спілкування був дійсно позитивним та практично дієвим, для терапевта дуже важливо дотримуватись наступних правил під час вербальної комунікації:

- чіткість. Фізіотерапевти повинні спілкуватися чітко та зрозуміло, уникаючи медичного жаргону чи складних термінів, які можуть заплутати пацієнта;

- активне слухання. Фізичні терапевти повинні активно слухати пацієнтів, демонструючи їх зацікавленість і турботу. Пацієнти повинні відчувати себе почутими та зрозумілими, що може зміцнити довіру та покращити терапевтичний альянс;

- емпатія. Слід демонструвати емпатію до своїх пацієнтів, проявляючи розуміння та співчуття до їхньої ситуації. Вони повинні бути уважними до емоцій пацієнта, підтверджувати їхні переживання та пропонувати емоційну підтримку, коли це необхідно;

- повага. Фізіотерапевти повинні з повагою ставитися до пацієнтів, цінувати їхню думку та залучати їх до процесу прийняття рішень. Пацієнти повинні відчувати себе уповноваженими та поінформованими, а їх автономія повинна поважатися протягом усього процесу реабілітації [5, с. 62].

Не менш важливими у спілкуванні фізіотерапевта та пацієнта є невербальні аспекти комунікації. Вони включають в собі такі форми спілкування, як мова тіла, міміка та жести. Терапевти повинні приділяти пильну увагу своїм власним невербальним сигналам, переконавшись, що вони відповідають їхньому вербальному спілкуванню та виявляють теплоту, емпатію та професіоналізм.

Доброзичлива посмішка, відкрита поза та належний зоровий контакт можуть допомогти пацієнтам почуватися невимушено та налагодити взаєморозуміння. І навпаки, негативні або неконгруентні невербальні сигнали, такі як схрещені руки, насуپлені брови або відсутність зорового контакту, можуть створити перешкоди для спілкування та підірвати довіру пацієнта до здібностей терапевта.

В цьому аспекті доречними є висловлювання О. Бісмака, який вважає, що важливими для фізичного терапевта є володіння власними емоціями, здатність зберігати впевненість, контролювати свої реакції та поведінку загалом [2, с. 345].

Слід зазначити, що саме інтеграція ефективних вербальних і невербальних стилів спілкування фізіотерапевтами є критичним фактором у процесі відновлення пацієнтів під час реабілітації. Те, як терапевти спілкуються зі своїми пацієнтами, впливає на розуміння пацієнтами медичних концепцій, дотримання планів лікування та сприйняття догляду.

Пацієнти, які розуміють обґрунтування свого лікування та відчують підтримку своїх терапевтів, швидше за все, дотримуватимуться рекомендацій і активно братимуть участь у своїй реабілітації. Ця підвищена прихильність призводить до кращих результатів і швидшого часу відновлення.

Саме гармонійне поєднання чіткого та ясного вербального спілкування та підтримуючої, конгруентної невербальної комунікації створює атмосферу, в якій пацієнти відчують повагу та мають можливість брати на себе активну роль у своїх зусиллях щодо одужання, тим самим помітно покращуючи загальний прогрес у реабілітації та кінцевих результатах [4, с. 17].

Отже, стиль спілкування фізіотерапевтів має велике значення у визначенні траєкторії та успіху відновлення пацієнтів під час реабілітації. Ефективне вербальне та невербальне спілкування сприяє розумінню пацієнта, дотриманню схем лікування та підтримуючому терапевтичному альянсу, що сприяє покращенню функціональних результатів та задоволенню пацієнтів. Віддаючи пріоритет чіткості, емпатії та конгруентності у своєму спілкуванні, фізіотерапевти можуть переконатися, що пацієнти відчують себе цінними, уповноваженими та мотивованими брати активну участь у своїй реабілітації, що зрештою призводить до кращих довгострокових результатів та покращення якості життя.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрійчук О. Підготовка фізичних терапевтів до практичної діяльності. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2019. Вип. 4. С. 10-14.
2. Бісмак О. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації. *Освітологічний дискурс*. 2017. № 3-4. С. 338-351.
3. Волошко Л. Основні компоненти та характеристики професійної взаємодії фахівців з фізичної реабілітації. *Молодь і ринок*. 2017. № 9. С. 77-81.
4. Волошко Л. Фізичний терапевт як суб'єкт професійної взаємодії. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2018. № 152 (1). С. 16-18.
5. Мезенцева І. В., Павлович О. С., Ярликowa В. Д. Особливості комунікації фізичного терапевта з пацієнтами при наданні реабілітаційних послуг. *Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні аспекти розвитку людини*. 2022. № 12. С. 60-66.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я ЖІНОК

Мітіна Ольга Леонідівна

лікар акушер-гінеколог, аспірантка,
Інститут психології ім. Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України
ORCID: 0009-0007-3725-5639

Науковий керівник: Максимова Наталія Юріївна

доктор психологічних наук, професор,
Інститут психології ім. Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5343/>

В умовах демографічної кризи, зумовленої депопуляцією населення України, зменшенням кількості народжуваності та високих показників смертності, особливої актуальності набуває проблема збереження репродуктивного здоров'я жінок. Загальновідомо, що саме якість природнього відтворення населення виступає одним із важливих індикаторів благополучного розвитку суспільства. Проте в Україні, порівняно з провідними державами світу, відмічається низький рівень репродуктивного здоров'я жінок, що негативно впливає на процес відтворення населення та виходу із демографічної кризи.

Репродуктивне здоров'я жінки розглядають як стан повного благополуччя у всіх питаннях, які торкаються репродуктивної системи, її функцій та процесів, що включає до себе здатність до народження дітей, відсутність гінекологічної патології та гармонію психосексуальних стосунків [1, с. 6].

До об'єктивних критеріїв стану репродуктивного здоров'я жінок належить рівень гінекологічної захворюваності. За статистичними даними, запальні захворювання статевих органів посідають перше місце серед усіх гінекологічних хвороб та є однією з причин порушення дітородної функції жіночого організму, а такі захворювання, як гострі та хронічні ендометрити, сальпінгіти, оофорити, спричиняють безпліддя. Серед жінок репродуктивного віку спостерігається тенденція до зростання рівня поширеності та захворюваності на запальні хвороби шийки матки. Порушення репродуктивної функції жінок спричиняють інфекції, що передаються статевим шляхом (ПСС). Рівень захворюваності на ПСС в Україні набагато вищий, ніж у розвинутих країнах Європи. Крім того, жінки які мають ПСС входять до групи ризику зараження ВІЛ-інфекцією, що зумовлено особливостями їхньої сексуальної поведінки [2, с. 67].

Найбільш розповсюдженими патологіями репродуктивної сфери жінок є запальні процеси, новоутворення, непліддя, гормональні дисфункції. У структурі гінекологічної патології найбільш поширеними є ендометріоз, що займає третє місце серед гінекологічних захворювань та міома матки, частота яких неухильно зростає. Тривалий гінекологічний розлад є чинником, що суттєво трансформує життя жінки, значно знижує рівень її психічного та соціального функціонування.

Гінекологічні захворювання часто стигматизовані переживаннями провини, сорому, тривоги, почуттям неповноцінності [5, с. 190].

За останні роки підвищилась частота перинатальної патології та захворюваності жінок, що спричинена інфекціями до настання вагітності. Наявність запального процесу на тлі інфекційних захворювань урогенітального тракту жінок за відсутності лікування, спричиняє різноманітні ускладнення під час вагітності та протягом періоду її виношування. Навіть легка чи безсимптомна інфекція у вагітної може призвести до виникнення дистресу плода, передчасних пологів, асфіксії новонароджених [4, с. 89].

Крім того важливим індикатором репродуктивного здоров'я жінок є рівень материнської смертності, який у всьому світі визначається як медико-соціальний показник, що залежить не лише від якості медичної допомоги, а й від соціально-економічного стану країни. Показник материнської смертності в Україні майже у 5 разів перевищує такий у розвинутих країнах світу. Для України характерна багаторічна проблема – високий рівень абортів. Також надзвичайно високий рівень летальності немовлят віком 0–6 днів. Для вирішення цієї проблеми необхідні заходи щодо покращення медичного обслуговування, профілактики, раннього виявлення та своєчасного лікування екстрагенітальної патології у жінок фертильного віку, моніторинг сімейним лікарем планової госпіталізації на пологи відповідно до визначеного терміну акушером-гінекологом, що зменшить рівень материнської смертності та летальності новонароджених [2, с. 67].

На думку І.В. Пузь, в основі виникнення репродуктивних дисфункцій у жінок знаходиться взаємодія складних факторів, серед яких провідне значення мають психологічні фактори. З'ясовано, що більшість жінок з різними формами порушення репродуктивної сфери мають специфічне викривлення тілесного компоненту образу власного «Я», коли жінка не приймає власне тіло, що детерміновано багатьма факторами, одним з них є деструктивні стосунки з власною матір'ю, яка не сприймала тілесності доньки й не сприяла її статево-рольовій ідентифікації. Крім того, жінки з такими рисами, як невпевненість, тривожність, інфантильність, іпохондричність, схильні розцінювати власне тіло, що не готове до реалізації репродуктивної функції. Подібне ставлення підкріплюється наявністю досвіду невдалих попередніх вагітностей, різного роду соматичних та психосоматичних захворювань [1, с. 81].

У сучасних умовах значно збільшується ризик виникнення у більшості жінок стану хронічного стресу, що часто призводить до формування патології репродуктивної сфери, знижує якість життя і фертильність жінки, бо у фазі дистресу репродуктивна система піддається системним ушкоджувальним процесам. Жіноча репродуктивна система надзвичайно чутливо реагує на дію стресових чинників, наслідком чого є виникнення різного роду порушень: порушення менструального циклу; безпліддя; загроза невиношування вагітності; репродуктивні втрати; патологічний плин вагітності, пологів та післяпологового періоду; порушення розвитку плода, народження дитини з особливими потребами; дисгармонія психосексуальних стосунків [1, с. 85].

За результатами нашого дослідження також визначено, що для вагітних жінок, які живуть в складних умовах сьогодення, характерно незадовільне

самопочуття, низька активність, занижений фон настрою, високий рівень особистісної тривожності, що негативно впливає на перебіг вагітності та розвиток майбутньої дитини. У зв'язку з цим надання ефективної допомоги вагітним жінкам, передбачає медичний супровід жінок під час вагітності, а також психологічну підтримку кожної жінки, яка планує стати матір'ю [3, с. 58].

Сучасні дослідження підтверджують значний вплив психологічного фактору на репродуктивні функції жінки. Жінкам з патологією репродуктивної системи притаманні неадекватні форми реагування на стресові ситуації, приховані форми агресивної поведінки, тривожні розлади, низькі суб'єктивні показники психічної, фізичної та соціальної складової якості життя. Наслідками чого є порушення партнерських стосунків і функціонування сім'ї [5, с. 191].

Отже, підсумовуючи вищенаведене можна зазначити, що порушення репродуктивної функції жінок значною мірою зумовлено низкою психогенних чинників, тому вирішення проблеми збереження репродуктивного здоров'я жінок потребує комплексного медико-психологічного підходу, який дозволить фахівцям своєчасно корегувати деструктивні зміни у психологічному стані жінок, що сприятиме не лише ефективному процесу лікування, але й збереженню та покращенню репродуктивного здоров'я населення в цілому.

Список літератури:

1. Астахов В.М., Пузь І.В. Психологічний супровід у репродуктивній медицині: монографія. *Інститут психології імені Г.С. Костюка*. Київ, 2023. 125 с.
2. Жилка Н. Я., Слабкий Г. О., Щербінська О. С. Стан репродуктивного здоров'я жінок в Україні. *Охорона здоров'я*. № 4(60). 2021. С. 65-69.
3. Мітіна С. В., Мітіна О. Л. Психоемоційні стани вагітних жінок в ситуації невизначеності. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2023. Том 34 (73) № 3 С. 54-59.
4. Романенко Т. Г., Кротик О. М., Мітіна О. Л. Репродуктивне здоров'я подружньої пари з уrogenітальними інфекціями в анамнезі. *Здоров'я жінки Всеукраїнський науково-практичний журнал*. 2019. №4 (140). С. 82-92.
5. Сіраковська О. Б. Психологічні аспекти репродуктивного здоров'я жінок. *Psychological Journal*. № 4 (14) 2018 С. 145-205.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Титаренко Світлана Анатоліївна

*кандидат педагогічних наук, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
ORCID: 0000-0001-5544-3376*

Чубун Наталія Миколаївна

здобувач освіти, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5337/>

Психологія, як наука, створює інструментарій для розуміння та впливу на людську поведінку, мислення та емоційний стан. Одним з важливих напрямів є професійна психологія, яка спрямована на розвиток компетентностей у сфері консультування, діагностики та психологічної підтримки.

Практичний психолог – це фахівець, який застосовує знання психології для розв'язання конкретних проблем та завдань у різних сферах діяльності, зокрема освіті, організаційній діяльності, клінічній роботі тощо. Він має володіти широким спектром навичок та компетентностей для успішного виконання професійної роботи.

Підготовка майбутніх практичних психологів розглядається як період професійного становлення, що супроводжується активною трансформацією внутрішнього світу особистості та веде до нового способу життєдіяльності – творчої самореалізації в професії.

Як зауважує Т. Перепелюк, особистість стає внутрішньо й професійно готовою до розв'язання завдань, які стоять перед нею. Особистісна зрілість проявляється у вмінні поєднувати свої індивідуальні особливості, статус та вікові можливості, особисті принципи з вимогами суспільства та оточуючого середовища [4].

Оскільки в літературі широко використовується поняття «професійне становлення» особистості, а сучасні дослідники розглядають його з різних позицій та підходів, цікаво докладніше розглянути деякі з них.

Дослідниця І. Андрійчук центральним елементом професійного становлення визначає професійне самовизначення. Вчена також вказує, що професійне становлення є тривалим, динамічним і багаторівневим процесом, який складається з чотирьох основних стадій: виникнення професійних намірів, безпосереднє професійне навчання, процес активного входження в професію та повна реалізація особистості в професії. Перехід до кожної нової стадії супроводжується виникненням у суб'єкта ряду суперечностей та криз [1].

В. Волошина зауважує, що сутність професійного становлення полягає в тому, що особистість, яка бере на себе виконання професійної ролі, лише розпочинає засвоєння функціонального змісту професійної діяльності [2].

Проблема підготовки практичних психологів привертає увагу багатьох науковців з різних країн, зокрема України. Дослідження цієї проблеми призвело до визначення основних вимог до змісту освіти практичних психологів, розробки концепції професійної підготовки психолога, визначення понять «психологічна готовність практичного психолога», «професійна компетентність», а також дослідження особливостей розвитку особистості психолога-практика в процесі професійної підготовки.

Ми вважаємо, що професійне становлення має бути розглянуте у контексті вирішення професійно важливих завдань, які поступово ускладнюються і сприяють оволодінню фахівцем необхідним комплексом професійно значимих ділових, особистісних, комунікативних, моральних якостей тощо.

За переконанням І. Андрійчук, увесь процес професійного розвитку можна розділити на три етапи:

1. Професійне самовизначення і вибір професії, де відбувається зародження того, що потім стає професійною компетентністю і ефективністю.

2. Професійне становлення, коли безпосередньо формується професійна компетентність.

3. Професійне вдосконалення, де більшість проблем вирішується в рамках конкретних професійних дисциплін [1].

В. Панок наголошує на важливості процесу професійної підготовки в межах навчання у закладах вищої освіти і пропонує трирівневу структуру отримання професійних психологічних знань. Основу першого, загальнонаукового рівня мають становити теорії, гіпотези та факти, що доведені в дослідженнях. Другий рівень – це практична психологія, а третій – прийоми і досвід роботи у конкретній техніці (техніках), або так званий індивідуально-типологічний рівень, що спрямований на урахування особливостей кожної особистості, яка навчається [3].

Підготовка практичного психолога ґрунтується на фундаментальних принципах та теоріях психології. Важливим складником є знання загальних та прикладних аспектів психології, зокрема психології загальної, теорії особистості, соціальної психології, дитячої психології, психологія вікового розвитку, клінічної психології тощо. Окрім того, практичний психолог повинен оволодіти методами діагностики, психологічного тестування, консультування та інтервенції.

Однією з ключових компетентностей практичного психолога є здатність спілкуватися та співпереживати іншим. Емпатія дозволяє фахівцю краще зрозуміти проблему клієнта та надати ефективну підтримку. Комунікативні навички необхідні для встановлення довірчих стосунків з клієнтом та ефективного використання методів консультування.

Психологічна наука постійно розвивається, тому важливо для практичного психолога постійно підвищувати свій рівень кваліфікації. Це може бути участь у професійних тренінгах, майстер-класах, конференціях, семінарах, вебінарах, а також читання наукової літератури та обмін досвідом з колегами.

Необхідно зауважити, що практичний психолог повинен дотримуватися високих стандартів етики та професійної поведінки. Це включає

конфіденційність інформації про клієнтів, повагу до їхніх прав та гідне ставлення.

Отже, професійна підготовка практичного психолога базується на широкому спектрі теоретичних знань та практичних навичок. Важливою складовою є розвиток емпатії та комунікативних навичок, постійне підвищення рівня кваліфікації та дотримання етичних принципів.

Список літератури:

1. Андрійчук І. П. Формування позитивної Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. канд. психол. н. : 19.00.07. Київ, 2003. 24 с.
2. Волошина В. В. Теоретичний аналіз специфіки професійного становлення майбутнього психолога. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України* / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої; Вип. 8; Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. 832 с.
3. Панок В. Г. Реформування змісту, форм і методів підготовки практикуючих психологів як нагальна вимога суспільної практики. *Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах*. Київ : Ніка-Центр, 2002. С. 18-28.
4. Перепелюк Т.Д. Я-концепція особистості як умова професійного становлення практичного психолога. *Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія*. Київ. Ніжин : ПП Лисенко, 2015. Том IX. Вип.7. С. 256-261

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Шевчук Вікторія Валентинівна

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
ORCID: 0000-0001-7101-7617*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5370/>

Саморегуляція особистості розглядається В.І. Моросановою як системний багаторівневий процес психічної активності особистості з постановки цілей та управління їх досягненням; важливою ознакою саморегуляції є її так звана усвідомленість, що проявляється у здатності особистості, за потреби, переключати процес саморегуляції у площину свідомості [3, с. 453]. К. В. Седих і Т.Є. Тітова зауважують, що є певні відмінності у розвитку саморегуляції, яка

проявляється у тому, як особистість планує цілі своєї власної діяльності та моделює можливі умови їх досягнення [2, с. 218]. Такі змістові характеристики саморегуляції особистості, як планування, моделювання, програмування, оцінювання результатів, гнучкість та самостійність є її індивідуальними відмінностями, які визначаються особливостями смислової сфери особистості, зокрема емоційним інтелектом людини.

Провівши емпіричне дослідження саморегуляції студентів Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» за результатами опитувальника О.К. Осницького, результати якого подано у таблиці 1, ми можемо зауважити, що у більшості студентів (30%) наявні особистісно-стильові її показники, тобто такі досліджувані проявляють ініціативність, усвідомленість, відповідальність, автономність.

Таблиця 1.

Особливості саморегуляції студентів за результатами опитувальника О.К. Осницького

Показники саморегуляції	Кількість студентів, %
Структурно-компонентні вміння	25
Функціональні	20
Особистісно-стильові	30
Динамічні характеристики	25

Результати опитувальника О.К. Осницького ми доповнили дослідженням студентів за методикою «Стиль саморегуляції поведінки» В.І. Моросанова.

Регуляторні шкали	Кількість студентів, %		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Планування	20	54,5	25,5
Моделювання	15	45	60
Програмування	20	42	38
Оцінювання результатів	22	48	30
Гнучкість	25	30	45
Самостійність	25	40	35
Загальний рівень саморегуляції	25	44	31

Аналізуючи результати Опитувальника «Стиль саморегуляції поведінки В. І. Моросанова» за такими шкалами, як «Планування», «Моделювання», «Програмування», «Оцінювання результатів», «Гнучкість», «Самостійність», можемо зазначити, що шкала «Планування» характеризує індивідуальні

особливості висування й утримання цілей, сформованість у досліджуваного усвідомленого планування діяльності. Високі показники за цією шкалою продемонстрували 25,5% опитаних студентів спеціальності 053 «Психологія», що вказує на сформованість потреби в усвідомленому плануванні діяльності, плани в цьому випадку реалістичні, деталізовані, ієрархічні і стійкі, цілі діяльності висуваються самостійно. У 20% досліджуваних студентів із низькими показниками за цією шкалою потреба в плануванні розвинена слабо, цілі схильні до частоті зміни, поставлена мета рідко буває досягнута, планування малореалістична. Такі студенти вважають за краще не замислюватися про своє майбутнє, а цілі висувають ситуативно та зазвичай не самостійно. Більшість опитаних майбутніх психологів (54,5%) продемонструвала переважання середнього рівня планування.

Шкала «Моделювання» дозволяє діагностувати індивідуальну розвиненість уявлень про зовнішні і внутрішні значущі умови, ступінь їх усвідомленості, деталізованості і адекватності. Досліджувані з високими показниками (60%) за цією шкалою здатні виділяти значущі умови досягнення цілей як в поточній ситуації, так і в перспективному майбутньому, що проявляється у відповідності програм дій планам діяльності, відповідно одержуваних результатів прийнятим цілям. У студентів із низькими показниками (15%) за цією шкалою – слабка сформованість процесів моделювання часто призводить до неадекватної оцінки внутрішніх умов і зовнішніх обставин, що проявляється у фантазуванні, яке може супроводжуватися різкими перепадами ставлення до розвитку ситуації, наслідків своїх дій. У таких людей часто виникають труднощі у визначенні мети та програми дій, адекватних поточній ситуації, вони не завжди помічають зміна ситуації, що також часто призводить до невдач.

Шкала «Програмування» діагностує індивідуальну розвиненість усвідомленого програмування людиною своїх дій. Високі показники за цією шкалою у 38% опитаних студентів свідчать про сформованість у людини потреби продумувати способи своїх дій і поведінки для досягнення поставлених цілей. Програми розробляються самостійно, вони гнучко змінюються в нових обставинах і стійкі в ситуації перешкод. У разі невідповідності отриманих результатів цілям проводиться корекція програми дій до отримання прийняттого для людини результату. 20% студентів мають низькі показники за цією шкалою, що свідчить про їх невміння і небажання продумувати послідовність своїх дій; вони вважають за краще діяти імпульсивно, не можуть самостійно сформулювати програму дій, часто стикаються з неадекватністю отриманих результатів цілям діяльності та при цьому не вносять змін до програми дій, діють шляхом проб і помилок.

Шкала «Оцінювання результатів» характеризує індивідуальну розвиненість і адекватність оцінки та результатів своєї діяльності та поведінки. Високі показники (30%) за цією шкалою свідчать про розвиненість і адекватність

самооцінки, сформованість стійкості суб'єктивних критеріїв оцінки результатів. Людина адекватно оцінює як сам факт неузгодженості отриманих результатів з метою діяльності, так і причини, що призвели до цього, гнучко адаптуючись до зміни умов. При низьких показниках (22%) за цією шкалою людина не помічає своїх помилок, некритичний до своїх дій.

Суб'єктивні критерії успішності недостатньо стійкі, що веде до різкого погіршення якості результатів при збільшенні обсягу роботи, погіршенні стану або виникненні зовнішніх труднощів.

Шкала «Гнучкість» діагностує рівень сформованості регуляторної гнучкості, тобто здатності перебудовувати, вносити корекції в систему саморегуляції при зміні зовнішніх і внутрішніх умов. Студенти з високими показниками за шкалою гнучкості (45%) демонструють пластичність усіх регуляторних процесів. При виникненні непередбачених обставин вони легко перебудовують плани і програми виконавських дій і поведінки, здатні швидко оцінити зміну значущих умов і перебудувати програму дій. При виникненні неузгодженості отриманих результатів з прийнятою метою своєчасно оцінюють сам факт неузгодженості і вносять відповідну корекцію. Гнучкість дозволяє адекватно реагувати на швидку зміну подій і успішно вирішувати поставлену задачу в ситуації ризику. 25% студентів – із низькими показниками за шкалою гнучкості в динамічній, швидко мінливій обстановці почувають себе невпевнено, важко звикають до змін у житті, до зміни обставин і способу життя. Вони не здатні адекватно реагувати на ситуацію, швидко і своєчасно планувати діяльність і поведінку, розробити програму дій, виділити значимі умови, оцінити неузгодженість отриманих результатів з метою діяльності та внести корекції. В результаті у таких досліджуваних неминуче виникають регуляторні збої і, як наслідок, невдачі у виконанні діяльності [1, с. 258].

Шкала «Самостійність» характеризує розвиненість регуляторної автономності. Наявність високих показників за шкалою самостійності у 35% студентів свідчить про автономність в організації активності людини, його здатності самостійно планувати діяльність і поведінку, організувати роботу по досягненню висунутої мети, контролювати хід її виконання, аналізувати і оцінювати як проміжні, так і кінцеві результати діяльності. Студенти з низькими показниками за шкалою самостійності – 25% залежні від думок і оцінок оточуючих. Плани та програми дій розробляються несамостійно, такі здобувачі освіти часто і некритично слідує чужим порадам.

Опитувальник в цілому працює як єдина шкала «Загальний рівень саморегуляції», яка оцінює загальний рівень сформованості індивідуальної системи усвідомленої саморегуляції довільної активності людини. Досліджувані з високими показниками загального рівня саморегуляції – 31% самостійні, гнучко та адекватно реагують на зміну умов, висунення і досягнення мети у них

в значній мірі усвідомлено. При високій мотивації досягнення студенти здатні формувати такий стиль саморегуляції, який дозволяє компенсувати вплив особистісних, характерологічних особливостей, що перешкоджають досягненню мети. Чим вище загальний рівень усвідомленої регуляції, тим легше людина опановує нові види активності, впевненіше почуває себе в незнайомих ситуаціях, тим стабільніше його успіхи в звичних видах діяльності.

Список літератури:

1. Логвись О. Психологічні особливості саморегуляції поведінки у майбутніх педагогів у процесі професійного становлення. *Психологічні перспективи*, 2022, Вип. 39, С. 257-269.
2. Тітова, Т. Є. Смыслові аспекти саморегуляції особистості. *Психологія і особистість*, 2016, №1, С. 217-225.
3. Morosanova, V. I. Self-regulation and personality. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2013, V. 86, 452-457.

ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «КОНОПЛЯ» І «КАНАБІС» У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ НА ФОНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ НОВЕЛ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Максименко Валерія Володимирівна

аспірантка кафедри службового та медичного права

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-8346-7890

Науковий керівник: Гревцова Радмила Юріївна

кандидат юридичних наук, доцент,

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5371/>

У контексті суттєвих змін в законодавстві України, пов'язаних із регулюванням обігу рослин роду коноплі, виникає необхідність ретельного вивчення та аналізу визначень ключових термінів, які формулюють нові норми. Однією з таких істотних інновацій є впровадження нового поняття «коноплі для медичних цілей» в Законі України від 21 грудня 2023 року № 3528-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування» (далі – Закон № 3528-ІХ), що юридично передбачає легалізацію медичного канабісу в Україні та 13 лютого 2024 року був підписаний Президентом України.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 року № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», поняття «конопля» або «рослини роду коноплі» (лат. *cannabis*) охоплює рослини будь-якого виду роду канабіс, які містять наркотичні засоби та психотропні речовини, проте обіг яких допускається лише для промислових цілей [1]. Крім того, рослини (чи їх частини) конопель, що містять наркотичні засоби, являється предметом злочину відповідно до статті 310 Кримінального кодексу України щодо посіву або вирощування снотворного маку чи конопель.

В свою чергу канабіс та його похідні, такі як смола канабісу, екстракти та настойки канабісу, визнаються в Україні особливо небезпечними наркотичними засобами, обіг яких заборонений. Виключення складають такі психотропні речовини як Набілон (синтетичний канабіноїд, що імітує дію тетрагідроканабінолу) та Набіксімолс (стандартизований екстракт канабісу

з однаковим вмістом тетрагідроканабінолу та канабідіолу), обіг яких допускається, але лише в формі лікарських препаратів чи субстанцій, призначених для виготовлення цих лікарських засобів.

Відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 01 травня 2000 року №188 «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу», поняття «канабіс» включає цілі або різного ступеня подрібнення будь-якої частини рослини роду коноплі або їх суміш (за винятком власне дозрілого насіння), незалежно від того, чи піддавались вони екстракції, деструкції, гниттю чи враженню пліснявою [2].

Варто також звернути увагу на поняття «марихуана», що не знаходить свого визначення в законодавстві України, хоча широко вживається в суспільстві, включаючи засоби масової інформації, публікації органів державної влади та судові рішення. Марихуана – це суміш висушених або невисушених верхівок рослин з листям і залишками стебла будь-яких сортів конопель без центрального стебла, інколи з певною кількістю насіння [3]. Тобто, марихуана, розглядається як наркотичний засіб, що має високий вміст концентрації тетрагідроканабінолу (далі – ТГК). Проте, у законодавстві використовуються лише поняття «конопля» та «канабіс» для визначення рослин роду коноплі, які містять наркотичні та/або психотропні речовини, в тому числі для визначення предмета кримінального злочину в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

З метою стандартизації та правового врегулювання обігу рослин роду коноплі, Закон № 3528-ІХ (в затвердженій підписом Президентом України редакції) додає до Закону України від 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР «Про наркотичні засоби» та визначає наступні терміни, що пов'язані з коноплею та канабісом:

1. Коноплі для медичних та промислових цілей - це рослини роду коноплі, вирощені з кондиційного та сертифікованого насіння не нижче другої генерації. Коноплі для медичних цілей належать до групи культур лікарських рослин та включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які використовуються для виробництва лікарських засобів, за умови, що вміст концентрації ТГК у висушеній соломі дорівнює або перевищує 0,3 відсотка. Коноплі для промислових цілей належать до групи культур сільськогосподарських рослин та використовуються для промислових цілей, при цьому вміст концентрації ТГК у висушеній соломі не перевищує 0,3 відсотка.

2. «Канабіс» означає верхівки рослини канабісу з квітами або плодами (за винятком насіння та листя, якщо вони не містять верхівок), з яких не відділена смола, незалежно від назви, якою вони позначені. Тобто, це поняття застосовується до конкретних частин рослини з квітами або плодами, з яких може бути видобуто смола.

3. «Рослина канабіс» визначає будь-яку рослину роду коноплі.

4. «Рослинна субстанція канабісу» це активний фармацевтичний інгредієнт, який вироблений з конопель для медичних цілей або імпортований в Україну. Це може бути екстракт, концентрат або будь-яка інша форма, яка містить активні речовини канабісу та використовується для виробництва лікарських засобів у встановленому законом порядку [4].

Варто зауважити, що в тексті Закону № 3528-ІХ також використовується поняття рослини роду коноплі, канабіс та його похідні через визначення їх в Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 (далі - Перелік). Окремо виділяється «рослинна субстанція канабісу» в медичній сфері та «конопля» в промисловій сфері в контексті врегулювання їх обігу. Такий підхід спрямований на диференціацію регулювання залежно від сфери використання, де враховуються особливості медичного та промислового використання рослин роду коноплі.

У науковій літературі термін «канабіс» визначає рослину, що входить до роду коноплі, і відрізняється своїми властивостями, зокрема, здатністю до виділення психоактивних речовин. Це стосується видів канабісу, таких як *Cannabis sativa* або *Cannabis indica* [5]. На офіційному вебсайті Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками також вказується, що термін «канабіс» є загальним та використовується для позначення кількох психоактивних препаратів, що походять від рослин роду коноплі [6]. У світлі наданих визначень, канабіс можна розглядати як рослину роду коноплі з певними характеристиками, основною з яких є здатність до виділення психоактивних сполук, відповідно, використання якого обмежується переважно медичною, науковою та науково-технічною сферами.

У свою чергу, термін «рослини роду коноплі» в контексті українського законодавства є загальним поняттям, що охоплює всі види рослини коноплі, незалежно від їхніх біологічних характеристик, такі як *Cannabis sativa*, *Cannabis indica*, *Cannabis ruderalis* та інші, тобто, в тому числі і рослини канабісу. Ці рослини можуть використовуватися для різноманітних цілей, включаючи лікування, промислове виробництво та дослідження у науково-технічних областях.

Необхідно акцентувати на тлумаченні та визначенні вказаних термінів в міжнародному законодавстві з метою забезпечення їх узгодженості. Так, наприклад, в законодавстві США застосовується терміни «конопля» або «промислова конопля» (англ. «hemp») та «марихуана» (англ. «marihuana»), де конопля означає рослину *Cannabis sativa* L. і будь-яку частину цієї рослини, включаючи її насіння та всі її похідні, з концентрацією ТГК не більше 0,3 відсотка, а марихуана класифікується як заборонений наркотичний засіб, що включає усі частини рослини *Cannabis sativa* L., включаючи її насіння, всі її похідні та препарати виготовлені з неї, окрім коноплі та зрілих стеблів, насіння

та похідних виготовлених з цих частин рослини (за винятком видобутої з них смоли) [7].

Згідно з Єдиною конвенцією про наркотичні засоби 1961 року «канабіс» (англ. «cannabis») означає квітучі або плодоносні верхівки рослини канабісу (за винятком насіння і листя, якщо вони не супроводжуються верхівками), з яких не була вилучена смола, незалежно від того, як вони можуть бути названі, тобто наркотичний засіб, а конопля (англ. «hemp») окремо в директивах ЄС визначається як вид родини коноплевих, в якому рівень ТГК низький, відповідно до положень спільної сільськогосподарської політики.

Тобто, в англomовних країнах терміни «канабіс» та «марихуана» застосовується для опису виду рослини коноплі, що містить наркотичні та психотропні речовини, тоді як «конопля» відноситься до ненаркотичного виду (з мінімальним вмістом ТГК), який використовується в промисловості.

Проблемою є те, що термін «cannabis» на українську мову перекладається і як «конопля», і як «канабіс», що призводить до неузгодженості в їх тлумаченні та виникнення розбіжностей з міжнародною практикою їх визначення. Наприклад, у тексті Закону № 3528-ІХ використовується поняття «рослинна субстанція канабісу» для опису обігу рослин роду коноплі у медичній сфері, а термін «конопля» - у промисловій сфері. З урахуванням зазначеної термінології та міжнародної практики виникає необхідність перегляду визначення «конопля для медичних цілей», оскільки за змістом це поняття передбачає використання виду рослини коноплі, що містить наркотичні та психотропні речовини, тому, відповідно, має бути визначена як «канабіс для медичних цілей».

Отже, оновлені норми в українському законодавстві, які набудуть чинності 16 серпня 2024 року, враховують особливості використання рослин роду коноплі в різних сферах, таких як медицина, промисловість та наука. Ці нові норми створюють основу для розвитку медичного та промислового використання коноплі, зокрема з метою поліпшення доступу пацієнтів до ефективного лікування, розвитку нових виробничих технологій та сприяння науковим дослідженням в цій області. Проте, для забезпечення узгодженості тлумачення та єдиного застосування досліджуваних понять, важливо врахувати міжнародну практику їх визначення. Відповідно, Закон України № 3528-ІХ передбачає розроблення нових нормативно-правових актів, необхідних для його реалізації, а також внесення змін до вже існуючих, що створює підґрунтя для додаткового дослідження щодо того, як норми будуть узгоджені між собою, включаючи застосування таких понять як «конопля» та «канабіс».

Список літератури:

1. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова Каб. Міністрів України від 06.05.2000 р. № 770 : станом на 11 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-п#Text>;
2. Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у

- незаконному обігу : Наказ МОЗ України від 01.08.2000 р. № 188 : станом на 1 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00#Text>;
3. Дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. *Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр*. URL: <https://ndeks.te.ua/news/doslzhennya-narkotichnih-zasobv-psihotropnih-rechovin-h-analogv-ta-prekursorv>;
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування : Закон України від 21.12.2023 р. № 3528-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-IX#Text>;
5. David Gloss. An Overview of Products and Bias in Research. *Neurotherapeutics*. 2015. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4604179/>;
6. Канабіс: потужний лікарський засіб чи звичайний наркотик? Держлікслужба. 2023 URL: https://www.dls.gov.ua/for_subject/канабіс-потужний-лікарський-засіб-чи/;
7. United States Code, Title 21 URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2014-title21/html/USCODE-2014-title21-chap13-subchapI.htm>.

THE ADVANTAGES AND DISADVANTAGES IN THE USE OF SUBTITLES FOR WATCHING FILMS, SERIES AND VIDEOS IN THE FOREIGN LANGUAGE LEARNING PROCESS

Anastasiia Vakulenko

Kharkiv Karazin National University

ORCID: 0000-0001-7829-7236

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5334/>

Today's rapidly changing live requires from people all around the world the ability to constantly learn and develop. The endless challenges and goals in various areas of human activity oftentimes involve our interactions with others on an international or a global level whether it is simply the search for the needed data on the Internet or a face-to-face cooperation with the representatives of other countries in the spheres of education, entertainment, traveling and work as well as for communication as it is. For such purposes, having a command of a foreign language allows individuals to dive into a subject matter and equally contribute to it without limitations from a language barrier. English, being a lingua franca [3], is used in more than 60 countries [4], which allows its users to have an exchange of experience, cultural features, general and specific knowledge, including international business cooperation and traineeship, while revealing a rich history, culture, literature and the language itself to English speakers and learners. The mentioned above stimuli together with digitalization and the growing number of sources for studying [1, p. 19; 5, pp. 1-2; 6, p. 154] encourage people to start or continue their English learning journey using up-to-date forms, methods and means.

Among many pieces of advice for language learners, one of most common ways to develop both macro and micro skills in English is immersing oneself in the language and surrounding oneself with it. However, if the learners are unable to physically stay in an English-speaking country and actively practice there, they are recommended to begin with reading books and articles and / or watching films, TV series and videos in English for educational and entertainment purposes. Both of the macro skills developed by the usage of the described ways of learning the language are passive, i.e. based on the absorption of information, its inner procession and comprehension, leading to a further increase of the vocabulary possessed by a learner and a deeper understanding of grammar (micro skills). However, listening is a more complex activity compared with reading. That is to say, it requires more efforts from those who choose to learn English as a second language mainly or additionally through watching any kind of video content in the original language. Nowadays English, being the language of international communication and interaction, offers a huge variety of movies, series

and videos for every liking. Though the choice can be too overwhelming and temptation to watch as much as possible can lead to language learners opting for a film, show or a video clip for more experienced or native speakers, subtitles are there to help. Even with a great choice of adapted films and videos, individuals are still cornered by such factors as a certain percent of unknown words and grammatical structures; slang and dialects; actors' speaking speed and intonations together with overlapping sounds [8], which may confuse and distract the viewer from diving into the story and enjoying the plot. In a described situation the learner struggles to differentiate what is being said, leading to them overlooking significant fragments of information and struggling with learning new words. Moreover, a number of homonyms and similar linguistic structures interpreted by a learner with limited language knowledge may result in a misunderstanding and a shortage of the attention span, which, in its turn, can lead to demotivation and even regress in the foreign language learning process.

To tackle the challenges and watch movies, TV series and videos in English in a more enjoyable and beneficial way, learners use subtitles, including those in the original language. But are they really helping or rather complicating the information perception? Are they supposed to be used constantly in order to provide a pleasant experience of watching a film or a video with English conversations and discussions for language learners or have to be applied moderately?

On the one hand, the idea along with modern forms and types of subtitles provided for viewers primarily solves the problem of learners of Beginner, Elementary, Pre-Intermediate, Intermediate and even Upper-Intermediate levels of the English language command: the visualization and correct perception of the verbal aspect of communication presented on the screen additionally to the variety in pronunciation they hear from actors and / or bloggers. The lack of pieces in the general outlook or the context in a particular scene of the audiovisual media can be compensated by complete speakers' lines shown to the learner. The location of the subtitles on the screen allows the viewers to follow the story in the film, TV show or video without feeling lost in the possible cacophony of sounds, interjections and actual words. Language learners are presented with an opportunity to watch and read the lines with additional details if provided in the subtitles all at the same time, with no need to rewind the show to listen to a particular word combination once again and / or stop it to process what has been heard. A bright white block of text is centered on the bottom of the screen against a dark background for convenient reading and specification together with revision of already known words, falling within the passive vocabulary, and learning something new. One of the most useful features of this process is that individuals learn English in the context, observing situations in which particular collocations and structures are used naturally.

It is interesting that watching anything in the original language with the use of subtitles combines both listening and reading. Thus, it doubles the entertaining and educational benefits for the viewer. As the reading speed of any reader exceeds the speaking speed, including the one of actors, show hosts and bloggers, in more

than 100% [2], language learners have a high chance of getting acquainted with a block of lines, in other words, information discussed in an audiovisual media presented in a written form, before it is pronounced on the screen, even though the time particular subtitles are shown is generally aligned with the duration of a particular scene. In this way the viewers think out the main ideas based more on what they already understand and prove them to be correct or incorrect according to what they hear. While beginners may heavily rely on the offered subtitles to a full extent, viewers with better language skills can skim through a written phrase and / or a sentence, noticing fascinating linguistic specifics, for example, the frame structure of extended phrasal verbs or the lack of double negation in the English language. That is the point when the learners get interested in English itself as a language.

On the other hand, some of the issues addressed above can be considered to be disadvantages at the same time. Firstly, if the language learners, especially those with more poorly developed macro and micro skills, watch a film, a TV show or a video with subtitles without further study and practice of the vocabulary and grammar appearing there, the process of immersing oneself in an environment with a foreign language to learn as well loses its educational qualities. Moreover, the lack of parallel self-study leaves the viewers in a place where they guess the meanings of the word combinations read and heard by the context, particularly in English as in an analytical language, rather than understand it to a sufficient extent.

Secondly, by focusing mostly on the textual element of each scene on the screen, the viewers may face a problem when their watching experience gradually turns into a subtitle reading session. In such a way, if the story the language learners are watching is new to them, while paying more attention to the lines provided in the subtitles the individuals can miss important to the plot or character perception details, whether they are displayed in a non-verbal communication or interior / exterior. Their opportunity to get acquainted with cultural interactive codes, values and traditions presented in the particular audiovisual media disappears either. An example to this argument can be a scene from 1995 *Pride and Prejudice* screen adaptation when Mr. Darcy comforts Elizabeth Bennet and takes her hand in his while they are both not wearing gloves [7]. Such a little detail is overshadowed by a continuous dialogue, reflected in the subtitles, so that if the viewers' attention is mainly drawn to the text, they miss such a subtle detail, which is crucial for understanding the development of the relationship between the characters and how affection and care could prevail over of the Regency period strict behavioral norms.

Furthermore, the constant use of subtitles, including those in the original audiovisual source language, may lead to the formation of a harmful habit to continuously rely on the textual script of what is heard. Thereby, the language learners' listening skill improvement is substituted by the development of their reading skill alone. One of its results is that individuals can feel discouraged by the lack of progress. Besides, there is a tendency among individuals to subconsciously adjust what they actually hear to what they have just read, so in situations when the subtitles do not exactly reflect the audio or have a typo the language learners are more prone to trusting the text more than what they hear. In the long run, such doings can make people

exposed to disinformation they may face in various spheres of their lives, especially provided in a foreign language. Likewise, having a habit of relying on subtitles while diving into a culturally and linguistically foreign environment through films, TV series and videos and not having such a supportive item in real life can increase the individuals' anxiety additionally to their possible stress because of face-to-face interactions with native speakers, when the former have to use the foreign language they learn in an actual conversation, even if it is a widely-spread lingua franca [3] English.

To sum up, using subtitles to watch any kind of an audiovisual media is both easy and convenient. Moreover, it is a helpful way for the viewers with different foreign language knowledge levels to immerse oneself in the culture, values and contexts of other countries in the original language and feel like an active participant and / or prepare oneself before actual interactions with foreigners. If the language the viewers opt to focus on is English, today they have a wide variety of movies, TV shows and videos available for them to get acquainted with. They can choose the level of difficulty and use subtitles in the original language to provide oneself with an additional visual support to understand and learn more. Although it sounds enough to combine entertainment and education at the ideal rate, the usage of this method solely without any further study limits the language learners and the skills they develop. To crown it all, constant use of subtitles and reliance on them can complicate audible perception of information, cause a subconscious desire to check what the individuals hear with a reliable written source, prolong the procession process and make the foreign language learning and further use of it less encouraging and exciting. Nevertheless, if implemented wisely, watching audiovisual media with the original subtitles can add to a greater experience of learning a foreign language.

References:

1. Blake R. Current Trends in Online Language Learning. Annual Review of Applied Linguistics. 2011. № 31. P. 19-35. DOI: 10.1017/S026719051100002X.
2. Communication speed test: speaking vs. reading – Entefy | AI & Automation. URL: <https://www.entefy.com/blog/communication-speed-test-speaking-vs-reading/> (Last accessed: 01.02.2024).
3. English as a Lingua Franca: Meaning & Features | StudySmarter. URL: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/english/international-english/english-as-a-lingua-franca/> (Last accessed: 03.02.2024).
4. English Speaking Countries List | Lingoda Online English Language School. URL: <https://www.lingoda.com/en/content/english-speaking-countries/> (Last accessed: 29.01.2024).
5. Jabeen S. S., Thomas A. J. Effectiveness of Online Language Learning. WCECS: Proceedings of the World Congress on Engineering and Computer Science (San Francisco, 21-23 Oct. 2015). San Francisco, 2015. Vol I. 5 p. URL: https://www.iaeng.org/publication/WCECS2015/WCECS2015_pp297-301.pdf (Last accessed: 29.01.2024).

6. Nalyvaiko O., Vakulenko A. CANVAS LMS: OPPORTUNITIES AND FEATURES. OD. 2021. Vol. 35, № 4. P. 154-172. DOI: 10.28925/2312-5829.2021.410.

7. Pride and Prejudice (1995) – Mr. Darcy and Miss Bennet (Part 3of3). URL: https://youtu.be/v_SfRo335_s?si=yu5tkQUBLBSmjAGu&t=264 (Last accessed: 02.02.2024).

8. Why is Listening in a Foreign Language So Hard? – Diplomatic Language Services. URL: <https://dlsdc.com/blog/listening-in-a-foreign-language/> (Last accessed: 01.02.2024).

LINGUISTIC AND EXTRALINGUISTIC FACTORS OF CREATING NEOLOGISMS IN MODERN ENGLISH

Dosia Dubravská

Associate Professor of the Department of Foreign Languages,

Lviv University of Trade and Economics

ORCID: 0000-0002-4641-3375

Halyna Soroka

Senior teacher of the Department of Foreign Languages,

Lviv University of Trade and Economics

ORCID: 0009-0006-8938-1971

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5312/>

Abstract. The article is devoted to a comprehensive descriptive study of the linguistic and non-linguistic features of the English language and their role in the change of language as a result of contacts with the outside world. The purpose of the research is to identify the level of intra and extra linguistic variables impact to the language, such as socio-cultural, political, economic, and technological influences.

Examining the historical development of language and tracing changes over time can reveal the cumulative impact of intra- and extra-linguistic factors. Cross-linguistic research enables researchers to identify universal linguistic principles as well as language-specific dynamics.

A significant role in the development of vocabulary is assigned to the influence of external factors. The extralinguistic conditions of language development include, first of all, socio-political factors. New realities bring their names into the language.

With the development of science and technology, and the acceleration of public relations, the expansion of terminological systems is being introduced. “The more complex science and technology become, the more complex are the linguistic means that denote new objects, phenomena and concepts in these areas, i.e., the extra-linguistic factor underlies this process” [2, 4].

The process of word creation depends on a number of extra-linguistic factors, which primarily include the features of the speech situation, the type of speech act, the form of communication, characteristics of the speaker and the addressee, etc.

The emergence of new language units, including words, and the development of the entire system of word formation is influenced by a set of external (extralinguistic) and internal (intralinguistic) factors, including:

- extralinguistic factors – scientific, technical and social progress, strengthening of the information flow and the need to transmit it with the least amount of time;
- linguistic factors – a tendency towards linguistic economy, a desire for analyticalness.

Advancements in science and technology often introduce new concepts, inventions, and phenomena that require linguistic expression. New words are coined to describe these developments, reflecting the expanding knowledge base of society.

Changes in social structures, cultural practices, and societal norms lead to the creation of new words to express evolving social realities. For example, words related to gender identity, social movements, or technological innovations. The increasing volume and speed of information transmission, facilitated by technologies such as the internet and social media, create a demand for concise and efficient communication. This drives the creation of new linguistic units that are easy to understand and transmit quickly.

Languages tend to evolve towards greater efficiency and economy of expression. New linguistic units are often created to streamline communication and convey complex ideas concisely. Analytical language structures, which break down complex concepts into smaller, more easily understood components, are favoured in many linguistic systems. The creation of new linguistic units may involve the decomposition of complex concepts into simpler elements.

Extra-linguistic factors are denoted as non-linguistic, reality-related causes that affect the selection and quality of linguistic phenomena. One of the extra-linguistic factors is the social factor, because the development of language is impossible without society.

The more complex science and technology become, the more complex are the linguistic means that denote new objects, phenomena and concepts in these areas, i.e., the extra-linguistic factor underlies this process.

These factors interact dynamically in shaping the origin of new linguistic units and the evolution of the word-formation system as a whole. While extralinguistic factors provide the impetus for linguistic innovation by introducing new concepts and societal needs, linguistic factors govern the structural principles guiding the formation of new words and linguistic units. Together, they contribute to the richness and adaptability of language in response to changing social, cultural, and technological contexts.

Changes in human experience led to the emergence of new and expansion of old fragments of the picture of the world, which, in turn, need to be fixed on the ‘language’ map of the world. The picture of the world is changing, new sectors are emerging: astronautics, new economy, computer technology, information and communication technologies, genetic engineering, drug addiction, new food, new types of protest etc. With the rapid advancement of technology, especially in the digital age, new words are constantly coined to describe emerging technologies, gadgets, and online behaviours.

‘*Deepfakes*’ is a prime example of how language evolves to accommodate technological advancements and societal shifts. The term ‘*deepfake*’ itself is a portmanteau, combining ‘*deep learning*’ (a subset of machine learning) with ‘*fake*’ to succinctly describe the process of digitally manipulating media. These techniques enable the seamless replacement of one person's likeness with another's, often resulting in highly realistic but entirely fabricated videos or images. This neologism emerged as a response to the growing prevalence of manipulated videos and images generated using sophisticated machine learning algorithms.

The term ‘*deepfake*’ not only encapsulates the technological process behind this manipulation but also serves as a label for the broader societal and ethical implications associated with such manipulations. It highlights concerns surrounding misinformation, privacy infringement, and the erosion of trust in digital media.

As deepfakes continue to pose challenges to media integrity and authenticity, the term itself remains a prominent fixture in discussions surrounding digital manipulation, serving as a reminder of the evolving relationship between technology, language, and society.

Traditional sectors are expanding: the sector of diseases, medicines, and diagnostics. This means that new words will continue to appear in the language, which in time will pass all stages of socialization and lexicalization that is their acceptance in society.

Changes in the social and political life of any states are reflected primarily in the language, since the language is in constant communication with society. Language doesn't exist in a vacuum; it's intricately tied to social interactions and societal structures. The need for communication within a community drives the creation of new words to express evolving concepts, technologies, or cultural phenomena.

Political and economic developments can also influence language use and word creation. For example, new words may arise to describe economic trends, political movements, or policies.

The word ‘*Brexit*’ is a portmanteau of the phrase “*British exit*”. According to the Oxford English Dictionary, the term was coined in a blog post on the website Euractiv by Peter Wilding, director of European policy at BSkyB, on 15 May 2012. It is used to refer to the departure of the United Kingdom from the European Union. ‘*She promised to implement Brexit because it was the will of the voters*’ [3].

In the late twentieth and early twenty-first centuries, the field of ecology was one of the main suppliers of neologisms in the English language in connection with new trends and directions of socio-ecological development. Changes in society regarding the solution of environmental problems require clarification, deepening of existing scientific concepts and lead to the formation of new language units to denote the modern realities of life.

The field of ecology has been instrumental in introducing neologisms into the English language, reflecting the evolving socio-ecological landscape and the need to articulate new concepts and phenomena. Here are some examples of neologisms related to ecology that have entered the English language:

The term '*biodiversity*' was coined by Walter G. Rosen to describe the variety and variability of life forms on Earth, encompassing diversity within species, between species, and of ecosystems.

The term '*sustainability*' was first used in German forestry circles by Hans Carl von Carlowitz in *Sylvicultura Oeconomica* in 1713, but it became popular in 20th century. The term 'sustainable development' first appeared in an official document signed by thirty-three African countries in 1969. In 1987, the United Nations Brundtland Commission defined sustainability as "*meeting the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs*". Today, there are nearly 140 developing countries in the world looking for ways of meeting their development needs, but with the growing threat of climate change, concrete efforts must be made to ensure development today does not have a negative impact on future generations. Sustainability is a way of using resources that could continue forever.

The term '*ecotourism*' was coined by Héctor Ceballos-Lascuràin in 1983, and was initially used to describe nature-based travel to relatively undisturbed areas with an emphasis on education.

The term '*carbon footprint*' was first used in a BBC vegetarian food magazine in 1999, though the broader concept of environmental footprint had been used since at least 1979. It represents the total amount of greenhouse gases, particularly carbon dioxide, emitted directly or indirectly by human activities, such as transportation, energy consumption, and industrial processes.

'*Greenwashing*' (a compound word modelled on '*whitewash*'), also called green sheen, is a form of advertising or marketing spin in which green PR and green marketing are deceptively used to persuade the public that an organization's products, aims, and policies are environmentally friendly. The term 'greenwashing' was coined by New York environmentalist Jay Westerveld in a 1986 essay about the hotel industry's practice of placing notices in bedrooms promoting reuse of towels to "save the environment".

The word '*Anthropocene*' comes from the Greek terms for human ('*anthropo*') and new ('*cene*'), but its definition is controversial. It was coined in the 1980s, then popularised in 2000 by atmospheric chemist Paul J Crutzen and diatom researcher Eugene F Stoermer. It means the current geological age, viewed as the period during

which human activity has been the dominant influence on the planet's climate and ecosystems.

Observing how often certain words or linguistic features are used in communication can help determine their importance and the extent of their impact. High-frequency words or structures are likely influenced by both intra- and extra-linguistic factors.

These neologisms reflect the growing awareness and concern for environmental issues, as well as the interdisciplinary nature of ecological discourse, encompassing science, policy, and socio-economic considerations. They serve as linguistic tools to articulate complex environmental concepts and challenges, fostering communication and advocacy for sustainable development and environmental stewardship.

Professor Belova A. D. argued that “One of the eye-catching facts is that innovation provokes nominations for well-known phenomena and technologies. Cognitive basis of the nomination is created by the principles of analogy and contrast. For example, the relatively recent phrase ‘fixed-line telephone’ denotes a long-known wire telephone service. However, this nomination appeared due to new generation of phones (*mobile phone / cell phone*). Long before, landline telephone communication, which had no alternatives, did not require any clarification, and one word telephone was quite enough. Thus, the nominative units that appeared much later in connection with the creation of new technologies in the field of communications, became the reason for the emergence of new nominations for outdated items” [1, 67].

One of the extralinguistic factors that contributes to the emergence of new words through conversion is the social context. In casual conversations, people may convert nouns into verbs or vice versa, such as ‘*friend*’ becoming ‘*to friend*’ on social media platforms – to invite someone to be your friend on a social networking website: ‘*I friended her and texted her*’ or ‘*text*’ becoming ‘*to text*’ as a verb meaning ‘*to send a text message*’; ‘*table*’ becoming ‘*to table*’ that means to delay discussion of a subject: ‘*The suggestion was tabled for discussion at a later date*’. This phenomenon reflects the fluidity and adaptability of language in response to social interactions and cultural norms. Additionally, in informal settings, speakers may prioritize clarity and immediacy over adherence to formal grammatical rules, leading to the emergence of innovative linguistic forms through conversion. This kind of conversion is driven by the need to communicate effectively and efficiently in social situations.

Cultural practices, beliefs, and values heavily influence language use. New words often emerge to describe cultural practices, rituals, or artifacts unique to a particular society or group. Investigating social variation in language use, including factors such as age, gender, social class, and ethnicity, can help identify the interplay between intra- and extra-linguistic variables. Certain linguistic features may be associated with specific social groups, reflecting both internal linguistic norms and external social influences.

To sum up, although the influence of external factors plays a significant role in the development of language vocabulary, not all lexical changes are directly dependent on extralinguistic reasons.

References:

1. А. Д. Белова, НОМИНАТИВНЫЕ ПРОЦЕССЫ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ КАК ОТРАЖЕНИЕ ЭВОЛЮЦИОННОГО И ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ОБЪЕКТОВ /Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. Ст. 65-74 <https://langcenter.kiev.ua/>
2. Dосya M Dubravсka , Halyna Soroka. LINGUISTIC AND EXTRALINGUISTIC FEATURES OF THE ENGLISH VOCABULARY <https://www.academia.edu>
3. Oxford English Dictionary. <https://www.oed.com/dictionary>
4. Дубравська Д. М. Конверсія в англійській мові: нові тенденції в лексичній еволюції / Studia Germanica Et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. Донецьк: Дон НУ, 2009. Том 6. – № 3 (18). С. 19-28.

НАЗВИ ОСІБ ЗА КУЛІНАРНИМИ ВПОДОБАННЯМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Дзюбак Наталія Миколаївна

кандидат філологічних наук,

Кам'янець-Подільський національний

університет імені Івана Огієнка

ORCID: 0000-0002-7287-8889

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5314/>

Словотвір сучасної української мови – це відкрита система, що збагачує мову лексичними засобами. На сьогодні найбільшою словотвірною категорією є категорія актанта (носія процесуальної ознаки), у якій можна виокремити низку словотвірних підкатегорій дериватем-іменників. На думку М.Я. Плющ більшість із них мотивовані дієсловами і складають такі узагальнені словотвірні підкатегорії: 1) назви особи як виконавця певної дії або роду її занаття; 2) назви особи як носія певної процесуальної ознаки, що визначає її поведінку [1, с. 39], що мають велику кількість словотвірних типів. Нашу увагу привернули назви осіб за кулінарними вподобаннями, оскільки ця група номенів в українському мовознавстві ґрунтовно досліджена ще не була.

Мета наукової розвідки – визначити найбільш поширені словотвірні типи та моделі назв осіб за кулінарними вподобаннями та простежити традиції їх використання в комунікативній практиці українців.

Споживання їжі є однією з життєво необхідних дій, притаманних людині. На сьогоднішньому етапі розвитку українського суспільства процес споживання їжі давно втратив свою первинну функцію і перейшов у ракурс захоплення, а інколи й мистецтва. Ця ознака лягла в основу називання осіб, зокрема, увагу українців перш за все привертала кількість спожитої людиною їжі. Більшість дериватів цієї семантичної групи є віддієслівними іменниками, що утворилися морфемним способом від стилістично нейтрального дієслова «їсти» у різних граматичних формах, або спільнокореневих дієслів. Серед цих дериватів

переважають назви осіб, що вдаються до надмірного споживання їжі, утворені за такими словотвірними моделями:

1) «основа дієслова їд- + суфікс -ець, що вказує на характер діяльності особи» → *їдець*, причому, це слово означає як особу безвідносно до статі, яка споживає їжу, наприклад: *Завжди є їдець на готовий хлібець* (Українське народне прислів'я). *В одну мить казаночок уже спорожнено й ретельно вимазано зсередини до останньої крупини. І сам їдець лежав поруч на своєму френчі, прикрившись білизною* (В. Підмогильний «Місто»), так і того, хто любить добре поїсти. У комунікативній практиці українців потрапляємо на використання іншого варіанта цього деривата переважно з протилежним значенням «людина, що погано чи мало їсть», що формується його синтаксичним оточенням (означеннями, порівняльними зворотами тощо), наприклад: *Такий з нього їдець, як той горобець* (Українське народне прислів'я). *Дорош переказав, що він буде старатися, але що з нього поганий їдець, він не знає, чи господиня залишиться ним задоволена* (Г. Тютюнник «Вир»);

2) «основа дієслова об'їд-атися + Ø суфікс + закінчення -а» → *об'їда* – «той, хто об'їдається, переїдає», або ж «основа дієслова об'їд-атися+ суфікс – л(о)» → *об'їдало* – «той, хто кого-небудь об'їдає», наприклад: *Кожний гість – се тільки об'їдало, що норівить побільше на дурничку з'їсти та випити* (Гнат Хоткевич);

3) «основа дієслова ненаїд-атися + Ø суфікс» → *ненаїда* – «той, хто постійно хоче їсти чи не наїдається досита»: — *От ненаїда! От обжера!* — *нарікає Андрій. — Нічого, — потішає Олекса, — то він з голоду; а він непоганий; часом оборонить. Завтра мій батько збирається по рибу, з ним підемо. Ви від якого місяця голодні?* (В. Барка «Жовтий князь»). *Цей ненаїда поки «умгу» скаже, півкабана з ратицями з'їсть, — напевне, в нього з живота випало дно* (М. Стельмах «Чотири броди»). *Зрозуміли гноми, що хтось обікрав їх! Хто це міг бути? – Хтось, кого вони добре знають і хто може заходити до класу, коли нікого нема! Всі кипіли обуренням – звичайно, це зробив ненаїда Товстопуз! Вони, гноми, його любили і доглядали, приносили йому найсмачнішу їжу і найцікавіші забавки, а він ВКРАВ у них останні солодоці!* (Українська казка «Гноми та інші»). У наведених прикладах слова *об'їда*, *ненаїда* вживаються для позначення осіб як чоловічої, так і жіночої статі, оскільки вони є іменниками спільного роду.

Серед назв осіб за особливостями споживання їжі наявні іменники, що утворилися від стилістично та емоційно маркованого дієслова «жертити», тобто «їсти жадібно, багато чого-небудь». У цьому дієслові поєдано семантику кількості та інтенсивності споживання їжі, що передається похідним від нього іменникам, а також негативне емоційно-експресивне забарвлення, що стосується особи-виконавця відповідної дії. Потрапляємо на деривати, утворені за такими словотвірними моделями:

1) «основа дієслова жер-ти + суфікс -ун» → *жерун* – «той, хто багато пожирає», наприклад: *Не забули іще та ніколи і не забудуть того року, коли той жерун у червоні крапки обжер їх із шкури та костий, а коли прийшло ся його бити, показало ся, що не мав солонини за мізерного kota* (Г. Понтопідан «Глум

долі»). *Станіслав – їх чоловік, і чоловік гарний, чого ж вони побиваються за тим жеруном і женолюбом дрезденським?* (Б. Лепкий «Полтава»). Цей іменник вживається для називання особи чоловічої статі з крайнє негативним емоційно-експресивним забарвленням. У «Тлумачному словнику української мови» [Т. 2, с. 552] потрапляємо на похідний від нього дериват для називання особи жіночої статі жерунка, утворений за допомогою суфікса -к-: *Іскія скинула з себе серпанок і, чорна, голодна, ковтнула сонце, як вона звикла щодня се робити, та вічна жерунка сонця!* (М. Коцюбинський «Сон»);

2) «основа дієслова **обжер**-тися + Ø суфікс+ закінчення -а» → *обжера* – «людина, яка багато й пожадливо їсть»: — *От ненаїда! От обжера!* — *нарікає Андрій* (В. Барка «Жовтий князь»). У мовленні цей дериват вживається переважно із негативним зневажливим відтінком;

3) «префікс не- + основа дієслова доконаного виду -нажер-» → *ненажера* – «той, хто багато їсть, кого важко нагодувати», наприклад: *Щоразу до нього [стола] підходить цікавий ненажера і після пристрасного погляду на закуски й наливки відходить убік, тугіше підтягаючи пояска* (Сава Голованівський);

4) «префікс про- + основа дієслова **жер**-ти + закінчення -а» → *прожера* – «те саме, що ненажера».

Серед назв осіб за кулінарними вподобаннями потрапляємо на деривати, утворені від дієслова «ласувати» за моделлю «усічена основа дієслова **лас**-увати + суфікс -ун» → *ласун* – «той, хто любить ласувати», наприклад: *Ласун худобу всю на ласощі проїв; На старості — старців Повів!* (Левко Боровиковський). *Маленькі Кузьма з Люсею самі дуже люблять все солодке. Страшенні ласуни!* (Олександр Копиленко). На базі назви особи чоловічої статі, за допомогою суфікса -к-утворився фемінітив → *ласунка*, наприклад: *Ромка була ласунка і за гроші, які давала їй мати, купувала тістечка* (Леонід Смілянський).

У семантичній групі назв осіб за кулінарними вподобаннями потрапляємо на складні деривати, що позначають:

1) тривалість/інтенсивність процесу споживання їжі, зокрема, складний іменник, утворений від дієслівно-прислівникового словосполучення «довго їсти», шляхом основоскладання *довгоїд* – «той, хто любить, не поспішаючи, трапезувати»;

2) тип улюблених страв чи продуктів, зокрема, складні іменники, утворені від дієслівно-іменникових словосполучень шляхом основоскладання з другою частиною -їд → *м'ясоїд* – «той, хто любить м'ясо або харчується ним (на відміну від вегетаріанця)»; *борщоїд* – «той, хто любить борщ»; *кашоїд* – «той, хто любить кашу або харчується кашею»; *салоїд* – «той, хто любить сало»; *молокоїд* – «той, хто харчується молочними продуктами»; *куркоїд* – «той, хто любить курятину»; *рибоїд* – «той хто надає перевагу рибним стравам» та ін. Звісно більшість із цих утворень мають розмовне походження і не зафіксовані у тлумачному словнику сучасної української мови.

Проаналізовані словотвірні типи стали настільки популярними в українців, що стійко закріпилися в комунікативній практиці й послуговували базою для неморфологічного словотвору в інших семантичних групах дериватів.

А. Поповський під час аналізу антропонімів з компонентом -їд- (-їж-), цілком вмотивовано доводить, що в живомовній стихії українського народу здавна побутували слова з достатньою характеристикою індивіда щодо споживання певних став (борщоїд, короїд, рибоїд, салоїд, солодкоїд, шкапоїд), ознаки ситості (об'їда), своєрідних харчових уподобань (жабоїд, крейдоїд, медоїд, молокоїд, холодноїд), чи їх несприйняття (неїжмак, неїжхліб), або темпів поїдання (скороїд). Ці назви закріплювані за носіями як прізвиська, а потім успадковані за родинами як прізвища: *Бабоїд, Качкоїд, Квашоїд, М'ясоїд, Сироїд, Довгоїда*.

А отже, семантична група назв осіб за кулінарними вподобаннями незначна за кількістю дериватів, однак складає науковий інтерес щодо вивчення ментальних традицій українців у галузі називання осіб за родом діяльності. Перспективним вважаємо дослідження семантичних типів назв осіб за перевагами у споживанні напоїв.

Список літератури:

1. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: підручник. 2-е видання, доповнене. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 328 с.
2. Поповський А. Дешифрація українських прізвищ : монографія. Дніпро: Ліра, 2020. 300 с.
3. Словник української мови / Білодід І. К. та ін. [В 11 т.] (1970-1980).

АКТУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Дузь Лариса Іванівна

кандидат філологічних наук, доцент,

Одеська національна музична академія імені А.В. Нежданової

ORCID: 0000-0003-4507-9018

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5321/>

Світові й українські реалії останніх п'яти років (пандемія COVID-19, повномасштабна агресія РФ проти України), обставини яких вийшли за межі загальноприйнятих норм життя, спричинилися до зрушень у суспільних міжособистісних відносинах. Професійні відносини в навчально-освітньому середовищі стали індикатором динаміки кризових емоційно-психологічних станів, які переживали, зокрема, іноземні студенти в Україні [1]. За умов, практично, світового інформаційного вакууму з питань пандемії у кін. 2019 – на поч. 2020 рр. та війни у кін. 2021 – на поч. 2022 рр. такі поведінкові прояви сприймалися як випадковий збіг у часі особистісних розладів, які виникали у результаті впливу різних подразників. З часом означені обставини було об'єктивно кваліфіковано як життєво небезпечні та загрозливі та визнано

конкретним психотравмуючим подразником подовженої дії. Це дозволило пояснити зауважені індивідуальні зміни у соціально-психологічних проявах іноземних студентів як спільні ознаки єдиного феномену.

Психологи стверджують, що прояви посттравматичного стресового розладу (ПТСР) підлягають корекції, перш за все, на когнітивно-поведінковому рівні [2]. Важливими у їхній профілактиці та подоланні визнано фактори, які підвищують мотивацію, сприяють цілеспрямованості суб'єкта, вчать адекватного сприйняття реальності, розвивають самоконтроль. Метою наукової роботи є дослідження лінгводидактичних інструментів запобігання та подолання кризових емоційно-психологічних станів у іноземних студентів.

У процесі навчально-освітньої роботи за сучасних екстраординарних обставин авторка дослідження, лінгводидакт освітнього напрямку “Музичне мистецтво”, спостерігала у середовищі китайських студентів прояви емоційних ознак психічної травмованості, які негативно позначалися на академічній поведінці й успішності. Зважаючи на основний мотив перебування іноземних студентів в Україні, а саме отримання вищої професійної освіти та фахове удосконалення, було вивчено зміни у професійній комунікації та нові фахові потреби іноземців за надзвичайних обставин. В пошуках факторів подолання ПТСР було реалізовано підхід до психологічних та освітньо-навчальних проблем як двоєдиного комплексу в межах професійних мовленнєвих ситуацій. Аналіз комунікації, учасником якої стає іноземець у музичному ЗВО, з урахуванням соціолінгвістичних параметрів [3] дав підстави виділити основні типи мовленнєвих ситуацій, як от: симетрична комунікація у студентському середовищі, асиметричні мовленнєві відносини іноземців з комунікантами інших соціальних статусів, мовленнєві контакти з інтрапрофесійними комунікантами, фахові мовленнєві взаємини за музичною спеціальністю. З'ясовано основні соціально-психологічні характеристики визначених мовленнєвих ситуацій, а також вимоги, які вони висувають до комунікантів. Відповідно до типології, це володіння емоційно забарвленою розмовно-побутовою лексикою, готовність до адекватної двосторонньої взаємодії в умовах статусної нерівності, мовленнєва компетентність у наукових музикознавчих темах, знання термінології музичної спеціальності. Для психолінгвістичної допомоги іноземним студентам було організовано роботу за лексичними мінімумами, сформованими відповідно до досліджених ситуацій, а також за розмовними практикумами для здобувачів різних кваліфікаційних рівнів. У рамках мовного гуртка запроваджено напрям “Літературна творчість”, який діяв за методиками арттерапії та мав наслідком своєї роботи створення китайськими здобувачами поетичних зразків. Досліджено значення позааудиторної міжособистісної комунікації [4].

Виявлено, що застосування лінгвопсихологічного підходу за надзвичайних умов дозволяє іноземним студентам долати прояви ПТСР, системно апробувати свою здатність і реальну готовність до мовленнєвої взаємодії та взаєморозуміння, а також професійну мовленнєву компетентність. Дослідженням доведено, що методично організована навчально-мовленнєва

діяльність іноземного студента у професійних ситуаціях підвищує мотивацію та цілеспрямованість дій, стимулює адекватну оцінку реальності, активізує мислення, розвиває здатність до емоційного самоконтролю, тобто є важливим інструментом запобігання та подолання кризових емоційно-психологічних станів за надзвичайних обставин.

Список літератури:

1. Ковтун Олена. Моніторинг адаптації суб'єктів освітнього процесу у вищій школі до роботи і навчання в умовах пандемії COVID-19 / Подолання мовних та комунікативних бар'єрів : освіта, наука, культура: збірник наукових праць Національний авіаційний університет. Київ : НАУ, 2020. С.138-141.
2. Харченко В. Є., Шугай М. А. Психологічна діагностика та корекція посттравматичного стресового розладу особистості : метод. посіб. Острого : Острозька академія, 2015. 160 с.
3. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики. Київ : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2010. 242 с.
4. Дузь Лариса. Потенціал мовного наукового гуртка у формуванні фаховості іноземного студента / Роль іноземних мов у соціокультурному становленні особистості (в умовах війни) : збірник наукових праць / за заг. ред. О. В. Ковтун. Київ : НАУ, 2022. С. 47-49.

ТЕКСТ І МЕТОДИ ЙОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Кулина Ірина Георгіївна

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри німецької філології

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

ORCID: 0000-0002-2990-6557

Богуславський Сергій Сергійович

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри німецької філології

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5352/>

Не дивлячись на те, що існує чимало методів дослідження тексту як вітчизняними, так і зарубіжними мовознавцями, у сучасній лінгвістиці з'являються нові напрями, пов'язані зі зміною дійсності, історичних факторів, свідомості носіїв мови, їхнім соціумом та культурою.

Мета даної статті полягає у визначенні методів дослідження тексту на сучасному етапі розвитку лінгвістики тексту, обґрунтуванні їхніх функціональних можливостей та виявленні серед них пріоритетів.

Поняття тексту походить від лат. *textum* – тканина, сплетіння, поєднання; він є цілісною семіотичною формою лінгвопсихоментальної діяльності мовця, концептуальною та структурно інтегрованою, що слугує прагматичним посередником комунікації, і діалогічно вбудована до семіотичного універсуму культури. [4, с. 715].

О.О. Селіванова розробила модель текстової комунікації, щодо методики діалогічної інтерпретації тексту. Авторка вважає, що в сучасній лінгвістиці домінує когнітивно-дискурсивна парадигма і особливого значення набуває нарративний аналіз тексту. Саме він є сукупністю методик, спрямованих на абстрактну ідентифікацію універсальних елементів оповідей, з'ясування глибинних структур текстів-оповідей і їхнього співвідношення з поверхневими структурами [5].

Т. П. Матвійчук у своєму дослідженні приділяє увагу текстоцентричному погляду на лінгвосистему, який охоплює сукупність засобів текстотворення (засобів організації повідомлення), і створює передумови для розуміння мовного знака як єдності двох сутностей – системотворчої та текстотворчої, при цьому, традиційний лексикоцентричний відходить на другий план [2].

Л. М. Овсієнко розуміє під текстом головну одиницю комунікації, спосіб передачі інформації. Оскільки тексти є структурно, жанрово і стилістично різноплановими, тому їхня репрезентація також буде різноплановою. Навіть художній текст, який вважається найвищою формою репрезентації текстів, є поліфункціональним [3].

В. В. Жуковська вважає, що новітнім інформаційним-дослідницьким інструментарієм сучасного мовознавства є корпусна лінгвістика, предметом дослідження якої є принципи та методи формування корпусів текстів. Авторка розглядає корпус як модель мовної системи, реалізовану в текстах різних функціональних стилів, структури, тематики, призначення, теорії та часу їх створення [1].

О. М. Семенов та інші автори Колективної монографії вважають дуже актуальним і перспективним дослідження проблематики тексту в антропоцентричній та освітній парадигмах. Автори виділяють основні ознаки тексту, специфіку зв'язності тексту як передумову для цілісності тексту і результат інтелектуальної і творчої роботи автора і читача. Дослідники називають текст надзвичайно важливим феноменом, бо він слугує основною дидактичною одиницею в системі навчання філологічних дисциплін, є джерелом інформації з усіх навчальних дисциплін, які опановують майбутні фахівці; є засобом виховання та розвитку особистості, засобом комунікації та ін. Автори висувують таке поняття як категорії тексту, у яких план змісту утворюють поняття, що пов'язані з граматичними категоріями, а план вираження представлений мовними засобами, що належать до різних рівнів мови (морфологічні, синтаксичні, словотвірні, лексичні та різні комбінації засобів контексту). Дослідники наголошують, що саме зв'язність є основною текстовою

категорією. У тексті повинні коректно взаємодіяти різні засоби зв'язку, які допоможуть розкрити думку і досягнути комунікативної мети. Отже, зв'язність забезпечує розуміння тексту читачем. Цьому сприяють змістова, комунікативна та стилістична єдність, спільність фонових знань адресанта і адресата [6].

Х. Хаузендорф розглядає текст як комунікативну одиницю вищого рівня. Він називає текст носієм інформаційного коду, що адресується від суб'єкта до об'єкта. Автор наголошує, що при вивченні будь-якої мови треба обов'язково перевіряти уміння працювати з текстами, бо робота над текстом є пріоритетною [8].

Н. Бубенхофер вважає, що у дослідженнях тексту майбутнє за корпусною лінгвістикою, предметом дослідження якої є принципи та методи формування корпусів текстів. Автор розглядає різні моделі мовної системи, які він називає корпусом, де знаходиться сукупність текстів, що підібрані та оброблені за певними правилами. Для пошукових корпусів повинні бути створені певні системи опрацювання інформації про мовні одиниці – морфологічні, синтаксичні, логіко-семантичні та ін., серед яких вагоме місце займають розроблені комп'ютерні системи для опрацювання аналізу текстів [7].

У монографії “Лінгвістика тексту” під редакцією Н. Яніх зібрані праці німецьких вчених, які займаються дослідженням тексту. Текст розглядається ними у дослідницьких парадигмах, теоріях і практиках. Тексти розподіляються на письмові, усні та друковані, і до кожного виду тексту має існувати свій підхід і свій аналіз. Поняття тексту повинно бути зорієнтовано на зв'язки лінгвістики тексту та дискурсивної лінгвістики. Автори відмічають, що передача інформації має принципово важливі наслідки для процесів усного та письмового дискурсу. В усному дискурсі мова породжується так званими інтонаційними одиницями, які відокремлюються паузами. Тоді як у письмовому дискурсі існує інтеграція предикації у складні пропозиції і різноманітні синтаксичні конструкції [9].

І. Райх у своїх працях акцентує увагу на когерентності тексту, тобто його цілісності, яка полягає у логіко-семантичній, граматичній і стилістичній співвіднесеності та взаємозалежності його складових елементів (слів, речень тощо). Автор підкреслює, що саме когерентність робить текст семантично значущим. Термін “когерентність” він застосовує при аналізі дискурсу щодо інтерпретацій глибоких змістів тексту і авторського задуму. При цьому, І. Райх відмічає, що текст тільки тоді буде цілісним і когерентним, якщо у ньому будуть цілісно використані фонові знання. Він наполягає на збереженні когезії, яка забезпечує внутрішню лексико-граматичну пов'язаність текста, і когерентності, яка зовнішньо відповідає за понятійно-змістовну цілісність тексту. При цьому автор наголошує, що когезія буде завжди вторинною по відношенню до когерентності [10].

Проведений нами аналіз різноманітних лінгвістичних методів дослідження тексту вітчизняними і зарубіжними мовознавцями показав, що на сьогоднішній

день немає єдиного підходу до їхньої диференціації і більшість питань, на нашу думку, залишаються дискусійними.

Не дивлячись на велику кількість дефініцій тексту, які описують його типи в різних аспектах, відсутнє єдине тлумачення феномена тексту.

Вважаємо, що відсутність однаковості у визначенні методів дослідження тексту пояснюється тим, що текст – це багатогранне явище з різноплановими ознаками, він є складною ієрархією багатьох концептів. Вірогідно в цьому і полягає феномен тексту, бо перед ученими відкриваються необмежені можливості для подальших досліджень.

Список літератури:

1. Жуковська В. В. Лінгвістичний корпус як новітній інформаційно-дослідницький інструментарій сучасного мовознавства. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70). №3 Том 1, 2020. с 113-119.
2. Матвійчук Т. П. Текстоцентричний підхід у дослідженні мовної системи. Ж-л. Філологічні студії. Вип. 9, Ч. 2, 2013. с. 98-104.
3. Овсієнко Л. М. Методика навчання лінгвістики тексту майбутніх вчителів української мови та літератури на засадах компетентнісного підходу. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора пед. наук, Київський ун-т імені Бориса Грінченка. Київ, 2018. 46с.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля – К, 2010. 844 с.
5. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Монографічне видання. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2012. 488 с.
6. Семенов О. М., Кравець Л. В. та ін. Текст у дослідницьких парадигмах: Теорія і практика. Монографія. Суми: ДПУ імені А.С. Макаренка, 2022. 248 с.
7. Bubenhofer N. Sprachgebrauchsmuster. Korpuslinguistik als Methode der Diskurs – und Kulturanalyse (Sprache und Wissen 4). Berlin, New York: De Gruyter. – 2009. 388 S.
8. Hausendorf H. Textlinguistik fürs Examen. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co KG. – 2008. 251 S.
9. Janich N. (Hrsg). Textlinguistik. 15 Einführungen und eine Diskussion. 2., aktualisierte und erweiterte Auflage, Narr Francke Attempto Verlag GmbH + Co. KG, Dischingerweg 5. D-72070 Tübingen, 2019. 405 S.
10. Reich J. & Spreyer A. Deutsche Sprachwissenschaft. Eine Einführung. Stuttgart: Reclam. – 2020. 352 S.

ДЕЯКІ ОСНОВНІ АСПЕКТИ РЕЦЕПЦІЇ «СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ» У ФРАНЦІЇ

Кут Святослав Михайлович

кандидат філологічних наук,

Івано-Франківський національний медичний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5384/>

«Слово о полку Ігоревім» – один із найвидатніших творів у контексті світової літератури середньовіччя, геніальний здобуток української словесності. Вже близько двох століть, як «Слово...» стало об'єктом пильної уваги українських і зарубіжних учених, письменників, мистецтвознавців. Важливими в цьому плані є зокрема праці зарубіжних авторів. Протягом тривалого часу для західноєвропейських дослідників вивчення «Слова о полку Ігоревім» завжди починається з опису й аналізу, а також оцінки однієї із найвидатніших пам'яток XII ст., її впливовості і ролі в системі європейських літератур. Будь-яка інформація про нашу пам'ятку часто є наслідком оцінки її значення у порівняльно-типологічному аспекті.

Від 30-х рр. XIX ст. «Слово о полку Ігоревім» набуває певного поширення у Франції. Його інтерпретували прозою і віршами, використовуючи відомі на той час повні чи неповні переклади, розкриваючи специфіку й самобутність твору, іноді наголошуючи якісь риси національної своєрідності. Пізніше виникла і наукова дискусія про автентичність «Слова...», яка проходила з участю відомих і менш відомих науковців (частково їхні погляди вплинули на інших зарубіжних дослідників). Значний матеріал, нагромаджений французькими дослідниками про «Слово», вимагає критичного до себе ставлення – у доборі і трактуванні його нерідко виявляються хибні тенденції, зокрема щодо походження, часу виникнення твору, перекладів окремих слів та виразів тощо.

У 1839 р. проф. Сорбонни Ф.-Г. Ейхгофф видав «Історію мови і літератури слов'ян», у якій використав праці Й. Добровського, П. Шафарика і німецько-американської дослідниці Тальві. Це дало йому можливість подати відомості про історію слов'ян, слов'янські мови і письменства у чотирьох частинах своєї праці, останню з яких автор присвятив слов'янським «національним поемам». У цьому виданні він подав «Слово» в оригіналі (в латинській транскрипції) та французькому перекладі. Ф.-Г. Ейхгофф коротко зупинився на історії Русі, охарактеризував давньоруську мову як «пишнобарвну і різноманітну формою, музичну своїми інтонаціями», що стала для нашого народу «вірною берегиною давніх традицій» [1, с. 190].

Проф. Ф.-Г. Ейхгофф особливу увагу звернув на витонченість художніх творів, написаних «малоросійським діалектом, що ним послуговувалися в Києві і серед козаків», а Бояна назвав «диким генієм». Коротко і зрозуміло переповідаючи зміст «Слова о полку Ігоревім», Ф.-Г. Ейхгофф пише: «Цей уривок ритмічної прози із чудовою гармонією дихає тихим сумом і терпеливою одержимістю, якими вирізняється характер слов'ян» [1, с. 191]. Отже, можна зробити висновок, що французький дослідник вважав «Слово» українською

пам'яткою, яке своїм патріотизмом, «пластичністю і елегантністю форми» значно перевершує всі тогочасні пам'ятки півдня і заходу Європи [1, с. 191]. На думку професора Сорбонни, Боян нагадує давньогрецького бога Пана; Стрибож для нього – Еол, володар вітрів із гомерівського епосу. Сцену бою Ф.-Г. Ейхгофф вважав можливим запозиченням зі скандинавських поем, зокрема з пісні короля Рагнара Ладброка, хоча насправді тут подається звичайний опис тогочасної битви.

Не все вдалося Ф.-Г. Ейхгоффу в перекладі «Слова». Так, вираз «по синему морю» він переклав як «по Чорному морю»; звертання Ярославни до Дніпра «О Дніпре-Словутицю» подав як «О славний Дніпре», пропустивши ще одну стародавню назву нашої головної ріки – Славутич. Не виключено, що це зумовлено прагненням Ф.-Г. Ейхгоффа зробити свій переклад більш доступним для своїх співвітчизників. Незважаючи на окремі неточності, його переклад «Слова» можна вважати однією з кращих інтерпретацій цього твору першої половини ХІХ ст.

Тлумачення Ф.-Г. Ейхгоффа і його переклад «Слова о полку Ігоревім» довгий час були важливим джерелом знайомства Західної Європи із нашою пам'яткою. Так, саме завдяки їм, уперше дізналися про «Слово» італійці. Однак до недавнього часу вартість праці французького дослідника зводилася тільки до того, що саме з його «Історії мови і літератури слов'ян» К. Маркс і Ф. Енгельс познайомилися зі «Словом» і висловили свої думки про цю пам'ятку (які стали канонічними для багатьох дослідників цієї пам'ятки).

Новий поштовх до вивчення «Слова о полку Ігоревім» у Франції подав Адам Міцкевич, який на новоствореній кафедрі слов'янських мов і літератур у Колеж де Франс від 22 грудня 1840 р. і до 28 травня 1844 р. читав курс слов'янських літератур. Пізніше лекції польського письменника були видані французькою і перекладені німецькою і польською мовами. Останню версію виконав Ф. Вротновський (уперше в 1865 р. у Познані; вона пізніше не раз перевидавалася). Тут треба уточнити, що у польському варіанті «Літератури слов'янської» польські прозові переклади «Слова», які виконав А. Міцкевич, Ф. Вротновський замінив поетичними, автором яких є польський поет А. Бельовський [3, с. 77].

Від 14-ї лекції А. Міцкевич почав говорити про «найдавнішу і найзнаменитішу літературну пам'ятку ХІІ ст.», тобто про «Слово», назвавши його руським твором, тут не конкретизуючи, що він має на увазі під поняттям «руський». Але ще у 3-ій лекції польський письменник зазначав, що під «Руськими землями» розуміє територію між Бугом і Дніпром, тобто Україну, де народились і творили Нестор-літописець і багато невідомих поетів всеслов'янської слави.

На думку А. Міцкевича, автором «Слова о полку Ігоревім» міг бути учасник походу на половців (така версія небезпідставно поширена і в наш час), який добре знав Біблію, бо часом покликувався на неї, використовував біблійні вислови. Знову ж треба відзначити, що польський лектор побачив в окремих сценах «Слова» пряме наслідування середньовічної норманської поезії. Що ж стосується Бояна, то, на думку А. Міцкевича, треба вважати його одним з

найдавніших поетів середньовіччя. Лектор навів деякі версії про Бояна. За однією з них, Боян – синонім до «співця», бо в слов'янських мовах «бай» означає «байку» чи «розповідь». Одночасно А. Міцкевич висунув і свою версію походження слова «Боян». Воно нібито походить від польського «bój», а тому Боян означає «bojownik» чи «wojownik», бо він був одним із воїнів князя Ігоря. Таке пояснення надто штучне і неправдоподібне. Взагалі пояснення А. Міцкевичем ряду слів «Слова» свідчить, що йому була відома праця Ф.-Г. Ейхгоффа.

Значну увагу вивченню «Слова о полку Ігоревім» приділив А. Рамбо у своїй праці «Руський епос» (1876). Відзначивши велике культурне значення нашої пам'ятки, французький історик і літературознавець порівняв його із значенням поем Гомера для Греції, «Пісні про Нібелунгів» для Німеччини, «Пісні про Роланда» для Франції [4, с. 196]. Він також виконав французький прозовий переклад майже повного тексту твору і подав його разом із необхідним коментарем.

Окремо А. Рамбо розглянув образ Бояна, якого вважав «богом національної поезії», натхненником для анонімних поетів, сліди якого, можливо, треба шукати серед епосу Індостану [4, с. 207]. Подібну думку висловив і наш В. Шелест, який зробив спробу порівняти «Слово о полку Ігоревім» із «Магабгаратою» [5]. Ідейно-тематичну основу «Слова», за його твердженням, становить заклик до єднання, піклування про долю народу, що є однією з ознак характеру українців. Проаналізувавши ідейно-тематичну основу та стильові особливості цього твору, французький дослідник назвав невідомого автора нашої пам'ятки «одним-тільки руським Піндаром».

А. Рамбо захоплювався описами природи у «Слові». Його увагу і високу оцінку привернула розмова Дінця із князем Ігорем. Цей діалог, як він пише, чудовий, оскільки герой розмовляє саме з рікою, а не з мертвим духом природи. На думку А. Рамбо, подібний діалог зустрічається у світовій літературі ще в «Іліаді» Гомера, де виступають Ахілл і ріка Ксант.

Цікаво відзначити трактовку А. Рамбо чудодійних сил прохальних слів Ярославни. Її монолог він назвав не плачем, а заклинанням, найкращим і найдавнішим зразком європейського язичництва. Як ці, так і інші спостереження і висновки А. Рамбо підтверджував власними перекладами зі «Слова», хоч не завжди правильно передав його текст. Наприклад, вираз «в Києві на горах» переклав «на горах біля Києва», звертання Ярославни «О вітре-вітрило» передав як «О вітре, жахливий вітре», фразу «труся собою студеную росу» подав без епітета «студена»: «їх ноги струшують росу з степових трав». Також «сизий орел», який витає попід небесами, у нього «синьо-чорний», а фрагмент, де «розтікається мислю по дереву» у його версії звучить як «мишею вверх по деревах».

Праця А. Рамбо про «Слово о полку Ігоревім» була відомою і в Франції, і поза її межами. Так, на неї покликався М. Драгоманов у своїй брошурі (написаній французькою мовою) «Література українська, заборонена російським урядом», яка водночас є документом, що посвідчує факт великої шкоди для українського народу з боку російської імперії. Ця реферативна праця була представлена на

Міжнародному літературному конгресі у 1878 році в Парижі з метою висвітлити літературний процес в історичних та політичних умовах України, показати ідейно-естетичний рівень розвитку української літератури в контексті зарубіжної, довести її національну самобутність та виголосити протест проти її русифікації. Говорячи про «Слово», він підтверджував його походження зразками української поезії, зокрема козацьких часів, в якій наш народ «не стоїть нижче жодного народу в Європі» [6, с. 14], і наголошував, що це не тільки скарб українського народу, але й шедевр всієї Європи. Діяльність М. Драгоманова високо оцінив і А. Рамбо, який писав до нього: «Ви спричинилися до зібрання вкупу порозкиданих членів великого поета – народу Малоросії» (7).

«Слово о полку Ігоревім» привертало увагу багатьох французьких учених, таких як А. Бальбі, Е. Дюрон, Л. Сіммер, Е.-М. Воґое та інших. Великий резонанс викликали праці французьких славістів Л. Леже і А. Мазона, які вважали «Слово» підробкою XVIII ст. У 1890 р. появилася книга першого з них під назвою «Русини і слов'яни. Політичні і літературні нариси». Цей професор Колеж де Франс вважав «Слово» твором XIV – XV ст. Одночасно Л. Леже твердив, що «Слово» написане під впливом «Пісень Оссіана», тобто фактично відніс нашу пам'ятку до XVIII ст. Звідси випливало і його твердження про нібито кабінетний характер «Слова». Навівши у перекладі уривки із «Задонщини», Л. Леже дійшов несподіваного висновку, що нібито первісною була «Задонщина», яка й послужила зразком для написання «Слова». Насправді ж, як доведено авторитетними дослідниками, «Задонщину» було написано під впливом «Слова». Французький дослідник також вважав невирішеною проблему перекладу «Слова». Повідомляючи про переклади французькою мовою, він назвав тільки два, з якими був ознайомлений: це вже згаданий тут переклад Ф.- Г. Ейхгоффа і переклад Ф. Баргона де Форт-Ріона, виданий у 1878 році в Парижі. Не схвалюючи варіантність у передачі «темних» місць твору, він писав: «Бог знає можливі між ними узгодження! [...] Як Боян хотів співати поему? За одними, він *полинув думкою в ліс*, за іншими, він *заметушився як миша по дереву*. [...] Далі малозрозуміла фраза може означати: *Бажання притупило розум князя*, або *Слава оволоділа душею князя*» [8, 92].

Інший відомий французький славіст А. Мазон також вважав «Слово о полку Ігоревім» підробкою XVIII ст. У ряді праць 30 – 60-х рр. він твердив, що її автором міг бути або архімандрит Спасо-Ярославського монастиря Іоїль Биковський (до слова, українець за походженням), або Євгеній Болховітинов (у 1822 – 1837 рр. київський і галицький митрополит РПЦ). Зрозуміло, що поява таких думок у наш час викликала науково обґрунтовані заперечення.

З наведених фактів про рецепцію «Слова о полку Ігоревім» (а це далеко не повний перелік їх) можна скласти досить чітке уявлення про велику популярність нашої славної пам'ятки у Франції і франкомовному світі. Це один з яскравих показників відгуку «Слова» в світовій культурі.

Список літератури:

1. Eichhoff F.-G. Histoire de la langue et de la littérature des Slaves. Paris, 1839. 319 p.
2. Mickiewicz A. Le slaves : Cours professé au Collège de France. Paris, 1849. 196 p.
3. Полек В. Українська література у зарубіжній критиці і перекладах. Перша частина. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1998. 199 с.
4. Rambaud A. La Russi épique. *La Chanson d'Igor*. Paris, 1876. P. 195-223.
5. Шелест В. «Слово о полку Ігоревім» і «Магабгарата». *Визвольний шлях*. 1981. Кн. 4. С. 480-489.
6. Dragomanov. M. La littérature Oukrainienne proscrite par le gouvernement Russe. Paris – Genève, 1878. 43 p.
7. Привіти європейських учених. *Народ*. 1895. № 7-8. С. 112.
8. Leger L. Le débuts de la littérature Russe. *Russes et Slaves. Études politiques et littéraires*. Paris, 1890. P. 89-97.

ПРОФЕСІЯ – ТЕХНІЧНИЙ ПЕРЕКЛАДАЧ

Повар Вікторія Миколаївна

старший викладач, Київський національний університет будівництва і архітектури

Сало Вікторія Василівна

старший викладач, Київський національний університет будівництва і архітектури

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5315/>

Потреба в перекладі та в професії перекладача поставала ще з давніх давен при міжетнічних конфліктах та у перших міждержавних війнах, зафіксованих історією. З відомих історичних фактів видно, що перекладачі виконували роль посередників між різними групами, владними структурами чи урядами. Історія дає багато прикладів різноманітного використання перекладу та його впливу на суспільство в різних країнах світу. «Без перекладу і перекладачів не були б передані всьому людству найважливіші відкриття не лише в галузі науки і техніки, а й в інших сферах нашого життя» [1]. Не дивно, що і у наш час, в добу розвитку інформаційних технологій, однаково постає потреба у кваліфікованих перекладачах, а саме добре підготовлених фахівцях як з іноземних мов, так і з рідної мови. Зростає потреба також і в технічних перекладачах.

Майстерність технічного перекладу, та й не лише технічного полягає в тому, щоб досконало володіти рідною мовою, іншими мовами, відчувати її докорінно, необхідні також достатньо глибокі знання іноземної мови, а саме лексика, граматики, ідіоматичні вирази, вміння користуватися перекладацькими прийомами і безпосереднє володіння технічними знаннями. Крім того,

перекладач повинен мати уявлення про мовні особливості того чи іншого жанру і бути напоготові вирішувати проблеми нелінгвістичного характеру, пов'язані з культурними відмінностями. Це не секрет, що мова тісно пов'язана з культурою народу, тому наряду зі знаннями лексики та технічних термінів, не останню роль відіграє і культура.

Першим тісний зв'язок між культурою і комунікацією довів Е. Холл, який заявив, що «комунікація – це культура, культура – це комунікація». Він також є автором терміну «міжкультурний», який і дав назву теорії міжкультурної комунікації. Дослідник наголошував, що для успішного процесу перекладу варто вчити не лише мову, а й культуру спілкування з іншими народами, тобто практичні потреби представників різних культур для успішного спілкування один з одним [2]. Г. Кузенко стверджує, що нове осмислення сутності і природи перекладу, заснованого на принципах міжкультурної комунікації, отримало назву «культурного повороту» в теорії перекладу, тобто зміщення акцентів у вивченні перекладу на його культурні аспекти [4].

Варто відзначити важливість суспільної ролі перекладача. Як зазначає С. Терехова, саме завдяки перекладу відбувається розвиток суспільства, адже через переклад ЗМІ різних країн мають змогу підтримувати приблизно однаковий рівень розвитку і поінформованості, таким чином діяльність перекладача робить вагомий внесок в суспільно-політичний розвиток суспільства [3].

За аналогією з розвитком поінформованості в суспільній сфері, важливим є доступ до інформації в науковій сфері. Тобто, усі наукові досягнення, дослідження мають бути доступними якомога ширшій аудиторії. Тому використання різних мов – це ключ. Тому перекладацька діяльність займає передову позицію в цій справі. Але, щоб стати професійним перекладачем однієї майстерності занадто мало. Технічний перекладач повинен володіти ще певним характером. Це здатність до логічного міркування, жага до знань, цілеспрямованість, гостре відчуття ситуації, спостереження тощо. Неможливо не згадати і про здатність до перенавантаження та фізичну стійкість.

О. Ф. Павлова у своїй статті «Переклад науково-технічної літератури студентами немовних спеціальностей» висвітлює, що у зв'язку з сучасним етапом розвитку науки, економіки, освіти і культури є розширення міжнародних зв'язків і співробітництва. Тому, професія технічний перекладач знаходить своє місце на першому плані в сфері науки та техніки.

І все ж, головною проблемою, з якою зіштовхуються технічні перекладачі – це мова. Особливо це відноситься до англійської мови, яку багато лінгвістів вважають мовою з незрозумілими синтаксисом. Крім того, самі носії мови кажуть: «Англійська мова має диявольські властивості говорити не те, що намагався промовити автор». А також, слід взяти до уваги, що вчені та інженери викладають свої думки не так, як роблять це фахівці-гуманітарії. Власне, ще стає очевидним, чому переклад науково-технічної літератури саме англійською мовою є дуже непростим завданням

Підсумовуючи вище сказане, можна зробити наступний висновок: професія перекладача на сьогодні дуже розповсюджена та важлива, не зважаючи на появу комп'ютерних інструментів для виконання перекладу. Вплив людського фактору залишається вирішальним та потребує визнання того факту, що труд, який виконується при перекладі, дуже цінний та трудомісткий, і потребує фахівця високого рівня. Отже, роботу перекладача дуже важко переоцінити.

Література:

1. Корунець І. В., Вступ до перекладознавства. Підручник. Вінниця: Нова книга 2008 – 512с.
2. Бовт А. Ю., Роль перекладача як транслятора культури миру // Духовність особистості: методологія, теорія і практика, ORCID 0000-0001-9421-9350, – 2 (104) – 2022.
3. Терехова С. І. Поліпарадигмальна методологічна основа сучасних лінгвістичних досліджень координат комунікації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія, 2018. Вип. 32(1). С. 244-246.
4. Кузенко Г. Культурологічний аспект перекладу у міжмовній комунікації. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука», 2017. № 2 (24), 2 т. С. 22-26.

НИЩЕННЯ ЦЕРКОВ ЯК ГЕНОЦИД УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ В ПОЕМІ «ЛЕТІЛИ ДЗВОНИ» МИКОЛИ ТОМЕНКА

Томенко Олеся Миколаївна

доцент кафедри культури та соціально-гуманітарних дисциплін

Національної академії образотворчого

мистецтва і архітектури, м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0001-9528-8358

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5335/>

Аналіз розділів книги «Летіли дзвони» Миколи Томенка, що входить до тетралогії «Трудова книжка матері» є актуальним для національної пам'яті, особливо в час повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Обсяг поетичної спадщини М. Томенка значний, проте вершиною його творчості стала саме тетралогія «Трудова книжка матері», яка писалася поетом протягом трьох десятиліть.

Нами аналізується розділ поеми під назвою «Летіли дзвони». Цей розділ розкриває трагічну історію українського народу. Цінність поетичного слова полягає не лише в історично-правдивій фіксації знущань і наруги над українським народом радянською системою, але і в образній метафоричній

системі, яку творить автор і яка закарбовується в пам'яті не сухими цифрами і датами, а емоційним, образним відтворенням дійсності. Насправді, назвати ті роки під окупацією радянської влади дійсністю чи просто життям важко, адже сам поет стверджує наступне: «не назву я життя наше раєм, // швидше – пеклом у каторжні дні» [1, с. 161].

Кожен розділ поеми, як ми зазначали у попередніх дослідженнях, можна назвати своєрідним архетипом доби, оскільки в ньому зафіксовано злочини кремлівського режиму [2, с. 228], які мають стати сталою складовою історичної пам'яті українського народу.

Наголошується, що Миколою Томенком зафіксовано і поетично відтворено злочини Кремля, які відбувалися 90 років тому. Говорячи пророчими словами поета, маємо пам'ятати: «Якщо зараз катам тим пробачить, – у майбутньому виростуть знов...» [1, с. 162]. Тому аналіз і вивчення даного твору є надактуальним у цей час.

Розділ «Летіли дзвони» створений поетом на основі листа радіослухачки Зінаїди Рябової з Житомирської області, яка описувала, як у їхньому селі розбирали церкву, дзвіницю. Дзвонів не могли зняти, тому вони падали і розбивалися, а церковну утвар просто палили.

Як зазначає дослідник Тарас Ярослав [3], 30 червня 1928 року Й. Сталін видав резолюцію «Про релігійний рух і антирелігійну пропаганду», в якій наголошувалося «на необхідності посилити наступ проти релігії».

Починається антирелігійна кампанія в Україні: йде масове закриття монастирів, храмів, вилучення церковного майна, репресії духовенства.

Ці історичні факти Микола Томенко передав в емоційно-образній системі поеми. Поет починає розділ з напруженої психологічної характеристики нелюдської події метафорою :

Бажаючих закинути зашморг
На тоненьку шию хреста,
Аби зачепити
І потягнути трактором, -
Не було... [1, с. 163]

Знайти виконавців, які б погодилися брати участь у такому вандалізмі – було вкрай важко, адже віряни нізащо не підняли б руку на святе. Але, як каже поет, «пігмеї» знаходилися:

Автор вивів сильний образ дзвона, який летить, немов сірий птах, і крик цього дзвону відчувався у кожній клітині українця, який спостерігав за злочинами Кремля.

Образ простої жінки, яка ховає, обпікаючись, обгорілу ікону під фуфайку, – неймовірної сили, бо поет розуміє силу, вірність, духовність української жінки

На нашу думку, власне оце протистояння системі, нескореність, духовність, захист своєї землі, своєї культури, віри, традицій і формує українську ідентичність, яка так яскраво проявляється саме сьогодні, в час

повномасштабного вторгнення, коли загарбники руйнують, бомблять наші музеї, церкви, викрадають дітей, знущаються над українцями, створюють новий геноцид нашої нації. Образ посивілої матері, яка ховає обгорілу ікону Божої Матері під куфайку – це образ нескореної України, яка відбудує, збереже і понесе в майбутнє дух і міць України. Микола Томенко не дожив до повномасштабної війни, але у своїй «Трудовій книжці Матері» пророче закликав вивчати уроки історії, засудити злочини Кремля, які він скоїв у минулому столітті на землях України.

Список літератури:

1. Томенко М. Трудова книжка Матері. Київ : Фенікс, 2008. 308 с.
2. Томенко О. Поетична фіксація подій голодомору в Україні у поемі «Летіли дзвони» Миколи Томенка // *Закарпатські філологічні студії*. 2023. № 26. т .2. С. 228-231, <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.43>
3. Ярослав Тарас «Руйнування Української церкви – складова голодоморної стратегії» // URL: <https://sites.google.com/a/vox-populi.com.ua/newspaper/rubriki/istoria/zlocini-nkvd/rujnuvannaukraienskoiecerkviskladovagolodomornoiestrategiiea vtortarasaroslav> (дата звернення 11.01. 2024).

ANIMALS IN SCULPTURE. THE IMPORTANCE OF SCULPTURAL DEPICTION OF ANIMALS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Marina Azarkina

*senior lecturer of the department of "Fine Arts"
of the Kharkiv National Pedagogical University
named after G.S. Skovoroda*

Dmytro Kursin

*senior lecturer of the department of "Fine Arts"
of the Kharkiv National Pedagogical University
named after G.S. Skovoroda*

Yulia Lipchanskaya

*lecturer of the Department of "Fine Arts"
G.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
ORCID: 0009-0009-0257-1353*

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5331/>

Abstract

On the basis of the analysis of scientific literature sources and relying on their own experience, the authors of the article pay special attention to the art of sculpture in its historical development and the importance of volumetric images for the educational process in schools and higher educational institutions. The animalist genre is considered separately. The authors consider sculptural images of animals both in antiquity and made by our contemporaries; images of sacred animals in ancient times as an object of worship; allegorical symbols and such a particularly interesting type of art as satirical allegory. The aesthetic meaning of sculpture in general and sculptural depiction of animals in particular.

The work is addressed to scientists, workers of the system of higher art and pedagogical education, students.

Key words: sculpture, art, animals, animalist, image, bas-relief, allegory, mosaic, folklore.

The art of sculpture has a very rich and intense history – from the most ancient times, when man first appeared as a species, to the present day. The earliest examples of this art date back to the late Palaeolithic period. A small statuette called "Venus of Hole-Fels" is at least 35,000 years old. This primitive figure of a woman with obese forms was carved from a mammoth tusk by an unknown sculptor. Currently, about 10 «Palaeolithic Venuses» have been found, created from stone, animal bones or moulded from clay.

Of all the arts, sculpture is closest to architecture. Aristide Maillol said that "sculpture is volume". Without realising it, we live surrounded by sculpture. A statuette on a bookshelf, monuments and fountains in squares, sculptural decorations on the walls of buildings – these are all sculptural works.

The genre has its origins in primitive art, as evidenced by cave paintings found in Spain (Altamira), France (Lascaux, Fond de Gom), Russia (Kapova Cave in the Southern Urals). In these drawings the movement and proportions of such wild animals as bulls, horses, deer, bears, bison are very vividly conveyed.

The appearance of the first civilisations gave a huge impetus to the development of different types of art. Already in Ancient Egypt appeared the first monumental sculptures that decorated entrances to temple complexes, squares and palaces of pharaohs. The world-famous figure of the big sphinx, carved from a monolithic limestone rock about 2500 years B.C., has survived to our days.

The world of sculpture is very diverse, in this article we will talk about animal sculptures, that is animalistic sculpture. Images of animals appeared in sculpture, perhaps even earlier than images of humans.

Animals are some of the most awe-inspiring and amazing creatures of this world. It's no wonder that recently the animalistic genre, or simply animalist, continues to gain momentum.

The animal world is a unique, inimitable phenomenon of nature. It surrounds us, complements us and, thanks to it, we become better, kinder. Since childhood we are surrounded by heroes of fairy tales and stories, who appear before us in the artistic images of animals. At all times and epochs man loved, tamed animals, studied them. These observations were then reflected in works of art: paintings and illustrations, sculptures or paintings of everyday objects.

A phenomenon that had a significant impact on the expressive means and stylistic features of early 20th century sculpture was the discovery of archaic and ancient art monuments. "The dream of the archaic is the last and most cherished dream of the art of our time, which with such inquisitiveness looked into all historical epochs," Maximilian Voloshin wrote.

The genre has its origins in primitive art in rock paintings found in Spain (Altamira), France (Lascaux, Fond de Gom), Russia (Kapova Cave in the Southern Urals). These drawings very vividly convey the movement and proportions of such wild animals as bull, horse, deer, bear, bison.

In 2018, archaeologists discovered giant stone sculptures of animals in Saudi Arabia. Huge camels carved in the rocks are more than 7 thousand years old. The sculptures are much older than the famous Stonehenge (4.5 - 5 thousand years) and the pyramids of Giza (4.5 thousand years).

Saudi Arabia was not a desert - there was enough water on this territory, and nature breathed green. At that time, mankind was already nomadic, but had not yet domesticated camels. Interestingly, without having direct contact with these animals, people still depicted them in huge sculptures. Such constructions are called mustatilas.

Animals were deified in the art of the ancient world, so you can often see their images in paintings, sculptures and jewellery. In Ancient Egypt, tall sculptures of animal gods were built. In Ancient Greece, animal motifs were often found in painted crockery, on the handles of weapons, carved seals and musical instruments. In ancient Russia relief patterns with fairy-tale beasts decorated the walls of white-stone temples, for example, Dmitrov Cathedral in Vladimir or the Church of the Intercession on the Nerl.

The famous stone monoliths on Easter Island, numerous statues of Buddhas in South-East Asia, unique samples of relief sculpture of Mayan civilisation have survived to our days.

Our smaller brothers have been neighbours with man since ancient times. Wild and domestic animals were willingly depicted by Etruscans, ancient Greeks and Romans. And a dog, and a mouse, and a lion, and even a camel. Stylised animal figures are found in the art of the Ancient East, monuments of the "animal style" in Europe and Asia (including Scythians, Sakas, Sarmatians, etc.), in the art of Africa, Oceania, ancient America, in the folk art of many countries. Images of animals are preserved in ancient sculpture, vase painting, mosaics. In the Middle Ages, allegorical and folklore, grotesque and fairy-tale images of birds and animals were widespread in Europe.

As is known, animals occupied an important place in the ideas of ancient religious people. They were and still are honoured as sacred animals. In their sanctuaries everything personified the divine essence. This and bas-reliefs on the walls, and individual sculptural sculptures of animals, and frescoes. With the development of religion, animals became integral symbols of many beliefs. For example, in ancient Middle Eastern religious rites, a lamb was identified with a sacrificial creature. As for the world religion, Christianity, here the image of the lamb was symbolic and associated with Christ, who sacrificed himself for all mankind. Gryphon was considered in the ancient centuries as a servant of Apollo and the guardian of light. On this basis, European artists began to replace human images in their works with animals.

Despite the honourable pedigree of the animalistic genre, interest in it has persisted because the environmental problems that have arisen today have led to the extinction of the animal world before our eyes and regret that this has happened.

There are many legends and myths about animals that have survived to this day. In Greek mythology, the centaur, a creature with the body of a horse and the upper part of a man's torso, was a rather lustful, but sensual and wise creature. In the Middle Ages, the symbol of the eagle, which was perceived as a symbol of nobility, was also important. This figure was given great importance in ritual rites (bathing a falcon in water). In the art of the Middle Ages, an allegorical symbol was popular, which personified the likeness of his and human life - this animal was a deer.

Sculptural monuments to animals and animalistic ceramics are an integral part of the history of ancient Africa, the Americas, and the Orient. Egyptian gods were often depicted with the heads of birds and animals.

One of the most famous animalistic sculptures of the ancient world is the winged bull with the face of a man - Sheddu. Similar sculptures were created on the walls of the palaces of the Assyrian kings. So on the arched gates in the palace of the ruler Sargon II there are sculptures of Sheddu made of limestone. Their creation is attributed to the end of the 8th century BC.

The creation of the Etruscan sculpture "Capitoline She-Wolf", which personifies Rome, is attributed by art historians to the 5th century BC. The sculpture was created by the Etruscans and then transported to Rome to the Capitoline Hill. According to ancient Roman myth, the she-wolf helped the brothers Romulus and Remulus by feeding them with her milk. These babies ruler Amulius ordered to throw into the river, fearing that they would be rivals in the struggle for the Roman throne. Unfortunately, the names of the authors of the above sculptures are unknown. Copies of the Capitoline she-wolf are still installed in many countries of the world: in the USA, Brazil, Spain, Macedonia, Sweden and others.

Animals in sculpture gained special significance in the Middle Ages and the Renaissance. The dog Cerberus, lions, statues of horses, sculptures of birds – all these creations decorated the halls of luxurious palaces, squares of ancient cities, green city parks and cosy private gardens.

The animal world is a unique, inimitable phenomenon of nature. It surrounds us, complements us and makes us better. From the very childhood we are surrounded by bright artistic images of animals, which appear before us as heroes of fairy tales and stories. In all times and epochs man loved, tamed animals, studied them. These observations, as a rule, were reflected in works of art: paintings and illustrations, sculptures or paintings of everyday objects.

Animalism, as an independent genre, can be identified only in the XVII century, when in Flanders and Holland appear the first artists-animalists.

At this time, animalistic painting developed rapidly in the Netherlands, France and Russia. In the XVIII century the attention of artists to the world of animals increased, the desire for a reliable representation of animals and birds, to study the anatomical features of their structure. This was especially noticeable in sculpture and decorative and applied arts.

Medieval architects widely used animal images in the design of temples, sometimes fantastic, filling church buildings with unique energy. In the Middle Ages, animal images looked a bit fairy-tale-like. Dogs were the favourite characters of the masters of that time. Faithful friends surrounded people in everyday life, on a walk, hunting. Thanks to such talented masters as A. L. Bari, P. J. Men, E. Fremieux, the animalistic genre in sculpture gained wide popularity and experienced its brilliant heyday.

The French sculptor Antoine Louis Bari became the central figure of animalistic plastic art in the second half of the 19th century.

His works are of special interest, he is the founder of the animalistic genre in sculpture.

Most of Bari's work is devoted to the depiction of animals. His "heroes" are free desert dwellers, regal beasts, powerful and limitlessly free.

Bari is the greatest master of the Romantic generation and, perhaps, of the entire pre-Rodenov period. "Winning back animalistic positions, even recently belonged to anthropomorphic images, has become a characteristic feature of the romantic direction, – writes Kostenevich. – Lions and tigers liked to show Delacroix. Bronze animals Antoine Louis Bari, also favoured large predators-cats, they are very close to them. They are natures wild, willful, impetuous, in a word - romantic".

For Bari, the world of animals is, above all, the world of wild nature, beyond human control and living according to its own harsh laws. The inhabitants of this world – lions heated up by hunting, panthers and lionesses tormenting their victims, wild horses rearing up on the fringes - were the favourite characters of his works.

Being close to romanticism, Bari wanted his works to distract the viewer from everyday life. Therefore, he showed the exotic animal world of tropical forests, scenes of struggle, turbulent movement. His works affirm the idea of the victory of the beautiful over the lowly.

Bari knew animals well, he worked a lot with nature in the zoological garden, studied in detail the anatomy and plasticity of animals. According to him, the image of an animal in motion requires special observation, because one anatomy is not enough here. Each animal is plastic in its own way, has characteristic habits, a special manner of movement, which must be captured to make the image natural.

Bari was most attracted to scenes of torment, a vivid example of which is the sculpture "Panther and Antelope". In the composition, the author showed a duel between two animals, the outcome of which is predetermined due to the unequal strength of the opponents. We see how the panther nails the antelope to the ground with a powerful blow of its paw and sinks its fangs into the victim. There is no symbolism here, unlike the "animal style" of antiquity, but simply expresses the blind energy of nature.

A. L. Bari had a great influence on the development of sculpture, laying the foundation for a whole school of artists-animalists of the XIX century. His followers revealed the rich possibilities of the animalistic genre, showing its ability to express different views on life.

In the Russian sculpture of the XIX century a remarkable animalist, connoisseur of horses was P. Klodt. Somewhere at the end of 1832 – beginning of 1833 sculptor Pyotr Klodt received a government order to perform two sculptural groups "Tamers of Horses", originally intended to decorate the wharves of Admiralteysky Boulevard. The work on these groups took almost twenty years, became almost the main business of the sculptor's life and brought him unprecedented success.

His works stand out for their expressive sculptural forms. The sculptor saw the tasks of the genre in revealing the natural beauty of the bodies and behaviour of animals. Strong, impetuous or calm horses by P. Klodt are attracted by their natural beauty. The sculptor carefully observes the nature and shows that animals give an example of high plastic culture of the body, natural naturalness of movements, vitality, endurance and thus improve the sense of beauty in the viewer.

"Percheron" by P. Klodt is the embodiment of strength. The mass of his body is whole, permeated by a single vital rhythm. Thanks to the firm staging of straight thick legs and dense rounded body sculptural volumes look emphasised weighty, significant. The beauty of natural forms favourably influences a person, bringing aesthetic pleasure.

P. Claude Percheron

Sculptor Evgeny Alexandrovich Lansere is rightly considered one of the best masters of small plastic art of the second half of the 19th century. At first he was engaged in modelling figures of horses and people as an amateur and quickly improved in this business. Thanks to the study of nature and visits to the workshops of experienced sculptors acquired a wealth of experience. Lansere created about 400 works, mainly genre scenes depicting horses, Russian troikas, hunts, historical and military subjects.

E. Lansere paid more attention to everyday details. His small bronze sculptures were designed to be viewed carefully, learning more from interesting subjects about historical events and modernity. Sometimes there was a touch of naturalism in the works due to the overly detailed depiction of details, but the undoubted mastery of the animal, for example, in "Catching a Wild Horse", favoured the success of the works.

E. Lancer. The Chase

There are 2 works in the permanent exposition of the Kharkov Art Museum.

The sculpture "Svyatoslav", created in 1886, depicts Prince Svyatoslav Igorevich on a campaign to Tsargrad in 970.

The sculpture "Chumak" (1870) depicts a young Chumak lying on a salt cart pulled by two oxen.

Jl. Ober is known mainly for works that very accurately convey nature (such is his "Wolf" and other works). Some compositions are unusual – "Toad in Pleasure" is perceived as a satirical image, which ridicules the primitiveness and limitations of some natures. The fat toad, sitting on its hind legs, strokes its saggy belly with its front legs, glowing with satiated contentment. Although Ober's quest is rather an exception to the rule, it generally shows the very broad possibilities of the animalistic genre.

Jl. Ober Rabbit and Greyhound

Today, animalism is an independent genre that receives special attention. Modern artists are increasingly turning to it, and exhibition projects in the world's largest museums are devoted to it, because the depiction of animals is the subject from which fine art itself began in ancient times.

Modern sculptors-animalists adhere to both traditions in the creation of their works, and strive to find something new. It can be a new technique of execution, and a new material. And, naturally, the modern urbanised environment dictates its own rules.

In modern animalistic sculptures we see a combination of classical style with new forms and meanings. Masters use new techniques and unexpected materials. Sculptures of animals and birds often have some allegorical meaning. The artist-sculptor deeply penetrates into the essence of the animal's behaviour, analyses it in different situations, trying to embody the idea in the material as accurately as possible. Animalistic sculpture of an animal not only anatomically accurately conveys the structure of the body, but also demonstrates its habits. That is why in many sculptures animals and birds are depicted in dynamics.

The work of the brilliant modern sculptor from Florence, Marino Marini, who is now called the best sculptor in Italy, is extraordinary. He has devoted his entire life to sculpture. Fascinated by symbolism at the same time as his love of modelling, Marini created monumental statues that seamlessly combine archaic features and modernist tendencies. His sculptures are sometimes implausible, so not every viewer can see the horse in a curved piece of bronze, but Marini did not aim for complete understanding.

The war had a great impact on Marino Marini's worldview. He was an artist who was able to express acutely in his works the horrors of war and the tragedy of the defeated man. In his works we see the most intense psychological moments - the loss of hope, the fall and death, the last moment of life.

Marino Marini. The Falling Horseman.

Creating the image of a rider, Marini continues the tradition, but at the same time polemises with it. The sculptor challenges the academicians - Marini's riders are not monumental and heroic at all. In his works, the author sought to tell about the tragic fate of man in the modern era, debunking the idea of man as "the measure of all things", as a hero.

Australian designer Sean Avery creates sparkling sculptures of various different animals from pieces of broken CDs of different colours. First, the discs are cut into different fragments, then sorted by colour and shape. After that, the necessary fragments are glued to the base.

It's always a challenge to give something flat a three-dimensional shape. Sean Avery has chosen his own creative method: he cuts different shaped parts from discs, but mostly his "characters" are dressed in pointed "scales". It perfectly imitates bird feathers and gives animals a fairy-tale look. His works are exhibited in museums in Baltimore, Hollywood.

Today, Sean Avery's portfolio includes dozens of amazing sculptures – animals, birds, insects, plants and even fictional creatures.

People's interest in animals never runs out, which is manifested first of all in different kinds of art, including sculpture. Trends in the development of sculpture are such that every year the boundaries of this art form are being pushed wider and wider.

The 20th century gave such different masters as Beuys and Rodin, Archipenko and Bourdelle, Mukhina and Tsadkin. No doubt, the new century will bring new discoveries and new names. Sculpture can already move, maybe it will speak?

Nowadays the society makes higher demands to pedagogical universities. There is a need to improve the professional training of artists-teachers, artists-sculptors.

These requirements, first of all, are dictated by the need to improve the quality of professional education of future artists-pedagogues, artists-designers, artists of decorative and applied arts, artists-architects, who are able to create, teach, make independent decisions, realise themselves in various types of artistic and pedagogical creativity.

Among people involved in the field of art, there is still an ongoing debate about the essence of artistic creation. Some prefer to call it a profession, emphasising the complexity of comprehending even the basics, while others, more romantic natures, consider it a vocation. In any case, one can become an artist only after many years of purposeful work on developing creative skills and studying the tradition of fine arts.

Since the birth of the fine arts, there has been no division into types - drawing, sculpture and painting have been perceived as something whole. In order to become a sculptor, as well as a professional in any other field of art, one has to go through a long way of mastery training, searching for one's own genre and style. To work in this field can only artists who have a vocation and are devoted to it.

As in any other business, to achieve the goal it is necessary to develop, to study the profile literature, to get acquainted with the works of famous masters, to visit exhibitions and museums. The most difficult thing in the process of mastering the technique of fine art is the development of figurative and plastic thinking. Familiarising oneself with the works of renowned masters of past centuries, as well as those of contemporaries, helps to broaden one's horizons, contributes to the development of empathy and enhances cultural education.

Sculpture occupies a special place in the training of creatively thinking specialists, future artist-pedagogues. It is difficult to overestimate the role of sculpture in the process of formation of figurative and plastic thinking and penetration into the essence of the image. All elements of other types of fine arts are present in plastic art. Sculpture uses its own language of expression - figurative-plastic.

Sculpture is a fertile ground for the development of creative imagination of students, formation of their artistic and aesthetic taste. For centuries it has been one of the main academic disciplines in the system of art education along with drawing, painting and composition. Creative activity in the field of volumetric plasticity is not given easily due to the physical, material and time costs required to create a sculptural

work. In the process of sculpture classes, students' imagination is activated, giving birth to aesthetically valuable artistic images. By actively working on the image, students are spiritually enriched internally, demonstrate individual characteristics and accumulate creative experience.

Learning to sculpt requires many years of hard work. The teaching methodology is becoming more and more complex every year to gradually bring the professionalism of sculpting to a high level. The task of modern sculptors is not to lose the experience accumulated by the masters of the past, but to bring new meaning and their own vision of the subject.

The process of learning the art of sculpture has two sides: firstly, it is necessary to know the theory, and secondly, it is necessary to practice continuously to improve certain techniques and technical skills. These two components of the learning process must be in constant interaction in order to make the process of learning the basics of sculpture more dynamic and effective

When teaching animalistic sculpture, attention should be paid to the development of students' imaginative thinking and artistic vision of realistic sculpture in the animalistic genre.

Without studying plastic anatomy, sculpture classes, especially those related to the depiction of animals, people, animalistic, will not be very useful. To work on sculpture, it is necessary to have an idea of the structure of the human and animal body, the shape of bones and muscles, to be able to notice individual features of the model he is studying. Darwin wrote: "the great masters of painting and sculpture are amazingly subtle observers".

Future sculptors must necessarily study plastic anatomy, without knowledge of the structure of the human body or animal body a sculptor will not be able to work.

It is almost impossible to teach to see a sculpture from a reproduction. It is important that at the beginning of acquaintance with this kind of art students address directly to the work. It can be a city monument, a museum display, works presented at an exhibition or in the artist's studio, a plaster cast. Photographs or slides can then be used if necessary.

Analysing such a monument of art as sculpture has a number of fundamental differences from purely scientific analysis, since the aim in this case is to educate a deeply feeling and understanding viewer. Therefore, the basis of the story should not be a set of factual information about the artist's life, the prerequisites for the creation of the work or the technique of execution.

Students learn the basics of the craft by studying the best works of the great animal sculptors. When admiring great works of art, one experiences a spiritual uplift similar to the inspiration of the artist who created them.

It is known that Michelangelo received from the Roman Pope a rare prerogative to pass alone at night in the gardens and chambers of the palace, where the famous ancient statues were kept, to enjoy the marvellous works of art and study every inch of them.

The possibilities for analysing sculpture are truly inexhaustible. Studying this most ancient art form is difficult enough, but turning to it, comprehending its artistic images is a man's turning to his nature. Animalistics evokes a feeling of love for life and nature, so sculptures of this genre are interesting to viewers.

When teaching students to master sculpture, copying is of particular importance. So far, teachers have not reached a consensus on copying – Is it good or bad? It is known that it used to be practised in art schools at least to make students become at least good apprentices, adopting the style of famous masters. Copying the works of old masters is divided into 3 types: amateur, apprentice and professional. It can be said that even in the modern world, student copying is a necessary basis for learning, a foundation without which it is impossible to educate a real sculptor.

In life we also learn by copying someone. For example, copying the behaviour of our parents, we learn to speak their language, adopt their manners, models of behaviour in different situations. Therefore, copying is a natural learning process. A young artist, like a newborn child, has no skills yet and needs to develop them. Many painters and sculptors once practised copying, which helped them to develop professional skills.

It is said that a sculptor needs to study all his life. This is true. But to learn not proportions, construction and other things that relate to art in the same way as literacy relates to writing, but other, real art, where the main thing is not learning, but understanding and discovery.

References:

1. Bari, Antoine-Louis // The Great Ukrainian Encyclopedia. URL: <https://vue.gov.ua/>
2. History of Arts: Lecture Notes / edited by T. Vereta – Kyiv: KNTU, 2009. 50 p.
3. Panfilova O.G., Rublevska N.V., Tarasiuk I.I. History of foreign art: a study guide. Part 1 – Ternopil: TNPU, 2016. 133 p.
4. Pasichnyi A. M. Fine Arts: Dictionary and Reference Book – Ternopil: Ternopil: Nauch. knyha-Bohdan, 2008. 216 p.
5. Ukrainian Soviet Encyclopaedia: in 12 volumes / edited by M. P. Bazhan; edited by O.K. Antonov and others – 2nd edition – Kyiv: URE Main Editorial Office, 1974 – 985.
6. Artistic culture of the world. The European Cultural Region / N. E. Miropolska, E.V. Belkina, L.M. Masol, O.I. Onishchenko - Kyiv: Vyshytsia Shkola, 2001. 191 p.
7. Chubova A. P. Antique painting / A. P. Chubova, A. P. Ivanova. – [Moscow : Art, 1966]. – 194 c.: 92 l. ill.
8. Chubova A. P. Etruscan art, Album, M., 1972/

МУЗИКА ЩО НАВІЯНА СТРАЖДАННЯМ

Козеняшева Ірина Іванівна

Харківська державна академія культури

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5362/>

Коли війна приходиться у суспільство, вона неминуче впливає на всі його галузи: економіку, освіту, безпеку і добробут громадян, культуру і мистецтво. Це, безумовно, відбивається на мисленні і настрої митців художніх творів.

Одним з прикладів впливу післявоєнних настроїв на характер творчості, в нашому випадку, композитора, є два твори англійського композитора Едварда Елгара (1857-1934) – соната для скрипки і фортепіано ор.82 і концерт для віолончелі з оркестром ор.85, які написані в той самий період, після I Світової війни, в 1918-1919 роках, і несуть на собі її печатку.

Едвард Елгар, 1-й баронет, один з видатних композиторів Англії пізнього романтичного стилю, є відомий своїми творами для хору і оркестру, такими як *Енігма-Варіації*, *Сон Геронтія*, *Урочисті і церемоніальні марші* тощо.

У роки I Світової війни Елгар, пригнічений стражданнями, горем та розрухою, які принесла війна, переживає творчу кризу. І лише у 1918 році він повертається до творчості, але змінює свої вподобання і творить переважно у камерно-інструментальному жанрі.

Соната для скрипки і фортепіано in E minor ор.82 нагадує розмову, яка часом тече повільно і меланхолійно, а часом зривається в емоційному шквалі.

I частина *Allegro* – діалог, навіть «суперечка», між скрипкою і фортепіано, в якому вибухи емоцій змінюються смутком і спогляданням.

II частина *Andante* – бесіда-імпровізація двох закоханих.

III частина *Allegro non troppo* – ностальгічна розповідь, у якій на зміну юнацькому запалу приходиться виваженість і задумливість зрілого віку.

Концерт для віолончелі з оркестром in E minor ор.85 є наріжним камінням сольного репертуару віолончеліста. Він був написаний влітку 1919 року у той самий період, що і Соната для скрипки ор.82, в тому ж місці, де Едвард Елгар перебував під час війни і, показово, що у тій самій тональності. Воєнні спогади і перенесена важка операція обумовили емоційну забарвленість цих творів.

В Концерті 4 частини. Мінливість настрою твору безпосередньо впливає на темпову різноманітність і нестабільність.

I частина – *Adagio - Moderato*;

II частина – *Lento - Allegro molto*;

III частина – *Adagio*;

IV частина – *Allegro Moderato – Allegro, ma non troppo – Poco piu lento – Adagio*.

Монолог віолончелі, її сольний речитатив, починає розповідь – концерт. І знову цей речитатив звучить наприкінці твору, ніби замикає цикл, «життєве коло». Все повертається на «круги своя».

«Музика є розлитою у повітрі. Треба тільки взяти стільки, скільки треба». Ці слова Едварда Елгара характеризують його відношення до ролі композитора у бутті. І Концерт для віолончелі з оркестром in E minor, гадаю, є одним з найкращих і показових творів автора, який найяскравіше ілюструє цю думку.

Тут присутні і речитативна лірика, і роздуми, пристрасті і сполохи емоцій, шляхетність і величність – велике життєве розмаїття емоційного і психічного життя людини.

Історія розвивається по спіралі. І часом нам стають дуже близькими і зрозумілими переживання і настрої людей, що жили багато раніше за нас, в ситуаціях подібних до тих, що ми переживаємо актуально, і які мали талант відобразити свої переживання у творах мистецтва. І ми єднаємося з ними у цих переживаннях крізь час.

Список літератури:

Інтернет сторінки

1. Вікіпедія *Едвард Елгар*
2. Lost.fm *Sir Edward Elgar*
3. Національний будинок музики. Портрети: Едвард Елгар
4. Music (music.apple.com) Альбом *Elgar, Violin Concerto & Violin Sonata*
5. Wiki brief *Cello Concerto (Elgar)*
6. Роман Терен (teren.org.ua) від 17.08.2018р. Едуард Елгар – *Концерт для віолончелі з оркестром (1919)*

ВПЛИВ ТВОРЧОСТІ ДМИТРА БОРТНЯНСЬКОГО НА СВІТОГЛЯД І ТВОРЧИСТЬ МИХАЙЛА ВЕРБИЦЬКОГО

Ушакова Оксана Анатоліївна

кандидат економічних наук,

Комунальний заклад «Школа мистецтв»

Корнинської сільської ради

Рівненського району Рівненської області

ORCID: 0000-0001-6161-7344

Голуб Ілля Володимирович

Комунальний заклад «Школа мистецтв»

Корнинської сільської ради

Рівненського району Рівненської області

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5317/>

Творчість видатного українського композитора, співака і диригента класика хорової поліфонії Дмитра Бортнянського, найбільше вплинула на вітчизняну музику загалом, зокрема на музику композиторів Галичини. Йому

належить багато творів духовної і світської музики, характер якої пронизаний українською ментальністю, оптимізмом та душевною гармонією митця.

С. П. Людкевич акцентував увагу на необхідності глибокого й конкретного занурення у велику культурну скарбницю, що зосереджена в творах Д. Бортнянського, пошуку в ній джерел та основ національного відродження. Він закликав розвивати в сучасній українській музиці прогресивні традиції композитора, назвав його творчий спадок найкоштовнішим з усього того, що будь-коли мала вітчизняна музика [3].

Не поділяв захоплення Д. Бортнянським відомий музикознавець Ф. Шешко, який, незважаючи на важливе місце його творчості у богослужбовій музиці, наголошував, що композитор творив і надихався у чужому краї, тому стиль його є чужорідним [6, с. 3]. Загальновідомо, що Д. Бортнянський жив і працював у Санкт-Петербурзі. Та все ж у його творчості у 80-х роках XVIII століття досяг завершення стиль української багатоголосої церковної музики.

Світогляд і музичні смаки Михайла Вербицького – священика, хорового диригента, громадського діяча, який став визначним українським духовним хоровим композитором, творцем хорового стилю в Галичині, були сформовані під впливом духовних концертів Д. Бортнянського з їх високопрофесійним багатоголоссям. Воно протиставлялося церковним одно- і двоголоссям.

Першим учителем композитора з музично-теоретичних дисциплін став диригент перемишльського кафедрального хору і викладач школи, відомий чеський музикант, член Австрійського музичного товариства Алойзи Нанке, який, як згадував згодом М. Вербицький, відзначався великим музичним талантом, добре знав закони гармонії та, будучи всебічно освіченим, швидко збагнув стиль хорових творів Д. Бортнянського, відтак почав у його стилі писати і навчати учнів [5]. Крім того, М. Вербицький мав гарний голос, тому співав у хорі Перемишльської єпархії, а якому плекали культ композитора Д. Бортнянського.

М. Вербицький належить до тієї плеяди вітчизняних композиторів, які заклали основи нової композиторської школи. Вона увійшла в історію української музики під назвою «Перемишська» («Перемишльська»).

Цікаво, що «Перемишську» школу розкритикував український хоровий диригент, композитор, етнограф і письменник-мемуарист О. Кошиць, який написав про те, що її завданням було «завести правдивий хоровий спів українсько-київського зразку в Галичині», але реальна музична діяльність звелась, на його думку, зокрема до «співання творів безталанних європейських зайд» і творів М. Вербицького, тобто Д. Бортнянського, «перепущеного через пепсін його шлунку» [1, с. 13]. Крім цього неправомірного судження О. Кошиця існує також цілий ряд інших негативних резюме [2, с. 68-69].

Вплив Д. Бортнянського на творчість М. Вербицького проявляється по-різному: на інтонаційному рівні, через безпосереднє цитування окремих фрагментів духовних творів Д. Бортнянського, використання певних ритмоформул, у плані формотворення тощо. «Іже херувими» М. Вербицького, з його двох Літургій для мішаного і чоловічого хорів, аналогічні до будови «Херувимських» Д. Бортнянського. Обох композиторів зближує також наявність

у творах засад класичного мислення, незважаючи на те, що М. Вербицький, як композитор, сформувався вже в епоху романтизму. Впливом Д. Бортнянського позначений і єдиний хоровий концерт М. Вербицького «Ангел вопіяше», перші такти першого розділу якого сповнені споглядально-молитовним настроєм, який є характерним для повільних частин концертів Д. Бортнянського [4, с. 13]. М. Вербицький написав значну кількість хорових церковних композицій, серед яких згадана Літургія для мішаного хору 1847 року до цього часу звучить у церквах, особливо на заході України.

Таким чином, рівень хорової колористики Д. Бортнянського є складовою світової музичної культури. М. Вербицький поставив його в один ряд із В. А. Моцартом і, будучи основоположником «Перемишської» школи, разом з іншими композиторами-засновниками зробив неоціненний внесок у розвиток професійної композиторської творчості на Галичині.

Список літератури:

1. Відгуки минулого. О. Кошиць в листах до П. Маценка.
2. Костюк Н. О. Богослужбова творчість українських композиторів 30-х років ХХ століття: контекст і тенденції. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/101/2564/5485-1?inline=1>.
3. Людкевич С. Д. Бортнянський і сучасна українська музика. Музичний листок. 1925. Листопад. С. 2-6.
4. Новакович М. О. Галицька музика габсбурзької доби (1772-1918) в контексті явища національної ідентичності. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства. 17.00.03 – музичне мистецтво. Одеська національна музична академія ім. А. В. Нежданової. Одеса. 120 с. 33 с.
5. Новакович М. Михайло Вербицький. Ювілейні роздуми. Наше слово. № 10. 2015. URL: <https://nasze-slowo.pl/mihaylo-verbitskiy/>.
6. Стешко Ф. Березовський і Моцарт. Відбитка з Наукового Збірника УВУ в Празі. Т. III. Прага. 1942.

LEGAL PRINCIPLES OF PROTECTION OF THE CIVILIAN POPULATION IN CONDITIONS OF WAR

Yury Polukarov

*candidate of technical sciences,
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
ORCID: 0000-0002-6261-3991*

Nataliia Kachynska

*senior lecturer, National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
ORCID: 0000-0003-3339-2226*

Olena Zemlyanska

*senior lecturer, National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
ORCID: 0000-0002-9608-3677*

Oleksiy Polukarov

*candidate of technical sciences,
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
ORCID: 0000-0003-4260-0330*

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5357/>

The 20th and 21st centuries became turning points in the development of mankind. Over the past few decades, there have been rapid changes in the life of the countries of the “Western world” first, and then gradually in the life of many less developed countries in different parts of the globe. Such an amazing leap became possible due to a number of scientific discoveries that gave impetus to the development of many areas of human life. However, the Russian attack on Ukraine proved that among the countries that gained access to the latest technologies and, it would seem, saw all the advantages of the “Western model of life development”, there are many countries in which the spiritual and mental development of their ruling elite remained at the level of the Middle Ages.

Thus, due to Russia's invasion of the independent sovereign state of Ukraine, according to the UN, more than 4.5 million civilians left Ukraine and many Ukrainian citizens remained in their homes under the occupation authorities [1, pp. 56].

Due to daily tragedies due to the devastating attacks of the enemy throughout the territory of Ukraine, the issue of implementation and implementation of generally accepted norms and rules of international humanitarian law is urgent. One of the key such agreements was the signing of the Geneva Convention “On the Protection of the Civilian Population in Time of War” dated August 12, 1949 [2].

Therefore, based on the content of this convention, it is possible to assert a number of violations by Russia of the guarantees and requirements of Article 3, in particular, on humane treatment without any hostile discrimination, including with persons from the armed forces who have laid down their arms or left the battle due to illness, injury or for any other reasons and the prohibition of such actions against these persons as violence against life and person, including all types of murder, mutilation tasks, torture and harsh treatment; taking hostages; insults to human dignity, conviction and punishment without a judicial decision by a court properly constituted and which provides the necessary judicial guarantees recognized by the civilized world.

Sick, disabled and pregnant women need special attention and special treatment, which is regulated by Article 16 [3, pp. 296]. However, numerous facts testify to terrible crimes committed by the occupiers, in particular, against these categories of the civilian population of Ukraine. There is a whole series of evidence of brutal murders, torture and rape of not only minors, but even babies. Otherwise, it cannot be called genocide of the Ukrainian people.

Also, the army of the aggressor country violated the requirements of Article 17, according to which the parties to the conflict are obliged to provide an opportunity to evacuate the most vulnerable categories of the civilian population and not to hinder the movement of humanitarian aid and doctors to places with a critical situation. Many facts testify to targeted shelling of medical vehicles, convoys with humanitarian aid and places where it is distributed to the population.

One cannot fail to mention also the barbaric attitude of the occupiers towards sick people (both military and civilians) who are undergoing inpatient treatment. Hundreds of cases of shelling of hospitals and rehabilitation facilities were recorded, as a result of which many people, in particular, medical personnel, were injured.

From the first days of the full-scale invasion, the Russians violated the Geneva Conventions: they shot civilians, targeted hospitals, schools, residential buildings, and civilian vehicles. That is why on March 16, 2022, the International Court of Justice of the United Nations in the Hague passed a decision according to which Russia must immediately stop military operations that began on February 24 on the territory of Ukraine, prevent armed units and formations under its control from resorting to further military actions, refrain from any what actions can provoke escalation [4].

Russia's illegal actions, which it started back in 2014, violated many normative legal acts, caused a real genocide of the Ukrainian people and led to hundreds of thousands of deaths. In particular, facts of violations of the Universal Declaration of Human Rights, namely Article 3 (“Everyone has the right to life, liberty and security of person”) and Article 5 (“No one shall be subjected to torture, or cruel, inhuman, or such that degrades his dignity, treatment and punishment”). All these crimes should be recorded accordingly, and all the perpetrators should be punished with all the severity provided by international law.

References:

1. Іванов І., Симоненко А. Захист цивільного населення в умовах війни // Збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року). Кривий Ріг. – 2022. – С. 56-58.
2. Конвенція «Про захист цивільного населення під час війни» від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 15.02.2024 р.).
3. Клапоущак Д. Щодо міжнародно-правового захисту цивільного населення під час збройного конфлікту // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2023. – Т. 2. – №. 77. – С. 294-298. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.50>
4. Падалка М. А. Міжнародно-правовий захист цивільного населення під час збройних конфліктів // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. – 2022. – №. 6. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-6-01-10>

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ЗВ'ЯЗОК НА ІНДИВІДУАЛЬНОМУ РІВНІ

Бартош Олена Павлівна

*кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціології та соціальної роботи,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна
ORCID: 0000-0001-6733-5516*

Смага Василь Михайлович

*аспірант першого року навчання за спеціальністю
054 Соціологія, кафедра соціології та соціальної роботи,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5306/>

Наприкінці ХХ століття вчені почали вивчати явище «глобалізації». Багато хто припускав, що ці різноманітні міжнародні процеси (соціальні, економічні та політичні) призведуть до того, що громадяни стануть менш прив'язаними до своєї країни чи нації, приймаючи більш міжнаціональні колективні або транснаціональні ідентичності [1; 2]. На сьогодні цей аргумент заслуговує на ретельний перегляд, особливо того, що було описано як «нова ера популістського націоналізму» [3].

В. Bearse, А. McLeer, К. Stallman [4] визначають «соціальну ідентичність» як позитивну асоціацію з якоюсь групою, зосереджуючись тут на національних і більших транснаціональних спільнотах. Це визначення узгоджується з концепцією соціальної ідентичності J. Tajfel та ін. [5], які визначають її як відчуття людиною того, ким вона є на основі її членства в групі, що є джерелом позитивної асоціації. Оскільки ці групові асоціації сприймаються позитивно, то ті, хто не входить у ці групи, сприймаються більш негативно, що призводить до розбіжностей у групі та поза групою, до суперництва. Відтак, групова ідентичність людини – це не те ж саме, що її зв'язок із цією групою, оскільки люди можуть почуватися пов'язаними з групами або частиною груп, з якими вони негативно асоціюються або яким не довіряють. Ця відмінність підкреслює, що «приналежність» і «лояльність» представляють різні поняття в теорії соціальної ідентичності. Люди навряд чи будуть відчувати лояльність, гордість або довіру до групи, до якої вони не належать. Членство в групі саме по собі не означає лояльності, гордості або довіри, особливо якщо така групова асоціація

сприймається негативно. Наприклад, люди можуть відчувати зв'язок зі своєю сім'єю, оскільки вони живуть неподалік, але не довіряти цій групі через негативну сімейну історію. Так само людина може належати до країни як законний громадянин із паспортом, але не відчувати гордості за її історію та/або політику; отже, буде лише слабка ідентифікація з цією країною, незважаючи на належність до неї.

Вчені [4] визначають «глобалізацію» як відкритість країни та зв'язки з іншими суб'єктами міжнародної системи: здатність спілкуватися та подорожувати через національні кордони (соціальна глобалізація), міжнародна торгівля та потоки капіталу (економічна глобалізація), зв'язки через міжурядові організації (політична глобалізація). Визначена як така, глобалізація являє собою набір міжнародних процесів із варіаціями на рівні країни (тобто деякі країни більш/менш відкриті та пов'язані з іншими країнами). Дослідники [4] визначають два основні механізми, за допомогою яких ці міжнародні процеси формують соціальну ідентичність індивідів: 1) досвід через особистий контакт, пов'язаний з глобалізацією. Цей механізм включає як прямий контакт з людьми в інших країнах (наприклад, міжнародні подорожі), так і непрямий досвід з ними (наприклад, придбання продуктів, вироблених людьми в інших країнах); 2) інформація або більше знань про міжнародні процеси та про те, як вони можуть вплинути на життя людини. Наприклад, люди можуть відчувати меншу загрозу від людей з інших країн, якщо дізнаються, що їх країни беруть участь у тому самому наборі міжнародних інституцій, їх уряди співпрацюють.

Соціальна глобалізація, що визначається як можливість спілкуватися з людьми в інших країнах і подорожувати за кордон, швидко зросла завдяки значному прогресу в інформаційних і комунікаційних технологіях, хоча залишається «цифровий розрив» як між державами через рівень економічного /політичного розвитку, так і серед окремих осіб у державах на основі їх доходу та освіти (серед інших факторів). Так само спостерігається значне зростання міжнародного туризму завдяки покращенню транспортної інфраструктури та особистих доходів, що дозволяє більшій кількості людей дозволити собі подорожі через національні кордони. З усіх аспектів глобалізації соціальний вимір може бути тим, що безпосередньо відчують люди. На основі цього досвіду люди можуть стати більш довірливими до жителів інших країн [6].

Економічну глобалізацію визначають [4] як вільніший потік товарів і послуг (міжнародної торгівлі) і факторів виробництва (капіталу та праці) через національні кордони. Люди стикаються з цими економічними потоками, коли купують продукцію, вироблену в інших країнах і/або виробляють продукцію для споживачів закордон. Хоча вони не завжди можуть усвідомлювати цей досвід як міжнародний, оскільки зазвичай він не передбачає прямого контакту чи спілкування з іноземцями (на відміну від соціальної глобалізації). Так само люди можуть мати можливість переміщувати свої фінансові активи закордон (міжнародна мобільність капіталу) і працювати в інших країнах (міжнародна мобільність робочої сили) на основі свого доходу та освіти. Якщо люди займаються такою транскордонною економічною діяльністю, тоді вони можуть відчувати себе не лише менш прив'язаними до рідної країни, але й більш

пов'язаними з людьми, які живуть в інших країнах, що призводить до менш національної та більш транснаціональної соціальної ідентичності.

Політична глобалізація стосується зростаючої кількості міжурядових організацій та держав, що беруть в них участь [7]. Хоча звичайні люди, переважно, не беруть участі в процесах політичної глобалізації, деякі все ж можуть отримати інформацію про зростаючу кількість міжнародних структур, посилення їх політичної активності та впливу. Таким чином люди починають, можливо, більше довіряти міжнародній поведінці. Виходячи з цього, політична глобалізація також може вплинути на ставлення на індивідуальному рівні, мабуть, у більш колективному та менш суто національному напрямку.

Хоча глобалізація, безумовно, розширилася в XXI столітті, світ далеко не «плоский», якщо використовувати популярний термін Th.Friedman [8] щодо цього явища. Вище описані глобальні процеси покладаються на досвід (прямий чи непрямий) та/або інформацію для зв'язку з ідентичністю індивідуального рівня. Отже, цей зв'язок має бути сильнішим для членів суспільства, які мають більше досвіду, пов'язаного з глобалізацією, а саме для заможніших людей, які здатні подорожувати за кордоном і купувати бажані іноземні товари. Так само ця асоціація має бути сильнішою серед більш освічених членів суспільства, які мають більше знань про глобалізацію. Таким чином, не слід очікувати, що глобалізація, яка залишається незавершеною, буде пов'язана з більш транснаціональною і менш національною ідентичністю для всіх індивідів.

Список літератури:

1. Rosenau J. Along the domestic-foreign frontier: exploring governance in a turbulent world. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 270 p.
2. Wendt A. Collective identity formation and the international state. *American Political Science Review*. 1994. No.88 (2). P. 384-396.
3. Copelovitch M., Pevehouse J. International organizations in a new era of populist nationalism. *Review of International Organizations*. 2019. No.14 (1). P. 1-18.
4. Bearce B., McLeer A., Stallman K. Globalization and social identities at the individual level: populism from shifting at the top?. *Global Studies Quarterly*. 2023. No.3 (3). e-ksad038. <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksad038>
5. Tajfel H., Turner J., Austin W., Worchel S. An integrative theory of intergroup conflict. *Organizational Identity: A Reader*. 1979. No.56 (65). P. 56-65.
6. Norris P., Inglehart R. *Cosmopolitan communications: cultural diversity in a globalized world*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. P.329-378.
7. Pevehouse J., Nordstrom T., Mcmanus R., Spencer J. Tracking organizations in the world: the correlates of War IGO Version 3.0 datasets. *Journal of Peace Research*. 2020. No.57 (3). P.492-503.
8. Friedman Th. *The world is flat: a brief history of the 21st century*. New York: Farrar, Strauss and Giroux, 2006. 488 p.

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВОГО МЕТОДУ ЯК КЛЮЧОВОГО АСПЕКТУ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ

Дейнеко Альфія Хамзіївна

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
Харківська державна академія фізичної культури
ORCID: 0000-0001-7990-7999

Красова Інна Вікторівна

старший викладач,
Харківська державна академія фізичної культури
ORCID: 0000-0002-8111-3917

Семизорова Алла Ядікарівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківська державна академія фізичної культури
ORCID: 0000-0002-9232-6387

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5324/>

Актуальність. Останнім часом рухливі ігри широко застосовуються у тренувальному процесі спортсменів як ефективний засіб комплексного розвитку фізичних якостей, підвищення мотивації до занять, покращення психічного стану. А враховуючи тенденцію до ранньої спеціалізації в багатьох видах спорту, особливо гімнастичних, використання ігрового методу є незамінним засобом полегшення і в той же час вдосконалення тренувального процесу за рахунок значних його можливостей [2; 3; 9]. Важливо підкреслити, що дослідження з вивчення впливу ігрового методу на формування рухових навичок і розвитку фізичних якостей в різних видах спорту (К. Ананченко, А. Алексєєв, А. Чуєв, 2017; Л. Шейко, 2019, 2020; А. Дейнеко 2017, 2021, 2022) показують, що навички, здобуті в грі, особливо міцні і довговічні. Даний факт актуалізує використання ігрового методу як ключового аспекту у формуванні як стійкого спортивного інтересу так і розвитку фізичних якостей юних спортсменів.

Виклад основного матеріалу досліджень. Автори Ковальчук Н. М., Санюк В. І. [4] стверджують, що під час тренування, гра у вигляді веселого змагання може слугувати засобом, який допомагає розвивати увагу, сприяє запам'ятовуванню окремих зв'язок елементів і комбінацій. Ігри з використанням одного або кількох приладів, на їхню думку, дають можливість вирішити найрізноманітніші завдання. Наприклад, ігри з використанням коня або козла зміцнюють суглоби і м'язи рук, спини і плечового пояса, сприяють розвитку спритності і рухливості, а також розвивають відчуття приладу. Навички, набуті в таких іграх, не тільки виключно спортивні, але і мають прикладне значення.

Ігри та естафети, в які включені перекиди, допомагають юним спортсменам виконати цей елемент з різних вихідних положень, швидко та економно. Більше того, гра стирає монотонність багаторазового повторення окремих вправ, дозволяє виконати відносно більший об'єм фізичної роботи при меншій затраті нервових (психічних) зусиль. Підкреслимо, що саме у процесі ігор, спрямованих на розвиток відчуття м'язових зусиль, відчуття простору, відчуття розрахунку часу, вдосконалюються функції і аналізатори, від яких залежить правильне, точне і своєчасне (технічне) виконання вправ [4; 10]. У дитячому і юнацькому віці створюються найбільш сприятливі умови для розвитку координації, до того ж ігровий матеріал сприймається з особливим бажанням та інтересом. Ігри на швидкість і спритність, де потрібно проявляти сміливість і вольові якості дуже характерні для спортсменів молодшого і середнього шкільного віку. Збудження в процесі цікавої гри приводить організм в такий фізіологічний стан, що дитина досягає результатів, яких поза грою вона ніколи б не досягла [4; 7; 8]. Наприклад, довжина стрибка, виконаного в змагально-ігровій формі, значно більше, ніж у звичайних спокійних умовах. Боязкі і малоініціативні діти в процесі гри стають сміливими і активними. У колективних іграх виховуються найпростіші уявлення про норми поведінки в колективі, товариство та раціональне використання своїх і командних дій. Ігри сприяють формуванню самостійності дій, від яких залежить виграш чи програш у грі [4; 5; 8].

Як свідчать результати аналізу спеціальної науково-методичної літератури [4; 7; 8; 10 та ін.] ігри можна включати у різні частини тренувального заняття, як для підвищення емоційного стану і активізації уваги, так і для підготовки для вирішення основних завдань. У підготовчу частину навчально-тренувального заняття рекомендується включати малорухливі і нескладні ігри, які сприяють організації уваги юних спортсменів («Група, струнко!»), а також ігри середньої рухливості з вправами загальнорозвивального характеру («Заборонені рухи»). В основній частині навчально-тренувального заняття слід використовувати рухливі ігри з бігом на швидкість та спритність, з подоланням перешкод, з різними стрибками, вправи на рівновагу, силу тощо. В заключній частині рекомендовано ігри малої інтенсивності, які сприяють активному відпочинку після значного навантаження в основній частині уроку, а також ігри для організації уваги з нескладними правилами («Не зіб'юсь!», «Сімдесятка»). Необхідно зазначити, що деякі юні спортсмени не можуть виконати окремі вправи через відчуття страху та невпевненості, але саме рухливі ігри, впливаючи на емоції дітей і підлітків, допомагають їм перебороти страх і виконувати різні елементи сміливіше та охоче. Цьому сприяє командний характер ігор, почуття суперництва і бажання не підвести колектив [4]. Характерною особливістю ігрового методу в тренувальному процесі є комплексний вплив на розвиток особистості: у грі одночасно здійснюється фізичне, розумове, моральне, естетичне і трудове виховання. Активна рухова діяльність ігрового характеру і викликані нею позитивні емоції посилюють всі фізіологічні процеси в організмі, покращують роботу органів і систем. Несподівані ситуації, що виникають у грі привчають дітей доцільно використовувати набуті рухові

навички, а значить ефективно впливають на розвиток фізичних якостей і усього організму в цілому [11].

Висновки. Таким чином, рухлива гра є не тільки ефективним засобом розвитку рухових якостей і навичок, а представляє велику виховну цінність: вчить долати труднощі і перешкоди, працювати в команді, допомагає розвивати і концентрувати увагу, швидкість реакції, точність дій, кмітливості і винахідливості, сприяє створенню позитивного емоційного фону на заняттях і виникненню почуття задоволеності, що в свою чергу створює позитивне ставлення до навчально-тренувального процесу.

Список літератури:

1. Ананченко К. В., Алексеев А. Ф., Чуев А. Ю. Застосування ігрових завдань в навчально-тренувальному процесі в групах початкової підготовки. URL : <http://sportsscience.org/index.php/combat/article/viewFile/576/598>
2. Дейнеко А. Х. Ефективність використання ігрового методу для розвитку швидко-силових здібностей спортсменів-батутистів на етапі початкової підготовки. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2017. №. 3(59). С.22-25.
3. Дейнеко А. Х., Щербак Р. М., Фішев Ю. О. Силова підготовленість хлопців 6-7 років в спортивній гімнастиці: досвід використання ігрового методу. *Науковий часопис. Серія №15*. Київ : 2021. Випуск 1 (129) 21. С. 31-34.
4. Ковальчук Н. М., Санюк В. І. Рухливі ігри на заняттях із гімнастики : методична розробка. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 92 с.
5. Кудикіна Н. В. Рухливі ігри як унікальний засіб педагогічної роботи з молодшими школярами. *Теорія і практика фізичного виховання*. 2009. № 3-4. С. 21-28.
6. Шейко Л. В. Ефективність використання рухливих ігор при розвитку спритності у плавців 9-10 років. *Спортивні ігри*. 2020. № 2 (16). С. 86-94.
7. Шейко Л. Застосування рухливих ігор для розвитку фізичних якостей плавців 8-9 років. *Спортивні ігри*. 2019. №1 (11). С. 67-74.
8. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. 2003. Ч. 1. Тернопіль, Навчальна книга-Богдан. 272 с.
9. Deineko, A., Cieslicka, M., Krasova, I. Bilenka, I. Ukrainian folk outdoor games in the system of physical training facilities for gymnasts aged 6-7 years. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*. 2022; 26(2):52-57. DOI: 10.15391/sns.v.2022-2.004.
10. Deineko, A., Prusik, K., Krasova, I., Batiieva, N., Marchenkov, M. Game stretching as a modern means of developing the flexibility of 5-6-year-old female gymnasts. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*. 2022; 26(3):88-94. DOI: 10.15391/sns.v.2022-3.005.
11. Krasova I, Deineko A, Semyzorova A, Marchenkov M, Bilenka I, Riabchenko O. Coordination ladder as a modern means of online training to improve the physical fitness of female gymnasts 8-9 years old. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*. 2023; 27(2):99-107. <https://doi.org/10.15391/sns.v.2023-2.006>.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ФІТНЕС ПРОГРАМ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ЖІНОК 35-45 РОКІВ

Залецька Анастасія Миколаївна

викладач кафедри теорії та методики фізичної культури,

Львівський державний університет

фізичної культури імені Івана Боберського

ORCID: 0009-0008-2809-3313

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5363/>

Актуальність. Збереження здоров'я та підтримка фізичної форми набувають все більшого значення для жінок 35-45 років, оскільки відбуваються різноманітні фізіологічні зміни, такі як зменшення м'язової маси, зниження обсягу кісткової тканини, зміни в метаболізмі, які можуть призводити до зниження якості життя та збільшення ризику розвитку різних захворювань.

Фізичні тренування не лише сприяють покращенню соматичного здоров'я, але і мають позитивний вплив на психічний стан жінок. У цьому віці багато жінок стикаються зі стресом, зменшенням енергії, а також можуть почувати незадоволеність своїм зовнішнім виглядом через фізіологічні зміни. Фітнес програми можуть допомогти зберегти позитивний настрій, підвищити самооцінку та самоповагу, а також зменшити рівень стресу. Регулярна фізична активність допомагає у профілактиці багатьох захворювань, включаючи серцево-судинні захворювання, діабет, остеопороз та інші, що стають більш поширеними у цьому віці.

Метою дослідження було проаналізувати сучасні фітнес програми та з'ясувати їх вплив на фізичний стан жінок 35-45 років.

Результати дослідження. Вітчизняний та зарубіжний досвід фізкультурно-оздоровчої роботи з різними верствами населення свідчить про те, що серед жінок особливо популярними є заняття різними видами оздоровчої гімнастики. Сучасна фітнес-індустрія пропонує широке розмаїття таких занять. З кожним днем збільшується кількість жінок, які віддають перевагу різноманітним фізкультурно-оздоровчим заняттям [2, 4].

Так, серед жінок у 35-45 років найбільш поширеними є фітнес програми, які поєднують аеробні вправи, силові тренування, розтяжки та йогу. Аеробні оздоровчі тренування включають в себе рухи аеробіки та танцю. Ці види активності сприяють підвищенню кардіореспіраторної функції та зниженню ризику серцево-судинних захворювань. Під час силових та функціональних тренувань використовують вагове навантаження або власну вагу для підвищення м'язової сили. Це допомагає зберегти м'язову масу, покращити метаболізм та зміцнити кістки. Відмінними оздоровчими заняттями для жінок 35-45 років є йога, пілатес та стретчинг. Вони зменшують стрес, покращують гнучкість та координацію, підвищують витривалість та позитивно сприяють на корекцію постави.

Ще одним із видів тренувань, спрямований на підтримку фізичної форми є – фітнес барре. Фітнес барре включає в себе різноманітні вправи, які активують багато м'язових груп, включаючи глибокі м'язи, і вимагають правильної техніки роботи [5, 6]. Ці види активності дозволяють не лише покращити самопочуття та здоров'я, але й працювати над удосконаленням своєї фігури.

При плануванні фізкультурно-оздоровчих занять для жінок даного вікового періоду, важливо враховувати такі аспекти, як їхня професійна діяльність, стан здоров'я, фізіологічні особливості жіночого організму, мотивація та фізична підготовка. Основним принципом при розробленні методики є урахування біологічної доцільності, тобто вибір таких фізичних вправ, які відповідають особливостям жіночого організму.

Науковцем Акуловою В. [1] було доведено, що після досягнення 35-річного віку в жінок спостерігається зниження рухової активності, що виражається у погіршенні координаційних здібностей. Це означає зменшення точності, сповільнення засвоєння рухових навичок та порушення взаємодії координаційних механізмів. Введення систематичних фізичних навантажень у щоденний режим сучасної жінки сприяє значному зниженню процесів старіння та розвитку фізичних здібностей у будь-якому віці.

Згідно з авторами [2], які розглядають особливості тренування фітнесом для жінок, в оздоровчому тренуванні важливо враховувати декілька ключових компонентів навантаження. Ці компоненти включають тип, величину, тривалість, інтенсивність навантаження, а також періодичність занять та тривалість відпочинку між ними. Існують різні типи навантажень, включаючи циклічні вправи аеробної спрямованості, циклічні вправи змішаної аеробно-анаеробної спрямованості та ациклічні вправи, які підвищують силову витривалість. Однак, для досягнення більш ефективного оздоровчого і профілактичного впливу перші два типи навантажень, зокрема циклічні вправи аеробної спрямованості, є найбільш корисними. Отже, ефективні програми занять з жінками 35-45 років мають базуватися на цих типах вправ.

Крім того, раціонально організований процес фізичного виховання має враховувати деякі методичні принципи. Серед них – задоволення індивідуальних потреб кожної людини у фізичній активності, індивідуалізація тренувань, врахування фізичного стану та особистих особливостей кожної особи, а також збереження якісного різноманіття методів і засобів через розумне поєднання та взаємне доповнення різних видів фізичних вправ та рекреаційних засобів.

Автор Н. І. Воловик [3] пропонує новаторський підхід до розробки педагогічних методів для організації фітнес-занять. Автор вважає, що програми оздоровчого фітнесу повинні включати не лише фізичну активність, але й пізнавальні та освітні компоненти. Учасники таких програм повинні отримувати знання щодо значення фітнесу, ризиків малорухомого способу життя, рекомендацій щодо створення персональних фітнес-програм та методів вирішення власних фітнес-проблем. Програми фітнес-тренувань мають спонукати до позитивного ставлення і бажання виділяти достатньо часу та зусиль для фізичної активності. Програми оздоровчого фітнесу повинні бути цікавими

та приємними, і кожен учасник має отримувати задоволення від обраного виду активності. Налаштування фітнес-цілей та розробка плану дій для їх досягнення є важливими етапами фітнес-програми. Після досягнення цих цілей необхідно забезпечити програму підтримки для збереження досягнутого рівня фітнесу, який має стати частиною способу життя учасників.

Висновки. Оздоровчі тренування є важливою складовою здорового способу життя для жінок 35-45 років допомагаючи підтримувати фізичне та психічне здоров'я. Регулярна фізична активність може сприяти підвищенню загального рівня фізичної підготовки, зміцненню м'язів та кісток, поліпшенню гнучкості та координації рухів. Важливо обирати різноманітні види тренувань, включаючи аеробіку, силові вправи, йогу та розтяжки, для покращення всебічного фізичного розвитку та запобігання травмам. Крім фізичних переваг, оздоровчі тренування також сприяють підвищенню самоповаги, зменшенню стресу та покращенню настрою, що важливо для психічного благополуччя. Найкращі результати досягаються при регулярному виконанні тренувань, враховуючи індивідуальні особливості та потреби кожної жінки. Таким чином, оздоровчі тренування є ключем до здорового та активного життя жінок у віці 35-45 років, допомагаючи їм зберігати та поліпшувати якість життя на протязі цього періоду.

Список використаних джерел:

1. Акулова, В. Підходи до побудови профілактико-оздоровчих занять жінок другого зрілого віку [Текст] / В. Акулова // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2016. – № 4. – С. 7-10. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/snsv_2016_4_3
2. Базилевич, Н. О. Особливості організації оздоровчого фітнесу "FitCurvts" як здоров'язбережувальної технології для жінок / Н. О. Базилевич, В. О. Осіпов // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. – 2012. – № 4 (20). – С. 305-309.
3. Воловик, Н. І. Основи оздоровчого фітнесу : навч. посіб. / Воловик Н. І. – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – 240 с.
4. Томіліна, Ю. І. Програмування занять пілатесом з жінками першого зрілого віку : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.02 / Ю. І. Томіліна. – НУФВСУ, Київ, 2017. – 24 с.
5. Krasova, I., Semyzorova, A., Deineko, A., Beihul, I., & Shyshkina, O. (2023). Barre-fitness як сучасний засіб покращення здоров'я жінок у перший період дорослості. Фізична реабілітація та рекреаційні технології здоров'я, 8(1), 29-38. URL: [https://doi.org/10.15391/prrht.2023-8\(1\).04](https://doi.org/10.15391/prrht.2023-8(1).04)
6. Markula, P. (2021). Barre Matters: Гібридні форми балету та групової фітнес-техніки. Збірник наукових праць "Соматехніка", 11 (2), 191-210. URL: <https://doi.org/10.3366/soma.2021.0351>

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЖІНОЧІЙ БОРОТЬБІ

Скрипка Ірина Миколаївна

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент кафедри теорії та методики спорту
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка
ORCID: 0000-0002-4446-2122

Чхайло Микола Борисович

доцент кафедри теорії та методики спорту
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка
ORCID: 0000-0002-7368-5202

Мурачова Наталія Володимирівна

магістрант спеціальності 017 Фізична культура і спорт
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5323/>

Актуальність теми. Останнім часом, у зв'язку зі зростанням популярності жіночої вільної боротьби, спостерігається підвищення інтересу вчених до досліджень організації навчально-тренувального процесу та особливостей жіночої вільної боротьби [4]. Тому, на сьогоднішній день підготовка жінок-борчинь є актуальною, тому що є суттєві відмінності з методикою підготовки у чоловічій боротьбі. Більшість досліджень на сьогодні існують по розробці методик для удосконалення загальної та спеціальної фізичної підготовленості поєднуючи її з техніко-тактичною та морально-вольовою, обґрунтуванню засобів, методів тренувань спортсменів – чоловіків [2, 3, 6, 7]. Значно мало досліджень що є передумовою для розробки основи науково-методичного забезпечення підготовки жінок-борчинь [1, 7]. Так, у науково-методичній літературі існують суперечності з приводу застосування певних засобів і обсягів фізичної підготовки та техніко-тактичної в навчально-тренувальному процесі борців-жінок, а для вирішення цього питання в першу чергу потрібно зробити аналіз результатів змагальної діяльності жіночої збірної України з вільної боротьби. В результаті вище сказаного було визначено тему наукової публікації та підтверджено її актуальність.

Мета – проаналізувати результати змагальної діяльності жіночої збірної України з вільної боротьби за 2018-2022 рік.

Для розв'язання поставленої мети були поставлені такі **завдання**:

1. Аналіз науково методичної літератури з проблеми дослідження.
2. Проаналізувати сучасні вимоги до силової підготовленості жінок-борчинь з метою підвищення результатів в змагальній діяльності.

3. Проаналізувати результати змагальної діяльності жіночої збірної України з вільної боротьби за 2018-2022 рік.

Методи дослідження: Теоретичний аналіз і узагальнення даних спеціальної науково-методичної літератури; педагогічні методи дослідження (педагогічні спостереження та аналіз проколів змагань, планів тренувальних занять).

Рівень сучасних спортивних результатів передбачає висування великих вимог до всебічної підготовки спортсменок. Тому, в тренуваннях з жінками необхідно приділяти увагу всебічному фізичному розвитку, зміцнення здоров'я, не форсуючи тренування з метою скорішого досягнення високого результатів. Своєрідність технічних прийомів в боротьбі вимагає специфічного м'язового розвитку, і в навчально-тренувальному процесі особлива увага повинна приділятися силовій підготовці борчинь. При цьому необхідно враховувати наступну обставину: якщо на початковому етапі спеціалізації важлива всебічна фізична підготовка, то на етапі спортивного вдосконалення, в тренувальному процесі спортсменок високої кваліфікації, особливу значущість надає саме розвиток м'язів, що несуть основне навантаження [3].

Для найповнішого уявлення про силову підготовленість спортсменок необхідно виміряти силу як можна більшого числа м'язових груп. Проте для цього потребується багато часу. Тому, тренерам необхідно уточнювати рівень і характер силової підготовленості борчинь і виділяти з безлічі м'язових груп найбільш задіяні, які несуть основне функціональне навантаження при виконанні основних рухливих дій, по яких можна робити висновок про силову підготовленість спортсменок. Вивчення цих м'язових груп дозволить правильно вибирати найбільш ефективні засоби і методи для їх розвитку [3].

Подібні дослідження були проведені на прикладі борчинь високого класу, які показали, що найбільш сильними м'язовими групами у таких борчинь є розгиначі стегна, тулуба, гомілки і подошвовенозні розгиначі стопи. При цьому найбільша величина сили була властива великим м'язовим групам. Специфіка прояву силових здібностей спортсменок в умовах змагальної діяльності визначає зміст методики силової підготовки. У теорії і практиці спорту основним засобом для розвитку сили застосовуються такі фізичні вправи, виконання яких вимагає більшої величини напруження м'язів ніж у звичайних умовах їх функціонування [4]. У сучасному понятті це систематична, добре спланована програма вправ, виконуючи які спортсмени використовуються всі наявні засоби – тренажерне обладнання, методи біомеханіки, динамометричні пристрої, відеозапис та ін [1, с. 32]. Hosny Al-Shorbagy, N., Hafez Mahmoud, A. розробили програму з використанням еластичних шнурів для розвитку спеціальної м'язової сили навіку падіння на ноги для борця вільного стилю та виявити вплив програми тренування на розвиток ефективності виконання навіку падіння на ноги у вільного стилю [9]. Підбір тренувальних засобів і параметрів навантаження для розвитку м'язової сили спортсменів вищих розрядів повинен здійснюватися на основі динамічної відповідності формам змагань рухів.

Засоби для розвитку сили дуже різноманітні. Її розвивають на снарядах (перекладина, бруси, гімнастичні кільця), а також роботою з обтяжувачами

(рекомендуються присідання, станова тяга, жими штанги лежачи, стоячи, вправи з пауерліфтинга, бодібілдингу, важкої атлетики), без обтяжувача (віджимання від підлоги, підйоми тулуба і ніг з різних положень). Рекомендується займатися з джгутом біля гімнастичної стінки, для відпрацювання підворотів, кидків через стегно і багатьох інших прийомів. Розвиток сили треба поєднувати з розвитком інших фізичних якостей (швидкості і гнучкості).

Педагогічні спостереження проводилось систематично протягом 2021-2022 року з метою збору первинної інформації для визначення напрямку дослідження на базі ДП «ОНСЦ «Конча-Заспа» з жінками від 25 до 35 років. Проводився аналіз протоколів змагань, аналіз планів навчально тренувального процесу спортсменок збірної України з вільної боротьби

Підготовка до Олімпійських ігор – це багатофакторна система реалізації нормативно-правових положень, теоретичної інформації, як результату аналізу тенденцій розвитку вільної боротьби серед жінок у світі, на основі оптимально побудованого навчально-тренувального процесу вишколу вітчизняних атлеток з метою отримання олімпійських ліцензій на чемпіонаті світу, з урахуванням результатів медико-біологічного контролю потенційних кандидаток на участь у майбутніх Олімпійських ігор.

Підготовка до Олімпійських ігор є оптимально сформованою на основі рекомендацій науково-методичної літератури та провідних вітчизняних фахівців в галузі спорту, з урахуванням рекомендацій Національного олімпійського Комітету та тренерського досвіду. Суб'єктом підготовки ми обрали всіх спортсменок, які задіяні у роботі національних збірних команд України, як дорослих борчинь, так і дівчат молодіжного віку та віком до 23-х років. Мета і перспектива відбору до участі у Олімпійських іграх:

– закінчилися Ігри в Токіо-2020 (які були перенесені на рік пізніше, через пандемію коронавірусу) і четверо провідних спортсменок збірної команди вирішили завершити своє спортивну кар'єру – бронзова призерка Олімпійських ігор, чемпіонка світу Алла Черкасова, чемпіонки світу Юлія Ткач та Аліна Стадник-Бережна (Махиня), бронзова призерка чемпіонату світу Ірина Харів-Чихрадзе, у дикретній відпустці знаходиться провідна борчиня у ваговій категорії 53 кг – Юлія Хавалджі. Тому перераховані вище факти вимагають ревізії та систематизації спортсменок кандидатів до складу національних збірних команд України та виокремлення з них за результатами виступу на офіційних і міжнародних змаганнях, провідної групи борчинь та резерву, щодо цілеспрямованої підготовки їх для боротьби за олімпійські ліцензії. На сьогодні Національна збірна України з жіночої боротьби у своєму арсеналі нараховує сім чемпіонок світу – Черкасова Алла, Бурмістрова Катерина, Василенко Ганна, (Махиня) Стадник-Бережна Аліна, Ткач Юлія, Гергель-Кухта Оксана. Ірина Мерлені (тричі) та Олександра Когут.

За останні 20 років, національна збірна команда України з боротьби вільної серед жінок, демонструє стабільні і досить високі результати на чемпіонатах старого континенту, де змагаються представниці 24 європейських країн. Досить зазначити, що жоден з інших регіонів світу немає такого представницького розмаїття країн-учасниць. І Україна завжди вирізнялася на їх тлі, високими

показниками у жіночій боротьбі, відзначаючись неповторністю і особливістю національної школи жіночої боротьби (табл.1).

Таблиця 1

Командні результати європейських чемпіонатів з боротьби вільної серед жіночих національних збірних команд

Рік \ Місце	I	II	III
2018	-	Білорусь	Туреччина
2019	Україна	Болгарія	Туреччина
2020	-	Україна	Білорусь
2021	-	Україна	Польща
2022	Турція	Україна	Болгарія

Не залишаються без нагород, виступаючи на чемпіонатах Європи, українські борчині і в індивідуальних вагових категоріях.

Збірна посіла 1 командне місце на Чемпіонаті Європи в м. Бухарест (Румунія) 8.04-14.04.2019 року . Золоті нагороди здобули: Оксана Лівач (50 кг), Ірина Гусяк (55 кг), Алла Черкасова (68 кг), Аліна Бережна Стаднік Махіня (72 кг). Срібних та бронзових нагород здобуто не було. 10–16 лютого 2020 року, чемпіонат Європи проходив у Римі (Італія). Для збірної команди України з боротьби вільної серед жінок золоту нагороду завоювала Ткач Юлія у ваговій категорії 62 кг. Три срібні медалі вибороли Лівач Оксана (50 кг), Винник Соломія (55 кг), Акобія-Грушина Аліна (57 кг). Бронзові нагороди завоювали Лисак Ангеліна (59 кг), Коляденко Ірина (65 кг), Черкасова Алла (68 кг) та Аліна Бережна (72 кг).

У 2021 році європейський чемпіонат з усіх стилів спортивної боротьби приймала столиця Польщі – Варшава. 19–25 квітня за нагороди у десяти вагових категоріях боролися і представниці національної збірної команди України. Чемпіонками стали Коляденко Ірина (62 кг), Алла Белінська (72 кг), Ріжко Тетяна у ваговій категорії 65 кг здобула срібну нагороду. П'ятеро українок посіли треті сходинки п'єдесталу пошани Варшавського чемпіонату: Оксана Лівач (50 кг), Винник Марія (53 кг), Демко Христина-Зоряна (55 кг), Акобія-Грушина Аліна (57 кг) та Бережна Аліна (68 кг).

У 2022 році Чемпіонат Європи проходив в м. Будапешт (Угорщина) 28.02-03.03.2019 р. збірна України виборола 2 місце. Золоті нагороди вибороли: Аліна Грушина Акобія (57 кг), Тетяна Сова-Ріжко (65 кг), Бронза: Ілона Прокопєвнюк (62 кг), Алла Белінська (68 кг) Далі, в Таблиці 2 представлені нагороди, які завойовані спортсменками за даний період. Зазначені вище результати, виступу національної збірної команди України з боротьби вільної серед жінок, на чемпіонатах Європи за останні роки не є випадковими. Аналіз індивідуальних виступів наших спортсменок підтверджує те, що жіноча збірна з боротьби знаходиться у когорті найсильніших команд старого континенту. Протягом указанного терміну, наші борчині завоювали дев'ять нагород найвищої проби, чотири срібних медалей та одинадцять – бронзових (табл. 2).

Таблиця 2.

Нагороди завойовані спортсменками збірної команди України
на чемпіонатах Європи з 2018 року по 2022 рік

Рік \ Нагороди	Золоті	Срібні	Бронзові
2018	-	-	1
2019	4	2	-
2020	1	3	4
2021	2	1	5
2022	2	1	2
Усього	9	7	12

Таблиця 3

Командні результати європейських чемпіонатів з боротьби вільної
серед жіночих національних збірних команд до 23 років

Рік \ Місце	I	II	III
2018	Росія	Україна	Туреччина
2019	Росія	Україна	Туреччина
2020	-	-	-
2021	Україна	-	Польща
2022	Туреччина	Угорщина	Польща

Найбільшу кількість нагород, за підсумками п'ятирічного виступу на чемпіонатах Європи, завоювали: Лівач Оксана – по одній золотій, срібній та бронзовій медалі; Бережна Аліна – одну золоту та дві бронзові; Черкасова Алла та Коляденко Ірина – по одній золотій та одній бронзовій кожна; Акобія-Грушина Аліна у своєму заліку має золоту, срібну і бронзову медалі; Лисак Ангеліна спромоглася вибороти дві бронзи (табл..3., табл.. 4).

Таблиця 4.

Нагороди завойовані спортсменками до 23 років збірної команди України на
чемпіонатах Європи з 2018 року по 2022 рік

Рік \ Нагороди	Золоті	Срібні	Бронзові
2018	3	1	2
2019	2	3	2
2020	-	-	-
2021	4	1	3
2022	-	-	-
Усього	9	5	7

Пропонуємо деальніше зупинитися на прогнозах тренерського складу щодо виступу українських спортсменок у XXXIII Олімпійських іграх (за результатами спортсменок за останні 3 роки) (табл. 5.).

Таблиця 5

Прогноз виступу українських спортсменок у XXXIII Олімпійських іграх
(результати спортсменок за останні 3 роки)

	Прізвище, ім'я, по-батькові	Група (елітна, провідна, перспективна)	Вагова категорі я	Найкращий результат		Заплановане місце на Іграх XXXIII Олімпіади 2024 року					
				особисти й	У сезоні	I	II	III	V	VI	VI
1.	Лівач О. В.	елітна	50кг	ЧС–3	ЧЄ–3			+			
2.	Винник М. Д.	провідна	50/53кг	ЧЄ–2	ЧЄ–2				+		
3.	Маланчук Л.С.	перспективна	50/53кг	ІКС–2	ЧЄУ23–3					+	
4.	Демко К.-З. Р.	провідна	53кг	ЧЄ–3	ЧЄ–3				+		+
5.	Хавалджі Ю.О.	елітна	53 кг	ЧС–3	–			+			
6.	Береза Х.Ю.	провідна	53кг	ЧЄУ23– 3	ЧС–5				+		
7.	Грушина А.Д.	елітна	57кг	ЧЄ–2	ЧЄ–3			+			
8.	Кіт Т.О.	провідна	57кг	ЧС–3	ЧЄ–2				+		
9.	Винник С.Д.	провідна	57кг	ЧС–5	ЧС–5				+		
10.	Хоменець О.І.	провідна	57кг	ЧС–3	ЧС–3			+			
11.	Ріжко Т. М.	провідна	62кг	ІКС–1	ЧЄ–2			+			
12.	Прокопівнюк І.М.	елітна	62кг	ІКС–3	ЧС–5			+			
13.	Коляденко І. В.	елітна	62кг	ЧС–2м	ОІ–3м	+					
14.	Лавренчук А.В.	перспективна	68кг	ЧЄУ20– 2	МТПо- льша–2						+
15.	Алпєєва А. І.	перспективна	68кг	ЧЄУ20– 1	ЧЄУ20–1						+
16.	Чудик О. Б.	перспективна	68кг	ЧЄУ23– 1	ЧЄУ23–1					+	
17.	Скобельська М.А.	перспективна	68 кг	ЧЄУ20– 1	ЧЄУ20–1					+	
18.	Осняч А.В.	провідна	76кг	ЧС–5	ЧС–5					+	
19.	Белінська А. Б.	елітна	76кг	ЧЄ–1	ЧЄ–1				+		

Примітки: ЧС – чемпіонат світу; ЧЄ – чемпіонат Європи; ІКС – індивідуальний Кубок світу; ЄІ – європейські ігри; МТ – міжнародний турнір.

Висновки

Аналіз літератури вказує на те, що достатньо уваги в підготовці до змагань виділяється навчально-тренувальним зборам (НТЗ) основним завданням якого є максимальна стимуляція розвитку базових компонентів підготовленості, швидкісно-силових якостей, розвитку витривалості та координаційних здібностей, стабільності рефлексії у змагальному періоді. Основні засоби тренування – кардіо-тренажери, силові тренажери, ігрові вправи, кросфіт та кросова підготовка. Протягом НТЗ здійснюється оперативний та поточний контроль за функціональним станом спортсменок.

Високі результати, виступу жіночої національної збірної команди України з боротьби вільної, на чемпіонатах Європи та Світу за останні роки не є випадковими. Аналіз індивідуальних виступів наших спортсменок підтверджує те, що жіноча збірна з боротьби знаходиться у когорті найсильніших команд старого континенту.

Список використаної літератури:

1. Безкоровайний Д. О. Оптимізація розвитку сили та статичної витривалості юнаків в армспорті: Монографія; Харк. нац. ун-т. міськ. госп-ва. ім. О. М. Бекетова. Х. : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. 178 с.
2. Єзан В. Г. Проблеми підготовки спортсменів у вільній боротьбі. Єдиноборства. 2017. № 1. С. 23-25. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/edinob_2017_1_8.
3. Лазоренко С. А. Лазоренко С. С., Бугаєнко Т. В. Удосконалення методики розвитку фізичних якостей борців вільного стилю на етапі спеціалізованої базової підготовки. Digital transformation of society: theoretical and applied approaches. Publishing House of University of Technology, Katowice, 2021. P. 209-213.
4. Мурачова Н. В., Скрипка І. М. Особливості змагальної діяльності в жіночій боротьбі. *Актуальні питання підготовки фахівців фізичної культури та спорту і спортсменів в олімпійських і неолімпійських видах спорту*: матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф., 23 листопада 2023 р. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. С. 162-164.
5. Пакулін С. Л. Вдосконалення техніко-тактичної та психологічної підготовки борців вільного стилю. *Траекторія науки. Міжнародний електронний науковий журнал*. 2016. Т. 2, № 12. С. 1-12.
6. Первачук Р. В., Сибіль М. Г., Шандригось В. І., Загура Ф. І., Стельмах Ю. Ю., Кухтій С. Я. Індивідуальна підготовка кваліфікованих борців вільного стилю з урахуванням компонентів анаеробного механізму енергозабезпечення. *Електронне видання «Єдиноборства»*. Х. : ХДАФК. 2020. №1 (15). С. 35-45.
7. Тищенко В. О., Парлаг Д. А., Тищенко Д. Г. Удосконалення спеціальної фізичної підготовленості борців вільного стилю на етапі попередньої базової підготовки. *Вісник Запорізького національного університету* № 1, 2019. С. 139-146. DOI <https://doi.org/10.26661/vznuphed-2663-5925-2019-1-21>
8. Сибіль М, Загура Ф., Первачук Р. Техніко тактичні комплекси як засіб удосконалення навчально-тренувальної діяльності кваліфікованих борців. *Спортивна наука України: Наукове електронне фахове видання*. Львів : Т.1. (3). С. 45-52.
9. Hosny Al-Shorbagy, N., Hafez Mahmoud, A. Effects of a recommended training program, using elastic cords, for enhancing muscle strength on developing the performance level of fall-on-foot skill for free style wrestlers. *World Journal of Sport Sciences*, 3(S), 2010. pp. 987-994.
10. Mahmut Açak. The Importance of Motor Tests in Reducing the Injury of Children Who Are New to Wrestling. *International Journal of Wrestling Science*. 2015. V.5. P. 47-51.

НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ ЧЕРЕЗ ЕФЕКТИВНУ ВЗАЄМОДІЮ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ

Бататін Олександр Юрійович

аспірант кафедри парламентаризму

Навчально-наукового інституту публічного

управління та державної служби

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0003-0574-8619

Науковий керівник: Максименцева Надія Олександрівна

доктор юридичних наук, доцент кафедри парламентаризму

Навчально-наукового інституту публічного

управління та державної служби

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5349/>

В сучасному світі, де темпи життя стрімко зростають, а технології набувають нових рис, транспортна система стає ключовим елементом економічного, соціального та екологічного розвитку. Залежність від транспорту стає все більше очевидною, але водночас постає потреба взяти під контроль негативні аспекти цього впливу, такі як забруднення довкілля, перевантаженість доріг та нераціональне використання ресурсів [3, с. 54]. Переглядаючи наявні тенденції, можна помітити необхідність радикальних змін у транспортній системі, щоб забезпечити ефективність, безпеку та екологічну стійкість. Тому ми вважаємо, що трансформація транспортної системи вимагає комплексного підходу та інноваційних рішень, щоб враховувати розвиток суспільства та нові вимоги до мобільності.

Однією з ключових точок перетину є розробка ефективних та стійких до зношування технологій, що можуть вдосконалити роботу транспортних засобів та інфраструктури. Електрифікація, автономність та інновації можуть зробити транспорт більш безпечним та екологічно чистим [1, с. 61]. Трансформація також повинна враховувати соціальні аспекти, такі як доступність транспорту для всіх верств населення та забезпечення зручностей для осіб з обмеженими можливостями. Поруч з технічними змінами важливо створювати ефективні політичні та економічні механізми, які сприятимуть розвитку транспорту на користь всього суспільства. Якісні зміни транспортної системи є викликом, який вимагає глибокого розуміння й потужних заходів для майбутнього, які будуть збалансованими, стійкими та сучасними у всіх аспектах.

Таким чином дослідники та експерти, звертають увагу на те, що модернізація, вдосконалення, покращення та трансформація транспортної

системи може бути досягнута шляхом ефективної, системної і якісної взаємодії між державою та бізнесом:

1. Активне стимулювання інновацій, адже держава може створити сприятливе середовище для розвитку інновацій у транспортній галузі, наприклад, шляхом надання фінансової підтримки, податкових пільг або створення відповідного підґрунтя для стартапів.

2. Тісне партнерство держави й приватного сектору через спільні ініціативи між урядом і приватними компаніями, тобто такий підхід може сприяти розвитку нових технологій та послуг у сфері транспорту. Наприклад, уряд може надавати ліцензії на використання інфраструктури, а приватні компанії – реалізовувати інноваційні рішення.

3. Підтримка з боку держави для переходу до електромобільності та зелених технологій може включати субсидії для електромобілів, розвиток інфраструктури для зарядних станцій, а також встановлення екологічних стандартів для транспортних засобів.

4. Впровадження “Smart Transportation Systems” може полегшити рух на дорогах, зменшити затори та покращити безпеку. Для цього держава може співпрацювати з технологічними компаніями для розробки та впровадження цих систем.

5. Використання міжнародних даних, показників та аналітики для вдосконалення транспортної системи, таким чином держава може сприяти створенню централізованої системи збору та обробки даних для ефективного моніторингу та управління.

6. Підтримка інтеграції різних видів транспорту (автомобілів, громадського транспорту, велосипедів, пішоходів) може полегшити переміщення та зменшити залежність від особистих автомобілів.

7. Створення сприятливого правового середовища, тобто коли уряд може розробити прозорі та стабільні правила гри для бізнесу в транспортній сфері, що сприятиме інвестиціям та розвитку нових технологій [5, с. 117, 134; 6, с. 226, 231, 236].

У ряді країн світу взаємодія держави та бізнесу у сфері транспортної системи виявилася вкрай ефективною, сприяючи трансформації та вдосконаленню цього стратегічно важливого кластеру. Одним із наочних прикладів є Сінгапур, де активна роль уряду в поєднанні з інноваційними підходами привела до створення високоефективної транспортної інфраструктури. Державні ініціативи, такі як впровадження електричних транспортних засобів та розробка інтелектуальних систем управління рухом, сприяли зменшенню транспортних заторів та покращенню екологічної ситуації у місті. Проєкт "Smart city" у Сінгапурі функціонує в рамках співпраці держави та бізнес-середовища, наприклад уряд Сінгапуру запустив ініціативу "Smart city", спрямовану на інтеграцію різних технологій для поліпшення транспортної інфраструктури, а технологічні компанії та стартапи активно залучаються до проєкту, розробляючи рішення для моніторингу трафіку, впровадження систем розумного паркування та оптимізації громадського транспорту [6, с. 301].

Ще одним успішним прикладом є Нідерланди, де партнерство між урядовими інстанціями та приватним сектором привело до розвитку інтегрованих транспортних систем. Сучасні технології та інновації в області електромобільності та гнучких транспортних рішень допомогли оптимізувати рух пасажирів та вантажів, сприяючи ефективному використанню інфраструктури та зниженню викидів CO₂ [6, с. 316].

Враховуючи сучасні виклики, зміни, можливості, міжнародні експерти наголошують на тому, що трансформація транспортної системи можлива через взаємодію суспільства, держави та бізнесу. Тому були напрацьовані моделі співпраці держави та бізнесу в розвитку транспортного кластера відповідно до концепту “New Social Contract”:

1. Модель, що ґрунтується на використанні методів непрямого управління галуззю. Характеризується мінімальним втручанням держави у діяльність транспортних компаній, використовуючи заходи податкової та кредитної політики. Така модель впливу держави на розвиток транспортної галузі спостерігається у США та Канаді.

2. Модель прямого управління при фінансуванні галузі в повному обсязі. Така модель використовується Україною, Китаєм, Індією.

3. Модель, заснована на поєднанні методів прямого та непрямого державного управління галуззю. Характеризується використанням методів кредитного та податкового стимулювання організацій транспортної галузі. Прикладом використання цієї моделі є країни Західної Європи [6, с. 341].

Тому, відносини між державою та підприємництвом повинні мати партнерський характер, бути взаємовигідними та становити взаємну зацікавленість. З погляду підприємництва держава повинна створювати умови для досягнення різними сферами бізнесу своїх економічних цілей. У свою чергу, з погляду держави, підприємництво має підтримувати високий рівень зайнятості, зростання загального добробуту народу, досягнення соціально-політичної стабільності та економічної сили держави.

Світові тенденції розвитку транспортної галузі свідчать про те, що держава залишає за собою вирішення більшості питань, пов'язаних з розвитком транспортної галузі та залучає капітал бізнес-структур у різних формах: від укладення договорів на керування об'єктами транспортної галузі, що діють, до передачі в експлуатацію нових об'єктів транспортної інфраструктури. Досвід зарубіжних країн показує економію державних коштів на 10-20% під час передачі об'єктів транспортної інфраструктури в концесію приватним бізнес-структурам [5, с. 195]. Тому продуктивна, ефективна та дієва взаємодія держави та бізнес-структур у транспортній галузі має відповідні характеристики:

1) модель взаємодії держави та бізнес-структур передбачає об'єднання зусиль та ресурсів як держави, так і приватного капіталу;

2) у результаті взаємодії між її учасниками відбувається розподіл ризиків;

3) предметом взаємодії держави з бізнес-структурами є розвиток, використання та управління державною власністю;

4) взаємодія держави та бізнес-структур необхідна насамперед для реалізації найбільш значущих для галузі проектів;

5) взаємодія держави та бізнес-структур має здійснюватися на довгостроковій основі та в рамках чинного законодавства [2, с. 171].

Відповідно до вище зазначеного, трансформація транспортної системи в Україні розвивається в рамках ефективної співпраці між державою та бізнесом й відповідно до Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року [4]. По-перше, держава стимулює розвиток транспортної інфраструктури шляхом залучення приватних інвестицій через партнерства. Наприклад, створення публічно-приватних партнерств для будівництва та управління новими автомагістралями або залізничними лініями значно поліщило якість та доступність транспортних послуг в Україні.

По-друге, взаємодія з бізнес-сектором посприяла впровадженню інновацій у транспортній галузі, – спільні проекти з використанням новітніх технологій для оптимізації трафіку та управління логістикою покращили ефективність транспортної системи України в цілому. Такий симбіоз між державою та бізнесом сприятиме розвитку інфраструктури, підвищенню конкурентоспроможності та створенню сприятливих умов для розвитку транспортного сектору в Україні.

Отже, трансформація транспортної системи можлива через ефективну взаємодію держави та бізнесу, що створює сприятливий клімат для розвитку і впровадження нових технологій та підходів. Регулююча політика та стандарти можуть бути ключовими інструментами, щоб стимулювати бізнес до впровадження екологічно чистих технологій, безпеки та інновацій. Держава також може інвестувати в великі транспортні інфраструктурні проекти, такі як розширення мережі швидкісних залізниць, будівництво нових доріг або розвиток громадського транспорту.

Важливою аспектом є стимулювання інновацій. Держава може надавати фінансову підтримку та податкові пільги для підприємств, що розробляють і впроваджують інноваційні технології в транспорті, такі як електромобілі, автономні транспортні засоби. Також важливо активно співпрацювати з приватним сектором, включаючи транспортні компанії, для спільного розвитку та впровадження нових технологій та послуг.

Зелена транспортна політика може бути ефективним інструментом у зменшенні впливу транспорту на навколишнє середовище. Встановлення норм та стимулів для використання екологічно чистих технологій сприяє створенню сталої та екологічно відповідальної транспортної системи. Цифрові технології можуть підвищити ефективність транспортної системи. Участь громадськості важлива для забезпечення легкості впровадження нових ініціатив та технологій. Створення відкритого середовища для обміну ідеями та залучення громадськості в процес прийняття рішень може сприяти більшому прийняттю нововведень.

Загальний успіх трансформації транспортної системи залежить від ефективної координації та партнерства між державним сектором і бізнесом, спрямованих на досягнення спільних цілей щодо сталого розвитку, ефективності та комфорту транспортних послуг.

Список літератури:

1. Гаран О. Трансформація правового механізму державного регулювання державно-приватного партнерства в контексті будівництва та експлуатації транспортних шляхів. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. №1 (29). С. 54-67.
2. Костюк О. С., Костюк Ю. С. Стратегічні вектори розвитку транспортної системи України в умовах євроінтеграції. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 2023. № 39. С. 167-175.
3. Михальченко О. А., Райчева Л. І. Державно-приватне партнерство як стратегічний інструмент розвитку транспортного комплексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 46. С. 51-57.
4. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року. Схвалено Кабінетом Міністрів України від 30.05.2018 No 430-2018-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-p#Text> (дата звернення: 17.02.2024).
5. Lakhera M. L. Economic Growth in Developing Countries: Structural Transformation, Manufacturing and Transport Infrastructure. Palgrave Macmillan. 2016. 281 p.
6. Wee B., Annema J., Banister D. The Transport System and Transport Policy: An Introduction, Second Edition. Edward Elgar Publishing. 2023. 402 p.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙНИ

Лола Вікторія Василівна

кандидат наук з державного управління,
кафедра прикладної економіки,
підприємництва та публічного управління,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID: 0000-0001-5166-9925

Смирна Катерина Вадимівна

кафедра прикладної економіки,
підприємництва та публічного управління,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
фінансовий директор ЮБ «Смирний та партнери»
ORCID: 0009-0003-5740-4305

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5381/>

Економічна безпека є важливою складовою національної безпеки України, а, відповідно до Закону України «Про Національну безпеку України», державна політика у сфері національної безпеки спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо [1]. У той же час, в умовах повномасштабного вторгнення актуалізується питання економічної безпеки на усіх її рівнях, у тому числі й на рівні територіальної громади.

Варто наголосити, що економічна безпека територіальних громад – це базис для задоволення основних потреб мешканців, підвищення рівня їх життя, забезпечення сталого розвитку, запобігання від загроз внутрішнього та зовнішнього характеру [2]. Її актуальність зросла в контексті реформи децентралізації влади, коли значна частина повноважень, у тому числі й щодо планування та забезпечення економічного розвитку територій, була передана органам місцевого самоврядування базового рівня. У той же час, загрози економічній стабільності та економічній безпеці значно актуалізувалися в умовах повномасштабного вторгнення. У зв'язки з цим, доцільно звернути особливу увагу на розробку та реалізацію системи заходів щодо забезпечення економічної безпеки держави на всіх рівнях, у тому числі й на рівні територіальних громад, й з урахуванням усіх складових економічної безпеки.

Так, важливими складовими економічної безпеки є її фінансова, бюджетна, кадрова та інвестиційно-інноваційна складові. Розглядаючи рівень територіальної громади слід зазначити, що під фінансовою складовою економічної безпеки територіальної громади розуміється захищеність її фінансових інтересів, яка досягається шляхом стабільного та повноцінного фінансового забезпечення потреб її функціонування й розвитку [3, с. 106]. У цьому контексті економічну безпеку територіальних громад можна розглядати як комплексне поняття, яке включає в себе декілька кластерів, зокрема, кластер фінансової безпеки – домогосподарств (населення) та корпоративний кластер – рівень фінансової безпеки суб'єктів господарювання. За такого підходу загрози економічній безпеці, що виникають на рівні кожного з них, безпосередньо впливають на економічну безпеку територіальної громади в цілому, а, отже, і передбачають розробки відповідної системи їх прогнозування та реагування на них.

З фінансовою складовою часто ототожнюють бюджетну складову економічної безпеки територіальної громади, яка характеризується як стан забезпечення платоспроможності з урахуванням балансу доходів і видатків місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів [4]. У контексті сучасних викликів варто погодитися із думкою Г.В. Возняк [5], що сутність бюджетної безпеки розкривається здатністю органів влади чи місцевого самоврядування забезпечувати не лише максимальний ступінь збалансованості місцевих бюджетів, а й стійкість фінансово економічних систем, нейтралізувати дію зовнішніх та внутрішніх загроз, запобігати нераціональному розподілу і використанню бюджетних коштів [5].

Аналізуючи особливості забезпечення окремих складових економічної безпеки територіальних громад в умовах повномасштабного вторгнення, варто звернути увагу, що серед основних загроз на сьогодні залишаються обмежені можливості регуляторного впливу органів місцевого самоврядування на економічну активність в громаді, а також зниження економічної активності та діяльності місцевих підприємств, що негативно впливає на наповнення

місцевих бюджетів, а отже є безпосередньою загрозою їх економічній безпеці. На цьому, серед іншого, наголошують і автори дослідження щодо визначення тенденцій та ризиків місцевого економічного розвитку, що проводилося на початку 2022 року [6].

Не менш актуально в умовах повномасштабного вторгнення стоїть і питання кадрової – здатність територіальної громади до розвитку людського потенціалу, та інвестиційно-інноваційної – здатність органів місцевого самоврядування залучати інвестиційні ресурси, сприяти економічному розвитку на основі інновацій – складових, що обумовлено відповідними системними зрушеннями, що існують в Україні у зв'язку з цим. Саме тому, розробляючи систему заходів щодо попередження та мінімізації загроз у сфері економічної безпеки на рівні громади слід акцентувати на формуванні відповідного підприємницького та інвестиційного середовища в громаді, чому має сприяти налагодження комунікації та довіри між підприємцями та органами місцевого самоврядування. У зв'язку з цим, слід зауважити, що органи місцевого самоврядування традиційно є надзвичайно зацікавлені в залученні бізнесу на територію громади. Тим більше, у сучасних умовах, коли їм не принципово – чи це релоковані підприємства, чи це місцеві, чи іноземні інвестори. Основними умовами у більшості випадків є саме вимоги до кількості створених робочих місць та прозорості ведення економічної діяльності, залучення до програм публічно-приватного партнерства [6].

Таким чином, аналізуючи систему заходів щодо забезпечення економічної безпеки територіальної громади, слід визначити, що вона вимагає комплексного підходу, що включає в себе розвиток місцевого підприємництва, залучення інвестицій, підтримку соціально-економічної інфраструктури та інші заходи. Варто зазначити, про необхідність диференціації підходів до здійснення відповідних заходів і визначення пріоритетів економічного розвитку, залежно від типу території, її залученості у воєнні дії, забезпечення обороноздатності країни, а відповідно формування локальних нормотворчих актів – Стратегій економічної безпеки територіальної громади, які і будуть враховувати місцеву специфіку та диференціювати загрози. Їх складовими мають стати заходи спрямовані на розвиток місцевої економіки, створення нових робочих місць, забезпечення стабільності доходів мешканців та підвищення їхнього рівня життя. У зв'язку з цим слід звернути увагу і на необхідність розробки та реалізації ефективних програм, спрямованих на підвищення економічної стійкості та конкурентоспроможності територій в умовах війни. При цьому, слід враховувати не лише роль місцевої влади, а й активну участь громадськості у забезпеченні економічної безпеки територіальної громади.

Розробка Стратегії економічної безпеки територіальної громади має базувати на розуміння декількох першочергових моментів: 1) кожна територіальна громада має свої особливості розвитку, специфічні економічні умови та загрози, які мають бути враховані при розробці відповідного

стратегічного документу; 2) слід чітко визначитися із пріоритетами місцевого економічного розвитку, а, відповідно, і програма дій по забезпеченню економічної безпеки має орієнтуватися саме на цілі місцевого розвитку та потреби громади; 3) як і будь-яка стратегія, Стратегія економічної безпеки територіальної громади має бути системною, тобто передбачити обґрунтований узгоджений комплекс дій, спрямований на досягнення визначених стратегічних цілей та пріоритетів розвитку; 4) важливо, щоб Стратегічні цілі і система заходів узгоджували з відповідними стратегічними документами вищого рівня, формуючи систему взаємоузгоджених документів на рівні: громада-регіон-держава; 5) забезпечення процесу відкритості та прозорості як розробки, так реалізації відповідної стратегії із залученням усіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів) – бізнесу, громадськості, інвесторів.

Підсумовую, можна зробити висновок, що питання економічної безпеки територіальної громади стає критично важливою в умовах російсько-української війни, оскільки вона є фундаментом для стабільності та розвитку місцевої спільноти. Це пов'язано з тим, що ефективне управління економічними ресурсами на рівні територіальної громади сприяє зміцненню національної безпеки України, забезпечуючи стійкість і розвиток регіональних економічних систем. Вирішення проблем економічної безпеки територіальної громади має стратегічне значення для зміцнення суверенітету та територіальної цілісності України в умовах воєнного конфлікту з росією, а забезпечення економічної безпеки територіальних громад є необхідним елементом стратегії зі зміцнення національної безпеки України в умовах війни та повоєнного відновлення країни.

Список літератури:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 22.02.2024).
2. У вересні ВВП виріс на 9,1%: більшість ключових видів економічної діяльності продемонстрували зростання. *Міністерство економіки України*. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=028270a3-7ba0-4320-bc7a-d26f5c446c6d&title=UVeresniVvpVirisNa9-1> (дата звернення: 22.02.2024).
3. Бак Н.А. Фінансова безпека територіальних громад в Україні: сутність, структурні складові, загрози. *Світ фінансів*. 2019. № 1 (58). С. 98-110.
4. Бугіль С. Я. Фінансова стійкість та безпека місце вих бюджетів в умовах обмеженості фінансових ресурсів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=sepspu_2016_1_15 (дата звернення 22.02.2024).

5. Возняк Г. В. До питання бюджетної безпеки регіонів і громад України в умовах нестабільної економіки. *Економічна безпека: держава, регіон, підприємство*: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет конференції з міжнародною участю. 21 січня 2021 р. Полтава: НУПП. 2021. 135 с. URL: <https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/news/2021/02/10/conf-fin-kaf/zbirnik.pdf> (дата звернення 22.02.2024)
6. Тенденції та ризики місцевого економічного розвитку в умовах війни: звіт за результатами соціологічного дослідження (методом фокус-групових інтерв'ю) у територіальних громадах Львівської області. Львів. 2022. URL: https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/1213/LED_Report_Focus_Group_Lviv_2022.pdf (дата звернення 22.02.2024)

ПОДОЛАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ БАР'ЄРІВ ПРИ МИТНОМУ КОНТРОЛІ ТА ОФОРМЛЕННІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМІСТКИХ ТОВАРІВ

Петрига Назар Олегович

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський торговельно-економічний
університет, м. Львів, Україна*

Сапожник Дмитро Іванович

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри товарознавства,
митної справи та управління якості,
Львівський торговельно-економічний
університет, м. Львів, Україна
ORCID: 0000-0002-1125-8571*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5368/>

Ефективність державного управління в певній сфері діяльності нерозривно пов'язана з якістю державного контролю як функції державного управління. Митний контроль як один із видів державного контролю та як функція державного управління у сфері переміщення товарів через митний кордон не є в цьому сенсі винятком. Якість контрольної-наглядової діяльності митних органів як органів виконавчої влади зумовлює кінцевий результат державного управління в митній сфері, який загалом збігається з цілями здійснення митного контролю як такого – забезпеченням додержання митного законодавства, захистом прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб [1, 2]. Однією з проблем сучасної системи митного контролю в цілому, а також окремих його напрямів є адміністративні бар'єри при його проходженні.

Адміністративним бар'єром виступає надлишкова адміністративна процедура (надання адміністративної послуги або виконання державної функції) або її частина, умова (дія, операція). Отже, всі адміністративні процедури (послідовний порядок дій) та операції (дії будь-яких учасників відносин, пов'язаних з переміщенням товарів через митний кордон), відсутність яких не позначиться на ефективності митного контролю (не знизить її) та не погіршить становище підконтрольних чи інших осіб, можна вважати адміністративними бар'єрами.

Адміністративні процедури та операції в рамках митного контролю товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, безумовно, мають певну специфіку. Вона зумовлена двома факторами: особливістю товару, що містить об'єкти інтелектуальної власності, і наявністю додаткового учасника правовідносин, що розглядаються, – правовласника, інтереси якого мають бути забезпечені за допомогою розглянутого виду митного контролю.

Специфіка переліку документів, що підтверджують відомості про товари, які містять об'єкти інтелектуальної власності, у митній декларації має два аспекти.

По-перше, це документи, що підтверджують правомірність введення в обіг цієї категорії товарів як правовласником, так і іншою особою, яка виступає як декларант.

По-друге, до цього переліку входять документи, що підтверджують митну вартість товарів, які містять об'єкти інтелектуальної власності. Ці категорії документів можуть не подаватися за умови повноцінного функціонування міжвідомчої інформаційної взаємодії між ДМС України та Українським інститутом інтелектуальної власності («Укрпатентом»).

Тому, в якості способів зняття зайвих адміністративних бар'єрів розглянуті способи залежно від суб'єкта, який стикається з ними, а також способи подолання адміністративних бар'єрів для правовласників та інших осіб. Нижче наведено основні з них.

1. Спрощення адміністративної процедури внесення об'єкта інтелектуальної власності до митного реєстру об'єктів інтелектуальної власності ДМС України.

2. Спрощення адміністративної процедури призупинення випуску товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності.

3. Використання інформаційних технологій під час здійснення митного контролю.

4. Розвиток системи спеціальних спрощень при проходженні митного контролю.

5. Перенесення контрольно-наглядового впливу митних органів з етапу попереднього та поточного контролю на етап після випуску товарів.

6. Скорочення термінів здійснення митних операцій.

7. Скорочення переліку документів при митному декларуванні товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності.

Усі перелічені вище способи подолання (скорочення) адміністративних бар'єрів під час проходження митного контролю товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, взаємопов'язані та взаємообумовлені. Виокремлена автором тенденція спрощення та прискорення митних операцій у розвитку митного законодавства останніх десятиліть виражається у скороченні адміністративних бар'єрів під час проходження митного контролю загалом і митного контролю товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, зокрема. Подібне скорочення здійснюється всіма виділеними вище способами тією чи іншою мірою. Розвиток тенденції до подолання адміністративних бар'єрів під час проходження митного контролю товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, дасть змогу повною мірою забезпечити права та інтереси правовласників, бізнесу, споживачів продукції, а також держави як регулятора відносин у сфері створення та використання інтелектуальних прав.

Список літератури:

1. Банчук-Петросова О. В., Єфіменко Л. М. Формування єдиної державної політики у сфері зовнішньоторговельної діяльності. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 5. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2022/73.pdf.
2. Nosach A. V., Cherkasskyi R. A., Fialka M. I., Selezen S. V. European experience in preventing and combating crime by customs authorities and the possibility of its use in Ukraine. *Ius Humani. Law Journal*. 2022. № 11 (2). P. 1-11.

Соціальні комунікації

ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ШЛЯХОМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ УРЯДОВИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ

Баюрко Наталія Миколаївна

*аспірант, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-1408-3869*

Науковий керівник: Циховська Елліна Дмитрівна

*доктор філологічних наук,
професор, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5366/>

Комунікація відіграє важливу роль у функціонуванні держави, забезпечуючи ефективний обмін інформацією між урядом та громадянами. Це сприяє побудові довіри та розуміння між сторонами, що є необхідним для стабільності та розвитку суспільства.

Як зазначає А. Данько-Сліпцова, «політична комунікація формує та забезпечує взаємодію між суспільством та владою, тобто є складовою та фактором публічної політики» [1, с. 73].

З моменту здобуття Україною незалежності державні комунікації пройшли шлях планомірного та системного розвитку. На державному рівні активно впроваджувалися стратегії сприяння внутрішній та міжнародній комунікації, розвивалися механізми для ефективного передачі інформації. Реформи в галузі засобів масової інформації та впровадження сучасних технологій сприяли підвищенню якості та доступності інформації для громадян. Цей планомірний підхід допоміг українській державі створити більш відкрите та ефективне середовище комунікації, що відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності та розвитку демократії.

Значним викликом для української держави стала воєнна агресія та активне поширення пропаганди російської федерації. Т. Кухоцька термін «пропаганда» визначає комплексною системою засобів та інформаційно-психологічних методів, спрямованих впливати на поведінку окремих осіб та цілих груп людей та їхню свідомість. На думку авторки, пропаганда стала одним із ключових засобів впливу політичних комунікацій росії на громадськість країн по всьому світу та уряди цих країн [4, с. 193].

Українські судові експерти відзначають, що особливий сплеск російської пропаганди поширився в Україні з 2014 року. Спостерігалася значна кількість експертних досліджень у кримінальних провадженнях за фактами закликів

до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, заклики до зміни меж території або державного кордону України, порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також закликів до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України. Розгорнута антиукраїнська інформаційна діяльність мала за мету створення хаосу, нестабільності та дестабілізації українського суспільства, що відповідало інтересам російського уряду, який намагався змінити політичний лад в Україні на свою користь і повернути її в зону свого політичного та економічного впливу [3].

Російська пропаганда реалізується в Україні через різноманітні способи, включаючи медійні канали, соціальні мережі та вплив на деякі політичні процеси. У сфері державних комунікацій цей вплив проявляється через розповсюдження дезінформації, створення вигаданих історій та маніпуляції фактами. Російські медіа спрямовують свою інформацію на аудиторію в Україні, намагаючись викликати певні емоційні реакції та викликати недовіру до української влади або інших соціальних інститутів. Також наявні спроби використання російської пропаганди для підриву єдності громадян та знецінення довіри до інформації, що надходить від внутрішніх джерел.

Дослідники Л. Белкін, І. Сопілко та Ю. Юринець основою антиукраїнської російської пропаганди вважають міфологізацію масової свідомості на підставі міфів про «геноцид на Донбасі», «братський український народ, який необхідно звільнити від диктату націоналістів та бандерівців», «напад НАТО на Донбас і Крим» тощо. Відповідні наративи поширюються разом із маніпулятивними назвами українців «фашистами», «нацистами», що виступають своєрідними пропагандистськими маркерами [2, с. 92].

За даними американської рейтингової системи новинних та інформаційних сайтів «NewsGuard» організації, яка досліджує світовий медійний контент, станом на 2022-2023 роки росія успішно реалізує пропагандистські кампанії з дезінформації в інтернеті [5].

Дослідники американської компанії з кібербезпеки стверджують «Recorded Future», ключовою метою російських інформаційних спецоперацій залишається підрив бойового духу українців та зниження рівня міжнародної підтримки України [6].

На нашу думку, протидія російській пропаганді вимагає комплексного підходу та створення ефективної системи державних комунікацій. Важливим є насамперед зміцнення медіасвободи, заохочення розвитку незалежних ЗМІ та інформаційних платформ для поширення правдивої інформації, створення умов для роботи журналістів без тисків та цензури.

Для громадян необхідним є впровадження освітніх програм, спрямованих на розвиток критичного мислення та медіаграмотності, а також забезпечення доступу до різноманітної інформації, що сприятиме об'єктивному розумінню подій. Всі важливі й актуальні події уряд України повинен комунікувати швидко, точно, якісно та зрозуміло.

На міжнародній арені Україна повинна й надалі співпрацювати з партнерами, брати участь у міжнародних ініціативах та альянсах, спрямованих на боротьбу з дезінформацією, здійснювати моніторинг й аналізувати пропагандистську діяльність, розробляти ефективні контрпропагандистські кампанії, які активно розкриватимуть маніпуляції та брехню ворога.

Важливо забезпечити активну присутність українських представників у соціальних мережах, продовжити роботу над створенням та розвитком онлайн-спільнот, які підтримують інформаційну безпеку та розкривають дезінформацію. Реалізація таких заходів сприятиме зміцненню внутрішньої інформаційної безпеки та зменшить вплив російської пропаганди на громадян України.

Таким чином, в умовах воєнного стану в країні державні комунікації набули ще більшого значення та виступають не лише інформаційним інструментом, але й ключовим елементом військової стратегії та міжнародної взаємодії.

Список літератури:

1. Данько-Сліпцова А. А. Політико-комунікаційні процеси формування сучасного інформаційного суспільства : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2021. 223 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/dis_danko.pdf (дата звернення: 19.02.2024).
2. Дослідження методів антиукраїнської російської пропаганди в інформаційних війнах проти України / Л. Белкін та ін. Scientific Works of National Aviation University. Series: law journal "Air and space law". 2022. Т. 3, № 64. С. 87-94. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.64.16894> (дата звернення: 20.02.2024).
3. Експерти КНДІСЕ досліджують факти закликів до порушення засад конституційного ладу України. Українські національні новини. URL: <https://unn.ua/news/eksperti-kndise-doslidzhuyut-fakti-zaklikiv-do-porushennya-zasad-konstitutsiynogo-ladu-ukrayini> (дата звернення: 18.02.2024).
4. Кухоцька Т. Російська пропаганда в політичній комунікації під час війни. Theoretical And Empirical Scientific Research: Concept And Trends. 2023. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-23.06.2023.51> (дата звернення: 19.02.2024).
5. Roache M., Sadeghi M. Another Tech ‘Innovation’ With Unintended Consequences. NewsGuard. URL: <https://www.newsguardtech.com/special-reports/russian-disinformation-programmatic-advertising/> (date of access: 19.11.2023).
6. Themes and Failures of Russia’s War Against Ukraine. RecordedFuture. URL: <https://www.recordedfuture.com/themes-failures-russias-war-against-ukraine> (date of access: 19.11.2023).

ВТІЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ

Козирь Борис Станіславович

магістрант кафедри фешиш та шоу-бізнесу,

факультету післядипломної освіти,

Національного університету

культури і мистецтв, м. Київ, Україна

ORCID: 0009-0000-0467-2742

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5332/>

Комунікативна функція управління соціокультурною діяльністю означає використання різноманітних комунікаційних інструментів та технологій для забезпечення ефективного управління соціокультурними процесами. Ця функція допомагає організаціям та установам управляти соціокультурними процесами шляхом обміну інформацією, взаємодії зі зацікавленими сторонами та залученням громадськості до соціокультурної діяльності.

Складові комунікативної функції управління соціокультурною діяльністю включають [1, с. 293]:

1. Планування комунікаційної стратегії: визначення цілей, повідомлень, аудиторії та каналів комунікації для досягнення успішних результатів управління соціокультурними процесами.

2. Розробка контенту: створення та поширення відповідного контенту для сприяння розвитку соціокультурної діяльності та впливу на громадські настрої.

3. Комунікаційна стратегія зворотного зв'язку: відстеження та аналіз відгуків та реакцій громадськості на соціокультурну діяльність, щоб відповідати на їхні потреби та очікування.

4. Моніторинг та оцінка: відстеження ефективності комунікаційної стратегії та її впливу на соціокультурну діяльність.

Основні завдання комунікативної функції управління соціокультурною діяльністю полягають у встановленні ефективного діалогу з аудиторією, забезпеченні підтримки та розвитку культурної спадщини, просуванні культурних продуктів та послуг, підвищенні культурної свідомості та вихованні громадян у дусі національних традицій та цінностей.

Соціальні мережі відіграють важливу роль в комунікації і взаємодії людей, а також в управлінні соціокультурною діяльністю. Деякі з найпопулярніших соціальних мереж, які використовуються для управління соціокультурною діяльністю, включають:

1. Facebook – це найбільша соціальна мережа у світі, яка має понад 2 мільярди активних користувачів. Вона надає можливість створювати сторінки для компаній, організацій, подій і т.д., де можна ділитися інформацією, публікувати новини, фото і відео.

2. Twitter – це соціальна мережа, яка забезпечує короткі повідомлення, так звані "твіти", що не перевищують 280 символів. Вона дозволяє публікувати інформацію в реальному часі і ділитися необхідною інформацією зі своїми фоловерами.

3. Instagram – це соціальна мережа, спеціалізована на фото і відео контенті. Вона дозволяє ділитися зображеннями, відео та сторіс з підписниками, а також забезпечує інструменти для редагування фотографій та відео.

4. YouTube – це відеохостинг, який надає можливість завантажувати та дивитися відео. Він дозволяє публікувати відео зі своїм контентом, які можуть бути відразу опубліковані на інших соціальних мережах.

5. LinkedIn – це соціальна мережа для професійного спілкування та побудови бізнес-контактів. Вона дозволяє створювати профілі, ділитися інформацією про роботу та кар'єру, додавати рекомендації в профіль.

Кожна соціальна мережа має свої можливості та обмеження, оскільки вони розроблялися з різними цілями та функціоналом. Деякі з найпопулярніших соціальних мереж та їх можливості та обмеження:

Facebook – найбільша соціальна мережа, яка має багато можливостей, таких як спільноти, події, оголошення, приватні повідомлення та інше. Однак, на Facebook існують обмеження, наприклад, у розміщенні контенту, який може порушувати правила спільноти, та у показі дописів у новинному стрічці, яка залежить від алгоритму ранжування Facebook.

Twitter – соціальна мережа, яка базується на коротких повідомленнях, твітах. Twitter дозволяє збирати та аналізувати дані, що робить його корисним для моніторингу думок користувачів та аналізу трендів. Однак, обмеження Twitter полягають у довжині повідомлень, яка не може перевищувати 280 символів.

Instagram – соціальна мережа, яка дозволяє ділитися фотографіями та відео. Вона є популярною серед молодіжні та використовується багатьма брендами для маркетингу. Однак, на Instagram є обмеження в розміщенні контенту, який може порушувати правила платформи, та у зміні алгоритму ранжування, який може вплинути на покази контенту.

YouTube – соціальна мережа, яка спеціалізується на відеоконтенті. YouTube дозволяє користувачам заробляти на своєму контенті та має багато можливостей для маркетингу. Однак, на YouTube є обмеження на тип контенту, який може бути розміщений, та у показі контенту.

Особливості комунікації через соціальні мережі включають наступні елементи:

1. Різноманітні формати повідомлень: соціальні мережі надають можливість використовувати різні формати повідомлень, такі як текстові, відео, зображення, аудіо, живі трансляції тощо. Це дозволяє забезпечити більш широкую та різноманітну комунікацію з аудиторією.

2. Більш пряма взаємодія з аудиторією: соціальні мережі надають можливість здійснювати пряму взаємодію з аудиторією, зокрема, відповідати на коментарі, проводити опитування та опитувальні заходи, запрошувати аудиторію до участі в різноманітних заходах тощо.

3. Глобальний охоплювач: соціальні мережі дозволяють досягати аудиторії не тільки в межах однієї країни, але й у всьому світі. Це дозволяє проводити більш широку та різноманітну комунікацію.

4. Недоліки масовості: соціальні мережі можуть стати жертвами "масовості", де повідомлення стають неперсоналізованими та втрачають важливість для аудиторії.

5. Небезпека поширення фейкової інформації: соціальні мережі можуть стати майданчиком для поширення фейкової інформації та штучно створених новин, що може негативно впливати на довіру до джерела інформації.

6. Ризик порушення конфіденційності даних: соціальні мережі збирають та зберігають велику кількість особистих даних про користувачів.

До переваг комунікації через соціальні мережі можна віднести [2, с. 160]:

- швидкість та доступність: повідомлення можна відправити миттєво і з будь-якого місця з доступом до Інтернету;

- можливість масової комунікації: в соціальних мережах можливо взаємодіяти з великою аудиторією одночасно;

- можливість отримувати широкий спектр інформації: в соціальних мережах можна знайти інформацію на різні теми та з різних джерел.

До недоліків комунікації через соціальні мережі можна віднести:

- низький рівень конфіденційності: в соціальних мережах можливі витіки особистої інформації;

- можливість поширення недостовірної інформації: в соціальних мережах можуть поширюватись чутки та непідтверджені факти;

- можливість виникнення конфліктів: в соціальних мережах можуть виникати суперечки та конфлікти через різні погляди на різні теми.

Список літератури:

1. Чорний В. «Нові соціальні медіа та соціальні мережі» у навчальному процесі». *Військова освіта*. 2019. № 37(1). С. 286-295.

2. Щербаков О.В., Щербина Г.А. Соціальна мережа для підтримки навчального процесу в університеті. *Системи обробки інформації*. 2012. № 8(106). С. 56-162.

A CLINICAL CASE OF TOXIC-ALLERGIC DRUG-INDUCED STOMATITIS

Ludmila Voropaieva

PhD, associate professor,

Kharkiv National Medical University

Alla Kriuchko

assistant, Kharkiv National Medical University

Nataliia Zhdanova

PhD, associate professor,

Kharkiv National Medical University

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5348/>

Key words: etiology, pathogenesis, drug-induced stomatitis, treatment.

Drug-induced allergic lesions of the mucous membrane of the oral cavity occur quite often at the place of first contact with the allergen. The type of allergic reaction is determined by the properties of the antigen and the antibodies reactivity.

Therefore, the problem of allergic reactions when using diagnostic and medicinal products is very relevant. According to literature data, it occurs in 10-20% of the population: in 3% of cases it is the reason for consulting a doctor, in 5% it is the reason for hospitalization, in 3% it is the reason for intensive therapy, in 12% it leads to a significantly long stay in a hospital, in 1% can be the cause of mortality. According to this indicator toxic-allergic drug-induced reactions take the 5th place after cardiovascular, oncological, bronchopulmonary diseases and injuries. Drug-induced allergy is a pathological reaction to drugs based on immunological mechanisms [1, 2, 3].

The reasons for the growth of drug-induced allergies is the uncontrolled usage of self-treatment as a result of the availability of drugs (the possibility of purchasing them without a prescription), the increase in the use of drugs by the population, insufficient or delayed medical information about the side effects of drugs, polypharmacy and polytherapy, environmental pollution with industrial waste, infectious diseases, of a parasitic, viral or other nature, the use of antibiotics, vitamins and other drugs that create the possibility of sensitization for the treatment and feeding of livestock.

The frequency of clinical forms of drug allergy: skin manifestations – 72%, hematological – 11%, visceral – 4%, respiratory – 3%, fever – 7%, drug-induced anaphylactic shock – 3% [1, 2, 3].

Clinical symptoms on the mucous membrane of the oral cavity appear a few days after contact with the allergen and are expressed by the following symptoms: redness of the mucous membrane of the oral cavity, itching, burning, dryness, the appearance

of erosions, ulcers, necrotic films, pain when eating. Bleeding gums, prolonged soreness when eating, at rest, when talking. Weakness, increased body temperature, headache, bad breath, hypersalivation. Exacerbation is also possible as a result of repeated administration of drugs, use of cosmetics, hygiene products, etc. [4].

The aim of research is to describe a clinical case of drug-induced toxic-allergic stomatitis.

Research methods – clinical dental examination: survey, extraoral and intraoral examination, additional methods.

Clinical case. In September 2023, a 58-year-old female patient came to the clinic with complaints of constant sharp pain in the oral cavity, inability to eat, ulcers on the mucous membrane of the oral cavity, which made it impossible to speak and perform oral hygiene. From the anamnesis, it became known that he has been suffering from rheumatism for the last 5 years. According to the patient, the rheumatologist prescribed therapy, which included a combination of corticosteroids and non-steroid anti-inflammatory drugs ("Medrol" and "Diclofenac" in tablets). "Medrol" (synthetic corticosteroid for systemic use, active substance methylprednisolone). "Diclofenac" (a group of nonsteroidal anti-inflammatory drugs), which also has anti-inflammatory and analgesic properties. In June 2023, the patient independently switched only to "Diclofenac", a cheaper drug. The indicated drug was used in double the dose prescribed by the doctor, and without control, until painful sensations appeared in the oral cavity and stomach. This became the reason for an appeal to a dentist. It is known that "Diclofenac", like all non-steroidal anti-inflammatory drugs, should be taken in accordance with the doctor's recommendations, under the supervision of a doctor and a clinical blood count test. From time to time, the doctor can change the dose of the drug and the duration of the treatment course. It is known that one of the side effects of "Diclofenac" is allergic stomatitis with various manifestations. Probable development of clinical and hematological syndrome-agranulocytosis, disorders of the digestive tract, even ulcers.

The patient did not go to the dentist due to insurmountable fear. Oral hygiene was stopped due to sharp pain in the oral cavity, dental treatment was not carried out during the last 5 years. At home, she rinsed with decoctions of chamomile and sage. But there was no improvement. With the beginning of hostilities, he notes the presence of constant stress, psycho-emotional tension, violation of the regime and balanced nutrition.

Objectively: the general condition is not disturbed. Oily type of skin, excessively moisturized. Regional lymph nodes are not enlarged.

During the intraoral examination, the following were found: halitosis, unsatisfactory oral hygiene (hygienic index=3.0), gingival index was 22% (medium stage of gingivitis), pathological abrasion of teeth, carious lesions of teeth and caries complications (chronic pulpitis, periodontitis).

On the mucous membrane of the oral cavity, there are multiple diffuse areas of redness and swelling, against the background of which there are sharply painful mucosal defects in the form of erosions up to 0.5 cm in diameter and ulcers up to 1.5 cm in diameter, which are covered with necrotic films that are difficult to remove, lining of the back of the tongue (photos 1, 2, 3).

On the basis of the clinical examination and the results of additional examination methods (clinical blood analysis, cytological examination of the material from the affected areas), consultation of a rheumatologist, allergist, and immunologist, a diagnosis was performed: severe toxic-allergic drug-induced stomatitis.

The principle of treatment is primarily based on the rapid elimination of the allergen.

The rheumatologist adjusted the treatment of rheumatism. It was prescribed: antihistamine drug Citrine, 1 tab. 2 times a day, enterosgel for the purpose of detoxification – 3 times a day.

Local treatment of the affected areas of oral mucosa included gentle professional hygiene of the oral cavity with antiseptic treatment with 0.5% hydrogen peroxide, 0.06% chlorhexidine bigluconate, after application anesthesia with 20% benzocaine gel. After that, the necrotic plaque was mechanically removed, and a corticosteroid was applied in the form of an ointment.

Recommendations for personal oral hygiene and local treatment at home were given. It was recommended to do an appointment after three days for monitoring of the effectiveness of the treatment and gradual rehabilitation of the oral cavity.

Treatment results. After three days of complex treatment, the patient noted a significant improvement in the condition of the oral cavity mucosa, namely, an almost complete absence of pain, no plaque on the affected areas, and a decrease in the area of mucosal damage.

After 7 days of treatment, the patient has no complaints. An objective examination showed the absence of signs of inflammation of the oral mucosa, a significant reduction in the area of the lesion due to active epithelization of the elements, and their painlessness during palpation. The positive situation in the oral cavity made it possible to recommend the treatment of the hard tissues of the teeth, the periodontium, followed by prosthetics after clinical recovery.

Conclusions. The described clinical case once again confirms the danger of self-medication. The prescribed complex of drugs for local and general use, medical control of the patient's condition, elimination of local aggravating factors, made it possible to obtain positive results in a short period of time.

It should be noted that the description of each clinical case is beneficial for doctors of practical dentistry.

Photo 1.

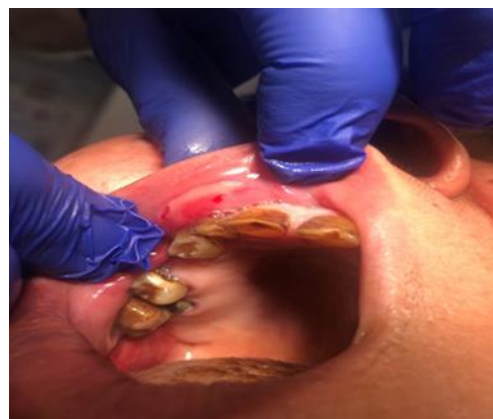

Photo 2.

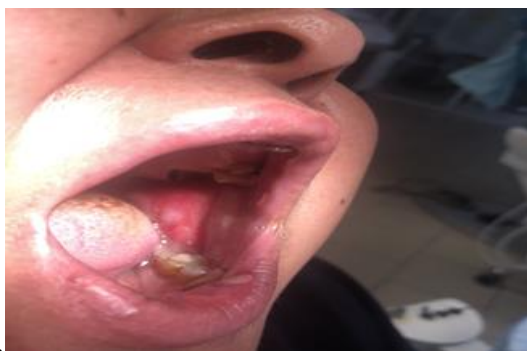

Photo.3.

References:

1. Андрейчин М. А. Клінічна імунологія та алергологія / [М. А. Андрейчин, В. В. Чоп'як, І. Я. Господарський]. – Тернопіль : "Укрмедкнига", 2005.
2. Клінічна імунологія та алергологія: навч. Посібник /за ред. О. М. Біловола, П. Г. Кравчуна, В. Д. Бабаджана – Х. : «Гриф», 2011.
3. Клінічна імунологія та алергологія : підручник / [Г. М. Дранік, О.С. Прилуцький, Ю.І. Бажора та ін.]; за ред. Г.М. Драніка. – К.: Здоров'я, 2006.
4. Наказ №127/18 від 02.04.2002 «Про організаційні заходи по впровадженню сучасних технологій діагностики та лікування алергічних захворювань».

THE ROLE OF HUMAN FACE PROFILE MEASUREMENTS FOR DETERMINING THE NEED FOR CORRECTION IN AESTHETIC COSMETOLOGY AND ORTHODONTICS

Oleksandra Levchenko

Student, Odessa National Medical University

Veronika Sulima

Dr., Private Dental Clinic, Odessa

Nataliia Neskromna

Ass. Professor, Odessa National Medical University

Svitlana Chebotarova

Senior Teacher, Odessa National Medical University

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5329/>

Aesthetic cosmetology in the global medical space is one of the constantly and dynamically progressing branches of medicine, which successfully combines the latest technologies, progressive global trends, scientific and practical achievements and non-invasive, so-called "soft" interventions under the conditions of an individual approach to each patient. Therefore, for the time being, it is extremely important to use modern methods of anthropometric measurements for further contour correction of various areas of the face. Analysis of soft tissues is carried out with the help of a lateral cephalogram, that is, the contour of the face is analyzed in profile, which later becomes an integral part of planning a successful aesthetic intervention. The use of this

technique is advisable both in orthopedic dentistry and in aesthetic cosmetology for further forecasting changes in the contours of the soft tissues of the face in order to improve the patient's appearance.

Correcting the shape of the face profile is a procedure aimed at improving the balance and proportions of a person's face when viewed from the side. The purpose of this correction may be to change the shape of the nose, chin, lower jaw or other anatomical structures of the patient's face in order to achieve the desired aesthetic result. The choice of a method of correcting the shape of a person's profile depends on the expediency of the intervention, the individual characteristics of the patient, his own vision and the advice of a specialist in the field of aesthetic cosmetology or plastic surgery. It is always recommended to consult with several qualified professionals before deciding on a procedure.

In one of the methods of anthropometry – cephalometry, special measuring linear and angular parameters are used, which allow cosmetologists-estheticians, dentists-orthodontists to analyze various aspects of the anatomical features of the face and dental-jaw structures. This method is used when planning aesthetic correction of various areas of the face, orthodontic interventions; assessment of the growth and development of the bones of the visceral skull, as well as for the diagnosis of various small anomalies of the masticatory organ and further resolution of bite problems. Analyzing the face profile is an important stage in planning aesthetic procedures or surgical interventions, such as rhinoplasty (nose plastic surgery), lip shape correction, genuplasty (chin plastic surgery), face lifting, and others. It helps to understand the options of individual characteristics of the patient and to develop an appropriate plan to achieve the desired aesthetic result.

In particular, the Ricketts line (line's Ricketts) is used to assess the anthropometric measurements of the face, with the help of which the vertical relations in the facial zones are determined. This line is known to pass through several key points on the face and is used to assess the aesthetic balance or imbalance between different anatomical formations of the face.

In order to characterize the facial profile, R. M. Ricketts proposed to take into account the location of the lips in relation to the aesthetic line (esthetic line) – the line connecting the most convex points of the nose and chin on photographs of the facial profile.

Lips become denser with age when transitioning from a temporary bite to a permanent one. In a temporary bite, the lips are located in front of the esthetic line, while in an adult, the lips should be behind the esthetic line.

The most medially protruding contour of the lower lip should be located at a distance of about 2 mm from the aesthetic line at the age of 8.5 years. The distance from this point to the aesthetic line increases with age by approximately 0.2 mm per year.

The configuration of the lips varies with age due to the change in the angle of inclination of the longitudinal axes of the incisors. Protraction of the cutting edges of the upper incisors by 3 mm leads to the protrusion of the upper lip mesially by 1 mm. Retroposition or retroclination of incisors causes distal displacement of the lower lip (retrusion).

A harmonious shape of the face profile is characterized by the location of the lip and chin points with an angle between them equal to 0.5° to 5.3° .

By measuring the parameters of E-line, it is possible to detect changes in the jaws after tooth extraction, as well as to determine the motor dysfunction of the lips after orthodontic treatment. It is known that dental extraction also has some effect on the appearance of the face, so measuring the Ricketts line allows some corrections to be made to restore the aesthetic balance of the patient's appearance.

Cosmetologists-estheticians and orthodontists are most interested in the distance of the nose, lips and chin below the E-line of Ricketts, because there are standard parameters of the value of these anatomical structures of the face in relation to the above-mentioned line.

It is important to remember that Ricketts E-lineage is a theoretical ideal that varies by population, race, and its gene pool. It is a medical concept that may vary according to cultural preferences, individual preferences and fashion trends. It should be emphasized that each person is unique and beauty can manifest itself in different forms and facial features. Therefore, the concept of "attractiveness" is quite subjective, individual and requires an ethical attitude of the esthetician.

Before and after corrective interventions

References:

1. Frank Netzel, Christian Schultz "Practical guide to orthodontic diagnostics." p.67.
2. Dental Articles by Dr.Frank Spear on March 9, 2017
3. Patil HD, Nehete AB, Gulve ND, Shah KR, Aher SR 23 Evaluation of upper incisor position and its comparison with lip posture in orthodontically treated patients. IOSR J Dent Med Sci. 2018;17(4):53-60.
4. Joshi M, Wu LP, Maharjan S and Regmi MR. Sagittal lip positions in different skeletal malocclusions: A cephalometric analysis. Prog Orthod. 2015;16(8): 1-8.

CRYSTALLOGRAPHIC STUDY. CARIES-PROTECTIVE PROPERTIES OF ORAL FLUID OF KHARKIV POPULATION

Olga Garmash

*Doctor of medical sciences,
Kharkiv National Medical University
ORCID: 0000-0001-7935-9371*

Evgen Ryabokon

*Doctor of medical sciences,
Kharkiv National Medical University
ORCID: 0000-0003-3961-4782*

Tatyana Baglyk

*PhD, Kharkiv National Medical University
ORCID: 0000-0001-6611-3276*

Liudmyla Steblianko

*Kharkiv National Medical University
ORCID: 0000-0003-0885-8047*

Internet address of the article on web-site:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5378/>

A considerable bibliography of dental scientific works is dedicated to studying the impact of stress on the appearance of carious cavities. Research by scientists from the Department of Therapeutic Dentistry of KhNMU also confirms such a dependence [1].

The literature describes a significant number of possible ways for its realization. This may be related to increased levels of catecholamines and cortisol [2], disturbances in eating behavior, deterioration of oral hygiene, as well as a reduction in the quantity and quality of saliva that is secreted [3]. A possible link with other, not yet studied, causes is also conceivable.

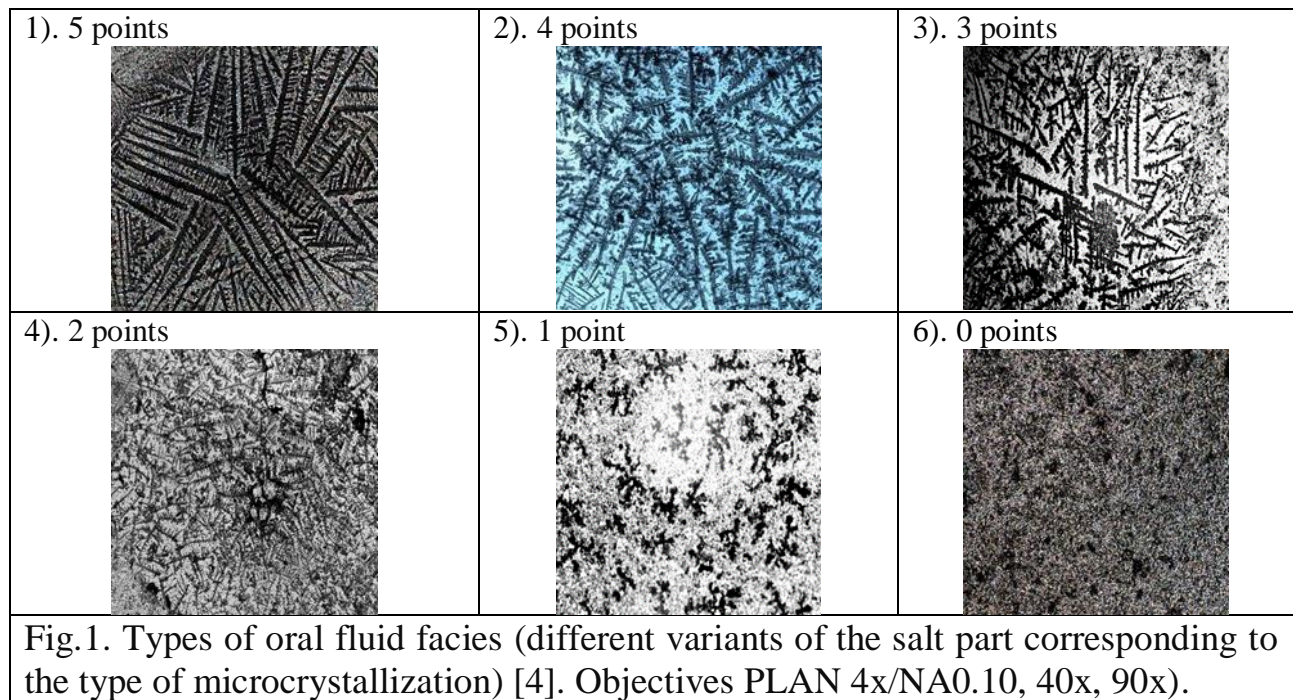
One of the simple and accessible methods of assessing caries resistance or, conversely, caries susceptibility is the crystallographic research method, which is based on the crystal-forming properties of oral fluid. It is considered that individuals, whose oral fluid facies (dehydrated drops of saliva) are rated with more points, are more resistant to caries [4].

Considering that the population of our country in general, and particularly our city, which is near the front line, has been suffering from russian aggression for almost two years and is essentially in a state of chronic stress, it was decided to check the crystal-forming properties of oral fluid in young individuals of the Kharkiv population and compare them with our previous results [1].

Materials and Methods. The study was conducted by the staff of the Department of Therapeutic Dentistry at Kharkiv National Medical University. The study involved 24 previously healthy young individuals aged 18 to 25 years (14 females and 10 males) with various states of dental health. Participants considered

themselves to be practically healthy and provided written consent to participate in the study.

Oral fluid was collected in the morning on an empty stomach. The crystal-forming properties were evaluated according to the methodology outlined in the paper [4]. Examples of microcrystallization types of salt part of the facies and the corresponding scores are presented in Fig. 1.

Crystals of the salt part (central part) of the oral fluid facies were evaluated starting from 5 points – the highest result. Each participant was examined three times, on different days. Facies with the highest result were evaluated.

Study Results. The facies of oral fluid in the majority of the examined individuals – 20 out of 24, or 83% (CI 70% – 96%, $p < 0.05$) – were rated at 3 points, indicating "satisfactory" caries-protective properties of the oral fluid. Similar results – 15 individuals with a score of 3 out of 18, or 83% (CI 67% – 94%, $p < 0.05$) – were also obtained in our previous studies [1].

It can be assumed that the examined individuals are in the so-called "stage of resistance", when adaptive mechanisms are at work, and the chronic stress in which we have all been for the last two years has a minimal effect on caries susceptibility. Which agrees with the results obtained by some other researchers [2].

It should also be noted that the majority of study participants are dental students, so despite the life difficulties associated with the war, their oral hygiene is at an adequate level.

Conclusion. Chronic stress in the examined individuals does not play a decisive role in the long-term significant reduction of crystal-forming properties of oral fluid, therefore, it is not a decisive factor in the formation of a cariogenic situation.

Literature:

1. Рябокони Є. М., Баглик Т. В., Стеблянок Л. В., Гармаш О. В. Вплив хронічного стресу на кристалоутворювальну властивість та карієспротективні якості ротової рідини осіб молодого віку. *Сучасні питання молекулярно-біохімічних досліджень та лабораторного скринінгу у клінічній та експериментальній медицині*: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю, 11-12 квітня 2019 р. Запоріжжя: Видавництво Запорізького державного медичного університету, 2019. С. 49-50.
2. Investigating the association between stress, saliva and dental caries: a scoping review / S. Tikhonova, et al. *BMC Oral Health*. 2018. 18:41. DOI: 10.1186/s12903-018-0500-z.
3. Jain M., Singh A., Sharma A. Relationship of Perceived Stress and Dental Caries among Pre University Students in Bangalore City. *J Clin Diagn Res*. 2014. No.11, v. 8. P. 131-134. DOI: 10.7860/JCDR/2014/11664.5213.
4. Гармаш О. В., Назарян Р. С. Доцільність використання різних джерел низькоінтенсивного світлового випромінювання для корекції мікроциркуляторних порушень в пародонті. *Експериментальна і клінічна медицина*. 2013. № 4, т. 61. С. 132-138.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КЛІНІКО-ДІАГНОСТИНИХ ЛАБОРАТОРІЙ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ

Артемчук Людмила Іванівна

асистент, Національний медичний університет імені О. Богомольця
ORCID: 0000-0002-7665-695X

Литвинова Любов Олександрівна

кандидат медичних наук, доцент,
Національний медичний університет імені О. Богомольця
ORCID: 0000-0001-9188-5200

Орличенко Катерина Валентинівна

старший лаборант,
Національний медичний університет імені О. Богомольця
ORCID: 0009-0003-3734-291X

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5336/>

Клінічні лабораторії відіграють значну роль у системі охорони здоров'я, адже постановка клінічного діагнозу, спостереження за динамікою розвитку хвороби, контроль за ефективністю та безпекою лікування неможливо без якісних результатів лабораторних досліджень. Запорукою якісної, результативної та ефективної роботи лікарів є достовірна діагностика захворювання. Об'єктивні медичні дані, надані клінічними лабораторіями, підтверджують приблизно 60–70% клінічних рішень [1]. Лабораторні дослідження можуть проводитись в стаціонарних і амбулаторних установах, в

зкладах охорони здоров'я різного профілю і потужності, в умовах екстреної медичної допомоги, при скринінгових оглядах, при диспансерному нагляді, при наукових дослідженнях. Але результати клінічних лабораторних досліджень повинні задовольняти медичним вимогам аналітичної надійності, клінічної інформативності і своєчасності виконання незалежно від умов і форми організації лабораторного забезпечення [2]. Доступне й своєчасне обстеження в лабораторіях дає можливість попередити багато захворювань та значно поліпшити якість життя пацієнта.

Лабораторна діагностика є одним із пріоритетних напрямів медицини і стрімко розвивається, про що свідчить безліч наукових публікацій стосовно впровадження або удосконалення різних методів лабораторної діагностики. Так, наприклад, нещодавно винайдені біомаркери для діагностики та прогнозу інфаркту міокарда та серцевої недостатності, бактеріальний контроль при антибіотикотерапії сепсису, маркери черепно-мозкової травми, діагностика COVID-19 демонструють безпосередній вплив клінічних лабораторних досліджень на ефективність лікування пацієнтів. Для підтримки спрямованих досліджень, що оцінюють роль лабораторної медицини в клінічних результатах, нещодавно була створена Цільова група Міжнародної федерації клінічної хімії та лабораторної медицини (IFCC) з досліджень результатів у лабораторній медицині (TF-OSLM) [1].

Але прогалиною у наукових дослідженнях в галузі лабораторної справи є недостатнє вивчення організації системи лабораторної служби, брак аналізу її діяльності. Тому метою даного дослідження було визначення сучасного стану кадрового забезпечення та обсягів діяльності медичних лабораторій закладів МОЗ України.

За останні 10 років у зв'язку із значним скороченням числа медичних закладів майже на 40% скоротилось число штатних посад лікарів-лаборантів, а отже і медичних лабораторій. Значною мірою цей дефіцит був компенсований відкриттям великих мереж приватних медичних лабораторій по всій Україні. Традиційною проблемою медичних лабораторій є брак їх кадрового забезпечення, який частково був компенсований спеціалістами з базовою біологічною освітою (з 2009 р. їм дозволено працювати в медичній галузі). З 2011 року число фізичних осіб лікарів-лаборантів скоротилося на 20% а всього лаборантів – на 32% (у 2021 році їх кількість становила відповідно 1285 та 1747 осіб). Укомплектованість штатних посад фізичними особами становить 30,9% і є самою низькою серед усіх медичних спеціальностей, а проблема кадрового голоду вирішується виключно за рахунок сумісництва. Забезпеченість лікарями-лаборантами знизилась за цей період на 25% і становила у 2021 р. 0,43 лікарів на 10 тис. населення. У 2022 році цей показник іще скоротився до 0,41 і мав великі розбіжності по регіонах України (від 0,13 в Житомирській до 0,97 у Вінницькій області).

За досліджуваний період відповідно скоротилися і обсяги лабораторних досліджень: абсолютна кількість проведених аналізів на одного жителя зменшилась майже вдвічі – (із 777,6 млн. до 405,4 млн.), тобто на одного жителя – на 42% і становила у 2021 р. 9,9 (від 3,6 в Херсонській обл. до 18,8 в

Рівненській). А кількість проведених аналізів на 1 особу, яка вибула із стаціонару, навіть зросла на 10%. Питома вага аналізів, зроблених в поліклініці, скоротилась до 44% (проти 52,3 у 2011 р.), адже тільки 23% лаборантів працюють в поліклініках. Також це пов'язано з тим, що приватні лабораторії мають договори з НСЗУ і частина пацієнтів робить там аналізи в межах програми медичних гарантій безкоштовно за направленням сімейних лікарів. Кількість проведених аналізів на 100 відвідувань в поліклініці збільшилась на 10%, що свідчить про їх затребуваність, в першу чергу, лікарями. Наразі цей показник становить 108,3 і має коливання від 54,2 в Запорізькій обл. до 185,9 в Рівненській.

Вирішення проблеми дефіциту кадрів в галузі лабораторної діагностики значною мірою пов'язане з підготовкою відповідних спеціалістів в медичних університетах. Низька зацікавленість з боку майбутніх лікарів роботою в лабораторії була спричинена відсутністю в освітній програмі дисципліни, яка б знайомила їх із широкими можливостями сучасної лабораторної діагностики.

Головним кроком, який сприяв популяризації лабораторної діагностики серед абітурієнтів медичних факультетів, стало затвердження стандартів підготовки бакалаврів та магістрів зі спеціальності 224 «Технології медичної діагностики та лікування» галузі знань 22 «Охорона здоров'я» у 2018-2019 рр. В цьому навчальному році вперше для студентів 4 курсу спеціальності 222 «Медицина» Національного медичного університету імені О.О. Богомольця була введена нова дисципліна – «Лабораторна діагностика», що викладається на кафедрі сучасних технологій медичної діагностики та лікування Інституту післядипломної освіти. Також в університеті завершилася 1,5 річна підготовка та випуск перших 14 лікарів-інтернів за спеціальністю «Лабораторна діагностика, вірусологія, мікробіологія». Навчання лікарів-інтернів відбувалося на кафедрах сучасних технологій медичної діагностики та лікування, мікробіології та паразитології з основами імунології. Практична частина інтернатури проходила у закладах охорони здоров'я державного підпорядкування, клініко-діагностичній лабораторії Університетської клініки НМУ імені О.О. Богомольця, лабораторії імунології та молекулярної біології Науково-дослідного інституту експериментальної та клінічної медицини, а також в лабораторіях «Сінево», «Діла», «Ніколаб», «CSD», «Адоніс».

«Клінічне мислення», розуміння і обґрунтування діагностичного алгоритму, що притаманні лікарю-лаборанту з базовою медичною освітою, автоматично підвищують його особовий статус фахівця під час комунікації з колегами клінічних спеціальностей [3].

Напередодні Міжнародного дня фахівця з лабораторної діагностики, який відзначається 15 квітня вже 28 років поспіль, хочеться сподіватися, що завдяки позитивним зрушенням в освітній підготовці лікарів-лаборантів, незабаром штати медичних лабораторій країни наповняться молодими мотивованими кваліфікованими кадрами.

Список літератури:

1. Olver, Pyper, Bohn, Mary Kathryn and Adeli, Khosrow. "Central role of laboratory medicine in public health and patient care" *Clinical Chemistry and Laboratory Medicine (CCLM)*, vol. 61, no. 4, 2023, pp. 666-673. <https://doi.org/10.1515/cclm-2022-1075>
2. Дерев'янка Д. В. Створення концепції розвитку служби клінічної лабораторної діагностики на регіональному рівні / Матеріали X всеукраїнської практично-пізнавальної конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього». <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/40-desyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/148-stvorennya-kontseptsiji-rozvitku-služhbi-klinichnoji-laboratornoji-diaagnostiki-na-regionalnomu-rivni>
3. Натрус Л. В. Поступові кроки вирішення проблеми дефіциту медичних кадрів у галузі лабораторної діагностики України / українські медичні вісті. Т. 15. № 1-2 (94-95). 2023. DOI: <https://doi.org/10.32782/umv-2023.1.7>

ГІГІЄНИЧНИЙ СКРИНІНГ ПИТНОЇ ВОДОПРОВІДНОЇ ВОДИ ДЕЯКИХ МІСТ УКРАЇНИ

Гайдаш Ігор Славович

доктор медичних наук,

Луганський державний медичний університет, м. Рівне

ORCID: 0000-0002-1502-4422

Ковешніков Олександр Володимирович

кандидат медичних наук, Львівський національний

медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів

ORCID: 0000-0003-3256-8429

Паталаха Олена Валеріївна

кандидат медичних наук,

Приватний вищий навчальний заклад

«Київський медичний університет», м. Київ

ORCID: 0000-0002-2549-3230

Скрябіна Олена Миколаївна

кандидат медичних наук,

Луганський державний медичний університет, м. Рівне

ORCID: 0009-0000-6076-2718

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5359/>

Актуальність. Якість питної води, яку споживає людина, впливає на метаболізм і відбивається на здоров'ї споживача. Завелика мінералізованість питної води за рахунок карбонатів кальцію і магнію сприяє розвитку сечокам'яної хвороби [1]. Також негативно на здоров'я людини впливає недостатність у питній воді йоду, зменшені або перевищені за нормою

концентрації фтору. Комунальні установи міст України забезпечують якість питної води водопровідного постачання у межах затверджених санітарно-гігієнічних вимог [2]. Якість питної води ретельно контролюється відповідними державними установами – санітарно-гігієнічними лабораторіями міських центрів контролю та профілактики хвороб, а також санітарно-гігієнічними станціями [3].

В зв'язку з тим, що джерела водозаборів різних міст України належать до різних річкових басейнів з різними гідрохімічними параметрами води, тому якість питної водопровідної води в різних містах України відрізняється. Представляло інтерес проведення порівняльного скринінгу питної водопровідної води деяких міст України.

Мета дослідження – скринінгове порівняння фізико-хімічних показників питної водопровідної води Києва, Львова, Рівне у першій половині лютого 2024 року.

Матеріали та методи. Дослідженню підлягали 27 зразків питної водопровідної води Києва, Львова і Рівне, з різних районів вказаних міст, які були відібрані і оброблені протягом 2-15 лютого 2024 року. Зразки води із Києва отримані з Дарницького, Деснянського і Солом'янського районів. До гідрохімічних досліджень входило визначення мінералізації води (ppm), електропровідності ($\mu\text{S}/\text{cm}$), окисно-відновного потенціалу (mV), концентрації водневих іонів (pH), постійної жорсткості (GH), тимчасової жорсткості (KH), концентрацій іонів Ca^{2+} , Mg^{2+} . Мінеральність та електропровідність води визначали за допомогою TDS-метра – TDS&EC meter (hold) (Китай), водневий показник – приладом pH-метр (Китай), постійну та тимчасову жорсткості – з використанням тест-систем GH та KH «Tetra Test» (Німеччина), загальну жорсткість розраховували за сумою GH та KH (перерахунок німецьких градусів – $^{\circ}\text{dH}$ в ммоль/л проводили з розрахунку 1°dH дорівнює 0,1783 ммоль/л). Концентрації іонів Ca^{2+} та Mg^{2+} вимірювали тест-системою Aquatest Ca Mg «Zoolek» (Німеччина), Визначення окисно-відновного потенціалу води (mV) проводили за допомогою приладу YY-400 (Китай). Комп'ютерну статистичну обробку даних проводили параметричними методами, розбіжності між показниками вважали значущими при $p < 0,05$.

Результати. Результати вивчення фізико-хімічних показників питної водопровідної води Києву, Львову і Рівне наведені у таблиці 1.

Як випливає з таблиці 1, всі показники води вказаних міст України повністю відповідають нормативам, що викладені у Змінах до додатку 2 до Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (Наказ МОЗ України №341 від 18.02.2022).

Однак, при порівнянні показників води між собою були знайдені деякі відмінності. При цьому найкращою водою за гідрохімічними показниками була питна водопровідна вода міста Києва, яка мала найменшу мінералізацію, постійну жорсткість і концентрацію карбонатів і сульфатів кальцію.

На другому місці за якістю була вода міста Рівне, яка за постійною жорсткістю і за вмістом кальцію була значно кращою, порівняно з питною водопровідною водою міста Львова, хоча за сухим залишком і за мінералізацією вода цих двох міст була однаковою.

Таблиця 1

Фізико-хімічні показники питної водопровідної води
Києва, Львова і Рівне у лютому 2024 року.

Показник	Одиниця виміру	Нормативи до питної води водопровідної	Результати аналізу води		
			Київ n=12	Львів n=6	Рівне n=9
Водневий показник	Одиниці рН	6,5-8,5	7,67±0,4	7,68±0,4	7,72±0,4
Сухий залишок	мг/л	≤1000-1500	261±13	320±16*	310±16*
Загальна жорсткість (GH+KH)	ммоль/л	≤ 7,0-10,0*	6,71±0,29	6,95±0,35	6,95±0,35
Мінералізація	ppm = мг/л	Н/В	261±13	320±16*	310±16*
Постійна жорсткість (GH)	°dH ммоль/л	Н/В	19±1 °dH 3,39±0,2	23±1 °dH* 4,10±0,2*	21±1 °dH*# 3,74±0,2
Тимчасова жорсткість (KH)	°dH ммоль/л	Н/В	13±0,6 °dH 2,32±0,12	16±0,8 °dH * 2,85±0,14	18±1 °dH* 3,21±0,16
Кальцій	мг/л	≤ 130	78±4	105±5*	82±4#
Магній	мг/л	≤ 80	9,4±0,5	7,3±0,4*	17±1*#
Електропровідність	µS/cm	Н/В	522±26	640±32	620±31
Окисно-відновний потенціал	mV	Н/В	17±0,9	7,8±0,4*	3,3±0,2*#

Примітка: 1) Н/В – не виконується; 2) * - $p < 0,05$; p розраховано відносно показників Києва; 3) # - $p < 0,05$; p розраховано між показниками Львова і Рівне.

Вода міста Львова мала найбільшу постійну жорсткість, яка в 1,21 рази перевищувала аналогічний показник у Києві ($p < 0,05$), та в 1,095 рази щодо міста Рівне ($p < 0,05$).

За електропровідністю зразки води, що вивчалися, значущих розбіжностей не мали. Значення окисно-відновного позитивного потенціалу мали зразки води з міста Києва, середнє їх значення в 2,2 рази і в 5,2 раз перевищувало аналогічні показники зразків води із Львова і Рівного, відповідно.

Висновки. Питна водопровідна вода Києва, Львова і Рівне повністю відповідає нормативним вимогам Державного стандарту України. Найкращий гідрохімічний склад має питна водопровідна вода Києва, дещо гіршою є вода міста Рівне. Особливістю гідрохімічного стану питної водопровідної води Львова є найбільші показники постійної жорсткості і концентрації іонів кальцію, порівняно з Києвом і Рівне.

Список літератури:

1. Екологія поверхневих вод: навч. посібник. / І. М. Петрушка, Н. С. Ріпак, А. М. Гивлюд, А. М. Шибанова. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. – 156 с.
2. Наказ Міністерства охорони здоров'я України №341 «Зміни до додатку 2 до Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною»; 2022. 12 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0304-22#Text> (дата звернення: 07.11.2023).
3. ДСТУ 7525:2014. Вода питна: вимоги та методи контролювання якості. [Чинний від 2014-10-23]. Київ, 2014. 30 с. (Інформація та документація).

ГІБРИДНИЙ ВАРІАНТ НАВЧАННЯ В МЕДИЧНОМУ ЗАКЛАДІ: ГАРМОНІЙНЕ ПОЄДНАННЯ ОНЛАЙН ТА ОФФЛАЙН ФОРМАТІВ

Лотиш Надія Григорівна

кандидат медичних наук, доцентка, кафедра педіатрії,
Одеський національний медичний університет, Україна
ORCID: 0000-0002-0569-5855

Папінко Роман Мар'янович

кандидат медичних наук, доцент, кафедра педіатрії,
Одеський національний медичний університет, Україна
ORCID: 0000-0003-3185-284X

Усенко Дар'я Вячеславівна

доктор філософії, асистентка, кафедра педіатрії,
Одеський національний медичний університет, Україна
ORCID: 0000-0003-4143-2099

Стрельцов Михайло Сергійович

асистент, кафедра педіатрії,
Одеський національний медичний університет, Україна
ORCID: 0000-0002-1278-125X

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5374/>

Актуальність. У медичній освіті варто постійно прагнути до вдосконалення методів навчання, щоб випускники вищих медичних закладів були готові до вимог сучасної медицини, що постійно змінюються за певних особливостей сьогодення, враховуючи воєнний стан в Україні. Одним із перспективних напрямів є гібридний варіант навчання, або blended learning, який комбінує та поєднує елементи традиційного (оффлайн) викладання дисципліни «Педіатрія» та сучасних технологій (онлайн). Такий комбінований підхід дозволяє здобувачам вищої освіти отримувати теоретичні знання та навички/компетентності більш ефективно, враховуючи їх індивідуальні особливості та потреби [1, с. 57].

На кафедрі педіатрії Одеського національного медичного університету для організації навчального процесу здобувачів вищої медичної освіти та лікарів-інтернів наполегливо запроваджуються і застосовуються сучасні та ефективні технології дистанційного навчання на базі цифрової платформи «Microsoft Teams», [2, с. 306; 3, с. 5].

Гібридне навчання в медичному закладі здатне комбінувати, поєднувати та удосконалювати наступні його варіанти, а саме:

- **інтеграція традиційних та онлайн-форматів:** гібридне (змішане) навчання передбачає використання традиційних форматів навчання (лекції, семінарські та практичні заняття, виробнича практика, вибіркові навчальні дисципліни, а також відпрацювання та удосконалення практичних навичок/компетентностей), так і онлайн-технологій (вебінари, майстер-клас, тренінги, електронні курси, мультимедійні матеріали). Наприклад, здобувачі та інтерни можуть переглядати онлайн-лекції перед заняттям, а потім використовувати класичні методи для обговорення матеріалу та застосування його на практиці;

- **індивідуалізація навчання:** гібридне (змішане) навчання дозволяє адаптувати навчальний процес під індивідуальні (особистісні) потреби здобувачів та інтернів. Вони можуть вивчати матеріал у зручний для себе час та темп, повертатися до складних тем та навичок/компетентностей і використовувати різні освітні ресурси для більш глибокого розуміння;

- **використання інтерактивних методів:** онлайн-платформи та цифрові програми навчання надають можливості для інтерактивної взаємодії та зворотного зв'язку. Здобувачі та інтерни можуть обговорювати кейси, вирішувати завдання, проводити віртуальні експерименти та отримувати зворотний зв'язок від викладачів та колег [4];

- **підтримка самостійного навчання:** гібридне (змішане) навчання сприяє розвитку навичок самостійної роботи у здобувачів та інтернів; самостійного пошуку інформації, аналізувати та оцінювати її, що особливо важливо для професійного зростання в медичній галузі;

- **розвиток цифрової грамотності:** використання онлайн-технологій у навчанні допомагає здобувачам вищої освіти та інтернам розвивати цифрову грамотність, компетентність, що є необхідною навичкою у сучасній медичній спільноті. Здобувачі навчаються ефективно працювати з інформацією, використовувати медіа-ресурси та спілкуватися через цифрові платформи [4].

Висновок. Гібридне (змішане) навчання є новітнім і потужним інструментом для сучасної медичної освіти. Такий підхід сьогодення дозволяє інтегрувати традиційні методи навчання із сучасними технологіями (поєднання онлайн та оффлайн форматів), забезпечуючи здобувачам вищої освіти та інтернам доступ до якісної та індивідуалізованої освіти. Впровадження гібридного навчання до медичних вузів сприяє підготовці кваліфікованих та компетентних лікарів в майбутньому, які будуть підготовані до викликів сучасної медичної практики.

Список літератури:

1. Теренда Н. О., Теренда О. А., Горішний М. І., Панчишин Н. Я. Особливості дистанційного навчання студентів в умовах пандемії Covid-19 (за результатами анкетування). *Медична освіта*. 2021. № 4. С. 57-60.
2. Хомік О. М., Белікова Н. О., Індика С. Я., Ковальчук О. М. Використання платформи Microsoft Teams для навчання студентів з обмеженими можливостями. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Том 87. №1. С. 306-319.
3. Волосовець А.О., Слонецький Б.І., Зозуля І.С., Боброва В.І., Іващенко О.В., Вербицький І. В., Савченко Д. С. Особливості дистанційного навчання в рамках післядипломної підготовки лікарів з медицини невідкладних станів. *Медична освіта*. 2020. № 3. С. 5-8.
4. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: наказ МОН України 2013. № 466. URL: https://osvita.ua/legislation/Dist_osv/2999/.

АНАЛІЗ МІКРОФЛОРИ РАН У ПАЦІЄНТІВ НЕЙРОХІРУРГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Мельник Катерина Анатоліївна

*здобувачка освіти за освітньо-професійною програмою «Громадське здоров'я»,
Полтавський державний медичний університет*

Боднар Вадим Анатолійович

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри інфекційних хвороб з епідеміологією,
Полтавський державний медичний університет
ORCID: 0000-0002-1277-9344*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5360/>

Актуальність. Запальні процеси у ранах, не зважаючи на сучасні досягнення інструментальної діагностики, впровадження новітніх хірургічних технологій і застосування високоефективних антимікробних препаратів, залишаються актуальною проблемою у нейрохірургічних стаціонарах. За даними світової наукової літератури частота інфікування нейрохірургічних післяопераційних ран становить 0,8-17%, а частота інфікування посттравматичних та вогнепальних ран центральної або периферичної нервової системи досягає 70-80% [1, 2] Аналіз та моніторинг мікрофлори, виділеної з ран, є критично важливим діагностичним процесом, який є основою для правильного і раціонального призначення антибактеріальних препаратів та попередження формування антибіотикорезистентності [3, 4].

Мета дослідження – проаналізувати спектр мікроорганізмів у виділеннях із ран пацієнтів нейрохірургічного профілю.

Матеріали і методи. Для реалізації поставленої мети досліджено 71 зразок виділень з ран пацієнтів нейрохірургічного профілю з подальшою ідентифікацією штамів мікроорганізмів. Всі пацієнти перебували у нейрохірургічному відділенні Комунального підприємства «Полтавська обласна клінічна лікарня ім. М. В. Скліфосовського Полтавської обласної ради» (КП ПОКЛ ПОР) з приводу лікування набутих посттравматичних ран центральної або периферичної нервової системи або проведення оперативного втручання. Зразки вмісту з ран в усіх пацієнтів відбирали за загальноприйнятими методиками. Виділення чистих культур бактерій проводили з використанням м'ясо-пептонного агару, кров'яного агару. Ідентифікацію клінічних штамів мікроорганізмів виконували за затвердженими мікробіологічними протоколами за морфологічним, тинкторіальними, культуральними, біохімічними властивостями [5]. Мікробіологічні дослідження проводили на базі бактеріологічної лабораторії КП ПОКЛ ПОР.

Результати. Проведені дослідження показали, що загалом мікроорганізми виділяються з вмісту ран пацієнтів нейрохірургічного профілю з високою частотою. Так, із 71 обстеженої рани, лише 21 рана (29,6%) виявилася «чистою», тоді як 50 ран (70,4%) були контаміновані різними мікроорганізмами (див. Таблицю). Переважна більшість контамінованих ран (n=42) мала посттравматичну природу (побутові травми, дорожньо-транспортні пригоди, вогнепальні поранення тощо).

Таблиця. Видовий склад бактерій, виділених із ран

№ п/п	Назва мікроорганізму	Абсолютна кількість, n	Відносна кількість, % (від контамінованих ран)
1.	<i>Klebsiella pneumoniae</i>	15	30,0
2.	<i>Acinetobacter baumannii</i>	11	22,0
3.	<i>Staphylococcus aureus</i>	10	20,0
4.	<i>Pseudomonas aeruginosa</i>	8	16,0
5.	<i>Enterococcus faecalis</i>	6	12,0
6.	<i>Escherichia coli</i>	5	10,0
7.	<i>Enterococcus faecium</i>	1	2,0
8.	CONS	3	6,0
9..	<i>Staphylococcus epidermidis</i>	3	6,0
10.	<i>Providencia spp.</i>	1	2,0
11.	<i>M. morgani</i>	1	2,0
12.	<i>E. cloacae</i>	1	2,0
13.	<i>P. mirabilis</i>	2	4,0
14.	<i>C. tropicalis</i>	2	4,0
15.	<i>S. maltophilis</i>	1	2,0
16.	<i>Str. Mitis oralis</i>	1	2,0
17.	<i>Enterobacter</i>	1	2,0
18.	Не патогенні <i>Corinebacterii</i>	1	2,0

Як видно з наведеної таблиці, мікрофлора ран у хворих представлена як грамнегативними, так і грампозитивними мікроорганізмами. Однак, найчастіше виділялася грамнегативна флора, типовими представниками якої є *Klebsiella pneumoniae* та *Acinetobacter baumannii*. З грампозитивної мікрофлори найчастіше виявляли *Staphylococcus aureus*. Привертає увагу той факт, що вміст деяких ран був контамінований декількома мікроорганізмами одночасно (наприклад, комбінація *Acinetobacter baumannii*, *Providencia spp.*, *P. mirabilis* та *E. coli*; або – комбінація *E. faecium*, *M. morgani*, *P. mirabilis* та *P. aeruginosa* тощо

Висновок. Таким чином, частота виділення мікроорганізмів з ран у пацієнтів нейрохірургічного профілю склала 70,4%; при цьому переважна більшість контамінованих ран мала набутий посттравматичний характер та була отримана в результаті побутових травм, вогнепальних поранень, дорожньо-транспортних пригод тощо. Із вмісту ран переважно виділялася грамнегативна флора, яка найчастіше була представлена *Klebsiella pneumoniae* та *Acinetobacter baumannii*.

Список літератури:

1. Ткачик І. П. Профілактика інтракраніальних запальних ускладнень в нейрохірургії: огляд літератури / І. П. Ткачик // Український нейрохірургічний журнал. – 2017. – № 4. – С. 24-30. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unkhj_2017_4_6.
2. Mangram AJ, Horan TC, Pearson ML, Silver LC, Jarvis WR. Guideline for the prevention of surgical site infection, 1999 the Hospital Infection Control Practices Advisory Committee. *Infect. Control Hosp Epidemiol.* 1999; 172: 68-74. doi: 10.1086/501620. PubMed PMID: 10219875.
3. Біляєва О. О., Король І. В., Філоненко Г. В., Крижевський Є. Є. Особливості видового складу збудників гнійно-запальних захворювань// Укр. мед. часопис, 2017, 10 травня [Електронна публікація]. Режим доступу: <https://api.umj.com.ua/wp/wp-content/uploads/2017/05/312313213.pdf>
4. Фомін О. О., Фоміна Н. С., Ковальчук В. П., Асланян С. А. Мікрофлора сучасної бойової рани та її чутливість до антибіотиків // Укр. мед. часопис, 2023. – 3(155). – С. 82-85.
5. Практична мікробіологія: навчальний посібник / С. І. Климнюк, І. О. Ситник, В. П. Широбоков; за заг. ред.: В. П. Широбокова, С. І. Климнюка. – Вінниця : Нова Книга, 2018. – 576 с.

ЧАСТОТА ХРОНІЧНОГО ОБСТРУКТИВНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ ЛЕГЕНЬ (ХОЗЛ) ТА СТАН ФУНКЦІЇ ЗОВНІШНЬОГО ДИХАННЯ У ХВОРИХ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ В УМОВАХ ВПЛИВУ ВУГІЛЬНО-ПОРОДНОГО ПИЛУ

Панасюк Марія Тарасівна

кандидат медичних наук,

Львівський національний медичний

університет імені Данила Галицького

ORCID: 0009-0005-8442-0583

Бодревич Богдан Богданович

кандидат медичних наук,

Львівський національний медичний

університет імені Данила Галицького

ORCID: 0000-0002-1222-6934

Білоусова Роксолана-Іванна Вячеславівна

І ТМО м. Львова, Лікарня Святого Пантелеймона

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5376/>

Актуальність. До професійних хвороб шахтарів, що зумовлені несприятливим впливом виробничого пилу, належать пневмоконіози, хронічний пиловий бронхіт, ХОЗЛ. ХОЗЛ має тенденцію до швидкого поширення серед професійних захворювань у вугільній, гірничодобувній та металургійній галузях промисловості, які характеризуються несприятливими умовами праці, що комплексно впливають на організм людини. В Україні поширеність професійних хвороб, обумовлених впливом виробничого пилу становить 75-85 % і формується за рахунок вугільної галузі [1, 3, 5].

Професійні шкідливості, включаючи органічний і неорганічний пил, хімічні агенти та дими є недооціненими чинниками ризику ХОЗЛ. Аналіз проведеного в США популяційного опитування (NHANES III), в якому взяли участь понад 10000 дорослих віком 30-75 років, виявив суттєвий вплив на захворюваність ХОЗЛ професійних чинників. Це співвідноситься з опублікованою інформацією Американського Торкального Товариства, згідно з якою професійні шкідливості є причиною 10-20% симптомів і функціональних порушень, характерних для ХОЗЛ. Негативний вплив професійних шкідливостей у розвитку ХОЗЛ у тих країнах світу, де не унормовані умови праці робітників, значно більший, ніж, згідно результатів досліджень, в Європі та Північній Америці [1, 7].

Впродовж багатьох років панувала загальноприйнята думка, що ХОЗЛ не може вважатись професійно обумовленим у пацієнтів, які працюють в умовах впливу вугільно-породного пилу. Проте, захворюваність на ХОЗЛ у робітників, що контактують з виробничим пилом та аерозолями зростає, а первинний вихід на інвалідність за останні 20 років збільшився у 7 разів [2, 3, 5].

Вперше в редакції GOLD 2016 року абсолютно чітко представлено позицію щодо можливості розвитку ХОЗЛ професійної етіології. А також у редакції документу 2017 року наголошується, що вплив органічного і неорганічного пилу, хімічних речовин і газів в попередні роки явно недооцінений з точки зору ризику розвитку захворювання [4, 6].

Тому вивчення функціонального стану дихальної системи у шахтарів, які мають тривалий контакт з професійними шкідливостями, дозволить виявити поширеність ХОЗЛу у шахтарів.

Мета. Визначити частоту ХОЗЛ пилової етіології і стан функції зовнішнього дихання у шахтарів Львівсько-Волинського вугільного басейну.

Матеріали та методи. Проаналізовано 580 історій хвороб шахтарів, що лікувалися у профпатологічному відділенні Львівської обласної клінічної лікарні упродовж 2020-2021 року, які працювали в контакті з виробничим пилом та аерозолями. У рандомізований спосіб виділено групу 316 хворих, представників основних підземних спеціальностей, робота яких була пов'язана з ризиком впливу на організм високих концентрацій вугільно-породного пилу.

Згідно санітарно-гігієнічних характеристик умов праці гранично-допустима концентрація (ГДК) пилу на робочих місцях перевищувала норму (1 мг/м^3), – середній рівень вільного діоксиду кремнію (SiO_2) становив $175,7 \text{ мг/м}^3$. Середній рівень пилу на робочих місцях обстежених складав $165,2 \text{ мг/м}^3$. При цьому на робочих місцях 10% шахтарів концентрація пилу перевищувала ГДК більше ніж у 100 разів, вміст вільного діоксиду кремнію до 10% спостерігався у 47,5% випадків, від 10 до 70% у 61%, більше 70% у 0,7% усіх випадків.

Усі хворі чоловічої статі, середній вік 53,5 роки. Середній стаж роботи в підземних умовах складав 24,7 роки. Пацієнти обстежені згідно з вимогами чинної Адаптованої клінічної настанови, заснованої на доказах, стосовно ХОЗЛу 2020 року. Враховувалися симптоми ХОЗЛу: кашель, задишка, зниження толерантності до фізичних навантажень та наявність загострення. Усім хворим проводилися загальноклінічні обстеження, рентгенографія ОГК, спірометрія, постбронходилятаційна спірометрія. За критеріями GOLD клінічний діагноз ХОЗЛ встановлено у пацієнтів, у яких життєва ємність легень (ЖЄЛ) була $< 80\%$, співвідношення $\text{ОФВ}_1/\text{ЖЄЛ} < 0,7$, приріст об'єму форсованого видиху за 1 с (ОФВ_1) після інгаляції b_2 -агоністу короткої дії менше $15,0\%$ або $200,0 \text{ мл}$, що слугувало критеріями незворотності обструкції [4].

У рандомізований спосіб відібрано 43 пацієнти з діагнозом ХОЗЛ пилової етіології I-II стадії. Усі хворі були чоловічої статі, середній вік їх становив 53,5 роки. Середній стаж роботи в підземних умовах складав 24,7 роки. У дослідження включені шахтарі основних підземних спеціальностей, виконання професійних обов'язків яких пов'язане з впливом на органи дихання вугільно-породного пилу високих концентрацій.

Результати. На підставі обстеження стратифіковано дві групи хворих. *Перша група* – 43 (13,6%) хворих, яким встановлено клінічний діагноз ХОЗЛ II стадії, на підставі критеріїв GOLD. *Друга група* – 273 (86,4%) хворих на інші

захворювання органів дихання необструктивного генезу (пневмоконіози, хронічний бронхіт тощо). Для *контрольної групи* у дослідження були відібрані 32 шахтарі підземних професій, які не хворіли на ХОЗЛ. Основна та контрольні групи були майже ідентичними за віком, стажем роботи в підземних умовах, концентраціями пилу, вмістом у ньому діоксиду кремнію в повітрі робочої зони та пропорцією тих, що палили. Усім пацієнтам проводилась спірометрія, тест з β_2 -агоністом короткої дії. Перед проведенням дослідження пацієнти утримувались від прийому бронхолітика не менше 6 годин. Спірометрія проводилась до та через 15 хвилин після інгаляції через спейсер 400 мкг сальбутамолу (вентолін). Збільшення $ОФВ_1$ менше, ніж на 15% від вихідних рівнів свідчило про наявність незворотності бронхообструкції та слугувало критерієм діагностики ХОЗЛ.

Аналіз об'ємних показників спірометрії (ЖЄЛ і ФЖЄЛ, $ОФВ_1$) вказує на їх зниження у хворих *першої групи* у порівнянні з показниками контрольної групи, що свідчить про наявні порушення функції зовнішнього дихання за обструктивним типом ($p < 0,01$) (табл. 1).

Таблиця 1
Показники функції зовнішнього дихання шахтарів (%)

Показники	Групи шахтарів		Р
	Контрольна n=32 (M±m)	Основна n=43 (M±m)	
ЖЄЛ	98,7±0,8	75,2±3,9	p<0,01
ФЖЄЛ	100,3±0,4	76,8±3,9	p<0,01
$ОФВ_1$	101,1±0,8	73,9±4,0	p<0,01

Для верифікації діагнозу ХОЗЛ кожному пацієнту основної групи проведено тест з β_2 -агоністом короткої дії (сальбутамолом) для визначення ступеню зворотності бронхіальної обструкції (табл. 2).

Таблиця 2
Показники функціонального стану легень у шахтарів під час проведення проби з β_2 -агоністом (%)

Показники	До проби з β_2 -агоністом	Після проби з β_2 -агоністом	Динаміка ФЖЄЛ та $ОФВ_1$
ФЖЄЛ	76,8±3,9	81,0±3,6	4,2±0,9
$ОФВ_1$	73,9±4,0	78,6±3,7	4,7±1,2

В дослідженні встановлено, що варіабельність обструкції після проби з β_2 -агоністом у 3-х (7,1 %) обстежених шахтарів становила $\leq 12\%$ від вихідного рівня, у 23 (53,4%) – $\leq 10\%$ та у 17 (39,5%) – $\leq 5\%$, середній показник – 4,5%. Тобто, у 39,5% хворих на ХОЗЛ обструкція має не зворотній характер, що свідчить про тяжкість перебігу хвороби. Слід зазначити, що показник ОФВ₁ після проби не досягав належного рівня у 25 пацієнтів (58,1%). Виходячи з цього, можна зробити висновок, що перебіг ХОЗЛ у шахтарів, що підлягають впливу вугільно-породного пилу, характеризується мінімальною варіабельністю обструкції та неможливістю досягнення нормального рівня показника ОФВ₁ у випадку застосування бронходилататорів.

Висновки. Встановлено, що у шахтарів Львівсько-Волинського вугільного басейну частота ХОЗЛ професійної етіології становить 13,6%. Основним етіологічним чинником хвороби є контакт з виробничим пилом та аерозолями вільного діоксиду кремнію.

Аналіз функціонального стану органів дихання у шахтарів, хворих на ХОЗЛ професійної етіології, дозволив визначити особливості розвитку легеневої недостатності. Встановлено, що у хворих на ХОЗЛ спостерігається порушення функції зовнішнього дихання за обструктивним типом, що підтверджується зниженням швидкісних показників ОФВ₁, індексу Тіффно, порівняно з контрольною групою.

З'ясовано, що варіабельність показника ОФВ₁ становила в середньому 4,5%. Показник ОФВ₁ після постбронходилатативної спірометрії нормалізувався лише у 58,1% випадків, що свідчить за стійкий обструктивний синдром, який призводить до легеневої недостатності та зниження якості життя обстежених шахтарів.

Список літератури:

1. Адаптована клінічна настанова, заснована на доказах. Хронічне обструктивне захворювання легень. Національна академія медичних наук України. Київ. 2020. С. 69.
2. Басанець А. В. Удосконалення системи діагностики пневмоконіозу у працюючих вугільних шахт як пріоритетна проблема професійної патології.: *Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. м. наук : спец. 14.02.01 «Гігієна»*. А.В. Басанець. Київ. 2007. 38 С.
3. Басанець А. В. ХОЗЛ професійної етіології: сучасні підходи до контролю захворювання. *Український пульмонологічний журнал*. Київ. 2016. № 4. С. 59-63.
4. Глобальна стратегія з діагностики, ведення та запобігання ХОЗЛ (GOLD) перегляду 2020 року: *Електронний режим доступу*. URL: <https://goldcopd.org/wp-content/uploads/2019/12/GOLD-2020-FINAL>.

5. Остапенко Т.А. Особливості та переваги методів функціональної діагностики професійних захворювань бронхолегеневої системи. Т. А. Остапенко, А. В. Басанець. *Журнал практичного лікаря*. – 2005. – № 4. – С. 16-18.
6. Chronic obstructive pulmonary disease (COPD) and occupational exposures. P. Boschetto, S. Quintavalle, D. Miotto [et al.]. *J Occup Med Toxicol*. 2006. № 7. P.1-11.
7. Marek K. Principles of work capacity assessment in occupational respiratory diseases. *Med. Pr.* 2002. Vol.53, №3. P. 245-252.

РОЛЬ ОМЕГА-3 ПОЛІЕНАСИЧЕНИХ ЖИРНИХ КИСЛОТ НА СИСТЕМУ ГЕМОСТАЗУ У ЖІНОК ІЗ ЗАГРОЗОЮ РАННІХ ПЕРЕДЧАСНИХ ПОЛОГІВ

Панчук Еліна Анатоліївна

кандидат медичних наук, асистент

кафедри акушерства і гінекології,

Одеський національний медичний університет

ORCID: 0000-0002-3504-2409

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5372/>

Передчасні пологи – одна з найбільших проблем сучасного акушерства. Частота передчасних пологів становить 10% від усіх пологів за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, і з кожним роком зростає, тим самим збільшуючи показники перинатальної захворюваності та смертності [1]. Серед основних факторів ризику виділяють: генетичну схильність, попередні мимовільні передчасні пологи, багатоплідна вагітність, яка збільшує ризик передчасних пологів у 7,7 разів, вкорочення шийки матки до <25 мм між 16-им і 24-им тижнями вагітності вважається найсильнішим фактором ризику мимовільних передчасних пологів <35 тижнів у жінок без передчасних пологів з одноплідною вагітністю [2]. При цьому, з метою профілактики передчасних пологів, використовують серкляж шийки матки [3]. Під час вагітності також відбуваються деякі зміни у системі гемостазу: збільшується об'єм циркулюючої крові, підвищується продукція фібриногену, збільшується тромбоцитарна активність, знижується антикоагулянтна активність. Такі зміни визначаються формуванням матково-плацентарного кола кровообігу та носять компенсаторний характер і спрямовані на попередження крововтрати в пологах. Проте, при неправильній плацентациї у судинах плаценти можуть утворюватися мікротромби, гематоми та інфаркти, які порушують кровообіг в плаценті. Омега-3 поліненасичені жирні кислоти (ПНЖК) мають антитромботичну та антиагрегаційну дії, покращують реологічні властивості крові та мікроциркуляцію, знижують в'язкість крові, зменшують ризик тромбоутворення, знижують агрегацію тромбоцитів, що сприяє покращенню кровообігу в системі «мати-плацента-плід» [4].

Метою цього дослідження було дослідити вплив омега-3-ПНЖК на систему гемостазу у жінок із загрозою ранніх передчасних пологів.

Матеріали та методи. Під час проведення дослідження було обстежено 98 вагітних жінок – основну групу (ОГ) склали 35 вагітних із загрозою ранніх передчасних пологів у терміні гестації 28-32 тижнів, які отримували стандартну комплексну базову терапію та метаболічну терапію у вигляді омега-3 ПНЖК, групу порівняння (ГП) склали 33 вагітні із загрозою ранніх передчасних пологів у терміні гестації 28-32 тижнів, які отримували лише стандартну комплексну базову терапію та контрольна група (КГ) 30 вагітних із фізіологічним перебігом вагітності без явищ переривання вагітності.

Результати дослідження та їх обговорення. Середній вік вагітних досліджуваних груп коливався від 18 до 41 років і в середньому становив $(28,59 \pm 0,56)$ років. Вірогідні відмінності щодо вікового розподілу жінок у всіх групах були відсутні. Аналіз показників судинно-тромбоцитарної ланки гемостазу у обстежених вагітних із загрозою ранніх передчасних пологів показав зміни системи гемостазу, що проявлялися зниженням кількості тромбоцитів в 1,21 раза ($p < 0,01$), збільшення індукованої агрегації тромбоцитів з АДФ в 1,58 раза ($p < 0,01$) та індукованої агрегації тромбоцитів з адреналіном в 1,77 раза ($p < 0,01$), рівня фібриногену в 1,20 раза ($p < 0,01$), ТЧ – в 1,24 раза ($p < 0,01$), Д-димеру – в 1,39 раза ($p < 0,01$) на тлі відсутності вірогідних змін АЧТЧ і ПТІ. При цьому усі середні рівні показників гемостазу знаходились в межах гестаційної норми. Через місяць від початку застосування метаболічної терапії рівень фібриногену у ОГ був менше, ніж в ГП у 1,16 раза ($(3,95 \pm 0,09)$ г/л проти $(4,59 \pm 0,11)$ г/л, $p < 0,01$), ПТІ – в 1,04 раза ($(102,46 \pm 0,86)$ % проти $(106,52 \pm 0,85)$ %, $p < 0,01$), ТЧ – в 1,23 раза ($(13,98 \pm 0,14)$ с проти $(17,16 \pm 0,13)$ с, $p < 0,01$), Д-димеру – в 1,64 раза ($(0,88 \pm 0,04)$ мкг/л проти $(1,45 \pm 0,05)$ мкг/л, $p < 0,01$), сироватковий вміст антитромбіну III у ОГ був менше, ніж у ГП в 1,10 раза ($(99,14 \pm 0,87)$ г/л проти $108,75 \pm 0,97$ г/л, ($p < 0,01$)).

Висновки. У вагітних із загрозою ранніх передчасних пологів застосування стандартної комплексної базової терапії разом із метаболічною терапією приводить до покращення гемостазіологічних властивостей крові за рахунок зменшення рівня фібриногену в 1,16 раза ($p < 0,01$), ПТІ – в 1,04 раза ($p < 0,01$), ТЧ – в 1,23 раза ($p < 0,01$), Д-димеру – в 1,64 раза ($p < 0,01$) та антитромбіну III в 1,10 раза ($p < 0,01$), зниження індукованої агрегації тромбоцитів з адреналіном в 1,46 раза ($p < 0,01$) та індукованої агрегації тромбоцитів з АДФ ($p < 0,01$), збільшення кількості тромбоцитів в 1,09 раза ($p < 0,01$). Відсутність тератогенної та ембріотоксичної дій, побічних ускладнень, гарна переносимість, дозволяє використовувати метаболічні препарати з омега-3-ПНЖК в акушерській практиці.

Список літератури:

1. Ohuma EO, Moller AB, Bradley E, et al. National, regional, and global estimates of preterm birth in 2020, with trends from 2010: a systematic analysis. The Lancet. 2023. 402 (10409), 1261-1271. doi: 10.1016/S0140-6736(23)00878-4.

2. Glover AV, Manuck TA. Screening for spontaneous preterm birth and resultant therapies to reduce neonatal morbidity and mortality: A review. *Semin Fetal Neonatal Med.* 2018 Apr;23(2):126-132. doi: 10.1016/j.siny.2017.11.007.
3. Orlova T, Marichereda V, Rozhkovska, Bykova N. Amniocentesis with cerclage – the way of prevention of premature birth. *EJOGRB.* 293, 42. doi: 10.1016/j.ejogrb.2023.08.129
4. Панчук ЕА. Стан згортаючої системи крові у вагітних із загрозою передчасних пологів при застосуванні метаболічної терапії. *Неонатологія, хірургія та перинатальна медицина.* 2019;IX;1(31):47-50. doi: 10.24061/2413-4260.IX.1.31.2019.7.

ЗАСТОСУВАННЯ ГУГЛ КЛАСІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ МЕДИКО-БІОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Подрігало Леонід Володимирович

доктор медичних наук, професор,

Харківська державна академія фізичної культури

ORCID: 0000-0002-7893-524X

Сокол Костянтин Михайлович

кандидат медичних наук, професор,

Харківський національний медичний університет

ORCID: 0000-0001-8363-8402

Подрігало Ольга Олександрівна

доктор наук фізичного виховання і спорту, професор,

Харківська державна академія фізичної культури

ORCID: 0000-0003-1519-5632

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5358/>

Пандемія Ковід-19 та військовий стан в Україні призвели до суттєвих змін у освіті всіх рівнів, в тому числі й у вищій освіті. Дистанційна форма освіти на цей час стала провідною формою у регіонах, що знаходяться у безпосередній близькості до бойових дій. Наявність недоліків та вад у організації дистанційної освіти обумовлює необхідність її оптимізації та підвищення ефективності.

На цей час гугл клас руми є однією з найбільш розповсюджених форм дистанційної освіти, згідно з рекомендаціями галузевого міністерства. Важливою особливістю застосування цієї форми є організація безкоштовного навчання, яка організується ТОВ “Академія цифрового розвитку” на циклах «Цифрові інструменти Google для освіти» різних рівнів.

Метою роботи є аналіз результатів використання гугл класів у дистанційній освіті для викладання дисциплін медико-біологічної спрямованості.

Як свідчить досвід застосування цієї форми дистанційної освіти, вона дозволяє створити повноцінний електронний курс, причому з можливістю переробки, доповнення та поступового удосконалення. Можливості гугл класу передбачають розміщення у завданнях інформаційних матеріалів (презентацій лекцій, методичних розробок до практичних занять, окремих розділів або посібників в цілому, створення гіперпосилань тощо). Це дозволяє забезпечити здобувачів освіти необхідною інформацією для підготовки, сформуванню пулу теоретичних знань.

Іншою складовою успішного засвоєння навчальних дисциплін є оволодіння практичними навичками та вміннями на підставі засвоєння теоретичних знань. Разом знання, навички та вміння формують компетенції, необхідні для формування фахівця.

Реалізація поточного контролю знань здійснюється за допомогою тестів, які створюються у вигляді гугл форм. Як суттєву перевагу таких форм потрібно вказати можливість використання тестів різної форми, які варюють як за кількістю правильних відповідей, так і за особливостями завдань. Важливим моментом тестування у гугл класі є можливість модифікації вартості запитання залежно від кількості тестів. Це дозволяє забезпечити уніфікований підхід до оцінювання рівня знань студентів, зменшити часові витрати на обробку результатів. Також важливою перевагою гугл класів є максимальна автоматизація обробки результатів, коли викладач отримує вже повністю перевірені роботи і відомості щодо питомої ваги правильних та неправильних відповідей. Аналіз помилок також дозволяє виділити найбільш типові та зосередити увагу як студентів, так і викладачів на висвітленні найбільш важких та проблемних для засвоєння моментів дисципліни.

Достатньо зручно використання в гугл класах ситуаційних завдань, які можуть бути використані як для перевірки рівня теоретичних знань, так і для формування практичних навичок та вмінь. Такі завдання можуть бути прикріплені до відповідних тем та запропоновані як для самостійного вирішення із наданням рішення, так і для розглядання на заняттях.

Важливою ланкою навчального процесу є проведення підсумкової атестації. В умовах гугл класу її реалізація достатньо зручна та прозора. Викладач має можливість встановлювати різні терміни та часові відрізки для складання заліку або іспиту, виділяти певні контингенти студентів, причому групи можуть отримати доступ до завдань іспиту лише за графіком складання.

Можливість зберігання, швидкого копіювання та повторного застосування гугл класів також повинна бути визнана суттєвими перевагами цієї форми дистанційної освіти. Гугл клас зберігається у хмарі, тобто фактично не займає місце як на сайті закладу, так і у пам'яті комп'ютеру викладачів. Після закінчення циклу він може бути заархівований та, при необхідності, повторно застосований шляхом копіювання, причому копія містить лише завдання без об'єктів, списків студентів та результатів навчання.

У разі потреби внесення змін у матеріали гугл класу (додавання нових та виключення наявних тем, поновлення інформаційних та тестових матеріалів

тощо) здійснюється достатньо оперативно. Це дозволяє суттєво скоротити часові витрати на допоміжні види діяльності. Передбачено можливість зв'язку студентів із викладачем шляхом надання коментарів до завдань, об'яв у ленті тощо.

Як перевагу також необхідно відмітити можливість групового підключення студентів до гугл класу, коли на їх електронні пошти пересилаються запрошення на приєднання. Прийом такого запрошення автоматично підтягує студента до гугл класу, надає йому доступ до всіх розташованих там матеріалів. У випадках, коли викладання здійснюється одночасно різними викладачами, у гугл класі достатньо зручно забезпечити співпрацю та оперативний обмін інформацією.

Таким чином, наявний досвід застосування гугл класів при викладанні дисциплін медико-біологічної спрямованості дозволяє оцінити їх як зручну, інформативну та ефективну форму дистанційної освіти. Гугл клас дозволяє надати здобувачам освіти необхідної інформації для підготовки, забезпечити всі види контролю знань (поточний та етапний), сприяє формуванню зворотнього зв'язку студентів з викладачем. У разі потреби внесення змін та доповнень у гугл клас здійснюється оперативно. В умовах дистанційної вищої освіти ця форма є найбільш вдалою для практичного використання.

ПРОГНОЗУВАННЯ АКТИВАЦІЇ ЛАТЕНТНОЇ ФОРМИ ГЕРПЕСВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ В ДІТЕЙ ХВОРИХ НА РОТАВІРУСНИЙ ГАСТРОЕНТЕРИТ ЗА РІВНЕМ ФНП-А

Слепченко Маргарита Юрївна

PhD, асистент кафедри дитячих

інфекційних хвороб Харківського національного

медичного університету

ORCID: 0000-0001-5539-2177

Прохоренкова Зоя Олексіївна

студентка 6 курсу Харківського національного

медичного університету

Платонова Даріна Олександрівна

студентка 6 курсу Харківського національного

медичного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5316/>

Вступ. У доступній літературі є велика кількість робіт присвячена питанням впливу герпесвірусної інфекції (ГВІ) на імунну відповідь організму хазяїна та перебіг супутньої патології, як інфекційного так і неінфекційного генезу [1, 2]. У зв'язку з цим, тривають дослідження спрямовані на пошук маркерів наявності та активації ГВІ [3, 4]. Метою нашого дослідження було встановлення діагностичної значущості концентрації ФНП- α у прогнозуванні

активації латентної форми герпесвірусної інфекції (ЛГВІ) в дітей хворих ротавірусний гастроентерит.

Матеріали та методи. Було обстежено 48 дітей віком від 12 до 36 місяців, які знаходились на лікуванні у КНП ХОР «ОДІКЛ» м. Харкова. Серед них 33 дитини з моно-ротавірусною інфекцією – 1 група, та 15 дітей, у яких до періоду ранньої рековалесценції ротавірусної інфекції (РВІ) відбулась активація ЛГВІ (ЦМВ, ВЕБ, ВГЛ6) – 2 група. Діагноз встановлювався на підставі виявлення ротавірусного антигену у фекаліях методом імунохроматографічного аналізу. Наявність інфікування вірусами групи герпес, та фаза ГВІ, встановлювались на основі виявлення специфічних імуноглобулінів класу М та G (ІФА), та нуклеїнової кислоти (ПЛР) до вірусів герпесу (1,2,4,5,6) у сироватці крові хворих.

Для розрахунку показників чутливості (Se), специфічності (Sp) класифікатора та визначення граничного значення використано ROC-аналіз.

Результати.

У ході дослідження було проведено аналіз клінічних показників перебігу ротавірусної інфекції та концентрації різних про- та протизапальних цитокінів у порівнюваних групах. Було встановлено, що у хворих 2 групи достовірно довше тривала лихоманка порівняно з пацієнтами 1 групи (7,0 [6,0; 8,0]; 6,0 [5,0; 7,0] $p = 0,053$). Також в дітей 2 групи були достовірно вищі рівні ФНП- α проти показників пацієнтів 1 групи (9,4 [8,1; 10,5]; 7,2 [6,3; 8,4] $< 0,001$). Цей факт спонукав нас оцінити прогностичну цінність концентрації ФНП- α для активації ЛГВІ в дітей хворих на ротавірусний гастроентерит. Для оцінки діагностичної значущості рівня ФНП- α у прогнозуванні активації ЛГВІ в дітей до періоду реконвалесценції РВІ використовувався метод аналізу ROC кривих з подальшим виділенням граничного значення. За результатами оцінки ROC кривої залежності вмісту ФНП- α та активації ЛГВІ до періоду ранньої реконвалесценції РВІ отримано характеристичну криву, яка не перетинала контрольну діагональ, забезпечувала чутливість та специфічність на рівні понад 50 %, площа під кривою $AUC = 0,826$ (дуже добра якість моделі) при рівні статистичної значущості $p < 0,001$.

Результат аналізу концентрації ФНП- α у сироватці крові демонструє, що при рівні ФНП- α більше, ніж 7,75 пг/мл, з чутливістю 93,3 % та специфічністю 61,8 % ($AUC = 0,826 \pm 0,049$ [95,0 % ДІ 0,731–0,921], $p < 0,001$), вірогідна активація латентної форми герпесвірусної інфекції до періоду ранньої реконвалесценції ротавірусного гастроентериту. З нашої точки зору, вищі рівні протизапального цитокіну ФНП- α є відображенням активації ЛГВІ, та пролонгації запального процесу, що, імовірно, і пояснюють більш тривале збереження лихоманки у хворих 2 групи.

Висновок. За результатами аналізу ROC-кривих встановлено, що при рівні ФНП- α більше, ніж 7,75 пг/мл, у період ранньої реконвалесценції РВІ, можна запідозрити наявність активації латентної форми герпесвірусної інфекції в дітей хворих на ротавірусний гастроентерит.

Список літератури:

1. Söderberg-Nauclér C. Does reactivation of cytomegalovirus contribute to severe COVID-19 disease?. *Immunity & Ageing*. 2021. Vol. 18, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s12979-021-00218-z>
2. Jacob G., Golan-Shany O., Tarazov T., Sarel P., Nurit A. Does Herpes 6 Infection Have a Role in Bell's Palsy Among Children and Adolescents? *The Pediatric Infectious Disease Journal*. 2019. Vol 38(5):p 481-483. DOI: 10.1097/INF.0000000000002278
3. Budiningsih I., Dachlan YP., Hadi U., Middeldorp JM. Quantitative cytokine level of TNF- α , IFN- γ , IL-10, TGF- β and circulating Epstein-Barr virus DNA load in individuals with acute Malaria due to *P. falciparum* or *P. vivax* or double infection in a Malaria endemic region in Indonesia. *PLoS One*. 2021. Vol 16(12):e0261923. doi: 10.1371/journal.pone.0261923. PMID: 34962938; PMCID: PMC8714090.
4. Pachnio A., Ciaurriz M., Begum J., Lal N., Zuo J., Beggs A. Cytomegalovirus Infection Leads to Development of High Frequencies of Cytotoxic Virus-Specific CD4+ T Cells Targeted to Vascular Endothelium. *PLoS Pathog*. 2016. 12(9): e1005832. doi: 10.1371/journal.ppat.1005832.

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИБОРУ НЕСТЕРОЇДНИХ ПРОТИЗАПАЛЬНИХ ПРЕПАРАТІВ ПІД ЧАС ЛІКУВАННЯ УСКЛАДНЕНОГО КАРІЄСУ

Шундрик Марина Аркадіївна

кандидат медичних наук,

Полтавський державний медичний університет

ORCID: 0000-0003-3186-5923

Марченко Ірина Ярославівна

кандидат медичних наук,

Полтавський державний медичний університет

ORCID: 0000-0001-7092-1786

Ткаченко Ірина Михайлівна

доктор медичних наук,

Полтавський державний медичний університет

ORCID: 0000-0001-8243-8644

Марченко Валерій Юрійович

кандидат медичних наук,

Полтавський державний медичний університет

ORCID: 0009-0006-5697-5378

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5344/>

Актуальність теми. Клініка ускладненого карієсу (пульпіту, верхівкового періодонтиту) часто супроводжується вираженим больовим синдромом, зумовленим запальним процесом у пульпі та періодонті. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) препаратами першого ряду для усунення

або зниження больового синдрому та запалення при захворюваннях порожнини рота є нестероїдні протизапальні засоби, що пов'язано з їхньою високою анальгетичною та протизапальною ефективністю, можливістю придбати їх без рецепта. Незважаючи на широке застосування нестероїдних протизапальних засобів у стоматології, до цього часу відсутні чіткі критерії вибору препарату, оцінка його ефективності, не визначені оптимальні дози та схеми лікування з урахуванням ризику ускладнень.

Мета роботи: огляд результатів клінічних та доклінічних досліджень щодо вивчення особливостей застосування нестероїдних протизапальних препаратів при лікуванні ускладненого карієсу.

НПЗП застосовуються в терапевтичній стоматології, хірургічній стоматології, ортодонтії, лікуванні захворювань слизової оболонки порожнини рота, а також онкології голови та шиї [3, 5, 6, 7]. Арсенал нестероїдних протизапальних засобів, які використовуються в стоматології представлений як оригінальними препаратами, так і великою кількістю дженериків: кислота ацетилсаліцилова (аспірин), декскетопрофен (дексалгін), диклофенак-натрію (вольтарен, наклофен, ортофен), ібупрофен (бруфен, долгит, нурофен), індометацин (метіндол), кетопрофен (артрозиле, артрум, аркетал, биструмгель, валусал, фламадекс), кеторолак (адолор, долак, кеталгін, кетанов, кеторол), лорноксикам (ксефокам), мелоксикам (моваліс), німесулід (найз, німесіл), напроксен (алгезир, налгезин), піроксикам (піроксифер, финалгель), еторикоксиб (аркоксиа). Ці препарати мають різну хімічну будову та випускаються у різних лікарських формах для системного та місцевого застосування, а також входять до складу комплексних препаратів для резорбтивного (пентальгін, солпадеїн, темпалгін, кофіцил, седальгін, колдрекс) та місцевого (холісал, мундизал-гель) застосування. Механізм дії нестероїдних протизапальних засобів полягає в блокаді циклооксигенази (ЦОГ), яка відповідає за біотрансформацію арахідонової кислоти в біологічно активні речовини (простогландини, простацикліни, тромбоксан). Існує кілька ізоформ ЦОГ (ЦОГ-1, ЦОГ-2, ЦОГ-3). Ізофермент ЦОГ-1 контролює вироблення простогландинів (ПГ), що забезпечують нормальну функціональну активність клітин та систем, які відповідають за цілісність слизової оболонки шлунково-кишкового тракту, функцію тромбоцитів, нирковий кровотік та ін. Ізофермент ЦОГ-2 бере участь у синтезі ПГ при запаленні. В нормальних умовах ЦОГ-2 відсутній та утворюється під дією тканинних факторів, що ініціюють запальну реакцію. ЦОГ-2 не впливає на агрегацію тромбоцитів. Ізофермент ЦОГ-3 виявлений у головному та спинному мозку, бере участь у розвитку болю та лихоманки, але не бере участі у розвитку запалення. Специфічність нестероїдних протизапальних засобів до ізоформ ЦОГ лежить в основі фармакологічного поділу цієї групи терапевтичних речовин. До першої групи нестероїдних протизапальних засобів відносяться кращі інгібітори ЦОГ-1, які інгібують ЦОГ-1 сильніше, ніж ЦОГ-2 (наприклад, ацетилсаліцилова кислота, кетопрофен, кеторолак, індометацин, ацетметацин) [10, 11]. Другу групу складають препарати, що мають однакову дію на обидві

ізоформи ЦОГ: ібупрофен, напроксен, диклофенак, фенпрофен та ніфлумова кислота [12, 13]. Третя група нестероїдних протизапальних засобів являє собою коксиби, які інгібують ЦОГ-2 сильніше, ніж ЦОГ-1, включаючи мелоксикам, німесулід та цедолак. Четверту групу становлять селективні коксиби (валдекоксиб, еторикоксиб, лумиракоксиб), які мають сильнішу спорідненість до ЦОГ-2, ніж до ЦОГ-1 [14]. Всі нестероїдні протизапальні засоби розрізняються за фармакокінетичним профілем (біодоступністю, розподілом у місці запалення, періодом напіввиведення), частотою побічних ефектів, показаннями та обмеженнями до застосування [4, 9]. НПЗП послаблюють патологічно підвищене сприйняття болю, але не впливають на психічний компонент болю, тому анальгетичний ефект цих препаратів проявляється у більшій ступені при болях запального характеру. Крім того, НПЗП мають жарознижувальну та антиагрегантну дію.

При використанні НПЗП необхідно дотримуватися кількох основних правил:

1) дозу нестероїдних протизапальних засобів не слід збільшувати вище максимальної дози – оскільки це не збільшує терапевтичний ефект, але івідбувається значне збільшення побічних ефектів [7], 2) у разі посилення болю не слід поєднувати два препарати групи нестероїдних протизапальних засобів, оскільки доцільніше ввести анальгетик з іншим механізмом дії. НПЗП можна безпечно призначати одночасно з парацетамолом, метамізолом. При призначенні нестероїдних протизапальних засобів для зниження больового синдрому слід враховувати, що клінічно виражена анальгезія розвивається протягом 0,5-2 годин після одноразового застосування нестероїдних протизапальних засобів. Протизапальний ефект нестероїдних протизапальних засобів при хронічному запаленні починає проявлятися через 2-4 дні при регулярному їх застосуванні. При гострому болю при лікуванні ускладненого карієсу доцільно призначати високі дози нестероїдних протизапальних засобів, які мають виражену анальгетичну активність (кеторол, лорноксикам), знижуючи дозу при досягненні ефекту, а при хронічному болі перевагу мають препарати тривалої дії (мелоксикам, піроксикам, целекоксиб), які приймають 1-2 рази на день.

При виборі нестероїдних протизапальних засобів слід враховувати, що вираженість болезаспокійливого ефекту не завжди збігається з протизапальною активністю препарату. Так, кеторолак має виражену болезаспокійливу активність, проте протизапальна дія у цього препарату виражена помірно [2, 15]. Значна кількість досліджень свідчить про те, що найбільше виражену анальгетичну ефективність при ендодонтичному лікуванні має ібупрофен. Однак застосування 500 мг напроксену або 50 мг кетопрофену для усунення післяендодонтичного болю в перші 6 годин ефективніше, ніж застосування 600 мг ібупрофену. Результати анкетування лікарів-стоматологів свідчать, що в період лікування ускладненого карієсу найчастіше вони рекомендують

пацієнтам наступні нестероїдні протизапальні засоби: німесулід, його призначають 42,6% стоматологів, ібупрофен – 34,4%, кеторол – 11,5%, мелоксикам – 4,9 %. Найбільш популярними нестероїдними протизапальними засобами, що приймаються пацієнтами в долікарському періоді, виявився німесулід (29,7%), ібупрофен (25,0%), кеторол (25,0%). Пацієнти пов'язували свій вибір із рекламою цих препаратів у ЗМІ, безрецептурним продажем та низькою вартістю. При безконтрольному застосуванні нестероїдних протизапальних засобів, було виявлено ряд побічних ефектів (негативний вплив на слизову оболонку шлунково-кишкового тракту, що призводить до розвитку виразкових процесів, порушення агрегації тромбоцитів, дестабілізація артеріальної гіпертензії, розвиток артеріальної гіпертензії). Тому протипоказаннями до застосування нестероїдних протизапальних засобів, поряд з гіперчутливістю до препарату, відзначають наявність у пацієнта в анамнезі виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки, бронхіальної астми, ураження нирок, тяжких порушень функції серцево-судинної системи, гемостазу, тощо. З метою зниження ризику подібних ускладнень з боку шлунково-кишкового тракту було розроблено високоселективні інгібітори ЦОГ-2 (коксиби). Коксиби зберігають протизапальний та болезаспокійливий ефект, але менше впливають на фізіологічні функції, рідше викликають ускладнення з боку шлунково-кишкового тракту і менше впливають на гемостаз. Целекоксиб є «золотим стандартом» безпеки при призначенні пацієнтам із захворюваннями шлунково-кишкового тракту. Проведені в стоматологічних клініках дослідження підтвердили, що мелоксикам, німесулід, целекоксиб та еторикоксиб за ефективністю не поступаються традиційним нестероїдними протизапальними засобами, а ускладнення з боку шлунково-кишкового тракту викликають рідше і не впливають на агрегацію тромбоцитів. Для зменшення ризику ускладнень з боку шлунково-кишкового тракту слід приймати нестероїдні протизапальні засоби під час їжі, уникати тривалого використання нестероїдних протизапальних засобів, застосовувати препарат тільки в період посилення болю, приймати препарат однієї групи. При дослідженні частоти розвитку інсульту у пацієнтів з гіпертонічною хворобою на тлі прийому НПЗП було доведено, що селективні НПЗП (целекоксиб) не підвищували частоту виникнення інсультів, неселективні НПЗП (кеторолак) збільшували частоту ішемічних інсультів. Неприятлива дія нестероїдних протизапальних засобів на серцево-судинну систему (ССС) може призводити до розвитку серйозних порушень серцевого ритму, найчастішим з яких є миготлива аритмія [1]. Зазначено, що використання різних нестероїдних протизапальних засобів може підвищувати ризик розвитку кардіоваскулярних порушень, особливо у хворих на ішемічну хворобу серця (ІХС), хворих, які перенесли інфаркт міокарда або операції на серці та судинах.

Так, кеторол має високу знеболювальну дію, проте його необхідно приймати з обережністю пацієнтам, які мають захворювання серцево-судинної

системи. За даними досліджень, застосування напроксена не супроводжується значним підвищенням ризику серцево-судинних ускладнень [16].

В результаті аналізу наукових досліджень, а також клінічних рекомендацій щодо раціонального використання НПЗП у клінічній практиці, отримані дані про те, що раціональний вибір НПЗП повинен проводитися з урахуванням клініки захворювання (ускладненого карієсу), вираженості больового синдрому, особливостей лікування, віку пацієнта та наявності загальносоматичної патології.

Висновки:

1. У зв'язку з вираженим больовим синдромом, який має місце при ускладненому карієсі, зберігається необхідність призначення НПЗП у комплексній терапії при наданні невідкладної допомоги.

2. При гострому болю доцільно призначати високі дози нестероїдних протизапальних засобів, з вираженою анагетичною активністю.

3. При хронічному болю доцільно призначати препарати тривалої дії, які застосовуються 1-2 рази на день.

4. Не слід застосовувати одночасно кілька препаратів, що належать до НПЗП. Винятком є парацетамол, який може поєднуватися з іншими НПЗП для посилення знеболювального ефекту.

5. Наявність соматичної патології у пацієнта диктує необхідність вибіркового призначення НПЗП для попередження виникнення ускладнень загального характеру.

Література:

1. Bäck M, Yin L, Ingelsson E. Cyclooxygenase-2 inhibitors and cardiovascular risk in a nation-wide cohort study after the withdrawal of rofecoxib. *Eur Heart J.* 2012; 33(15):1928-1933.
2. Buckley M., Brogden R. Ketorolac. A review of its pharmacodynamic and pharmacokinetic properties and therapeutic potential. *Drugs.* 1990, v. 39. – p. 86-109.
3. Pergolizzi JV, Magnusson P, LeQuang JA, et al. The pharmacological management of dental pain. *Expert Opin Pharmacother.* 2020; 21: 591-601. [PubMed] [Google Scholar].
4. Rao P, Knaus EE. Evolution of nonsteroidal anti-inflammatory drugs (NSAIDs): Cyclooxygenase (COX) inhibition and beyond. *J Pharm Pharm Sci.* 2008;11:81s-110s. [PubMed] [Google Scholar].
5. Timmerman A, Parashos P. Management of dental pain in primary care. *Aust Prescr.* 2020;43:39-44. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar].
6. Kim S-J, Seo JT. Selection of analgesics for the management of acute and postoperative dental pain: A mini-review. *J Periodontal Implant Sci.* 2020;50:68-73. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar].

7. Kim K-H, Seo H-J, Abdi S, Huh B. All about pain pharmacology: What pain physicians should know. *Korean J Pain*. 2020;33:108-20. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar].
8. Gaskell H, Derry S, Wiffen PJ, Moore RA. Single dose oral ketoprofen or dexketoprofen for acute postoperative pain in adults. *Cochrane Database Syst Rev*. 2017;5:CD007355. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar].
9. Lipsky LP, Abramson SB, Crofford L, et al. The classification of cyclooxygenase inhibitors. *J Rheumatol*. 1998;25:2298-303. [PubMed] [Google Scholar].
10. Perrone MG, Scilimati A, Simone L, Vitale P. Selective COX-1 inhibition: A therapeutic target to be reconsidered. *Curr Med Chem*. 2010; 17: 3769-805. [PubMed] [Google Scholar].
11. Katz IM. Indomethacin. *Ophthalmology*. 1981; 88: 455-58. [PubMed] [Google Scholar].
12. Hussar DA, Hodge NA. Ibuprofen. *Am Pharm*. 1985; NS25: 51-54. [PubMed] [Google Scholar].
13. Small RE. Diclofenac sodium. *Clin Pharm*. 1989; 8: 545-58. [PubMed] [Google Scholar].
14. Süleyman H, Demircan B, Karagöz Y. Anti-inflammatory and side effects of cyclooxygenase inhibitors. *Pharmacol Rep*. 2007; 59: 247-58. [PubMed] [Google Scholar].
15. Tram r M., Williams J., Carroll D., et al. Comparing analgesic efficacy of non-steroidal anti-inflammatory drugs given by different routes in acute and chronic pain: a qualitative systematic review. *Acta Anaesthesiol Scand*. 1998; 42(1): 71-9.
16. Varas-Lorenzo C., Riera-Guardia N., Calingaert B., Castellsague J., Salvo F., Nicotra F., Sturkenboom M., Perez-Gutthann S. Myocardial infarction and individual nonsteroidal anti-inflammatory drugs meta-analysis of observational studies. *Pharmacoepidemiol Drug Safety*. 2013; 22:559-570.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕКЛАМИ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИХ РИНКАХ УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ

Бутко Любов Анатоліївна

кандидат фармацевтичних наук, доцент,
Приватний вищий навчальний заклад
«Київський медичний університет»

Нікон Вікторія Юріївна

студентка 5 курсу фармацевтичного факультету,
Приватний вищий навчальний заклад
«Київський медичний університет»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5375/>

Реклама лікарських засобів є складним і багатогранним явищем, яке впливає на споживачів, заклади охорони здоров'я та виробників. Сучасні маркетингові технології та методи дозволяють фармацевтичним компаніям швидко та ефективно охопити широку аудиторію. Однак, в той же час, ці інструменти можуть стати джерелом ризику для споживачів, якщо вони не будуть належним чином урегульовані. Україна та Франція, як дві країни з розвиненими фармацевтичними ринками, приділяють значну увагу створенню та вдосконаленню правової бази регулювання реклами лікарських засобів, що має велике значення для гарантування безпеки, ефективності та етики споживання.

Метою нашої роботи є аналіз правового регулювання у сфері реклами лікарських засобів.

В Україні питання реклами лікарських засобів регулюється Законами України «Про лікарські засоби», «Про рекламу», «Про захист прав споживачів», «Про захист від недобросовісної конкуренції» та іншими нормативно-правовими актами. У нашій країні існує чітке правове регулювання реклами лікарських засобів, спрямоване на забезпечення поінформованості та захисту прав споживачів. Аналіз рекламних повідомлень дає можливість стверджувати, що інформація щодо властивостей препарату, його призначення, дозування, методу застосування та можливих побічних ефектів базується на наукових даних та є достовірною. Крім того, обов'язковим елементом реклами лікарських засобів є текстовий заклик : "Самолікування може бути шкідливим для вашого здоров'я", який повинен бути чітко виділений і займати не менше 15% від площі (тривалості) всієї реклами. Таким чином, реклама спонукає споживачів до необхідності консультації з медичним фахівцем перед вживанням препарату.

Спеціальні вимоги до реклами лікарських засобів не допускають залучення медичних працівників, знаменитостей, посилення на популярних людей або вигаданих персонажів, зображення патологій людського організму внаслідок хвороби (винятком є реклама, спрямована на медичних професіоналів у спеціалізованих виданнях чи на конференціях) [1]. На жаль, багато рекламодавців ігнорують ці правила, не перевіряють належним чином рекламні матеріали, що вимагає притягнення до адміністративної відповідальності за порушення законодавства та штрафів, а також становить загрозу для здоров'я населення. Пояснити таку ситуацію можна відсутністю уніфікованих вимог до промоції лікарських засобів, а також недостатнім контролем за рекламуванням ліків.

Деяка інша ситуація щодо зазначеного питання спостерігається у Франції, де реклама лікарських засобів для широкої громадськості має право на існування при умові отримання попереднього дозволу Французького агентства з безпеки продуктів для здоров'я [2]. Стаття L 551 Кодексу громадського здоров'я Франції наступним чином регулює рекламу лікарських засобів : вона не повинна вводити споживача в оману або нести загрозу здоров'ю населення. Така реклама дозволена лише за умови, що лікарський засіб не відпускається за рецептом лікаря, не відшкодовується системою медичного страхування і що дозвіл на продаж або реєстрацію не містить жодних обмежень щодо реклами через можливий ризик для здоров'я населення. Вона має супроводжуватися застереженням щодо використання і рекомендацією звернутися до лікаря у тому разі, якщо при прийомі препарату симптоми хвороби не зникають [3]. Незважаючи на низку правил та заборон стосовно регулювання реклами лікарських засобів в обох країнах, багато споживачів нехтують рекомендаціями, які висвітлюються у рекламі і, як наслідок, стикаються з небажаними для здоров'я наслідками, які потребують додаткового лікування.

Таким чином, можна дійти до висновку, що правове регулювання реклами лікарських засобів є невід'ємною частиною сфери охорони здоров'я як України, так і Франції, має значний вплив на здоров'я громадян та функціонування фармацевтичного ринку в цілому. Обидві країни мають встановлені обмеження та вимоги до змісту, формату та розміщення рекламних матеріалів лікарських засобів з метою забезпечення прозорості та безпеки для споживачів, проте потребують постійного вдосконалення через недоліки у контролі за виконанням законодавства та проблемою переконання споживачів у дотриманні медичних рекомендацій. Такі кроки повинні бути проведені з урахуванням вимог законодавства ЄС про рекламу лікарських засобів.

Відтак, перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі принципів оптимізації підходів до вирішення відповідного питання.

Список літератури :

1. Про лікарські засоби : Закон України від 28.07.2022 № 2469-IX. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T222469?an=2> (дата звернення : 20.01.2024).
2. DÉCISION DG n° 2012-237 du 24 SEP. 2012 portant organisation de l'Agence nationale de sécurité du médicament et des produits de santé. URL : https://archive.anm.sante.fr/content/download/56217/723573/version/1/file/Decision_2012-237_24-09-2012_Organisation.pdf (дата звернення : 31.01.2024).
3. Article L551 : Code de la santé publique – version en vigueur du 19 janvier 1994 au 22 juin 2000. URL : https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006693507 (дата звернення : 03.02.2024).

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ЗАХИСТУ БУРЯКІВ ЦУКРОВИХ ВІД ОСНОВНИХ ХВОРОБ В УМОВАХ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Бондар Людмила Пилипівна

кандидат біологічних наук, доцент,

Одеський державний аграрний університет, м. Одеса. Україна

Самотей Богдан Михайлович

здобувач другого (магістерського) рівня

вищої освіти агробіотехнологічного факультету,

Одеський державний аграрний університет, м. Одеса. Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5364/>

Анотація. Досліджено, що в умовах Олександрійського району Кіровоградської області серед хвороб, що уражають листя цукрових буряків, найбільш поширеним є церкоспороз. За роки дослідження маса коренеплодів знижувалась на 21,2%, гички на 38,3 %, а цукристість – 0,5%. Найкраща технічна ефективність проти церкоспорозу була у фунгіцида Амістар Екстра.

Ключові слова: цукрові буряки, церкоспороз, коренеплоди, ефективність, фунгіциди, технічна ефективність, економічні показники.

Встановлено, що економічні показники були найвищими у варіанті, де насіння обробляли Круїзером + сумішкою Тачигарена і Роялфло (в половинних нормах). Виявлено, що собівартість коренеплодів в цьому варіанті була найнижчою – 924,5 грн/т, чистий прибуток сягав 42464 грн/га, а рівень рентабельності – 94,7%.

Найвищі економічні показники були отримані на варіантах досліді, де застосовували Амістар Екстра. Собівартість 1 т коренеплодів зменшилась по відношенню до контролю на 180,1 грн/т. При цьому чистий прибуток збільшився на 15160 грн./га, а рентабельність на – 31,3 %.

Цукрові буряки – основне джерело виробництва цукру та багатьох продуктів споживання, а в бурякосійних господарствах їх вирощування сприяє підвищенню культури землеробства, збільшенню врожайності всіх культур сівозміни, очищенню полів від бур'янів. Це головна технічна культура нашої держави. Площі під нею в Україні – одні з найбільших у світі, а виробництво цукру має значення в стабілізації економіки молоді незалежної держави. Світові площі цукрових буряків сягають близько 8 млн га і зосереджені вони переважно в Європі. З них 1,5 млн га (майже 18 %), в минулому столітті, розміщувалися в Україні.

Валове виробництво цукрових буряків збільшується за рахунок широкого впровадження у виробництво інтенсивної технології вирощування, яка дає

можливість одержувати високі врожаї коренеплодів з мінімальними затратами ручної праці. За такої технології значно зростає роль захисту рослин від шкідників, хвороб і бур'янів, бо при механізованому способі вирощування цукрових буряків на одиницю площі висівають мінімальну кількість насіння, часто з розрахунку на кінцеву густоту рослин. Тому забезпечення надійного захисту цукрових буряків від шкідників та хвороб – важлива умова одержання високих і стабільних врожаїв цієї культури.

Цукрові буряки – рослина, яка у виробництві майже безвідходна, високорентабельна і високоокупна. Кожний гектар фабричних буряків при врожайності коренеплодів 30 т/га крім 3,5-4,5 т/га білого цукру дає ще 15-20 т гички, 24-26 т жому і 1-2 т патоки, які широко використовуються в народному господарстві [1, 2].

Важливою умовою підвищення урожайності цукрових буряків і прибутковості галузі є повсюдне впровадження у виробництво сучасної інтенсивної технології вирощування цієї культури, ретельне дотримання якої забезпечує ріст продуктивності рослин при суттєвому зменшенні людських і матеріальних затрат. За такої технології значно зростає роль захисту рослин від шкідників хвороб та бур'янів, які спричиняють зниження урожайності, зрідження посівів, а інколи й повну їх загибель.

Серед інфекційних хвороб цукрових буряків особливо небезпечним в цьому плані є коренеїд та церкоспороз, який найбільш загрозливіший для цієї культури. Так, при ураженні коренеїдом 30–35 % проростків ще вдається забезпечити нормальну густоту рослин на площі, при ураженні до 50-60 % спостерігається значне зрідження посівів, а при більш високому ураженні часто виникає необхідність пересіву плантацій [1, 3].

Враховуючи те, що церкоспороз та коренеїд на посівах буряків проявляється щорічно, а в окремі роки набувають характер епіфітотій, нами в умовах Лісостепової зони вивчалися питання поширення і шкідливості основних хвороб цукрових буряків та ефективності хімічного методу від них.

Дослідження проводились в умовах Олександрійського району Кіровоградської області. В першу половину вегетаційного періоду найбільш поширеним був коренеїд, ураження сходів становило в середньому 32 %, а в другу половину вегетації розповсюдились збудники церкоспорозу та борошнистої роси, відповідно 93 % і 44 % уражених рослин.

Серед хвороб, що уражають листя цукрових буряків найбільше поширення має церкоспороз. Під впливом цієї хвороби в умовах вегетації 2023 року маса коренеплодів знижувалась на 21,2, гички на 38,3 %, а цукристість – 0,5 %. Найкраще себе зарекомендував у боротьби із церкоспорозом препарат Амістар Екстра.

Розрахунки економічної ефективності показали, що протруювання насіння цукрових буряків проти коренеїду себе оправдовує. Ці економічні показники були найвищими на варіанті, де насіння обробляли Круїзером + сумішкою Тачигарена і Роялфло в половинних нормах витрати цих фунгіцидів: собівартість коренеплодів в цьому варіанті була найнижчою – 924,5 грн/т, чистий прибуток

збільшився до 42464 грн/га, а рівень рентабельності виріс до 94,7%, порівняно з контролем, де він не перевищував 64,8%.

Найвищі економічні показники були отримані на варіантах досліду, де посіви обприскували Амістар Екстра, к. с. Собівартість 1 т коренеплодів зменшилась по відношенню до контролю на 180,1 грн/т, чистий прибуток збільшився на 15160 грн./га, а рентабельність виросла на 31,3 %.

Дослідження з розширення діапазону захисної дії і оздоровлюючого ефекту сучасного асортименту фунгіцидів на цукрових буряках, які є в більшості однокомпонентними, шляхом наукового підбору сумішей і їх співвідношень є досить актуальним і відповідає вимогам сьогодення.

Список використаної літератури:

1. Цукрові буряки (вирощування, збирання, зберігання) / Шпаар Д., Драгер Д., Каленська С. та ін.; за ред. Д. Шпаара. Київ : ННЦ ІАЕ, 2005. 340 с.
2. Алімов Д. М., Шелестов Ю. В. Технологія виробництва продукції рослинництва. Практикум: Навчальний посібник. Київ: Вища шк., 1994. 152 с.
3. Власюк О. С. Вплив добрив на ураженість цукрових буряків церкоспорозом. *Цукрові буряки*, 2006. № 4. С. 6.

ВИКОРИСТАННЯ ЗООБЕНТОСУ ЯК БІОІНДИКАЦІЙНОГО ЕКСПРЕС-МЕТОДУ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ПОВЕРХНЕВИХ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ

Буцяк Василь Васильович

*аспірант, кафедра екології, Львівський національний
університет природокористування, м. Львів*

Науковий керівник: Снітинський Володимир Васильович

*доктор біоогічних наук, професор, академік
Національної академії аграрних наук України*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5333/>

В умовах зростання техногенного навантаження на довкілля є актуальними питання щодо постійного моніторингу якісних показників природного середовища, а особливо якості водних об'єктів і джерел постачання питної води. Використання якісної води для населення, побутових та промислових цілей в певній мірі залежить від постійного контролю її якості. Дослідження якісних показників води, у відповідних державних лабораторій, постійно проводяться із залученням значної кількості висококваліфікованих працівників за допомогою інструментальних та інших методів. Ці дослідження часто вимагають використання вартісної апаратури, комплектуючих до них та значних людських ресурсів щодо отримання результатів [1].

Перелічені методи мають свої переваги та недоліки. Коли в дослідженнях використовувати фізико-хімічні чи хіміко-аналітичні методи, то за допомогою їх

можна визначити лише один із якісних показників. Однак, за умов техногенного навантаження різноманітними токсичними речовинами водних об'єктів, відбувається комплексна негативна дія на біоту водного середовища. Тому використання вищезгаданих методів контролю не дає повної, об'єктивної оцінки щодо якісних показників досліджуваних поверхневих вод. Через це, все частіше застосовують метод біологічної індикації, за використанням певних тест-об'єктів, що дозволить мати повну об'єктивну картину про якісні показники досліджуваного об'єкту. Коли за використанням біологічних методів, не виявлено токсичної дії на тест-об'єкти гідробіонтів, тоді відпадає необхідність проводити фізико-хімічних та інших методів дослідження. Метод біоіндикації зручним у використанні не вимагає апаратного забезпечення та реактивів, є інформаційним, дає загальну характеристику про якісні показники досліджуваного водного об'єкту [2].

Проведеними лабораторними дослідженнями, із використанням інструментальних методів (атомно-абсорбційна спектрофотометрія) було встановлено вміст важких металів у Добротвірському водосховищі (табл. 1). Вміст досліджуваних біогенних (Купруму та Цинку) та важких металів (Плюмбуму та Кадмію) у воді Добротвірського водосховища перевищував ГДК господарсько-питтєве та соціально-побутове відповідно у 4,6 (рухомі форми Cu); 3,4 (рухомі форми Zn); 6,0 (рухомі форми Pb) і 4,0 (рухомі форми Cd) рази. Перевищення концентрації досліджуваних металів порівняно до ГДК рибо-господарської діяльності були на порядки вищими.

Таблиця 1. Вміст біогенних та важких металів у воді досліджуваного водосховища

Біогенні та важкі метали	Концентрація, мг/дм ³		
	Добротвірське водосховище	ГДК [23]	
		Господарсько-питтєве	Рибо-господарське
Купрум	2,3	0,1-0,5	0,001-0,01
Цинк	16,8	1,0-5,0	0,01
Плюмбум	0,6	0,03-0,1	0,03-0,1
Кадмій	0,04	0,01	0,005

Для швидкого визначення впливу важких металів на водну біоту, можна використовувати дешевий порівняно із інструментальними дослідженнями, експрес-методу, в основі якого лежить біоіндикація водного середовища за допомогою зообентосу. Як тест-об'єкт було личинки хірономід, які були широко представлені у донних шарах досліджуваних водосховищ. Личинки Chironomidae відносяться до найбільш розповсюджених донних організмів прісних водойм, від калюж та боліт до великих річок та озер. Їх активно використовують для індикації різноманітних видів водойм, забруднених тими чи іншими речовинами.

В лабораторних умовах візуально досліджували зміну кольору личинок хірономід у воді залежно від навантаження її біогенними металами в дозах ГДК та 2,0 і 5,0 рази вище за нього. На 24 годину експерименту, зміни в забарвленні хірономід виявили в зразках води, де додавали солі цинку та марганцю в дозі 5

ГДК в перерахунку на їх рухомі форми. Для рухомих форм Купруму в зазначеній концентрації зміни забарвлення личинок хірономід спостерігали на 48 годину експерименту. Враховуючи результати досліджень, можна стверджувати, що вибраний тест-об'єкт малочутливий до навантаження підвищеної дози біогенних металів упродовж доби.

У лабораторних умовах не можливо врахувати всіх факторів, які впливають на личинки хірономід, одні з них пригнічують дію іншого токсичного фактору, а інші навпаки підсилюють його. Тому в наступних дослідженнях, ми вивчали сумісну дію перелічених вище металів. Аналізуючи дані табл. 2. можна припустити, що за сумісного навантаження на тест-об'єкт (личинки хірономід) спостерігається накладання токсичних впливів, яке проявляється у зміні забарвлення. Так, за 1 ГДК починаючи із 24 по 96 години експлікації зміна забарвлення личинки хірономід була в межах 13,3-26,7%, за 2,0 і 5,0 ГДК починаючи із 1-ої по 96-ту години експерименту відповідно 6,7-56,7 та 13,3-63,3.

Зообентос досліджуваних водних середовищ володіє значною кумулятивною активністю щодо нагромадження важких металів. На основі експериментальних даних було встановлено, що вміст Плюмбуму, Цинку та Купруму у зообентосі є досить значним та складає відповідно 0,98; 2,44 та 1,85 мг/кг. Значна кумулятивна активність зообентосом щодо зазначених вище елементів, в подальшому буде сприяти міграції важких металів трофічним ланцюгом [2].

За сумісного впливу важких металів, який досліджували на модельних водних розчинах з підвищеним вмістом (1,0; 2,0 та 5,0 ГДК) рухомих форм важких металів (Купрум + Марганець + Цинк) спостерігали за змінами забарвлення личинок хірономід. Результати експериментальних досліджень показують взаємозв'язок між кількісною оцінкою забруднення важкими металами та якісними показниками зміни забарвлення личинок хірономід. Враховуючи отримані результати, можна рекомендувати для визначення якості води забрудненої рухомими формами металів використовувати личинки хірономід як біоіндикаційний тест-об'єкт. За допомогою, яких можна визначити наближені концентрації (кількісні показники) важких металів у водному середовищі.

Таблиця 2. Динаміка зміни кольору личинок хірономід у %, за сумісного впливу важких металів (Купрум +Марганець + Цинк) упродовж 96 год

Показники	Інтервал, год.					
	1	6	24	48	72	96
Контроль	10	10	10	10	10	10
К + 0,5 ГДК	0	0	0	0	0	0
К + 1 ГДК	0	0	13,3	20	23,3	26,7
К + 2 ГДК	6,7	20	30	33,3	46,7	56,7
К + 5 ГДК	13,3	26,7	40	46,7	60	63,3

У результаті наших досліджень (табл. 2) щодо зміни кольору личинок хірономід за сумісного впливу важких металів (Купрум +Марганець + Цинк) упродовж 96 годин було встановлено комплексну екологічна оцінка даного

водного середовища. Так, на 24 годину експерименту, коли рухомі форми досліджуваних металів були в концентрації 1, 2 та 5 ГДК комплексна екологічна оцінка відповідала III (задовільному) та IV (перехідному) індексам. За 96 годинної експлікації досліджуваними металами в дозі 1, 2 та 5 ГДК комплексна екологічна оцінка також відповідала III (задовільному) та IV (перехідному) індексам.

Поряд із дослідженням у водному середовищі Добротвірського водосховища вмісту рухомих форм металів, нами також досліджувалась концентрація в ньому неорганічних мінеральних сполук Нітрогену у вигляді катіонів та аніонів: NH_4^+ ; NO_2^- ; NO_3^- та Фосфату PO_4^{3-} . Так, сумарна кількість мінеральних форм Нітрогену (NH_4^+ ; NO_2^- ; NO_3^-) значно перевищує ГДК (2,0 мг/л). Вміст фосфатів у досліджуваних зразках води на порядки перевищував ГДК (0,5 мг/л). Значне забруднення досліджуваної води у водосховищі може бути наслідком від надходження поверхневих вод річки Західний Буг, куди надходять стічні води населених пунктів, сільськогосподарських та промислових підприємств, а також дощові і талі води. Сумісні кількісні показники токсичних речовин визначають ступінь забруднення водойми та її якість. Тому, необхідно постійно моніторити якість води використовуючи як інструментальні, так й біоіндикаційні методи досліджень.

У відібраних пробах води досліджували біоіндикаційними методами (за допомогою набору класичних методик) хронічну токсичність із використанням тест-об'єктів: ракоподібних *Daphnia magna* та *Ceriodaphnia affinis*; інфузорій *Tetrachymena pyriformis*; та водоростей *Scenedesmus quadricauda* [3]. Серед використаних гідробіонтів (ракоподібних, інфузорій та водоростей) найбільш чутливим до хронічної токсичності досліджуваних поверхневих вод була реакція-відповідь тест-об'єкту – ракоподібних (*Ceriodaphnia affinis* та *Daphnia magna*).

Висновки. 1. Зміни забарвлення личинок хірономід на модельних розчинах з підвищеним вмістом (1,0; 2,0 та 5,0 ГДК) Cu, Mn та Zn вказує на взаємозв'язок між вмістом важких металів та зміни забарвлення личинок.

2. Серед використаних гідробіонтів (ракоподібних, інфузорій та водоростей) найбільш чутливими до хронічної токсичності поверхневих вод була реакція-відповідь тест-об'єкту – ракоподібних.

Список літератури:

1. Скиба В. П., Вознюк Н. М. Екологічна оцінка якості поверхневих вод р. Молочна. Науковий вісник НУБіП України. Сер. Біологія, біотехнологія, екологія. 2018. № 287. С. 33-43.
2. Методика екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями / А. В. Гриценко, О. Г. Васенко, Г. А. Верніченко та ін. Х.: УкрНДІЕП, 2012. 37 с.

РОЛЬ ВЕГЕТАТИВНОЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ У ПІДТРИМАНІ ТОНУСУ ОРГАНІЗМУ В СТАНІ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СПОКОЮ

Поручинська Тетяна Федорівна

кандидат біологічних наук, доцент
кафедри фізіології людини і тварин,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, Україна
ORCID: 0009-0001-9528-1954

Селедець Юрій Русланович

здобувач вищої освіти факультету
біології та лісового господарства,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5318/>

У роботі досліджували особливості динаміки частоти серцевих скорочень, лабільність та силу нервових процесів у стані функціонального спокою в осіб з домінуванням тонусу симпатичної та парасимпатичної нервової системи.

У дослідженні приймали участь 24 добровольці, віком 17-18 років, здорові за самооцінкою, жіночої статі. Переважання тонусу симпатичної чи парасимпатичної нервової системи визначали за допомогою шкірного дермографізму. По шкірі внутрішньої частини передпліччя проводили рівномірну лінію за допомогою скляної палички та спостерігали за появою білого або червоного сліду. Досліджуваних, у яких з'являвся стійкий розлитий червоний слід, відносили до осіб з переважанням тонусу парасимпатичної нервової системи. Таких осіб було 62,5 % від загальної вибірки. Відповідно, тих досліджуваних, у яких з'являвся білий слід, відносили до групи з домінуванням тонусу симпатичної нервової системи.

Встановлювали особливості динаміки частоти серцевих скорочень (ЧСС) у «симпатиків» та «парасимпатиків». Порівняння середніх значень та їх похибок здійснювали за допомогою Т-критерію Стьюдента, відмінності вважали статистично достовірними при $p \leq 0,05$.

Виконували дослідження динаміки ЧСС протягом дня. Вимірювання здійснювали пальпаторно протягом 1 хв у стані функціонального спокою після як мінімум 5-ти хвилин відпочинку. Перша реєстрація ЧСС відбувалась одразу після пробудження, друга – о 10, третя – о 12, четверта – о 16, п'ята – о 20 годині, шоста – перед сном.

У результаті було виявлено, що у «симпатиків» показники одразу після пробудження були значно вищими, ніж в іншій групі ($72,67 \pm 1,94$ та $68,75 \pm 2,79$ уд/хв відповідно), однак їх зростання протягом другого, третього та четвертого вимірювань було незначним ($75,78 \pm 2,03$; $76,67 \pm 3,20$ та $76,89 \pm 1,23$ уд/хв); під час п'ятого вимірювання спостерігалось невелике зниження частоти серцевих скорочень ($75,33 \pm 1,37$ уд/хв); під час останнього вимірювання показник знижувався до $69,33 \pm 1,51$ уд/хв. У досліджуваних з переважанням тону парасимпатичної нервової системи спостерігалось поступове зростання частоти серцевих скорочень протягом першого-третього та зниження протягом четвертого-шостого вимірювань (рис. 1). Порівняльний аналіз середніх величин та їх похибок за Т-критерієм Стьюдента статистично достовірних відмінностей між досліджуваними групами не виявив.

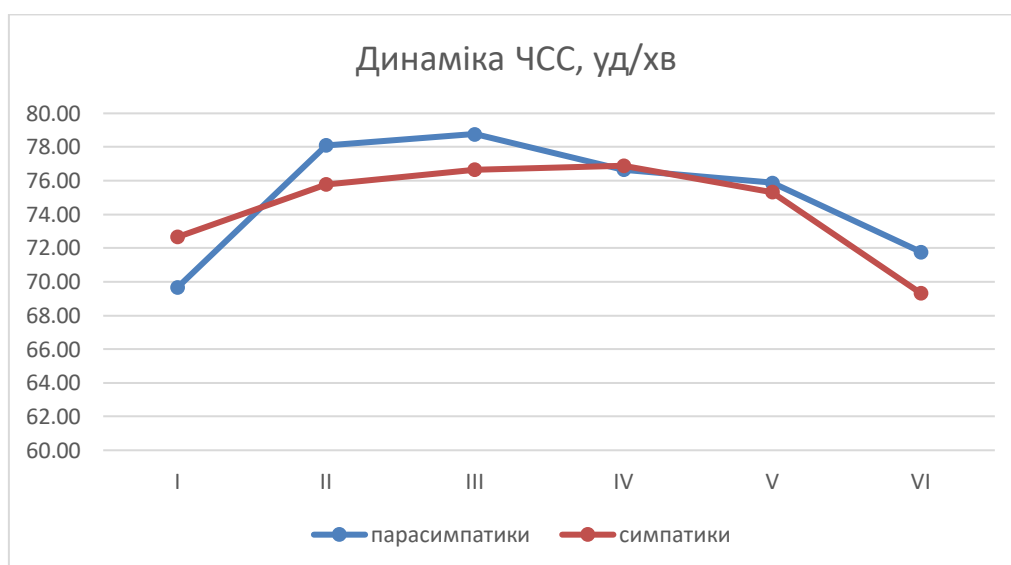

Рис. 1. Динаміка частоти серцевих скорочень в осіб з переважанням тону симпатичної та парасимпатичної нервової системи.

Лабільність та силу нервових процесів досліджуваних визначали за допомогою методики теппінг-тест. Досліджувані повинні були на спеціальному бланку протягом 30 секунд проставити максимально можливу кількість точок. Завдання виконували у шести квадратах по 5 секунд у кожному. За динамікою кількості проставлених точок у шести квадратах та їх загальною сумою визначали силу та лабільність нервових процесів. Встановили, що у групі «парасимпатиків» показник лабільності значно вищий, ніж у «симпатиків» і становить відповідно $203,33 \pm 6,05$ та $158,59 \pm 9,32$ ($p \leq 0,05$). У 10% досліджуваних з домінуванням тону парасимпатичної нервової системи виявлено середній рівень лабільності, у 40 % – високий та у 50 % – дуже високий рівень. У «симпатиків» це співвідношення виглядало по-іншому: 14 % мали середній рівень лабільності, 57 % – високий та 29 % – дуже високий рівень.

Під час дослідження сили нервових процесів за результатами аналізу динаміки розумової працездатності під час виконання теппінг-тесту виявлено,

що в обох групах переважає середньо-слабка нервова система, для якої характерне поступове зниження кількості поставлених точок від першого до п'ятого квадратів, а далі незначне підвищення у шостому квадраті бланку (рис. 2).

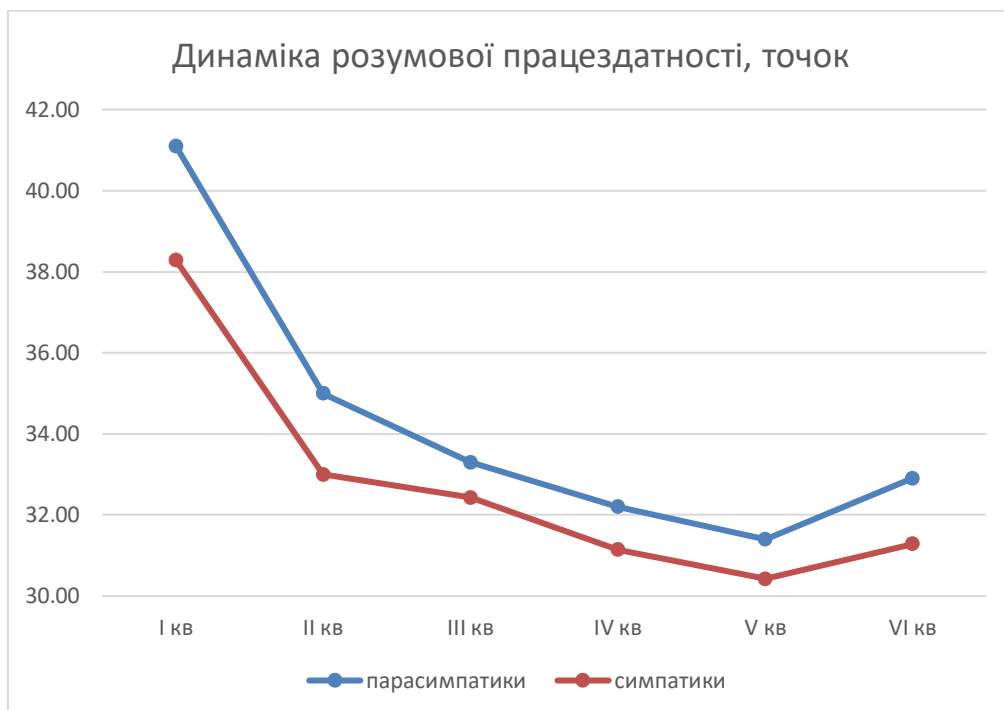

Рис. 2. Динаміка працездатності за результатами теплінг-тесту в осіб з переважанням тону симпатичної та парасимпатичної нервової системи.

Найвища працездатність в обох групах спостерігалась у першому квадраті ($40,78 \pm 1,7$ та $38,29 \pm 2,03$ точок), а далі різко знижувалась у другому квадраті ($p \leq 0,05$) і становила $34,33 \pm 1,56$ у «парасимпतिकів» та $33,00 \pm 1,8$ точок у «симпतिकів». У третьому, четвертому та п'ятому квадратах спостерігали поступове зниження розумової працездатності, а у шостому – незначне зростання ($p \geq 0,05$).

Отримані результати свідчать про значну роль парасимпатичної нервової системи у підтриманні тону організму в стані функціонального спокою.

ДОСЛІДЖЕННЯ МІЦНОСТІ БОЛТІВ В РАМНОМУ ВУЗЛІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРОГРАМНОГО КОМПЛЕКСУ ТА РУЧНОГО РОЗРАХУНКУ

Андрієвський Віктор Петрович

кандидат технічних наук, доцент,

Київський національний університет

будівництва і архітектури

ORCID: 0000-0002-6172-8797

Мицюк Сергій Вікторович

кандидат технічних наук, доцент,

Київський національний університет

будівництва і архітектури

ORCID: 0000-0001-6481-4036

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5353/>

Сьогодні важко уявити розрахунок металевих конструкцій без використання сучасних програмно-обчислювальних комплексів. По мірі розвитку інформаційних технологій з'являється можливість розраховувати більш складні завдання, у тому числі, з урахуванням фізичної, геометричної та конструктивної нелінійності. В той же час, у більшості випадків, надмірна деталізація розрахункової схеми призводить до невиправданих з точки зору витрати на це часу. Навіть при розрахунку простих схем з невеликою кількістю елементів цей процес може зайняти досить тривалий час, оскільки кожен вузол має бути сконструйований належним чином.

В той же час, використання типових рішень (серії, посібники) дозволяє спростити процес, проте при розрахунку конструкцій складної форми часто потрібно детальне опрацювання нестандартних вузлів. Крім того, може статися так, що вузол, який раніше вважався жорстким, після конструювання виявиться напівжорстким, що у свою чергу призведе до перерозподілу зусиль. Таким чином, зусилля, за якими підбиралися діаметри болтів, катети зварних швів і товщини ребер жорсткості, можуть змінитися, і статичний розрахунок конструкцій доведеться проводити кілька разів. На допомогу приходять, частково відображений в зарубіжній літературі, метод, який називається компонентним методом скінченних елементів [1]. Цей підхід реалізовано в програмному комплексі Idea StatiCa.

Проведені в роботі [2] дослідження міцності болтів в рамному вузлі із застосуванням різних підходів розрахунку дозволило отримати коефіцієнти використання окремих компонентів відповідно до обраних норм [3, 4]. Створення розрахункової моделі, розрахунок вузла і виведення результатів займає всього декілька хвилин.

Список використаних джерел:

1. Wald F., Vild M., Kuřiková M., Kožich M., Kabeláč J. Component based Finite Element Design of Seismically Qualified Joints // Published under licence by IOP Publishing Ltd Journal of Physics: Conference Series, Volume 1425, Modelling and Methods of Structural Analysis 13-15 November 2019, Moscow, Russian Federation. Conf. Ser. 1425 012002. P. 1-10.
2. Pyskunov S. O., Mitsyuk S. V., Andriievskiy V. P., Mitsyuk D. V. Comparative analysis of the results of the calculation of the frame node in the IDEA STATICA CONNECTION software and according to the methods of normative documents // Strength of Materials and Theory of Structures. 2022. Issue 109. P. 120-128.
3. ДБН В.2.6-198:2014. Сталеві конструкції. Норми проектування.
4. СП 16.13330.2011. Стальные конструкции. Актуализированная редакция СНиП II-23-81* (с Изменением N 1).

ПРО ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ. ЕНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Воїнов Олександр Петрович

*доктор технічних наук, Одеська державна академія будівництва та архітектури
ORCID: 0000-0001-7548-4212*

Елькін Юрій Генріхович

кандидат технічних наук, Одеська державна академія будівництва та архітектури

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5320/>

Серед глобальних загроз безпеці людства однією з найактуальніших є екологічна проблема. Через шкоду природі під загрозою опинилося саме існування людства. Внаслідок інтенсивного розвитку світового виробництва екологічна проблема різко загострилася [1].

Внаслідок підвищення сонячної активності, антропогенного парникового ефекту та інших причин відбувається глобальне потепління. Воно викликає перебудову природних зон материків, підвищення рівня Світового океану, руйнування придатних для життя територій та ін. Людство намагається взяти клімат під контроль шляхом заміни традиційних видів енергії альтернативними, раціонального використання енергоресурсів тощо. Особливу увагу приділено розробці законодавчих нормативів щодо зниження викиду парникових газів.

Зростання концентрації фреонів, діоксидів азоту, метану та інших вуглеводнів, що надходять з техногенних джерел, зменшує концентрацію озону, який поглинає ультрафіолетове випромінювання в атмосфері. Руйнування озонового шару викликає деградацію екосистем та генетичні зміни флори та фауни, знижує врожайність сільськогосподарських культур та продуктивність Світового океану. Хоча людством було вжито заходів щодо обмеження використання фреонів, відновлення озонового шару займе кілька десятиліть.

Через забруднення повітря оксидами сірки та азоту спостерігається зниження рН опадів – кислотні дощі, які призводять до втрати деревами листя та уповільнення їх зростання, зниження поживності ґрунту, загрози для існування водних тварин і рослин, руйнування будівель, трубопроводів, автомобілів.

Істотною проблемою є забруднення води. Нафта і нафтопродукти найбільше забруднюють Світовий океан при їх транспортуванні та у складі побутових і зливових стоків у нього. Нафтова плівка змінює склад спектру та інтенсивність проникнення у воду світла, шкодить океанічній флорі та фауні.

До токсичних антропогенних речовин, що забруднюють навколишнє повітряне і водне середовище, належать важкі метали (ртуть, свинець, кадмій, цинк, мідь, миш'як), які переносяться з материковим стоком і через атмосферу.

Внаслідок скидання нагрітих стічних вод електростанціями та деякими промисловими виробництвами виникає теплове забруднення поверхні водою та прибережних морських акваторій.

Внаслідок зростання споживання ресурсів та обмеженості надр Землі виникають складнощі у забезпеченні виробництва окремими видами сировини та палива. Вирішити цю проблему можна подальшим пошуком запасів мінеральної сировини, повним її використанням, ресурсозбереженням та зниженням матеріаломісткості виробничих процесів, використанням вторинної сировини, заміною частини природної сировини штучними матеріалами.

Із зростанням споживання природної сировини збільшуються і обсяги відходів. Тверді відходи дають чорна та кольорова металургія, гірничодобувна, енергетична та інші галузі промисловості. Каналізаційні та побутові відходи ростуть через збільшення чисельності населення та зміну способу життя.

Головні екологічні проблеми пов'язані з енергетикою [2]. З кожним роком потреби людства в енергії зростають, а ресурси зменшуються.

У світовому енергобалансі органічне паливо становить основну частку. При його видобутку виникає деформація земної поверхні, порушення рослинного та ґрунтового покриву, забруднення водного середовища та атмосфери, розвиток ерозійних процесів.

На етапі транспортування палива можливий розлив та пожежі при аваріях. При спалюванні органічного палива вся його маса переходить у відходи, причому маса відходів більша від первинної через взаємодію з киснем та азотом повітря. Оксиди азоту у верхніх шарах атмосфери викликають руйнування озонового шару; при з'єднанні з водою оксиди азоту та сірки утворюють кислоти, які створюють кислотні дощі; забруднена приземна атмосфера викликає хвороби. Вихід вуглекислого газу в атмосферу провокує парниковий ефект [3].

Оскільки з часом доступні та дешеві енергоресурси закінчаться, а екологічна проблема ще загостриться, важливо шукати нові джерела енергії.

Так використання гідроресурсів унеможлиблює шкідливі викиди. ГЕС є найманевренішими і здатні суттєво і швидко збільшити виробіток, покриваючи пікові навантаження. Однак великі водоймища затоплюють значні ділянки землі.

Енергія морських припливів є невичерпною, не залежить від змін у кліматі та погоді. Приливні електростанції (ПЕМ) не шкодять людині; греблі ПЕМ біологічно проникні; виключено викид шкідливих речовин; вартість електрики – найдешевша в енергосистемі. Проте ПЕМ відрізняє висока вартість споруд, їх прив'язка до берегів океанів і морів, робота з перервами, низька потужність.

Вітрова енергетика не забруднює повітря, не споживає паливо, але робить шум, потребує земельної площі та матеріалів для конструкцій. Деякі збитки навколишньому середовищу можуть бути завдані виготовленням акумуляторних батарей, проводами і лініями передачі для збирання електрики від джерел.

Геотермальна теплота використовується переважно у районах вулканізму. Геотермальні ресурси величезні і не шкодять довкіллю. Недоліком є висока мінералізація термальних вод та наявність токсичних сполук та металів, що унеможлиблює скидання термальних вод у природні водойми. При будівництві установок необхідно вибурування свердловин, що ушкоджують природне залягання порід, внаслідок цього порушується природна течія підземних вод.

Більшість сонячних технологій не мають негативних наслідків для навколишнього середовища, безшумні під час роботи. Однак, вони можуть негативно впливати на життя тварин навколо цих пристроїв. Джерелом забруднення довкілля є саме спорудження цих об'єктів та виготовлення певних типів сонячних пристроїв.

У ядерній енергетиці перспективними вважаються реактори на швидких нейтронах, здатні як виробляти електрику, так й утилізувати непридатний як ядерне паливо уран-238 для отримання нових порцій плутонію. З розвитком цієї технології можливий перехід на замкнутий паливний цикл, що означає повну відсутність відходів. Однак, крім можливих вибухів атомних пристроїв та аварійних ситуацій, основними джерелами впливу на біосферу тут є витрата природних ресурсів (земельні угіддя, вода тощо); теплове, радіоактивне та хімічне забруднення навколишнього середовища.

Світова спільнота намагається об'єднати зусилля щодо вирішення глобальних екологічних проблем. ООН провела представницькі конференції з навколишнього середовища, створила в своїй структурі спеціалізовані екологічні організації та розробила концепцію сталого розвитку [4]. Однак вживаних зусиль поки недостатньо, тому екологічні проблеми як глобальна загроза безпеці людства поки недооцінені, а значить потребують свого всебічного вирішення.

Список літератури:

1. Руденко Л, Лісовський С., Маруняк Є. Аналіз стратегій регіонального і місцевого розвитку України на шляху досягнення «Цілей 2030». *Екологічний вісник*. 2022. №3 (133), С.10-13. URL: https://www.ecoleague.net/images/2023/06_%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C/Ecology_digest_03_2022.pdf.
2. Воїнов О. П., Елькін Ю. Г. Про зниження шкідливого впливу котельних установок на природне середовище. *Вісник НТУ «ХПІ»*. Серія: *Енергетичні та теплотехнічні процеси й устаткування*. 2023. № 1-2 (13-14), С. 66-71. DOI: <https://doi.org/10.20998/2078-774X.2023.01.11>. ДСТУ 7.1:2006.
3. Елькін Ю. Г., Воїнов О. П. Про вплив на екологічну ефективність централізованих систем теплопостачання. *Вісник НТУ «ХПІ»*. Серія: *Енергетичні та теплотехнічні процеси й устаткування*. 2022. № 3-4 (11-12). С. 39-44. DOI: <https://doi.org/10.20998/2078-774X.2022.03.07>.
4. Воїнов О. П., Елькін Ю. Г. Котельні установки та захист природного середовища від шкідливого впливу виробництва (in English). *Зб. наук. праць «Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури»*. 2021. Вип. 85, С. 128-136. DOI: 10.31650/2415-377X-2021-85-128-136. URL: <http://visnyk-odaba.org.ua/2021-85/85-13.pdf>.

ДОСЛІДЖЕННЯ МОНОЛІТНОЇ МІЖПОВЕРХОВОЇ ПЛИТИ ПЕРЕКРИТТЯ

Глівенко Сергій Володимирович

студент групи ЗПЦБ 2201м, ФБТ,

Сумський національний аграрний університет

Луцьковський Валерій Миколайович

кандидат технічних наук, викладач

кафедри будівельних конструкцій,

Сумський національний аграрний університет

Загорулько Ігор Юрійович

студент групи БУД 2301-1м, ФБТ,

Сумський національний аграрний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5341/>

Дослідженню підлягала монолітна залізобетонна безбалкова плита міжповерхового перекриття багатоквартирного житлового будинку. Житловий будинок має Т-подібну форму, з габаритними розмірами 36,6х24,6м. Висота будівлі – 58м.

Було досліджено три варіанти плит, що мають однакові геометричні розміри. Відмінність полягає лише у класі бетону, з якого виготовляється плита

та відповідно можливі відмінності у параметрах армування цих плит. Необхідно підібрати найбільш раціональне рішення бетонної плити перекриття.

Плити виконувались із різних класів бетону, при однаковому об'ємі плит:

- 1) із бетону класу С16/20;
- 2) із бетону класу С20/25;
- 3) із бетону класу С25/30.

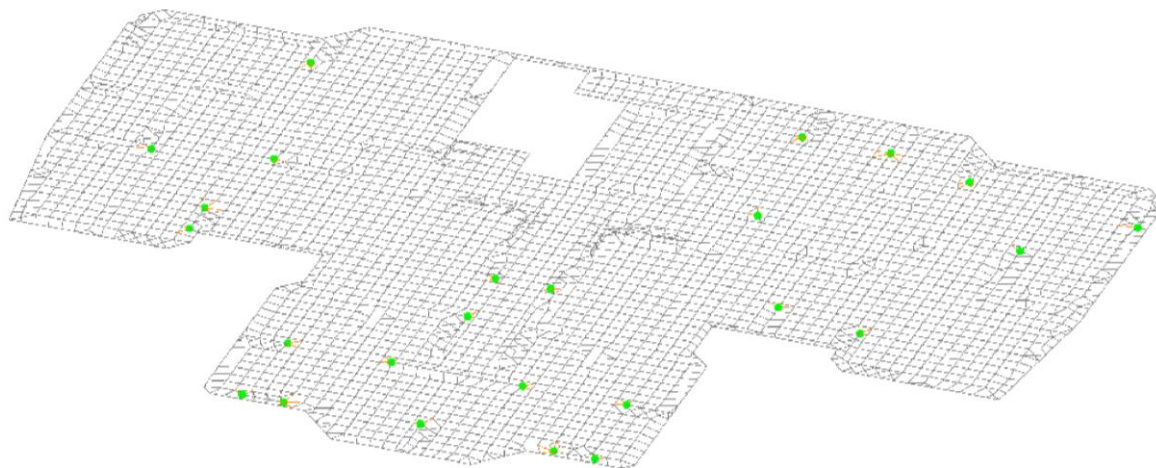

Рис. 1. Розрахункова схема

За результатами розрахунку було визначено величини внутрішніх зусиль в плиті перекриття над житловим поверхом. За результатами розрахунків було виконано підбір та перевірка параметрів армування кожного з варіантів.

Найбільш матеріаломістким варіантом прийнято варіант улаштування плити з бетону класу С16/20 за рахунок збільшення кількості арматури. Загальні витрати арматури склали:

- для варіанту 1 – 20,57т
- для варіанту 2 – 20,45т
- для варіанту 3 – 20,26т

Отже виходячи з вартості матеріалів та сталої трудомісткості найбільш економічно доцільним є варіант №1 через нижчу вартість бетону навіть при більшій кількості арматури.

Загальні витрати на улаштування 1м² монолітної плити перекриття складають:

- для варіанту 1 – 1,585тис.грн.
- для варіанту 2 – 1,633тис.грн.
- для варіанту 3 – 1,643тис.грн.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця витрат матеріалів

	Варіант №1	Варіант №2	Варіант №3
Потреба в арматурі	20,567 т	20,259 т	20,450 т
Питомі витрати арматури на м ² покриття	0.030 т/м ²	0.0296 т/м ²	0.0299 т/м ²
Загальна вартість арматури	612,115 тис.грн	602,948 тис.грн	608,633 тис.грн
Потреба в бетоні	123,275 м ³ (С16/20)	123,275 м ³ (С20/25)	123,275 м ³ (С25/30)
Питомі витрати бетону на м ² покриття	0,180 м ³ /м ²	0,180 м ³ /м ²	0,180 м ³ /м ²
Загальна вартість бетону	345,170 тис.грн	382,153 тис.грн	394,480 тис.грн
Загальна вартість матеріалів	957,285 тис.грн	990,786 тис.грн	997,428 тис.грн
Кошторисна трудомісткість	1,724 тис.люд.-год.	1,724 тис.люд.-год.	1,724 тис.люд.-год.
Заробітна плата за весь обсяг робіт	127,886 тис.грн	127,886 тис.грн	127,886 тис.грн
Загальна вартість влаштування покриття	<u>1085,171 тис.грн</u>	<u>1118,672 тис.грн</u>	<u>1125,314 тис.грн</u>
Питомі витрати на влаштування 1 м ² перекриття	1.585 тис.грн/м ²	1.633 тис.грн/м ²	1.643 тис.грн/м ²

За результатами дослідження можна зробити висновок про недоцільність збільшення класу бетону при влаштуванні монолітного залізобетонного перекриття оскільки це не є економічно обґрунтовано.

Список використаних джерел:

1. ДБН В.1.2-2:2006 Навантаження і впливи. Норми проектування;
2. ДСТУ 3760:2019 Прокат арматурний для залізобетонних конструкцій;
3. ДСТУ-Н Б В.2.6-205:2015 Настанова з проектування монолітних бетонних і залізобетонних конструкцій будівель та споруд

КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ДИНАМІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПРУЖНИХ ЛАНОК ОДНОЛАНКОВОГО МАНІПУЛЯТОРА З ВАНТАЖЕМ НА КІНЦІ

Голенков Володимир Геннадійович

*старший викладач, Київський національний
університет будівництва і архітектури*

ORCID: 0000-0001-9882-8065

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5339/>

Ключові слова: маніпулятор, пружні ланки, пружні характеристики, стрижні, шарніри.

На прикладі багатоланкового маніпулятора викладена методика чисельного моделювання динаміки пружного маніпулятора, який керується зовнішніми моментами. Методика основана на застосуванні неявної схеми метода Хуболта інтегрування за часом та чисельної побудови матриці фундаментальних розв'язків при інтегруванні рівнянь руху за просторовою координатою. Відмінність прийнятого підходу полягає в тому, що на кожному кроці інтегрування за часом відшукувані значення узагальнених координат вносяться в кількість варійованих змінних, які визначаються за допомогою фундаментальної матриці. Така методика може бути розповсюджена на випадок пружного маніпулятора з будь-якою кількістю ланок, зокрема, одно- та дволанкового маніпулятора. На її основі можна дослідити пружні коливання ланок маніпулятора, визначити виникаючі в них внутрішні сили та моменти, а також вивчати вплив цих коливань на загальну програму керованого руху робота.

Метою роботи є дослідження динамічної поведінки ведучої та веденої ланок багатоланкового робота-маніпулятора з урахуванням їх пружної податливості. Це робиться за допомогою лінійних систем диференціальних рівнянь, які дозволяють дослідити динамічну поведінку спочатку ведучої, а потім – ведучої та веденої ланок на потрібному інтервалі часу.

Дослідження проводилось методом комп'ютерного моделювання. Для цього обрано інерційну систему координат OXY , початок якої визначимо в точці підвісу ланки (рис.1). Введемо рухому систему координат Ox , вісь Ox якої збігається з напрямком вісьової лінії пружного стрижня в недеформованому стані. Приймемо, що при обертанні ланки навколо точки O під дією керуючих сил та моментів і пружних коливаннях його елементів вісь Ox завжди збігається з напрямком дотичної, побудованої до вісьової лінії пружного стрижня на його початку.

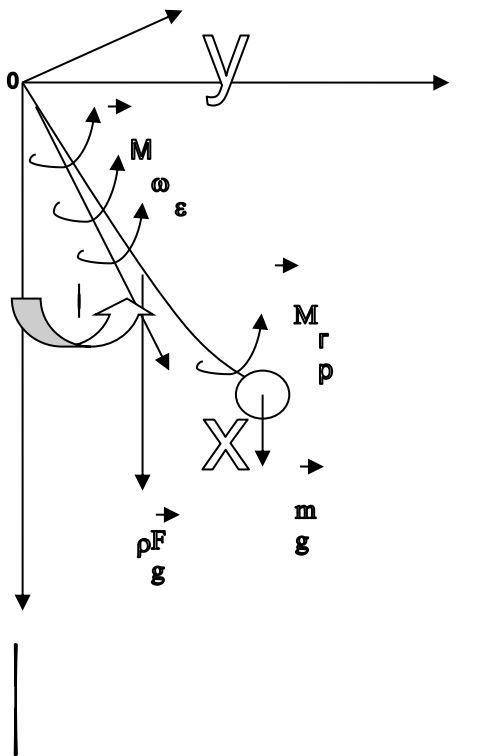

Рис. 1 Графічна модель одноланкового маніпулятора

Прийmemo, що в точці O до ланки прикладено керуючий момент $M_0 = M_0(t)$, і під час руху ланки під дією цього моменту система координат Oxy обертається з кутовою швидкістю ω та прискоренням ϵ . До кінця ланки ($x=l$) приєднано вантаж масою m . В поточному положенні кут повороту цієї системи позначимо φ . Тоді рівняння динамічної рівноваги стрижня можна представити у вигляді [1]:

$$\left. \begin{aligned} EF \frac{\partial^2 u}{\partial x^2} - \rho F a_x + q_x &= 0 \\ EJ \frac{\partial^4 v}{\partial x^4} + \rho F a_y - \frac{\partial}{\partial x} \left[\frac{\partial v}{\partial x} T(x) \right] - q_y &= 0 \end{aligned} \right\} \quad (1)$$

Тут u, v – компоненти вектора пружного зміщення стрижня вздовж осей Ox, Oy відповідно; F – площа перерізу стержня, m^2 ; J – його момент інерції, m^4 ; ρ – щільність матеріалу стрижня, kg/m^3 ; E – його модуль пружності, Pa ; a_x, a_y – відповідні компоненти вектора абсолютного прискорення, m/s^2 ; q_x, q_y – компоненти вектора інтенсивності сил гравітації; $T(x)$ – внутрішня провздожжна сила в стрижні, N .

Інтегруючи після перетворень систему диференціальних рівнянь (1), можна дослідити динамічну поведінку стрижня на потрібному інтервалі часу.

Висновки

На прикладі ведучої ланки багатоланкового маніпулятора викладена методика дослідження динамічної поведінки пружного маніпулятора, який керується зовнішніми моментами.

Список використаних джерел:

1. Голенков В. Г. Математичне моделювання динаміки пружної ланки одноланкового маніпулятора з вантажем на кінці // Гірничі, будівельні, дорожні та меліоративні машини: Всеукраїнський збірник наукових праць. Випуск 71. – К.: КНУБА, 2008, с. 96-99.
2. Лізунов П.П., Голенков В. Г. Математичне моделювання динаміки пружних ланок дволанкового маніпулятора // Гірничі, будівельні, дорожні та меліоративні машини: Всеукраїнський збірник наукових праць. Випуск 74. – К.: КНУБА, 2009, с. 28-35.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА НАДІЙНОСТІ ВІТРОЕЛЕКТРОУСТАНОВОК

Іносів Сергій Вікторович

*кандидат технічних наук, доцент,
Київський національний університет
будівництва і архітектури
ORCID: 0000-0001-8305-5514*

Бондарчук Ольга Вячеславівна

*кандидат технічних наук, доцент,
Київський національний університет
будівництва і архітектури
ORCID: 0000-0003-1893-1893*

Самойленко Микола Іванович

*асистент, Київський національний університет
будівництва і архітектури
ORCID: 0000-0001-9410-6962*

Соболевська Тетяна Григорівна

*асистент, Київський національний університет
будівництва і архітектури
ORCID: 0000-0003-4853-2367*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5311/>

Ключові слова: вітроелектроустановка; ефективність; надійність; імпульсна генерація; акумуляторна батарея; оперативна реструктуризація автоматичне управління.

Робота спрямована на дослідження заходів щодо підвищення ефективності, і надійності вітроелектроустановок при малих швидкостях вітру.

Пропонується створення каналу гарантованого електроживлення за рахунок синтезу двох оригінальних ідей, а саме:

1. Використання імпульсного режиму генерації електроенергії, який забезпечує імпульсне підвищення електричної напруги при мінімальних обертах генератора (тобто при мінімальних швидкостях вітру)

2. Оперативна реструктуризація акумуляторної батареї (АБ), що забезпечує відповідне зменшення зарядної електричної напруги при зменшенні вихідної напруги генератора (знову ж-таки при мінімальних швидкостях вітру).

Ключовою задачею керування каналом гарантованого живлення є глибоке управління електрогенератором і структурою з'єднань АБ. Управління має бути організоване таким чином, щоб дати можливість навіть при найменших швидкостях вітру отримувати електричну напругу, достатню для заряджання АБ.

Ідея імпульсної генерації електроенергії при малих обертах реалізується таким чином. Коли швидкість вітру стає замалою для підтримки заряду батареї, переводимо генератор в періодичний імпульсний режим. Для цього силовий транзисторний ключ, ввімкнений паралельно генератору, періодично замикається. Генератор починає працювати на «закоротку», його струм стрімко зростає і забезпечує накопичення енергії на індуктивних елементах. При досягненні максимально допустимого струму транзисторний ключ автоматично розмикається. Накопичена індуктивна електромагнітна енергія у вигляді імпульсу струму надходить до АБ. Імпульси періодично повторюються. Таким чином ми зможемо при наявності навіть послабленого вітрового потоку підтримувати процес заряду АБ.

Традиційна організація структури АБ являє собою послідовне з'єднання окремих акумуляторів. Оперативна реструктуризація АБ досягається переходом до змішаного послідовно-паралельного з'єднання. Перехід до структури з пониженою напругою дає можливість продовжити заряд батареї при зменшенні швидкості вітру і напруги генератора. Для реалізації поставленої задачі можна запропонувати таке схемо-технічне рішення (рис. 1).

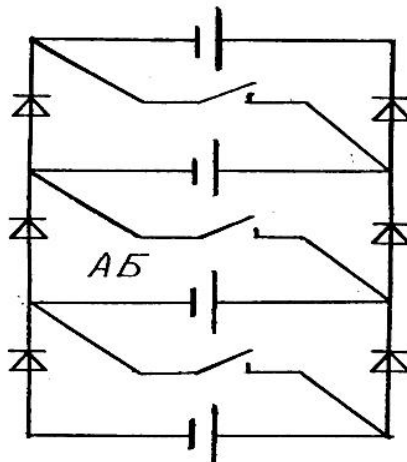

Рисунок 1. Принципова електрична схема реструктуризації АБ з послідовного з'єднання в змішане

Висновки

Технічний симбіоз оперативної реструктуризації акумуляторної батареї разом з концепцією її імпульсного заряду дозволить значно розширити діапазон продуктивних робочих швидкостей вітроелектроустановки.

Реалізація цієї нової концепції дозволить значно збільшити ефективність вітроелектростанцій в місцевостях з нестабільною і недостатньою швидкістю вітру [1, 2].

Список використаних джерел:

1. Васько П. Ф. Енергетичний потенціал вітру на території України // Доповіді 2-ої міжн. конф. «Управління енерговикористанням». Львів, Україна. –1997. – С. 136-137.
2. Іносов С. В., Соболевська Л. Г., Чернявський О. В. Дослідження енергетичної ефективності автономного автоматизованого вітроелектричного генератора для індивідуального житла // Управління розвитком складних систем. Вип. 9. КНУБА. 2012'. Київ, Україна. – С. 128-132.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ НОВИХ ТИПОРОЗМІРІВ ФІЛЬТРІВ ТЕХНІЧНОЇ ВОДИ ДЛЯ ВЕЛИКИХ ВИТРАТ

Лазарева Єлизавета Павлівна

*студентка, Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
ORCID: 0009-0001-0161-8529*

Кухар Віктор Юрійович

*кандидат технічних наук, доцент,
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
ORCID: 0000-0002-1849-4489*

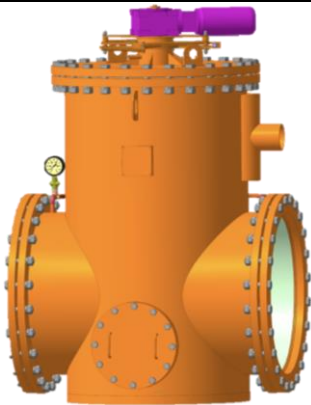
Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5373/>

Фільтрація технічної води для великих витрат (тисячі кубічних метрів на годину) в промисловості є важливим етапом забезпечення якості води та ефективної роботи обладнання. Мета очищення технічної води від механічних забруднень – запобігти забиванню та засміченню апаратів-споживачів води й підтримка штатних режимів їх експлуатації.

Великі витрати води очищують за допомогою автоматичних сітчастих фільтрів різних конструкцій фільтроелементів та способів їх очищення. Розглянемо відомі на ринку фільтри Omega фірми Amiad Filtration Systems (Ізраїль) та ФК фірми Океанмашенерго (Україна). Діапазон їх основних технічних характеристик наведений у таблиці 1.

Таблиця 1

Технічні параметри	Omega	ФК
Область застосування	промислове та комунальне господарство, іригаційні системи	металургійна, енергетична, хімічна, аграрна промисловості, комунальне господарство
Витрати води, м ³ /год	від 13,5 до 108	від 27 до 4200
Тиск, МПа	від 0,2 до 1,0	від 0,05 до 2,0
Крупність вловлюваних частинок, мм	від 0,01 до 0,5	від 0,02 до 5
Діаметри вхідного та вихідного патрубку, мм	від 200 до 800	від 80 до 1000
Площа сітки, м ²	від 1,35 до 10,8	від 0,17 до 4,9
Потужність приводу, кВт	від 0,18 до 1,5	від 0,18 до 0,52
Маса, кг	від 125 до 350	від 60 до 1000
Зовнішній вигляд		
Конструкція	Циліндричний корпус з вхідним, вихідним та дренажним патрубками. В середині, співвісно корпусу, по колу розташовані шість сітчастих фільтроелементів. Механізм очищення фільтра складається із загального приводного двигуна та передавального механізму, вакуумного сканера з підпружиненими соплами для кожного сітчастого фільтроелемента, загальної промивної камери та дренажного клапана. Рухаючи по спіралі шість сканерів одночасно, центральний різьбовий вал, створює всмоктуючий ефект через пружні сопла, що видаляє частинки з сітки через дренажний клапан.	Циліндричний корпус з кришкою, люком, вхідним, вихідним та зливним патрубками, електроприводом очисника й блоком автоматики та управління. В середині, співвісно корпусу, на підшипниках ковзання встановлений фільтровальний блок, що складається з центральної труби з цапфами на кінцях та двох циліндричних каркасів посаджених на неї. На каркасах, за спеціальною технологією, встановлена сітка, яка забезпечує більшу площу фільтрації при малому об'ємі. У фільтрувальних блоках утворені комірки для збору забруднень. Очисник являє собою блок з отворами, що облягає фільтрувальний блок.

Технічні параметри	Omega	ФК
		В корпусі, перед фільтрувальним блоком, вмонтована решітка відбору крупних забруднень.
Особливості роботи	Моніторинг роботи проводиться контролером панелі управління: неочищена вода надходить у фільтр через вхідний патрубок, що подає воду зсередини сітки кожного фільтроелемента. Контролер відстежує різницю тиску. Частинки уловлюються та накопичуються на внутрішній поверхні сітки. Потік відфільтрованої води не переривається під час очищення.	В режимі фільтрації, вода з вхідного патрубка через решітку крупних забруднень поступає в комірки фільтрувального блока, проходить через сітку і вже фільтрованою надходить в попрожнину центральної труби, а потім у вихідний патрубок. При самопромивці фільтра, фільтрація та подача води користувачам не припиняється.

Фільтри Omega мають значно вищу вартість, більш складну конструкцію та більш дороге обслуговування, ніж фільтри ФК.

Автоматизовані фільтри серії ФК працюють на десятках підприємств України. Принцип роботи фільтрів ФК – уловлювання та накопичення механічних забруднень на сітчастому фільтроелементі, з його періодичним очищенням зворотнім потоком води.

На сьогодні, ще немає розробки фільтрів для великих витрат (від 4460 до 6100 м³/год) ані в фірми Amiad Filtration Systems, ані в фірми Океанмашенерго. Такі фільтри актуальні для домен та інших промислових підприємств.

При проектуванні виробів у великих за розмірами конструкціях зазвичай не повторюють конструктивні рішення менших за розмірами конструкцій навіть із того самого типажного ряду. Бо при збільшенні розміру фільтра зростають і сили, що на нього діють (треба враховувати збільшення вагового навантаження, щоб забезпечити міцність та надійність конструкції).

Таким чином, проектування нового фільтра технічної води серії ФК для великих витрат води становить актуальну технічну задачу. Для її вирішення треба виконати наступні підзадачі:

- Визначити необхідну продуктивність фільтра (м³/год) з урахуванням: максимальної витрати води, запасів потужності, режиму роботи;
- Розрахувати габаритні розміри, масу та підібрати матеріал корпусу;
- Розрахувати гідравлічні параметри: втрату тиску води на фільтрі, швидкість руху води через фільтроелемент, залежність гідравлічний опору фільтруючого елемента від ступеня його засмічення;
- Розробити 3D модель фільтра;
- Розробити конструкторську документацію на новий типорозмір фільтра;
- Розробити настанову з експлуатування фільтра.

Список використаних джерел:

1. Кухар В. Ю. Розширення можливостей сітчастих промислових водяних фільтрів / В. Ю. Кухар, В. П. Кузьминський, О. В. Овчинникова. // Міжнародний науково-виробничий журнал “Підводні технології”. – 2016. – №4. – С. 15.
2. Фільтр автоматизований серії ФК [Електронний ресурс] // ТОВ “Океанмашенерго”. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oceanmas.dp.ua/others/fkua.html>.
3. Серія Omega для промисловості [Електронний ресурс] // Amiad Filtration Systems. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://us.amiad.com/products/omega-series-ind/>.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТРОЛОГІЧНОЇ НАДІЙНОСТІ ВИМІРЮВАННЯ ТЕМПЕРАТУРИ

Микийчук Богдан Миколайович

*аспірант, Національний університет “Львівська політехніка”
ORCID: 0009-0004-2392-7690*

Науковий керівник: Яцук Василь Олександрович

*доктор технологічних наук, професор,
Національний університет “Львівська політехніка”*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5319/>

Одним з основних факторів, що визначає ефективність засобів вимірювань (ЗВ), є наявність сучасного метрологічного забезпечення. В останні роки, все більше стала помітною неефективність існуючих методів оцінювання і контролю похибок ЗВ. Такий стан пояснюється специфікою застосування ЗВ, яка полягає в тому, що вони експлуатуються в умовах відмінних від умов їх калібрування, коли виникають ряд додаткових похибок. Причому оцінювання додаткових похибок здійснюється за визначеною, під час калібрування, залежністю похибки від значення впливального фактору і нормується, як правило, шляхом встановлення її гранично допустимого значення. Оцінка сумарної похибки в конкретних умовах застосування визначається як сума основної та додаткових похибок, пронормованих для типу ЗВ, без врахування метрологічного запасу та напряму дрейфу похибки, який має конкретний засіб [1]. Тому часто метрологічно надійний ЗВ вилучають із процесу вимірювання для здійснення його калібрування, або метрологічно несправний ЗВ продовжують експлуатувати, що і в першому, і другому випадку спричиняє неоправдані затрати.

Сьогодні, при аналізі похибок під час експлуатації ЗВ, зміну похибки представляють у вигляді стаціонарного випадкового процесу $\Delta(t)$ зі сталим законом розподілу. При цьому задача аналізу зводиться до пошуку виду цього закону розподілу. За таких умов метрологічно справний стан ЗВ зберігається до тих пір, доки миттєве значення випадкового процесу зміни похибки знаходиться в межах інтервалу $[-\Delta_{дон}, +\Delta_{дон}]$, а вихід випадкового процесу $\Delta(t)$ за ці межі класифікується як метрологічна відмова.

Неоптимальність такої моделі пояснюється тим, що ймовірність виходу випадкового процесу за межі інтервалу $[-\Delta_{\text{доп}}, +\Delta_{\text{доп}}]$ приймається однакова, як на початку його експлуатації так і через певний відрізок часу експлуатації ЗВ. Недоліком існуючих підходів до оцінювання метрологічної надійності ЗВ полягає у неможливості об'єктивного встановлення та нормування показників метрологічної надійності для конкретного ЗВ. Це зокрема виражається у застосуванні узагальнених показників метрологічної надійності шляхом встановлення однакових інтервалів між метрологічними перевірками для ЗВ, які мають різну метрологічну надійність, наприклад через відмінність умов експлуатації.

Також зберігається практика застосування класичної теорії надійності для оцінювання метрологічної надійності ЗВ, хоча науково доведено її неадекватність [2]. Тому розроблення методів контролю похибки в реальних умовах експлуатації та оцінювання показників метрологічної надійності ЗВ є актуальною потребою підвищення якості процесів вимірювання.

Для вимірювання витрат теплової енергії широко використовуються вимірювання температури, від точності яких в значній мірі залежить точність вимірювання кількості спожитої теплової енергії. Тому питання забезпечення метрологічної надійності вимірювання температури є актуальним завданням підвищення ефективності споживання теплової енергії.

Вдосконалення метрологічного забезпечення промислових вимірювань повинно йти в напрямку розвитку методів бездемонтажного контролю метрологічної справності ЗВ та теорії індивідуального оцінювання метрологічної надійності ЗВ як інструменту встановлення оптимальних міжкалібрувальних інтервалів. Бездемонтажна метрологічна перевірка це процедура контролю похибки ЗВ на місці його безпосередньої експлуатації. Переваги бездемонтажної метрологічної перевірки очевидні: економія затрат на демонтаж ЗВ та проведення традиційної повірки в умовах спеціалізованої лабораторії, можливість визначення похибки в реальних умовах експлуатації ЗВ.

Під час традиційної метрологічної перевірки контроль похибки, як правило, здійснюється в трьох чи п'яти точках які рівномірно розподілені по діапазону вимірювання. Такий підхід є неоптимальним з двох причин. По-перше, більшість промислових ЗВ вимірюють параметр який змінюється навколо певного значення – номінального значення параметра технологічного процесу, причому діапазон зміни цього параметра значно вужчий від діапазону вимірювання ЗВ. Тому здійснювати метрологічну перевірку в точках які не будуть використовуватися під час застосування ЗВ є недоцільно. По-друге, згідно існуючих постулатів метрології – єдність вимірювань забезпечується шляхом передачі зразкового розміру одиниці фізичної величини і реалізується шляхом проведення калібрування. Тому стан абсолютної метрологічної надійності існує тільки в момент передачі еталонного розміру і тільки в точці діапазону ЗВ, де відбувається передача. Тому для підвищення метрологічної надійності ЗВ необхідно підвищувати частоту передачі розміру еталонної фізичної величини та збільшувати кількість точок передачі.

Отже на часі є розвиток теорії оцінювання метрологічної надійності ЗВ, яка б забезпечувала більш адекватну оцінку метрологічної надійності ЗВ, а також надавала можливість індивідуального оцінювання метрологічної надійності ЗВ, що тривалий час використовуються в конкретному процесі вимірювання.

Класична теорія надійності базується на припущеннях, що для пристроїв які містять значну кількість елементів раптові відмови мають властивості стаціонарного процесу, а відмови окремих елементів є незалежними. Метрологічні відмови, являючись випадковою подією, мають інший характер. Зміна похибки ЗВ зумовлена процесами старіння його вузлів та елементів, що пов'язано з інтенсивністю використання, умовами експлуатації, взаємодією з довкіллям, фактичною надійністю матеріалів тощо. Причому зміна похибки визначається процесами, які відбуваються на молекулярному рівні і залежить, в основному, від використаних матеріалів та технології виготовлення. Ця випадковість також зумовлена швидкістю протікання процесів старіння та розрегулювання ЗВ. Причому цей процес настільки може бути індивідуальний та непередбачуваний класичною теорією надійності для кожного ЗВ, що може кардинально вплинути на достовірність вимірювальної інформації.

Також, згідно класичної теорії надійності, пристрій вважається працездатним за умови працездатності всіх його елементів, тоді як метрологічна відмова не обов'язково виникає при метрологічній відмові одного чи кількох його елементів. Тому, доцільно представляти метрологічну надійність ЗВ як випадкову подію, та використовувати теорію ймовірності для оцінювання показників метрологічної надійності.

Розглянемо можливий варіант оцінювання метрологічної справності окремого ЗВ. Представимо метрологічну надійність ЗВ в окремій точці діапазону вимірювання коефіцієнтом метрологічного запасу – K_{mi} :

$$K_{mi} = \frac{\Delta_i}{\Delta_{idon}}, \quad (1)$$

де Δ_i – значення похибки в i -тій точці діапазону вимірювання; Δ_{idon} – допустиме значення похибки в i -тій точці діапазону вимірювання.

Якщо вважати, що відхилення функції перетворення ЗВ в кожній точці діапазону вимірювання зумовлені впливом однієї і тієї ж сукупності впливових факторів, то самі відхилення є незалежними одне від одного. Введемо поняття інтегрального коефіцієнта метрологічного запасу:

$$J_M = \frac{1}{n} \prod_{i=1}^n a_i \cdot K_{mi}, \quad (2)$$

де a_i – ваговий коефіцієнт, який визначає важливість метрологічної надійності точки контролю в діапазоні вимірювання ЗВТ, n – кількість точок контролю похибки в діапазоні вимірювання ЗВТ.

Коефіцієнти вагомості можуть визначатися користувачем ЗВ і повинні задовільняти умову:

$$\sum_{i=1}^n a_i \leq 1, \quad (3)$$

При існуючій сьогодні практиці результат метрологічної перевірки ЗВ має два альтернативні стани: «придатний», «непридатний». Представлення метрологічної перевірки як операції контролю знаходження похибки ЗВ в допустимих межах дозволяє значно спростити оцінку його інтегральної метрологічної надійності. Очевидно, що згідно існуючої метрологічної практики перевищення хоча б одним K_{mi} значення одиниці є підставою для визнання ЗВ «непридатним». Однак якщо відомо, що ЗВ не буде виконувати вимірювання в діапазоні для якого $K_{mi} \geq 1$, то питання придатності до застосування може визначатися користувачем.

Для спрощення оцінки достовірності метрологічної перевірки доцільно використовувати поняття оперативної характеристики контролю. Використовуючи поняття оперативної характеристики повірки $L(J_M)$, як ймовірності знаходження похибки, у всьому діапазоні вимірювання ЗВ, в допустимих межах, цю ймовірність можна знайти з виразу:

$$L(J_M) = \int_{-\Delta_{доп}}^{\Delta_{доп}} f(J_M) \cdot d\Delta, \quad (4)$$

де $f(J_M)$ – густина розподілу ймовірності інтегрального коефіцієнта метрологічного запасу.

Адекватність застосування такого підходу для оцінювання метрологічної справності окремого ЗВ ще потребує додаткового теоретичного аналізу та практичної апробації. Однак, очевидними є дві позитивні сторони: по-перше, можна оцінювати якість ЗВ, як метрологічного пристрою, на основі узагальненої характеристики, що пов'язує дві основні метрологічні характеристики – похибку та діапазон вимірювання. По-друге, з'являється можливість оцінювання метрологічної справності конкретного ЗВ без проведення багаторічних метрологічних досліджень, особливо, якщо прийняти до уваги твердження висунуті в відомих наукових дослідженнях.

Очевидно, що оперативна характеристика метрологічної перевірки буде залежати від якості методики метрологічної перевірки, тому для більш повної оцінки достовірності метрологічної перевірки необхідно дослідити їх взаємний вплив.

Таким чином, вимога забезпечення достовірності результатів вимірювань для ЗВ температури може бути реалізована наступними шляхами. По-перше, впровадженням методів бездемонтажної метрологічної перевірки та створенням

для цього програмнокерованих калібраторів з високою дискретністю відтворення. По-друге, впровадженням в метрологічну практику оцінювання і реєстрування показників метрологічної надійності (метрологічний запас, швидкість дрейфу та прискорення дрейфу похибки) для конкретного ЗВ. По-третє, необхідно розвивати теорію метрологічної надійності в напрямку створення методик об'єктивного оцінювання індивідуальних показників метрологічної надійності ЗВ.

Вирішення поставлених завдань дозволить підвищити рівень метрологічного забезпечення процесів вимірювання, зокрема, встановлювати «індивідуальну цінність» ЗВ для конкретного процесу вимірювання.

Список літератури:

1. Микийчук М. М., Огірко Р. М., Бойко Т. Г. Прогнозування похибок промислових засобів вимірювання температури. Автоматика, вимірювання та керування. Вісник НУ "Львівська політехніка". – 2004. – №500 – с. 36-40.
2. Яцук В. О. Розвиток теорії та методів підвищення якості засобів вимірювальної техніки з використанням кодочерованих мір. Автореф. дисерт. докт. техн. наук – Львів, 2004 р. – 38 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ КРОКВЯНИХ ФЕРМ ПРИ ЗМІНІ НОРМАТИВНОГО НАВАНТАЖЕННЯ

Тимошенко Максим Володимирович

студент групи ЗПЦБ 2201м, ФБТ,

Сумський національний аграрний університет

Луцьковський Валерій Миколайович

кандидат технічних наук, викладач

кафедри будівельних конструкцій,

Сумський національний аграрний університет

Трифонов Костянтин Дмитрович

студент групи БУД 2301-1м, ФБТ,

Сумський національний аграрний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5347/>

Реконструкція виробничої будівлі цеху, необхідна для відповідності сучасним діючим нормам (нормативним навантаженням), оскільки при будівництві діяли інші норми, котрі на сьогоднішній день втратили статус діючих.

Виробнича будівля, кроквяні конструкції якої підлягали дослідженню, була побудована в кінці минулого століття. Конструктивна схема – рамна. Каркас складається з залізобетонних колон прямокутного перерізу та залізобетонних ферм, з попереднім напруженням арматурних стержнів,

довжиною 18м, в якості покрівельних конструкцій використано ребристі плити, з розміром 3х6м.

У зв'язку з тим, що будівлю було споруджено згідно норм які вже не діють і не відповідають сучасним нормативним навантаженням, було прийнято рішення про реконструкцію з метою забезпечення безпеки та ефективності.

Головна задача даної роботи полягає в перевірці чи витримають конструкції покриття нове навантаження, котре було розраховане згідно діючих на сьогоднішній день норм.

Зміни в будівельних нормах включили в себе оновлені стандарти безпеки, норми навантажень. Відповідно до [15] снігове навантаження в районі розташування будівлі збільшилося з 71,4кг/м² до 180кг/м². Це вплинуло на величину та тип навантажень, які будівля повинна витримувати, згідно норм.

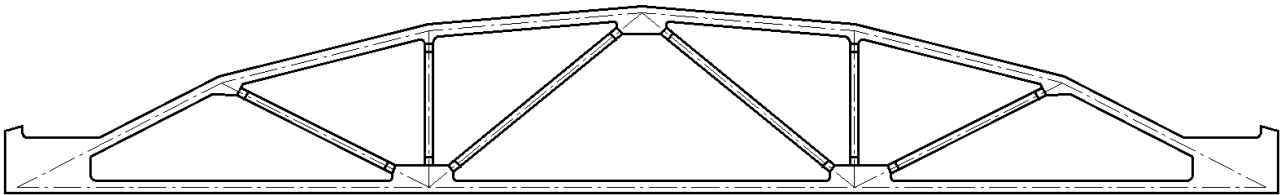

Рис. 1. Схема ферми з існуючим краном

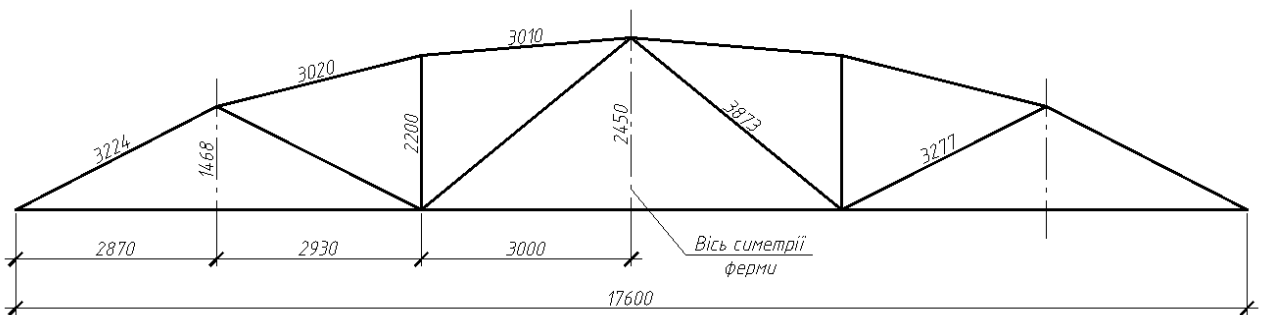

Рис. 2. Геометрична схема ферми

В ході дослідження виявилось, що снігове навантаження яке було розраховане згідно діючих норм збільшилось на 27,8%, що вплинуло на деякі елементи конструкції – ферми, а конкретніш на нижній пояс.

Виходячи із результатів перевірочних розрахунків, стало очевидним, що наявні елементи не відповідають критеріям міцності.

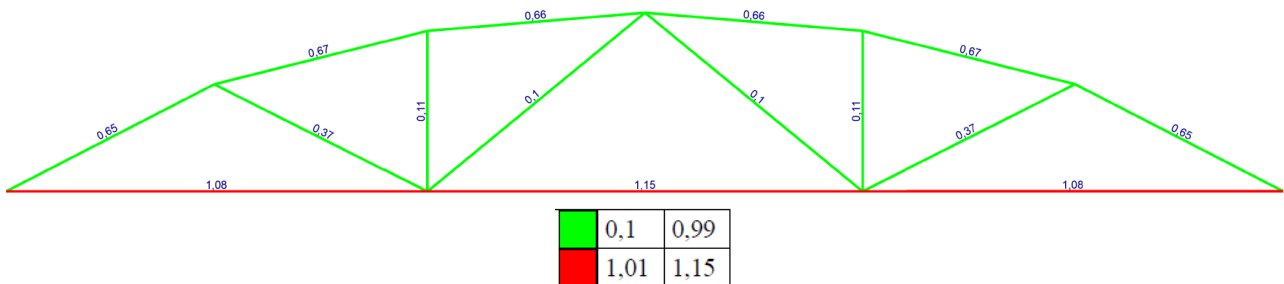

Рис. 3. Схема ферми після розрахунку згідно діючих норм

Було прийнято рішення про зменшення навантаження від ваги покрівлі, шляхом демонтажу існуючої рулонної покрівлі, та влаштуванням нової покрівлі що влаштовується по профільованим листам.

Під час повторного розрахунку встановлено, що кроквяні конструкції з існуючими перерізами та армуванням витримують діюче навантаження. За рахунок проведеної заміни покрівлі з більш легких матеріалів, граничне навантаження зменшилося майже на 30%, а саме 29,7%.

Вертикальний прогин кроквяних конструкцій після реконструкції становить 0,48см що знаходиться в межах норми (7,7см).

Табл. 1.

Зведена таблиця величин переміщень, зусиль, критичних факторів в елементах ферм

№ елемента	Ферма до реконструкції		Ферма після реконструкції			Ферма після реконструкції з урахуванням нової покрівлі		
	Величина переміщень, мм	Величина зусиль N, т	Величина переміщень, мм	Величина зусиль N, т	Величина критичного фактору	Величина переміщень, мм	Величина зусиль N, т	Величина критичного фактору
Елемент №136	8,15	-0,89	8,63	-1,09	0,11	4,8	-0,69	0,02
Елемент №137		-39,41		-48,28	0,66		-31,18	0,034
Елемент №138		-40,52		-49,63	0,67		-32,06	0,35
Елемент №139		-41,14		-50,36	0,65		-32,58	0,33
Елемент №140		3,19		3,89	0,37		2,54	0,24
Елемент №141		-0,8		-0,97	0,1		-0,65	0,05
Елемент №142		-0,89		-1,09	0,11		-0,69	0,02
Елемент №143		-39,41		-48,28	0,66		-31,18	0,34
Елемент №144		-40,52		-49,63	0,67		-32,06	0,35
Елемент №145		-41,14		-50,36	0,65		-32,58	0,33
Елемент №146		3,19		3,89	0,37		2,54	0,24
Елемент №147		-0,8		-0,97	0,1		-0,65	0,05
Елемент №148		36,52		44,74	1,08		28,9	0,63
Елемент №149		39,93		48,99	1,15		31,6	0,69
Елемент №150		36,52		44,74	1,08		28,9	0,63

Список використаних джерел:

1. ДБН В.1.2-2:2006. Навантаження і впливи. Норми проектування;
2. ДБН В.1.2-6:2021 Основні вимоги до будівель і споруд. Механічний опір та стійкість;
3. ДБН В.1.2-12-2008 Система забезпечення надійності та безпеки будівельних об'єктів.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕРМ ПОКРИТТЯ ПРИ ЗМІНІ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ОБЛАДНАННЯ

Шестак Олександр Володимирович

магістр, студент групи ПЦБ 2204м, ФБТ,
Сумський національний аграрний університет

Луцьковський Валерій Миколайович

кандидат технічних наук, викладач
кафедри будівельних конструкцій,
Сумський національний аграрний університет

Волков Дмитро Геннадійович

асистент, Сумський національний аграрний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5356/>

Будівля цеху, конструкції покриття якої використовувалося для дослідження має традиційну схему повного каркасу з колон квадратного та прямокутного перерізу, підкроквяних ферм, довжина котрих дорівнює 12м, несучих кроквяних конструкцій прольотом 24м з кроком 6м і в якості конструкцій покриття використано ребристі плити покриття 3х6м. Для виконання технологічних задач, цех обладнано двома кран-балками, з вантажопідйомністю 5т.

З метою збільшення обсягів виробництва та підвищення ефективності підприємства було прийнято рішення про монтаж підйомного пристрою з більшою вантажопідйомністю на існуючі конструкції покриття, Головна задача – перевірити чи витримують існуючі перерізи ферм нове навантаження від крану та його роботи.

Елементи ферми виконано із металопрокату типу "Молодечно". Використано профільні труби квадратного та прямокутного перерізів. Для верхнього поясу використано наступний переріз 180x140x8мм, для нижнього поясу – 140x140x8мм, опорний розкос – 120x120x6мм, елементи решітки – 120x120x6мм та 100x100x4мм.

Сталь, що застосована для поясів та опорних розкосів – С345, для розкосів – С255, фасонки – С235.

Ферми складено з двох напівферм, котрі перед монтажем з'єднують між собою за допомогою високоміцних болтів М24. Кількість болтів – 8 шт.

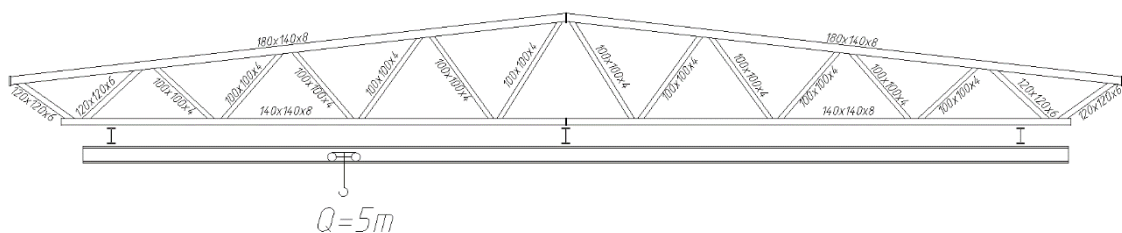

Рис. 1. Схема ферми з існуючим краном

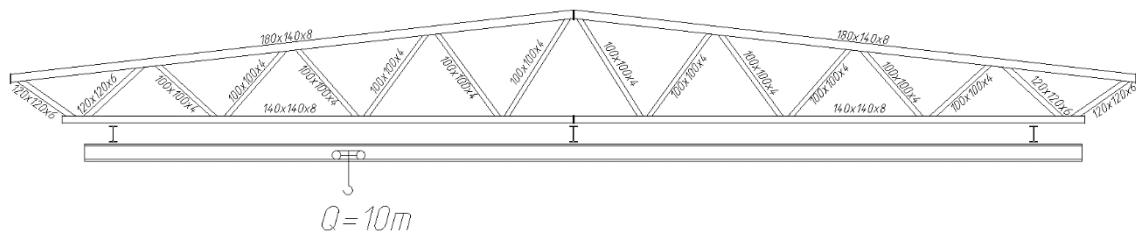
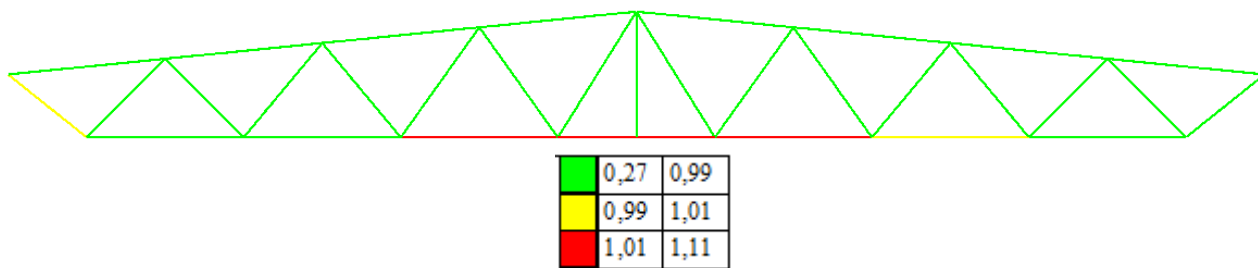

Рис. 2. Схема ферми після модернізації

Під час дослідження встановлено, що встановлення підйомного пристрою з більшою вантажопідйомністю до існуючих конструкцій покриття впливає на певні елементи, зокрема на елементи нижнього поясу.

Результати перевірочних розрахунків показали, що існуючі елементи не відповідають необхідним критеріям міцності. Головним чинником, що впливає на це, є збільшення навантаження, яке прикладається на елементи нижнього поясу в залежності від розташування візка крану. Найгіршим варіантом розміщення візка є, розміщення його посередині прольоту.

Було запропоновано два варіанти, котрі можуть допомогти вирішити питання міцності елементів. Перший варіант – виконати заміну існуючої покрівлі на більш легкі конструкції, а саме покрівельні сандвіч панелі, другий варіант – виконати підсилення елементів, котрі не відповідають вимогам міцності, збільшення їх площі поперечного перерізу шляхом приварювання рівнополочних кутиків 70x8.

Але при порівнянні цих двох рішень було встановлено, що перший варіант є більш трудовитратним та потребує більше ресурсів та часу для його виконання. Прийнято рішення, що доцільнішим рішенням питання міцності елементів є підсилення елементів кутиками.

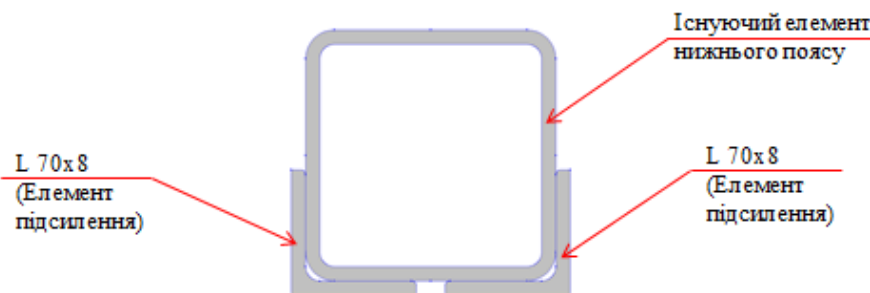

Рис. 3. Схема виконання підсилення

Табл. 1.

Таблиця максимальних величин зусиль N у фермах

	До реконструкції	Після реконструкції	Після реконструкції та підсилення
Комбінація навантажень 1	Елемент нижнього поясу 73,25т	Елемент нижнього поясу 77,13т	Елемент нижнього поясу 78,44т
Комбінація навантажень 2	Елемент нижнього поясу 83,23т	Елементи нижнього поясу 100,88т	Елемент нижнього поясу 93,82т
Комбінація навантажень 3	Елемент нижнього поясу 79,27т	Елементи нижнього поясу 92,49т	Елемент нижнього поясу 88,56т

Табл. 2.

Таблиця максимальних прогинів ферм

	До реконструкції	Після реконструкції	Після реконструкції та підсилення
Комбінація навантажень 2	4,8см	5,3см	3,7см

Список використаних джерел:

1. ДБН В.1.2-2:2006. Навантаження і впливи. Норми проектування – Київ: Мінбуд України, 2006. – 77 с.
2. ДБН В.2.6-198:2014. Сталеві конструкції. Норми проектування. – К.: Укрархбудінформ, 2014. – 199 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВАРІАНТІВ МОНОЛІТНОГО ПОКРИТТЯ НА СТАДІЇ ПРОЄКТУВАННЯ

Шпак Євген Дмитрович

студент групи ЗПЦБ 2201м, ФБТ,

Сумський національний аграрний університет

Луцьковський Валерій Миколайович

кандидат технічних наук,

Сумський національний аграрний університет

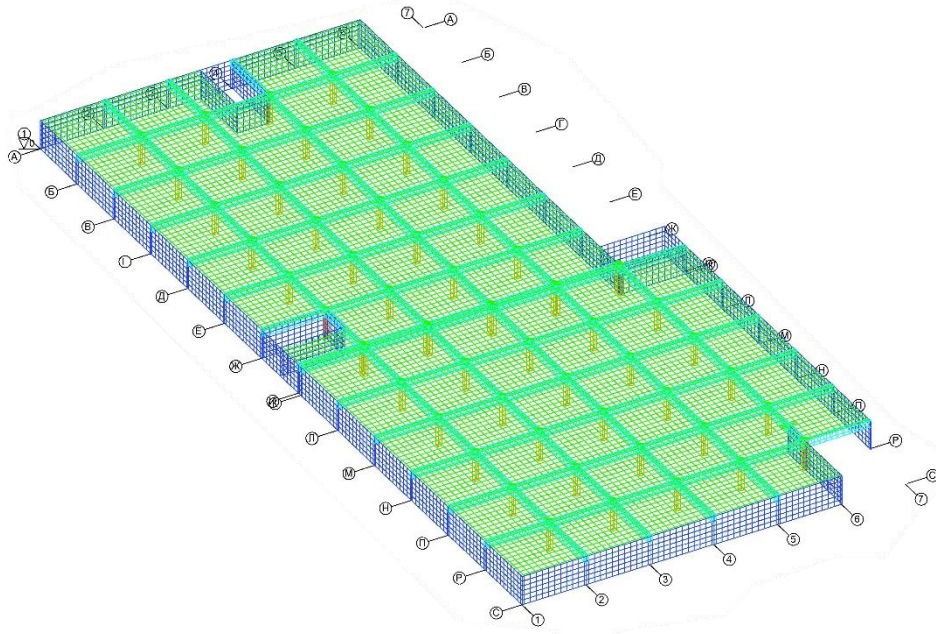
Інтернет-адреса публікації на сайті:

<https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5346/>

На стадії проектування будівлі постало питання про економічну ефективність розглядаємих варіантів покриттів над підземним паркінгом з габаритними розмірами в плані 39,6x86,22м. Було запропоновано два варіанти, які виконуються із монолітного залізобетону, але архітектурно та конструктивно відрізняються один від одного.

У першому варіанті запропоновано монолітне безбалочне покриття товщиною 250 мм, у другому варіанті розглядалось монолітно-ребристе покриття з висотою плити – 200 мм та виступаючими знизу ребрами (балками) розмірами 400x500 мм.

За допомогою розрахункового комплексу були створені розрахункові моделі обох варіантів та базуючись на виконаних розрахунках, методом кінцевих елементів, було виконано підбір армування.

Розрахункова модель монолітно-ребристого покриття над підземним паркінгом

Проаналізувавши отримані в програмі данні, про інтенсивність армування конструкцій, були розроблені креслення армування плит. Для першого варіанту (монолітне безбалочне покриття) прийнято: фонове армування нижньої та верхньої зони арматурою $\text{Ø}10$ A400C з кроком 200×200 мм; додаткове армування нижньої зони плити в прольоті – $\text{Ø}12$ A400C з кроком 200 мм; додаткове армування верхньої зони плити над колонами та стінами - $\text{Ø}12$ та $\text{Ø}22$ A400C з кроком 200 мм.

Для другого варіанту (монолітно-ребристе покриття) прийнято: армування балок симетричне, арматурою у верхній та нижній зоні поперечного перерізу – $\text{Ø}22$ та $\text{Ø}36$ A400C, додатково в нижній зоні встановлюються два арматурних стержні $\text{Ø}18$ A400C; бокові зони поперечного перерізу балок $\text{Ø}12$ A400C; хомути $\text{Ø}8$ A240C з кроком 400 мм. Фонове армування нижньої та верхньої зони плити із арматури $\text{Ø}10$ A400C з кроком 200×200 мм, додаткове армування не потрібне.

На основі розроблених креслень були підраховані специфікації та визначені загальні витрати матеріалів, працевитрат та кошторисна вартість для кожного варіанту покриття. Дані по кожному варіанту занесені до порівняльної таблиці.

Порівняльна таблиця витрат на влаштування покриття.

Найменування матеріалу	Варіант №1. Монолітне безбалочне перекриття	Варіант №2. Монолітно-ребристе перекриття
Потреба в арматурі	64,674 т	57,718 т
Потреба в бетоні	769,03 м ³	779,97 м ³
Питомі витрати арматури на м ² покриття	0.021 т/м ²	0.019 т/м ²
Питомі витрати бетону на м ² покриття	0.250 м ³ /м ²	0.254 м ³ /м ²
Загальна вартість арматури	2 101.905 тис.грн	1 875.835 тис.грн
Загальна вартість бетону	1 845.672 тис.грн	1 878.072 тис.грн
Загальна вартість матеріалів	3 947.577 тис.грн	3 753.907 тис.грн
Кошторисна трудомісткість	7,797 тис.люд-год	17,573 тис.люд-год
Заробітна плата за весь обсяг робіт	475, 617 тис.грн	1 071, 953 тис.грн
Загальна вартість влаштування покриття	4 423, 194 тис.грн	4 819,716 тис.грн

За даними порівняльної таблиці встановлено, що загальна вартість основних матеріалів (арматура, бетон) на влаштування монолітно-ребристого покриття менша на 5,1%, та є більш економічною за критерієм витрат основних матеріалів. Але влаштування монолітно-ребристого покриття вимагає в 2,25 рази більше працевитрат, що призводить до його удорожчання та збільшення строків будівництва, що є економічно не вигідним за критеріями: працевитрати, оплати праці та тривалість будівництва.

Аналізуючи загальну вартість влаштування порівнюємих варіантів покриттів було зроблено наступний висновок: влаштування монолітного безбалочного покриття в порівнянні з монолітно-ребристим покриттям економічніше на 8,2%.

Базуючись на отриманих результатах прийнято рішення про використання у проекті, монолітного безбалочного покриття.

Список використаних джерел:

1. ДБН В.1.2-2:2006. Навантаження і впливи. Норми проектування;
2. ДБН В.1.2-6:2021 Основні вимоги до будівель і споруд. Механічний опір та стійкість;
3. ДБН В.1.2-12:2008 Система забезпечення надійності та безпеки будівельних об'єктів.

Наукове видання

«Світ наукових досліджень. Випуск 27»
Рік заснування – 2011

Видання виходить 11 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 29.02.2024
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

Громадська організація «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. 0979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

